

משה

נוסחת הספרים

א משה נתקדש בענן וקבל תורה מסיני שנא' וישבון כבוד ה' על הר סיני למשה למהרי זה היה אחר עשרת הדברות דברי ר' יוסי הגלילי משום ר' ע' אומר ויכסהו הענן ששת ימים למשה הה"ד ויקרא אל משה ביום השביעי מתוך הענן לחלוק לו כבוד למשה. א"ר נתן מפני מה נתעבב משה כל ששת ימים ולא שרה עליו דבור. בשביל שימרק מכל אבילה ושתייה שהיה במעי עד שעה שנתקדש ויהא כמלאכי השרת. א"ל רבי מתיא בן חרש ר' לא אמרו אלא לאייס עליו כדי שיקבל עליו דברי תורה באימה כיראה ברתת וכו' שנאמר עבדו את ה' כיראה וגילו ברעדה. מעשה שאירע בו יאשיה וכו' מתא בן חרש שהיו שניהם וישבים ועוסקין בדברי תורה פירש ר' יאשיה לדרך ארץ א"ל ר'

"עלה בענן ונתפסה בענן ונתקדש בענן כדי לקבל תורה מסיני, שנאמר (שמות כד): "וישכן כבוד ה' על הר סיני, ויכסהו הענן" – למשה לקדשו. זה היה אחר עשרת הדברות, דברי רבי יוסי הגלילי. רבי עקיבא אומר: "וישכן כבוד ה'" – מראש חדש; "ויכסהו הענן ששת ימים" – להר, ולא למשה; "ויקרא אל משה ביום השביעי מתוך הענן" – משה וכל ישראל עומדים, ולא בא הכתוב אלא לחלק כבוד למשה. אמר רבי נתן: מפני מה נתעבב משה כל ששת ימים ולא שרה עליו דבור, בשביל שימרק מכל אבילה ושתייה שהיו במעיו, עד שייתקדש ויהא כמלאכי השרת. אמר לו רבי מתיא בן חרש: לא בא הכתוב אלא לאייס עליו, כדי שיקבל עליו דברי תורה באימה ביראה ברתת וכו', שנאמר עבדו את ה' ביראה, וגילו ברעדה". מעשה ברבי יאשיה וברבי מתיא בן חרש, שהיו שניהם יושבים ועוסקין בדברי תורה. פרש רבי יאשיה לדרך ארץ. אמר

ב"י

א יומא ד.

פרק ראשון

פרקי אבות מתחיל משה קבל תורה מסיני לכן התחיל נמי האבות דרבי נתן לפרש היאך היתה הקבלה ההיא. (ב"י)

א אחר עשרת הדברות. כתחילת ארבעים יום שנכנס למחנה שכינה להיות שם עם ה' לקבל הלוחות. (רש"י יומא ד.) רבי עקיבא אומר. קודם עשרת הדברות היה ושושה ימים הללו הם ששה ימים שמר"ח עד יום מתן תורה ובשביעי קבלום ומשה וכל ישראל עומדים לקבל עשרת הדברות ואחר כך עלה כדי לקבל את הלוחות. (רש"י שם) ויכסהו הענן, להר ולא למשה. שהרי כל אותן ששת ימים עלה וירד בהשכמה לומר להם אתם ראיתם וכו' וישב משה וכו' לך אל העם וכו'. (רש"י שם) ולא בא הכתוב. לומר ויקרא אל משה לבדו אלא לחלק לו כבוד. (שם) שימרק מכל אבילה ושתייה. ר"ע סבר לה כר"י הגלילי דפרישה למשה הואי. (שם) לאייס עליו. הוא נמי סבר לה כר"י הגלילי דפרישה למשה ולהבדילו מבני אדם שתחול עליו

אבות דרבי נתן פרק א

לו רבי מתיא בן חרש: רבי, מה לך לעזוב דברי אלהים חיים ולשטף בדרך-ארץ. ואף-על-פי שאתה רבי, ואני תלמידך – אין טוב לעזוב דברי אלהים חיים ולשטף בדרך-ארץ. ואמרו: כל זמן שיושבין ועוסקין בתורה, היו ידומים למקנאין זה בזה; וכשנפטרין, דומין כשהן אוהבים מנעוריהם.

ב על-ידי משה נתנה תורה בסיני, שנאמר (דברים ה): "ויכתבם על שני לוחות אבנים ויתנם אלי" וילהלן הוא אומר (ויקרא כו): "אלה החקים והמשפטים והתורות אשר נתן ה' בינו ובין בני ישראל בהר סיני ביד משה. תורה שנתן הקב"ה לישראל לא נתנה אלא ע"י משה שגא' בני ובין בני ישראל זכה משה להיות שליח בין בני ישראל למקום. משה עשה את איל המלואים ואת שמן המשחה ומשה בו אהרן ובניו כל שבעת ימי המלואים ממנו נמשחו כהנים גדולים ומלכים ואלעזר שרף פרת החטאת שבמנו טמאים מטוהרים לדורות. א"ר אליעזר גדולה מדה זו שהיא נוהגת לדורות שאהרן ובניו נתקדשו בשמן המשחה שגא' ואת אהרן ואת בניו תמשה וקדשתם אותם לכהן:

ג יהושע קבל משה שגא' ונתתה מהודך עליו למען ישמעו כל עדת בני ישראל. וקנים קבלו מיהושע שנאמר ויעבדו העם את ה' כל ימי יהושע וכל ימי הזקנים אשר האריכו ימים אחרי יהושע אשר ראו את כל מעשה ה' הגדול אשר עשה לישראל.

ג יהושע קבל משה, שנאמר (במדבר כז): "ונתתה מהודך עליו, למען ישמעו כל עדת בני ישראל". וקנים קבלו מיהושע, שנאמר (שופטים ב): "ויעבדו העם את ה' כל ימי יהושע, וכל ימי הזקנים אשר האריכו ימים אחרי יהושע אשר ראו את כל מעשה ה' הגדול אשר עשה

מתיא בן חרש רבי מה לך לעזוב דברי אלהים חיים ולשטף בדרך ארץ ואע"פ שאתה רבי ואני תלמידך אין טוב לעזוב דברי אלהים חיים ולשטף בדרך ארץ ואמרו כל זמן שיושבין ועוסקין בתורה היו עושין מקנאין זה לזה וכשנפטרין דומין כשהן אוהבים מנעוריהם:

ב ע"י משה נתנה תורה בסיני שנאמר ויכתבם על שני לוחות אבנים ויתנם אלי וילהלן הוא אומר אלי החוקים והמשפטים והתורות אשר נתן ה' בינו ובין בני ישראל בהר סיני ביד משה. תורה שנתן הקב"ה לישראל לא נתנה אלא ע"י משה שגא' בני ובין בני ישראל זכה משה להיות שליח בין בני ישראל למקום. משה עשה את איל המלואים ואת שמן המשחה ומשה בו אהרן ובניו כל שבעת ימי המלואים ממנו נמשחו כהנים גדולים ומלכים ואלעזר שרף פרת החטאת שבמנו טמאים מטוהרים לדורות. א"ר אליעזר גדולה מדה זו שהיא נוהגת לדורות שאהרן ובניו נתקדשו בשמן המשחה שגא' ואת אהרן ואת בניו תמשה וקדשתם אותם לכהן:

ג יהושע קבל משה שגא' ונתתה מהודך עליו למען ישמעו כל עדת בני ישראל. וקנים קבלו מיהושע שנאמר ויעבדו העם את ה' כל ימי יהושע וכל ימי הזקנים אשר האריכו ימים אחרי יהושע אשר ראו את כל מעשה ה' הגדול אשר עשה לישראל.

צינונים

ב ע"י קידושין ל: ג ע"י תר"כ בחוקותי ספ"ח וסוף פ"ג. ד הוריות יא: כריתות ה. תר"כ צו מכילתא דמילואים.

אימה בהיותו לבדו יבין וישים לבבו ליכנס למחנה שכינה באימה. (שם) ולשטוף בדרך ארץ. כלומר להתעסק הרבה במשא ומתן. (כסא רחמים)

ב גדולה משיחה זו. ששוב לדורות לא יצטרכו הכהנים משיחה מה שאין כן משיחות שנעשו למלך או לכ"ג אינו עולה לדורות. (ב"א)

אבות דרבי נתן פרק א

יז

נוסחת הספרים

שופטים קבלו מיהושע שנאמר ויהי בימי שפוט השופטים. נביאים קבלו משופטים שנאמר ואשלח אליכם את כל עבדי הנביאים יום השכם ושלות. חגי זכריה ומלאכי קבלו מנביאים. אנשי כנסת הגדולה קבלו מחגי זכריה ומלאכי, והם אמרו שלשה דברים הוו מתונים בדין והעמידו תלמידים הרבה ועשו סיג לתורה:

ד' הוו מתונים בדין כיצד מלמד שיהא אדם ממתין בדין שכל הממתין בדין מיושב בדין שנא' גם אלה משלי שלמה אשר העתיקו אנשי חזקיה מלך יהודה ולא שהעתיקו אלא שהמתין. אבא שאול אומר לא בראשונה הוו אומרים משלי ושיר השירים וקהלת גנזים הוו שהם היו אומרים משלות ואין מן הכתובים ועמדו וגזו אוזנם עד שבאו אנשי כנסת הגדולה ופירשו אותם שנאמר וארא בפתאים אבינה בבנים נער חסר לב [וגו'] והנה אשה לקראתו שית זונה ונצורת לב הומיה היא וסוררת בביתה לא ישכנו רגליה פעם בחוץ פעם ברחובות ואצל כל פנה תארוך והחזיקה בו ונטקה לו העיזה פניה ותאמר לו ובחי שלמים עלי היום שלמתי נדרי על כן יצאתי לקראתך לשחר פניך ואמצאך מרבדים רבדתי ערשי חטבות אטון מצרים

צינים

ויקרא ית. ה עיי' יומא ט: ו עיי' ילקוט משלי כה.

לישראל. שופטים קבלו מזקנים, שנאמר (רות א): "ויהי בימי שפט השפטים". נביאים קבלו משופטים, שנאמר (ירמיה ז): "ואשלח אליכם את כל עבדי הנביאים יום השכם ושלות". חגי זכריה ומלאכי קבלו מנביאים. אנשי כנסת הגדולה קבלו מחגי זכריה ומלאכי, והם אמרו שלשה דברים: הוו מתונים בדין, והעמידו תלמידים הרבה, ועשו סיג לתורה.

ד' הוו מתונים בדין" כיצד, מלמד שיהא אדם ממתין בדין, שכל הממתין בדין מיושב בדין, שנאמר (משלי כה): "גם אלה משלי שלמה אשר העתיקו אנשי חזקיה מלך יהודה"; ולא שהעתיקו, אלא שהמתין. אבא שאול אומר: לא שהמתין, אלא שפרשו. בראשונה היו אומרים: משלי ושיר-השירים וקהלת יגזו, שהם היו אומרים משלות ואין מן הכתובים, ועמדו וגזו אותם, עד שבאו אנשי כנסת הגדולה ופרשו אותם, שנאמר (משלי ז): "וארא בפתאים אבינה בבנים נער חסר לב וגו'. והנה אשה לקראתו, שית זונה ונצרת לב. המיה היא וסררת, בביתה לא ישכנו רגליה. פעם בחוץ פעם ברחובות, ואצל כל פנה תארכ. והחזיקה בו ונטקה לו, העזה פניה ותאמר לו. זכחי שלמים עלי, היום שלמתי נדרי. על כן יצאתי לקראתך, לשחר פניך ואמצאך. מרבדים רבדתי ערשי, חטבות אטון מצרים. נפתי

ג חגי זכריה ומלאכי. היו אחרוני הנביאים וראשונים לאנשי כנה"ג. אנשי כנסת הגדולה. זרובבל שריה רעליה ומרדכי בלשן שהיו בימי עזרא בבנין בית שני ולמה נקראו כך מפרש ביומא ס"ט: שהם היו כנסיה גדולה וקדושה שהחזירו עטרה ליושנה. (רש"י אבות פ"א) ד' ולא שהעתיקו. כמו מעתיק שכותב מספר אל ספר דאין זה שבח לאנשי חזקיה שהכתוב משבחם אלא שהמתין ופי' העתיקו כמו עתקה בכל צררי שפי' נתישנה ותרגום ישן עתיק והיינו שנתישנו להוציאם לאור. בראשונה. קודם לאנשי חזקיה. וגזו אותם עד שבאו. אנשי חזקיה ופירשו כל"ל וכ"כ בספר אהבת חסד. שנאמר וארא וכו'. אלו הכתובים שהוקשו להן. וארא בפתאים כו' והנה אשה לקראתו כו'. רמז לעניני סט"א וטענותיה מתענגי העונה"ז הנראים לעין. (כס"ד)

משכבי, מר אהלים וקנמון. לכה נרוה דדים עד הבקר, נתעלסה באהבים. פי אין האיש בביתו, הלך בדרך מרחוק. צרור הפספ לקח בידו, ליום הפסא יבא ביתו. וכתוב בשיר השירים לכה דודי נצא השדה גלינה נשכימה לכרמים נראה אם פרחת הגפן [פתח הסמדר] הנצי הרמונים שם אתן את דודי לך וכתוב בקהלת שמת בחור בלדותך ויטיבך לבך כימי בחוריתך והלך בדרך לבך ובמראה עיניך ודע כי על כל אלה יביאך האלהים כמשפט וכתוב בשיר השירים אני לדודי ועלי תשוקתו הוי לא שהמתינו אלא שפירשו ד"א הוי מתונים בדיו כיצד מלמד שיהא אדם ממתין בדבריו וא"ל יהי מקפיד על דבריו שכל המקפיד על דבריו משבח את דבריו (והיכן) [שכן] מצינו במשה רבינו ששבח את דבריו שנא' ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא הבאים למלחמה זאת חוקת התורה אשר צוה ה' את משה משה צוה ולא אותי צוה את משה אחי אבא צוה ואותי לא צוה. והיכן מצינו במשה שהקפיד על דבריו הרי הוא אומר בפקודי החיל (שם): "ויקצף משה על פקודי החיל, ויאמר אליהם משה החייתם כל נקבה. הן הנזה היו לבני ישראל בדבר בלעם למסר מעל בה' על דבר פעור, ותהי המגפה בעדת ה'". מאי 'בדבר בלעם' – "זו עצה שיעץ בלעם הרשע על ישראל דכתיב ועתה הנני הולך לעמי לכה איעצף אשר יעשה העם הזה לעמך באחרית הימים". אמר לו: עם זו שאתה שונא רעב הוא

נפתי משכבי מור אהלים וקנמון לכה נרוה דדים עד הבקר נתעלסה באהבים כי אין האיש בביתו הלך בדרך מרחוק צרור הפספ לקח בידו ליום הפסא יבא ביתו וכתוב בשיר השירים לכה דודי נצא השדה גלינה נשכימה לכרמים נראה אם פרחת הגפן [פתח הסמדר] הנצי הרמונים שם אתן את דודי לך וכתוב בקהלת שמת בחור בלדותך ויטיבך לבך כימי בחוריתך והלך בדרך לבך ובמראה עיניך ודע כי על כל אלה יביאך האלהים כמשפט וכתוב בשיר השירים אני לדודי ועלי תשוקתו הוי לא שהמתינו אלא שפירשו ד"א הוי מתונים בדיו כיצד מלמד שיהא אדם ממתין בדבריו וא"ל יהי מקפיד על דבריו שכל המקפיד על דבריו משבח את דבריו (והיכן) [שכן] מצינו במשה רבינו ששבח את דבריו שנא' ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא הבאים למלחמה זאת חוקת התורה אשר צוה ה' את משה משה צוה ולא אותי צוה את משה אחי אבא צוה ואותי לא צוה. והיכן מצינו במשה שהקפיד על דבריו הרי הוא אומר בפקודי החיל ויקצף משה על פקודי החיל ויאמר אליהם משה החייתם כל נקבה א"כ מה ת"ל כל נקבה. אלא זו עצה שיעץ בלעם הרשע על ישראל דכתיב ועתה הנני הולך לעמי לכה איעצף אשר יעשה העם הזה לעמך באחרית הימים אמר לו עם זו שאתה שונא רעב הוא

צינונים

- 1 פסחים סו: ילקוט משלי כה, ספרי במדבר קנ"ז בסוף.
- 2 סנהדרין קו, ע"ש דאמר לבלק שהם מתאווים לכלי פשתן וע"י ספרי במדבר קנ.

לכה דודי כו'. עניני דבוק כנסת ישראל בהקב"ה. שמח בחור כו'. פתויי היצר הרע ותחבולותיו בטענות לכל א' ע"פ מדותיו להוציאו מעט מעט מהיראה ועבירה גוררת עבירה, ועינא ולבא תרי סרסורי דעבירה. (כס"ר) וא"ל יהי מקפיד. שימתין וייתשב היטב קודם שידבר דבריו ומתוך כך לא יקצוף על שום אדם. (ב"א) את משה צוה. נמצא היה יודע בדבר רק משום הכעס שחכ והיה צריך אלעזר הכהן לומר. (בנין יהושע) קובות. אהלים וחנויות. (שם)

אבות דרבי נתן פרק א יט

נוסחת הספרים

לאכלה וצמא הוא לשתיה ואין להם שיאכלו וישיתו אלא מן בלעדי דך ותקן להם קובות והנח להם מאכל ומשתה והושב בהן נשים יפות כנות מלכים כדי שיונו העם לבעל פעור ויפלו ביד המקום. מיד הלך ועשה בלע כל מה שאמר לו בלעם הרשע ראה מה נרם לו בלעם הרשע לישראל שנפלו מהן עשרים וארבעה אלף שנאמר ויהיו המתים במגפה ארבעה ועשרים אלף. והלא דברים ק"ו ומה משה רבינו חכם גדול שבגדולים אב לנביאים בשעה שהקפיד על דבריו שכח את דבריו אנו על אחת כמה וכמה מלמד שיהא אדם ממתין בדבריו ולא יקפיד על דבריו. כן עזאי אומר הוי זהיר בדבריך מכללה:

ה ועשו סייג לתורה. ועשה סייג לדבריו כדרך שעשה הקב"ה סייג לדבריו ואדם הראשון עשה סייג לדבריו. תורה עשתה סייג לדבריה. משה עשה סייג לדבריו ואף אייב ואף נביאים וחכמים כלם עשו סייג לדבריהם. איהו סייג שעשה הקב"ה לדבריו הרי הוא אומר ואמרו כל הגוים על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת לפיכך שנלוו היה לפני מי שאמר והיה העולם שעתידין הדורות כך לומר על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת לפיכך א"ל הקב"ה למשה משה כתוב והנח לדורות הבאים ואמרו על אשר עזבו את ברית ה' [וגו'] וילכו ויעבדו אלהים אחרים וישתחוו להם אלהים אשר לא ידעום ולא חלק להם. הא למדת שעשה הקב"ה סייג לדבריו וכתוב בתורה מה שהיו עתידין לומר עדיין שהוציא הקב"ה שבר ביותיו בשלום. איהו סייג שעשה אדם הראשון לדבריו הרי הוא אומר ויצו ה' אלהים על האדם [לאמר] מכל עץ הן אכל תאכל ומעין הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו כי

והנח להם מאכל ומשתה. והושב להם נשים יפות כנות מלכים, כדי שיונו העם לבעל פעור ויפלו ביד המקום. מיד הלך ועשה בלע כל מה שאמר לו בלעם הרשע. מה גרם להם בלעם הרשע לישראל, שנפלו מהן עשרים וארבעה אלף, שנאמר (שם כה): "ויהיו המתים במגפה ארבעה ועשרים אלף". והלא דברים קל-וחדמר: ומה משה רבינו, חכם שבחכמים, גדול שבגדולים, אב לנביאים, בשעה שהקפיד על דבריו, שכח את דבריו, אנו על אחת כמה וכמה. מלמד שיהא אדם ממתין בדבריו ולא יהיה מקפיד על דבריו.

ה בן-עזאי אומר: הוי זהיר בדבריוך ממכשלה, ועשה סייג לדבריוך, כדרך שעשה הקדוש-ברוך-הוא סייג לדבריו; ואדם הראשון עשה סייג לדבריו; תורה עשתה סייג לדבריה; משה עשה סייג לדבריו; ואף אייב עשה סייג לדבריו; ואף נביאים וכתובים וחכמים עשו סייג לדבריהם. איהו סייג שעשה הקדוש-ברוך-הוא לדבריו. הרי הוא אומר (דברים כט): "ואמרו כל הגוים על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת" – מלמד שגלויה היה לפני מי שאמר והיה העולם שעתידין הדורות לומר כך: "על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת". לפיכך אמר לו הקדוש-ברוך-הוא למשה: משה, כתב והנח לדורות הבאים: "ואמרו על אשר עזבו את ברית ה' וגו', וילכו ויעבדו אלהים אחרים וישתחוו להם, אלהים אשר לא ידעום ולא חלק להם". הא למדת, שעשה הקדוש-ברוך-הוא סייג לדבריו, וכתב מה שעתידין לומר. איהו סייג שעשה אדם הראשון לדבריו. הרי הוא אומר (בראשית ב): "ויצו ה' אלהים על האדם לאמר, מפל עץ הגן אכל תאכל.

ה סייג שעשה הקב"ה. נשמר שלא יאמרו או"ה ידינו רמה וגו' לפיכך הודיע כזאת בטרם בואה למען ידעו כי יד ה' עשתה. (הריעב"ן)

ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו, כי ביום אכלך ממנו מות תמות". לא רצה אדם הראשון לומר לחנה בדרך ש"ל הקב"ה אלא כך אמר לה ועשה סיג לדבריו יותר ממה שאמר לו הקב"ה ומפרי העין אשר בתוך הגן אמר אלהים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו פן תמותון שרצה לשמור את עצמו ואת חוה מן העין אפילו בנגיעה. באותה שעה היה נחש הרשע נוטל עצה בלבו אמר הואיל ואני יכול להכשיל את האדם אלך וישב ואכשיל את חוה הלך וישב אצלה והרכה שיחה עמה אמר לה אם לנגיעה את אומרת צוה עלינו הקב"ה הריני נוגע בו ואני מת אף את אם תגעו בו אי את מתה. מה עשה הנחש הרשע באותה שעה עמד ונגע בידיו וברגליו והרתיעו עד שנשטו פיותיו לארץ ויש אומרים לא נגע בו כל עיקר אלא כיון שראהו אותו אילן היה צוה עליו ואמר לו רשע רשע אל תגע בו שנאמר אל תבואני רגל נאווה ויד רשעים אל תגדני.

ביום אכלך ממנו מות תמות לא רצה אדם הראשון לומר לחנה בדרך ש"ל הקב"ה אלא כך אמר לה ועשה סיג לדבריו יותר ממה שאמר לו הקב"ה ומפרי העין אשר בתוך הגן אמר אלהים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו פן תמותון שרצה לשמור את עצמו ואת חוה מן העין אפילו בנגיעה. באותה שעה היה נחש הרשע נוטל עצה בלבו אמר הואיל ואני יכול להכשיל את האדם אלך וישב ואכשיל את חוה הלך וישב אצלה והרכה שיחה עמה אמר לה אם לנגיעה את אומרת צוה עלינו הקב"ה הריני נוגע בו ואני מת אף את אם תגעו בו אי את מתה. מה עשה הנחש הרשע באותה שעה עמד ונגע בידיו וברגליו והרתיעו עד שנשטו פיותיו לארץ ויש אומרים לא נגע בו כל עיקר אלא כיון שראהו אותו אילן היה צוה עליו ואמר לו רשע רשע אל תגע בו שנאמר אל תבואני רגל נאווה ויד רשעים אל תגדני.

ו ר"א אל תבואני רגל נאווה זה טיטוס הרשע שנשחקו עצמותיו שהיה מורה בידו והיה מכה על גבי המזבח ואומר לקוס לקוס את מלך ואני מלך בוא ועשי עמי מלחמה כמה שוירים נשחטו עליך כמה עופות נמלקו עליך כמה יריות נסכו עליך כמה בשמים קטרו עליך אתה הוא שמחריב את כל העולם שנא'

ציונים

ט ילקוט תהלים תשכז, ועי' פרקי ר"א פ"ג, ילקוט שם, ועי' דאף לאדה"ר אמרו האילנות כן וכן בבב"ר פט"ז.

ו דבר אחר: "אל תבואני רגל גאווה" – זה טיטוס הרשע שישחקו עצמותיו, שהיה מורה בידו, והיה מכה על-גבי המזבח ואמר: לוקוס לוקוס, את מלך ואני מלך, בוא ועשה עמי מלחמה. כמה שוירים נשחטו עליך, כמה עופות נמלקו עליך, כמה יריות נסכו עליך, כמה בשמים קטרו עליך, אתה הוא שמחריב את כל העולם. שנאמר

באותה שעה היה נחש. שהיה באותו מעמד שנצטווה אדה"ר ובשעה שצוה לאשתו ושמע מה שהוסיף. איני יכול להכשיל את האדם. שהאיש קשה לעולם להוציאו מדעתו והאשה דעתה קלה עליה (פרקי ר"א פ"ג) וגם דהעצה שנטל בלבו להכשיל את חוה לא היה שיך להכשיל את האדם שידע האמת שלא נצטווה על הנגיעה. בידיו וברגליו. שתחלה הלך הנחש בקומה זקופה כדלקמן. (כ"י)

ו שישחקו עצמותיו. לשון קללה הוא לרשע שעצמותיו יהיו שבורים. לוקוס. זאב בלשון יון (רש"י סוכה נ"ז). כמו הזאב שטורף כבשים (מהרש"א שם). (כ"י) את מלך. כלפי המקום אמר כך שהמזבח נעשה לשמו. (כ"א) שנא' הוי אריא' אריא'. קראו למזבח אריאל

אבות דרבי נתן פרק א

כא

נוסחת הספרים

(ישעיה כט): "הוי אריאל אריאל קרית חנה דוד, ספו שנה על שנה חגים ינקפו".

ושוב אמר לה: כשם שנגעת ואי את מתה – אף אם תאכלי, אי את מתה. מה אמרה חנה בדעתה: כל הדברים שפקדני רבי מתחלה שקר הם, לפי שאין חנה קורא לאדם הראשון מתחלה אלא 'רבי'. מיד נטלה ואכלה, ונתנה לאדם ואכל, שנאמר (בראשית ג): "ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאנה הוא לעינים ותקח מפריו ותאכל, ותתן גם לאישה עמה ויאכל".

ז עשר קללות נתקללה חנה באותה שעה, שנאמר (שם): "אל האשה אמר הרבה ארבה" – אלו שתי רביעיות [טפות] דם: אחת דם צער נדה, ואחת דם צער בתולים; "עצבונך" – זה צער גדול בנים; "והרנך" – זה צער העבור; "בעצב תלדי בנים" – כמשמעו; "ואל אישך תשוקתך" – מלמד שהאשה משתוקקת על בעלה בשעה שהוא יוצא לדרך; "והוא ימשל בך" – שהאיש תובע בפה, והאשה תובעת בלב; עטופה כאלב וחבישה מכל אדם בבית האסורין ומנודה מכל אדם. מי גרם לגיטוע זו סיג שגם אדם הראשון שעשה לדבריו. מכאן אמרו אם מן אדם לדבריו אין יכול לעמוד בדבריו. מכאן אמרו אל יוסיף אדם על דברים ששומע. ר' יוסי אמר טוב עשרה מנחים ועומד ממאה אמה ונופל. מה חשב נחש (הראשון) [הרשע] באותה שעה, אלף ואהרג את אדם ואשא את אשתו, ואהיה מלך על

היו אריאל אריאל קרית חנה דוד ספו שנה על שנה חגים ינקפו. ושוב אמר לה אם לאכילה את אומר צוה עלינו הקדוש ברוך הוא הריני אומר אוכל ממנו ואינו מת ואף את תאכלי ואי את מתה. מה אמרה חנה בדעתה אמרה חנה בדעתה כל הדברים שפקדני רבי מתחלה שקר הם לפי שאין חנה קורא לאדם הראשון מתחלה אלא רבי. מיד נטלה ואכלה ונתנה לאדם ואכל שנאמר (בראשית ג) ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאנה הוא לעינים ותקח

ז עשר קללות נתקללה חנה באותה שעה. שנאמר אל האשה אמר הרבה ארבה עצבונך והרנך בעצב תלדי בנים ואל אישך תשוקתך והוא ימשל בך. אלו שתי רביעיות (נ"א רביות) דם אחת דם צער נדה ואחת דם צער בתולים. [עצבונך זה צער גדול בנים] והרנך זה צער העבור. בעצב תלדי בנים כמשמעו. ואל אישך תשוקתך מלמד שהאשה משתוקקת על בעלה בשעה שהוא יוצא לדרך. והוא ימשל בך שהאיש תובע בפה והאשה תובעת בלב. עטופה כאלב וחבישה מכל אדם בבית האסורין ומנודה מכל אדם. מי גרם לגיטוע זו סיג שגם אדם הראשון שעשה לדבריו. מכאן אמרו אם מן אדם לדבריו אין יכול לעמוד בדבריו. מכאן אמרו אל יוסיף אדם על דברים ששומע. ר' יוסי אמר טוב עשרה מנחים ועומד ממאה אמה ונופל. מה חשב

ציונים

יא עירובין ק: ועי' פקדן ר"א פ"ד ובב"ר פ"ב. יב ע"י ילקוט משלי תתקס"ב ובב"ר פ"ט

ע"ש שהאש היורד בו מן השמים היה רבוץ כארי כדאיתא ספ"ק דיומא אבל בית שני היה האש רובץ בו ככלב, וקרא לו טיטוס הרשע זאב שהוא גנאי יותר שהזאב טורף. (עי' ב"י) ז צער העיבור. עובדות חולות הן. כמשמעו. צער הלידה. והוא ימשל בך. שהוא מושל לומר בפה תאות לבו והאשה כלב ובושה להוציא בפה. עטופה כאכל. בושה לצאת בראשה פרוע. וחבושה מכל אדם. כל כבודה כת מלך פנימה. ומנודה מכל אדם. אסורה לכל אדם חוץ מבעלה. (רש"י עירובין ק:) ממאה אמה ונופל. טוב גדר וסייג נמוך ועומד מגבוה הרבה שאינו יכול לעמוד. (ב"א) באותה שעה. כשהסית את חנה. (ב"א)

נחש (הראשון) [הרשע] באותה שעה. אלך ואהרונ את אדם ואשא את אשתי ואהיה מלך על כל העולם כולו ואלך בקומה זקופה ואוכל כל מעדני עולם א"י הקב"ה אתה אמרת אהרונ את אדם ואשא את חוה לפיכך איבה אשית. אחה אמרת אהיה מלך על כל העולם לפיכך ארור אתה מכל הבהמה. אתה אמרת אלך בקומה זקופה לפיכך על נחונך תלך. אתה אמרת אוכל כל מעדני עולם לפיכך עפר תאכל כל ימי חייך ר"ש בן מנסיא אומר חבל על שמש גדול שאבד מן העולם שאלמלא לא נתקלל הנחש היה לו לכל אחד ואחד מן ישראל היו לו ב' נחשים בתוך ביתו אחד משגור למערכ ואחד משגור ומביאים להם סנדלנים טובים טובים טובים ומרגליות וכל כלי חמד טוב שבעולם ואין כל בריה יכולה להחזיק אותן ולא עוד אלא שהיו מכניסין אותן תחת גמל תחת חמור תחת פרד ומציאין זבלים לנגות ולפרדסות:

ח' ר' יהודה בן בתירה אומר אדם הראשון היה מיסב בגן עדן ומלאכי השרת עומדין בגן עדן לקראתו וצולין לו בשר ומצניגין לו יין בא נחש וראה אותו והצין בכבודו ונתקנא בו. רבי שמעון בן אלעזר אומר: אמשל לך משל למה הדבר דומה. לאדם אחד שנשא את הגיורת. היה יושב מפקדה, אמר לה: בתי, אל תאכלי פת בשעה שידוך טמאות, ואל תאכלי פרות שאינן מעשרין, אל תחללי שבתות ואל תפוצי בגדרים ואל תלכי עם איש אחר. היא אם עברה על אחת מהן. הרי את מתה. עמד איש אחד ואכל פת בפניה בשעה שידיו

ציונים
ועין סנהדרין כט: יג סוטה ט:
הלשון אני אמרתי, וכן בב"ר
פ"כ. יד סנהדרין נט: טו שם

כל העולם כולו, ואלך בקומה זקופה ואכל כל מעדני עולם. יאמר לו הקדוש-ברוך-הוא: אתה אמרת 'אהרונ את אדם ואשא את חוה' - לפיכך: "איבה אשית". אתה אמרת: 'אהיה מלך על כל העולם' - לפיכך "ארור אתה מכל הבהמה". אתה אמרת: 'אלך בקומה זקופה' - לפיכך "על גחונך תלך". אתה אמרת: 'אכל כל מעדני עולם' - לפיכך "עפר תאכל כל ימי חייך". ירבי שמעון בן-מנסיא אומר: חבל על שמש גדול שאבד מן העולם. שאלמלא נתקלל הנחש, היה לו לכל אחד ואחד מן ישראל שני נחשים בתוך ביתו: אחד משגור למערכ ואחד משגור למזרח, ומביאים להם סנדלונים טובים, אבנים טובות ומרגליות וכל כלי חמד טוב שבעולם, ואין כל בריה יכולה להחזיק אותן. ולא עוד, אלא שהיו מכניסין אותן תחת גמל, תחת חמור, תחת פרד, ומציאין זבלים לנגות ולפרדסות.

ח' רבי יהודה בן-בתירה אומר: אדם הראשון היה מיסב בגן עדן, ומלאכי השרת עומדין בגן עדן לקראתו וצולין לו בשר ומצניגין לו יין. בא נחש וראה אותו, והצין בכבודו ונתקנא בו. רבי שמעון בן אלעזר אומר: אמשל לך משל למה הדבר דומה. לאדם אחד שנשא את הגיורת. היה יושב מפקדה, אמר לה: בתי, אל תאכלי פת בשעה שידוך טמאות, ואל תאכלי פרות שאינן מעשרין, אל תחללי שבתות ואל תפוצי בגדרים ואל תלכי עם איש אחר. היא אם עברה על אחת מהן. הרי את מתה. עמד איש אחד ואכל פת בפניה בשעה שידיו

סנדלונים. שם אכן טוב. (רש"י סנהדרין נט:). תחת גמל. ולא יחא נצרך לאדם לנהוג אותם כי הם בני דעה. (ב"א)

ח' וצולין לו בשר. הוא בשר היורד מן השמים כי בשר הדיוט לא הותר לאכול עד ימי נח. (ב"א מג"מ דסנהדרין) שנשא את הגיורת. הוא משל לחוה שהיא לא ידעה מה שצויה הקב"ה

אבות דרבי נתן פרק א

כג

נוסחת הספרים

טמאות, ואכל פרות שאינן מעשרין, וחלל שבתות ופרץ בנדרים, והוציא אותה. מה אמרה גירתה היא בלבה, כל הדברים שפקדני בעלי מתחלה שקר הם. מיד עמדה ועברה על כלם. ירבי שמעון בן יוחאי אומר: אמשל לך משל למה אדם הראשון דומה. לאחד שהיה לו אשה בתוך ביתו. מה עשה אותו האיש, הלך והביא את החבית והניח בו תאנים במנין, ואגוזים במנין, וצד את העקרב ונתנו על-פי החבית, והקיפה בצמיד פתיל והניחה בקרן זוית. אמר לה: בתי, כל שיש לי בבית זה מסור בידך, חוץ מחבית זו, שלא תגעני בו כל עקר. מה עשתה האשה ההיא – כיון שיצא בעלה לשוק, עמדה ופתחה את החבית והושיטה ידה לתוכה, ועקצתה עקרב. הלכה לה ונפלה על המטה. כיון שבא בעלה מן השוק, אמר לה: מה זה. אמרה לו: ידי הושיטתי על החבית ועקצתני עקרב, והרגני מתה. אמר לה: לא כף אמרתי לך מתחלה: כל מה שיש לי בבית זה מסור בידך חוץ מחבית זו, שלא תגעני בה כל עקר. מיד כעס עליה והוציאה. כף אדם הראשון. בשעה שאמר לו הקדוש-ברוך-הוא: "מפל עץ הגן אכל תאכל, ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו, כי ביום אכלך ממנו מות תמות" – כיון שאכל ממנו, נטרד. לקים מה שנאמר: "ואדם ביקר כל ילין נמשל פבהמות נדמו".

"בו ביום נברא; בו ביום נוצרה צורתו; בו ביום נעשה גלם; בו ביום נתקשרו איבריו ונתפתחו נקביו; בו ביום

שמנית טרונגה לו חות. תשנית הבנים לנן עדן עשירת צוה. אחד עשר סרת. שתים עשר נטרד והלך לו לקיים מה שנאמר ואדם ביקר כל ילין. יום ראשון מהו אומר לה הארץ ומלואה תכל ויושב בה כי הוא קנה ויקנה והוא ירין את העולם. כיום שני מהו אומר נדול ה' ומהולל מאד בעיר אלהינו חילק את כל מעשיו ונעשה כולו על עולמו בשלישי מהו אומר אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפוט ברא את הים ואת היבשה ונכפלת ארץ למקומה ונעשה מקום לערתו. ברביעי מהו אומר אל נקמות ה' אל נקמות הופיע ברא את החמה ואת הלכנה והיכבים והמזלות שחן מאירין בעולם ועתיד ליפרע מעוכריהם. בחמישי מהו אומר הרגנו לאלהים עיונו הרענו לאלהי יעקב ברא עופות ודגים ואת התנינים שהם מרגנים בעולם. בששי מהו אומר ה' מלך גאות לבש לבש ה' עזו התאזר אף חבן חבל כל תמוט גמר את כל מעשיו ונתעלה וישב במרומו של עולם. בשביעי מהו אומר מבור שיר ליום השבת יום שבונו שבת שאין בו לא אכילה ולא שתיה ולא משא ומתן אלא צדיקים יושבין ועמדותיהן בראשיתן וטובין מיו שכינה שגא' ויחוו את האלהים ויאכלו וישתו במלאכי השרת כל כך למה כדי שיכנס לסעודת שבת מיד. רשב"א אומר אמשול [לך משל] למה הדבר דומה אדם הראשון דומה לאדם אחד שנשא את הגיורת היה יושב מפקדה אמר לה בתי אל

צינים

וע"ש: טו ע"י פרקי ר"א פ"ג משל למלך וכו' חוץ מחבית זו וכו'. י"ז ע"י ב"ר פכ"ב.

לאדם כמו הגיורת שאינה יודעת בטיב הדת. (כ"א) והוציא אותה. שע"י כך תעבור על אזהרת בעלה שלא תלך עם איש אחר (לפי נוסחת הגר"א). והתומ"י מחקו. רשב"י אומר אמשול וכו'. כמו אשה זו שגרמה לעצמה ונענשה בכפלים שנעקצה, והוציאה בעלה, כך אדה"ר, גרם מיתה לעצמו ונתגרש מג"ע. (ע"י כ"י) ואדם ביקר כל ילין וכו'. מחמת שנמשל כבהמות באכילת העץ ע"כ ביקר לא לן. (כ"א) נוצרה צורתו. שהוצבר העפר כצורת אדם רק

האכלי פת בשעה שידך
במאות ואכל האכלי פירות
שאינן מעושרין אל תחללי
שבתות ואכל תפריצי בנדרים
ואל תלכי עם איש אחר הא
אם עברה על אחת מהן הרי
את מתה. מה עשה האיש
ההוא עמד ואכל פת בפניה
בשעה שידיו טמאות ואכל
פירות שאינן מעושרין וחלל
שבתות ופרץ בנדרים והוציא
לחן מה אמרה גיורת ההוא
בלבה כל הדברים שפקדני
בעלי מתחלה שקר הם מיד
עמדה ועברה על כלם.
רשב"י אומר אמשולך משה
למה הדבר דומה אדם
הראשון דומה לאחד שהיה לו
אשה בתוך ביתו מה עשה
אותו האיש הלך והביא את
החבית והניח בו תאנים במנין
ואנשים במנין וצד את העקרב
ונתני על פי החבית והקיפה
בצמיד פתיל והניחה בקרן
וזית אמר לה בתי כל שיש לי
בבית הזה מסור בידך חוץ
מחבית זו שלא תנעי בה כל
עיקר. מה עשתה האשה
ההיא כיון שיצא בעלה לשוק
עמדה ופתחה את החבית
והושיטה ידה לתוכה
ועקצתה עקרב הלכה לה
ונפלה על המטה. כיון שבא
בעלה מן השוק אמר לה מה
זה אמרה לו ידי השטותי על
החבית ועקצתני עקרב והריני
מתה אמר לה לא כך אמרתי
לך מתחלה כל מה שיש לי
בבית זה מסור בידך חוץ
מחבית זו שלא תנעי בה כל
עיקר מיד בעם עליה והוציאה
כך אדם הראשון דומה בשעה
שאמר לו הקב"ה מכל עץ הגן
אכל תאכל ומעין הדעת טוב
ודע לא תאכל ממנו כי ביום

צינונים

יח סנהדרין לח: ע"ש בשנינו
קצת. ועיי' פרקי ר"א פ"א,
ובויק"ר פרשה כ"ט ובתנחומא
שמיני. יט פסחים ק"ח בשנינו
קצת. ועיי' ב"ר פ"ב ותדאר
פרק ל"א.

נתנה נשמה בו; בו ביום עמד על רגליו; בו ביום קרא
שמות; בו ביום נזדוּגה לו חנה; בו ביום עלו למטה
שנים וירדו ארבעה. רבי יהודה בן-בתירה אומר: בו
ביום עלו למטה שנים וירדו שבעה. בו ביום הכניסו
לגן-עדן; בו ביום צוהו; בו ביום סרח; בו ביום נטרד.
י"ב כיצד נברא אדם הראשון. שעה ראשונה הצבר עפרו;
שניה – נעשה גלם; שלישית – נתקשרו איבריו
ונתפתחו נקביו; רביעית – נתנה בו נשמה; חמישית –
עמד על רגליו; ששית – קרא שמות; שביעית –
נזדוּגה לו חנה; שמינית – עלו למטה שנים וירדו
ארבעה; תשיעית – הכניסו לגן-עדן; עשירית – צוהו;
אחת-עשרה – סרח; שתיים-עשרה – נטרד והלך לו,
לקים מה שנאמר (תהלים מט): "ואדם ביקר כל ילין". בו
ביום נגזרו על אדם עשר גזרות, שנאמר: "ולאדם אמר
כי שמעת לקול אשתך וגו', ארוּרה האדמה בעבורך
בעצבון תאכלנה. וקוץ ודרדר תצמיח לה ואכלת את
עשב השדה". י"ב כיון ששמע אדם הראשון שאמר לו
הקדוש-ברוך-הוא: "ואכלת את עשב השדה", מיד
נזדעזעו איבריו. אמר לפניו: רבוננו-של-עולם, אני
ובהמתי נאכל באבוס אחד. אמר לו הקדוש-ברוך-הוא:
הואיל ונזדעזעו איבריך – "בזעת אפיק תאכל לחם".
וכשם שנגזרו על אדם הראשון עשר גזרות, כך נגזרו על
חנה עשר גזרות, שנאמר: "אל האשה אמר הרבה ארבה
עצבונך והרנך בעצב תלדי בנים". "הרבה ארבה" –
בזמן שהאשה רואה דם נדתה, בתחלת וסוף קשה לה;
בזמן שהאשה נבעלת, בתחלת בעילתה קשה לה.

לא נדבק ואח"כ נעשה גולם היינו שנדבק העפר יחד. (ב"א) שנים וירדו ארבע. אדם וחווה
קין ותאומתו. (ב"י) וירדו שבעה. הכל ושני תאומות. נזדעזעו אבריו. כי היה סבור כיון
שמאכלו שוה כחמור ישתוה גם בדעתו כחמור ולא נתקררה דעתו עד שאמר לו שיאכל לחם כי

אבות דרבי נתן פרק א כה

נוסחת הספרים

אכלך ממנו מות תמות כיון שאכל ממנו נטרד לקיים מה שנאמר ואדם ביקר כל ילין נמשל כהמות נדמו. בו כיום נוצר בו כיום נברא בו כיום נוצרה צורתו בו כיום נעשה גולם בו כיום נתקשרו אבריו ונתפתחו נקביו בו כיום נתנה נשמה בו. בו כיום עמד על רגליו בו כיום נדווגה לו חוה בו כיום קרא שמות בו כיום הכניסו לנ"ע בו כיום צוהו בו כיום סרח בו כיום נטרד לקיים מה שנאמר ואדם ביקר כל ילין. בו כיום עלו למטה שנים וירדו [ארבעה ו'] יהודה בן בתירה אומר בו כיום עלו למטה שנים וירדו ו' בו כיום נגורו על אדם ג' גורות שנא' ולאדם אמר כי שמעת לקול אשתך וגו' ארורה הארמה בעצבון תאכלנה וקרן ורדרד תצמיח דך ואכלת את עשב השדה. כיון ששמע אדה"ר שאמר לו הקב"ה ואכלת את עשב השדה מיד נודעונו אבריו אמר לפניו רבנו של עולם אני ובהמתי נאכל באכזר אחד אמר לו הקב"ה הואיל ונודעונו אבריו בויעת אפיק תאכל לחם. וכשם שנגזרו על אדם הראשון ג' גורות כך נגזרו על חוה ג' גורות שנאמר אל האשה אמר הרבה ארבה עצבונך והרונך בעצב תלדי בנים בזמן שהאשה רואה דם נדתה בתחלת וסתה קשה לה. הרבה ארבה בזמן שהאשה נבעלת בתחלת בעייתה קשה לה. עצבונך בזמן שהאשה מתעבת פני' מכוערות ומוריקות כל ג' חדשים הראשונים כיון שבא אדה"ר לעת ערב ראה אדם הראשון את העולם כלפי

"הרגך" – בזמן שהאשה מתעבת, פניה מכוערות ומוריקות כל שלשה חדשים הראשונים.

כיון שבא לעת ערב, ראה אדם הראשון את העולם כלפי מערב שמחשיך וכא, אמר: אוי לי, כי בשביל שפרכתני הקדוש-ברוך-הוא מחשיך עלי את העולם. והוא אינו יודע שכן דרך העולם. לשחרית, כיון שראה את העולם שמאיר וכא למזרח, שמח שמחה גדולה. עמד וכנה מזבח, והביא שור שקרניו קודמות לפרסותיו והעלהו עולה, שנאמר (תהלים סט): "ותיטב לה" משור פר מקרן מפריס". שור שהעלה אדם הראשון, ופר שהעלה נח, ואיל שהעלה אברהם אבינו תחת בנו על-גבי המזבח, שנאמר (בראשית כב): "וישא אברהם את עינו וירא והנה איל אחר נאחז" – כלם קרנותיהן קודמות לפרסותיהן. באותה שעה ירדו שלש כתות של מלאכי השרת, וכידיהם כנורות ונבלים וכל כלי-שיר, היו אומרים שירה עמו, שנאמר (תהלים צב): "מזמור שיר ליום השבת טוב להדות לה' וגו'. להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות". "להגיד בבקר חסדך" – זה העולם הבא, שנמשל כפקקים, שנאמר (איכה ג): "חדשים לפקקים רבה אמונתך"; "ואמונתך בלילות" – זה העולם הזה, שנמשל בלילות, שנאמר (ישעיה כא): "משא דומה, אלי קרא משעיר שמר מה מלילה שמר מה מליל".

השיר שהלויים היו אומרים בבית המקדש: ^{כא} ביום

ציונים
כ"ע"ז ח. כא תמיד לג: ר"ה לא.

טעם הדגן מביא לאדם דעת. (מהרש"א פסחים ק"ח) שקרניו קודמות לפרסותיו. כל מעשה בראשית בקומתו נבראו ובקרניהן וכשיצא מן הארץ ראשו תחילה נמצאו שקדמו קרנותיו לפרסותיו. (רש"י חולין ס.) באותה שעה ירדו. בשעה שהקריב אדה"ר קרבן לה'. (ב"י) בבקר חסדך זה העוה"ב. שאז נגלה החסד והשכר של המצוות. (ב"א) ואמונתך בלילות זה העוה"ז. שצריך אמונה לתחית המתים ושכר מצוות. (ב"א) שומר מה מליץ. שישראל צועקים להקב"ה שהוא השומר מה יהיה הסוף מהגלות והעוה"ז שמשול כלילה. (ב"א) השיר

מערב שמחשיך ובא אמר או לי כי בשביל שסרתני הקב"ה מחשיך עלי את העולם והוא אינו יודע שכן דרך העולם. לשחרית כיון שראה העולם שמאיר ובא למורה שמה שמחה גדולה עמד ובנה מובחות והביא שור שקרנו קדמות לפרסותיו והעלה עולה שנאמר ותיטב לה' משור פר מקרן מפריס. שור שהעלה אדם הראשון ופר שהעלה נח ואיל שהעלה אברהם אבינו תחת בנו על גבי המזבח כולם קרנותיהן קדמות לפרסותיהן שנאמר וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל אחר נאחו באותה שעה וידו שלש כתות של מלאכי השרת וכידיהם כנורות ונבלים וכל כלי שיר היו אומרים שירה עמו שנאמר מזמור שיר ליום השבת טוב להודות לה' וגו' להגיד בבקר חסדך ואמונתך כלילות להגיד בבקר חסדך זה העולם הכא שנמשל כבקרם שנאמר חרשים לבקרים יכה אמונתך ואמונתך כלילות זה העולם הזה שנמשל כלילות שנאמר משא דומה אלי קורא משעיר שומר מה מליה שומר מה מליה באותה שעה אמר הקב"ה אם איני דן את הנחש נמצאתי מחריב את כל העולם כולו ואמר זה שהמלכתי ועשיתיו מלך על כל העולם כולו הואך נשתבש ואכל פירות האילן מיד נפנה

הראשון היו אומרים (תהלים כד): "לה' הארץ ומלוואה תבל וישובי בה" – על שם שקנה והקנה ושלט בעולמו. בשני היו אומרים (שם מח): "גדול ה' ומהלל מאד בעיר אלהינו" – שחלק מעשיו ומלך עליהם. בשלישי היו אומרים (שם פב): "אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפט" – ברא את הים ואת היבשה, ונקו המים למקומן, ונעשה מקום לעדתו. ברביעי היו אומרים (שם צד): "אל נקמות ה' אל נקמות הופיע" – שברא את החמה ואת הלכנה והפוככים והמזלות, שהן מאירין בעולם, ועתיד לפרע מעובדיהם. בחמישי היו אומרים (שם פא): "הרנינו לאלהים עזנו הריעו לאלהי יעקב" – שברא עופות ודגים ואת התנינים, שהם מרנגים בעולם. בששי היו אומרים (שם צג): "ה' מלך גאות לבש, לבש ה' עז התאזר אף תכון תבל בל תמוט" – שגמר את כל מעשיו, ונתעלה וישב במרומו של עולם. בשביעי היו אומרים (שם צב): "מזמור שיר ליום השבת" – יום שכלו שבת, נשאין בו לא אכילה ולא שתיה ולא משא ומתן, אלא צדיקים יושבין ועטרוניהן בראשיהן ונהנין מזיו השכינה, שנאמר (שמות כד): "ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו", כמלאכי השרת.

באותה שעה אמר הקדוש ברוך הוא: אם איני דן את הנחש – נמצאתי מחריב את כל העולם כולו. ואמר: זה

ציונים

כב ברכות יז.

שהלויים. מכיון שאמר כאן שאמרו בשבת השיר ששייך לאותו היום המשיך לעסוק בענין, מהו השיר של כל יום. (ב"א) "שקנה והקנה. שקנה שמים וארץ והקנה תבל ליושבי בה כלומר קונה כדי להקנות. (רש"י ר"ה ל"א.) ושליט בעולמו. יחיד שלא נבראו המלאכים עד יום שני. (רש"י שם) שחלק מעשיו. הבדיל רקיע בין עליונים לתחתונים ונתעלה וישב במרום. (שם) שהם מרנגים בעולם. שבעבורם מרנגים בעולם. (ב"א) כשאדם רואה עופות משונים זה מזה נותן שבח למי שבראם. (רש"י שם) ליום שכולו שבת. שעתיד העולם להיות חרב ואין אדם וכל המלאכות שוכחות על אותו יום אומרים שיר של שבת. (שם) ויחזו את האלוקים. מכאן שההנאה מזיו השכינה היא עיקר חיות הצדיקים. (עי' ב"א) באותה שעה אמר וכו'. חזר

אבות דרבי נתן פרק ב' כו

נוסחת הספרים

אֵלֶּיךָ יִקְרָא שְׁנֵי אֲמָרִים ה' אֱלֹהִים אֵל הַנֶּחֱשׁ יֵי, ר' יוֹסִי אֵימֵר אֵלֶּיךָ לֹא נִכְתָּב (קִלְלָתוֹ) בְּסוּפֵן כְּבֹר הַחֲרִיב אֵת כָּל הָעוֹלָם כְּשֶׁבִרְאָה הַקֶּבֶ"ה לְאָדָם הָרִאשׁוֹן צִוָּה אִתּוֹ פְּנִים וְאַחֲרֵי שֶׁנֶּאֱמַר אַחֲרֵי וְקִדְּשׁ צִוְּתָנִי וְתִשֶׁת עָלַי בְּפֶדֶי, וְיִרְדּוּ מִלֵּאכֵי הַשָּׁמַיִם לְשִׁרְתִּי וְנִטְלוּ הַקֶּבֶ"ה וְנִתְּנוּ תַּחַת כְּנָפֵי שָׁנָא' וְתִשֶׁת עָלַי בְּפֶדֶי, רַבֵּר אַחֲרֵי וְתִשֶׁת עָלַי בְּפֶדֶי בֵּין שְׁמֵרֶת נִטְלָה לִי הַקֶּבֶ"ה אַחֲרֵי מִתֵּן מִכָּאן לְאָדָם וְלִמְקַדֵּשׁ כְּשֶׁנֶּבְרָא בִּשְׁתֵּי יָדָיו נִבְרָא מִנִּין לְאָדָם שְׁנֵי אֲמָרִים בִּשְׁתֵּי יָדָיו שָׁנָא' יָדָיךְ עֲשׂוֹנִי וְכֹנֵנוֹנִי מִנִּין לְמַקְדֵּשׁ שְׁנֵי אֲמָרִים בִּשְׁתֵּי יָדָיו שָׁנָא' מַקְדֵּשׁ אֲדָנִי כֹנֵנוֹנִי יָדָיךְ וְאֵימֵר יִבְרָא אֵל נִבְלִי קִרְשִׁי הִרְוֵה קִנְיָתִי יִמְנֵה וְאֵימֵר ה' יִמְלֹךְ לְעוֹלָם עֶד:

פרק שני

אֵיזֶהוּ סִיג שֶׁעָשְׂתָה תוֹרָה לְרַבֵּרִית, הִרִי הוּא אֵימֵר וְאֵל אֵשֶׁת בְּנִדָּת טְמֵאָתָה לֹא תִקְרַב יָכוֹל יִחְבַּקְנָה וְיִנְשָׁקְנָה וְיִדְבֹּר עִמָּה דְּבָרִים בְּטָלִים, ח"ל לֹא תִקְרַב, יָכוֹל יִשֶׁן עִמָּה בְּבִנְיָה עַל הַמִּטָּה, ח"ל לֹא תִקְרַב, יָכוֹל תִּרְחֹץ בְּפָנֶיהָ וְתִכְתּוֹל עֵינֶיהָ, ח"ל וְהִדּוּהָ בְּנִדָּתָה כֹּל יָמֶיהָ שֶׁבְּנִדָּתָה תוֹרָה בְּנִדָּתָה, מִכָּאן אֵימֵר לֹא הַמְנוּלָה עִמָּה בְּיָמֶיהָ נִדָּתָה וְכֹל חֲכָמִים נִתְּנָה הַיָּמִית וְכֹל

צינונים

בג ברכות סא, עירובין יח, כ"ד
ח-סא, תנחומא תוריע, כד ע"י
כתובות ה.
א במדבר רבה יח, תדא"ר
פטי"ר, תרי"ג פ"ג, ב שבת סד:

שֶׁהַמֶּלֶכְתִּיו וְעִשְׂתִּיו מֶלֶךְ עַל כָּל הָעוֹלָם כְּלוֹ, הַיָּדָךְ נִשְׁתַּבֵּשׁ וְאָכַל מִפְּרוֹת הָאֵילָן. מִיָּד נִפְּנָה אֵלָיו וְקִלְלוֹ, שְׁנֵי אֲמָרִים: "וְאֵימֵר ה' אֱלֹהִים אֵל הַנֶּחֱשׁ וְגו'". רַבִּי יוֹסִי אֹמֵר: אֶלְמָלִי נִכְתָּב קִלְלָתוֹ בְּסוּפֵן כְּבֹר הַחֲרִיב אֵת כָּל הָעוֹלָם. כְּשֶׁבִרְאָה הַקְּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא לְאָדָם הָרִאשׁוֹן, כִּי צִוָּה אוֹתוֹ פְּנִים וְאַחֲרֵי, שְׁנֵי אֲמָרִים (תְּהִלִּים קלט): "אַחֲרֵי וְקִדְּשׁ צִוְּתָנִי וְתִשֶׁת עָלַי בְּפֶדֶי" – שְׁקִנְאוּ בּוֹ מִלֵּאכֵי הַשָּׁמַיִם, וְנִטְלוּ הַקְּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא וְנִתְּנוּ תַּחַת כְּנָפָיו, שְׁנֵי אֲמָרִים: "וְתִשֶׁת עָלַי בְּפֶדֶי". דְּבָר אַחֲרֵי: "וְתִשֶׁת עָלַי בְּפֶדֶי" – מִכָּאן לְאָדָם וְלִמְקַדֵּשׁ, כְּשֶׁנֶּבְרָאוּ – בִּשְׁתֵּי יָדָיו נִבְרָאוּ. מִנִּין לְאָדָם שְׁנֵי אֲמָרִים בִּשְׁתֵּי יָדָיו, שְׁנֵי אֲמָרִים (שם קט): "יָדָיךְ עֲשׂוֹנִי וְכֹנֵנוֹנִי". כִּי מִנִּין לְמַקְדֵּשׁ שְׁנֵי אֲמָרִים בִּשְׁתֵּי יָדָיו, שְׁנֵי אֲמָרִים (שמות טו): "מַקְדֵּשׁ ה' כֹּנֵנוֹנִי יָדָיךְ".

פרק שני

אֵיזֶהוּ סִיג שֶׁעָשְׂתָה תוֹרָה לְדְבָרֶיהָ. הִרִי הוּא אֵימֵר (ויקרא יח): "וְאֵל אֵשֶׁת בְּנִדָּת טְמֵאָתָה לֹא תִקְרַב" – שִׁיכּוֹל יִחְבַּקְנָה וְיִנְשָׁקְנָה וְיִדְבֹּר עִמָּה דְּבָרִים בְּטָלִים וְיִישֶׁן עִמָּה בְּבִנְיָה עַל הַמִּטָּה, אֵתְלָמוֹד לֹמֵר: "לֹא תִקְרַב". יָכוֹל תִּרְחֹץ בְּפָנֶיהָ וְתִכְתּוֹל עֵינֶיהָ, אֵתְלָמוֹד לֹמֵר (שם טו): "וְהִדּוּהָ בְּנִדָּתָה" – כָּל יָמֶיהָ שֶׁבְּנִדָּתָה תִּהְיֶה

למעלה. (ב"י) זה שהמלכותיו, ולכך היה ערום מכל. (רש"י סוטה ט): אֵלְמָלִי נִכְתָּב קִלְלָתוֹ בְּסוּפֵן. שאם היה הוא האחרון בין המקוללים כבר החריב את כל העולם ע"י גודל הקצף ומחמת שהוא קולל ראשון נשכך החמה. (ע"י כ"א) פְּנִים וְאַחֲרֵי. שְׁנֵי פְּרָצוּפִין. (ברכות ס"א).

פרק שני

א וְהִדּוּהָ בְּנִדָּתָה. זְקִנִּים הָרָאשׁוֹנִים הָיוּ דוֹרְשִׁין כְּמִשְׁמַעוּ כְּדִבְרֵי הַמְנוּדָה וּמִרְחִיקָה מִבְּעִלָּה עַד שֶׁבֶא ר"ע וְלִימֵר א"כ אֵתְלָמוֹד מִגְרֵשָׁה אֵלֶּיךָ מִה ת"ל וְהִדּוּהָ בְּנִדָּתָה בְּנִדָּתָה תִּהְיֶה עַד שֶׁתִּבָּא בְּיָמֶיהָ לְטָבוֹל וְאֵע"פ שֶׁעֲבָרָה ז' שָׁלָה וּפְסָק מִעֵינָהּ. (ע"י גמ' ורש"י שבת ס"ד):

המתקשטת עצמה בימי נדחה
אין רוח חבמים נוחה הימנה:

ב מעשה באדם אחד שקרא
הרבה ושנה הרבה ושמש
ת"ח הרבה וזאת בחצי ימיו
והיתה אשתו נפולת תפילין
והזוהר בבתי גנוסות ובבתי
בדרשות והיתה צועקת
בזכות האמהרה להם רבתי
בתיס כתיורתם כי הוא חזק
ואורך ימים בעלי שקרא
הרבה ושמנו הרבה ושמש
ת"ח הרבה מפני מה מת בחצי
ימיו לא היה אדם שהשיב
דבר פעם אחת נזדמן לה
אליהו וז"ל אמר לה בתי מפני
מה את בזכה וצועקת אמה
לו רבי בעלי שקרא הרבה
ושנה הרבה ושמש ת"ח
הרבה וזאת בחצי ימיו אמר
לה כשבאת בנדהך לא אותן
ג' ימים הראשונים מהו אצלך
אמרה לו רבי ת"ח שלא נגע בי
אפילו באצבע קטנה שלו ולא
כך אמר לי אל תגעו בכלים
שמה תביאו לי ליד פסקי כל
אותן ימים האחרונים מהו
אצלך אמרה לו רבי אכלתי
עמו ושתינו עמו ושנינו עמו
בבדיו על המטה ובשרו נגעו
בבשרי אבל לא נחבון לרבה
אחר א"ל ברוך המקום
שהרגו שכך תשוב בתורה ואל
אשה בנות מומאחה לא
תקרב. הרי הוא אומר איש
איש אל כל שאר אל תיחד
תקרבו מכאן אמרו אל תיחד
אדם עם כל הגוים כבודך
אפילו עם אחותו ועם בתו
מפני דעת הכרית. לא יספר
עם האשה בשוק ואפילו
אשתו ואין ז"ל עם אשה

צ'י'נ'ג

ירושלמי סוף גיטין, תו"כ סוף
מצורע. ג שבת יג: תדא"ר
פט"ו. ד במדבר רבה יח, ועיי'
קידושין פ:

בְּנֵדוּי. מִכָּאן אָמְרוּ: כָּל הַמְּנוּלֹת עֲצָמָה בְּיָמֵי נִדְתָּהּ, רוּחַ חַכְמִים נִוְחָה הֵימָנָה.

ב' יַמְעֶשֶׂה בְּאָדָם אֶחָד שֶׁקָּרָא הֶרְבֵּה וְשָׁנָה הֶרְבֵּה וְשֵׁם
תַּלְמִידֵי חֲכָמִים הֶרְבֵּה, וּמֵת בַּחֲצֵי יָמָיו. וְהֵיטָה אֶשְׁתּוֹ
נוֹטֶלֶת תַּפְלִיו וְחוֹזֶרֶת בְּכַתִּי-כְנִסִּיּוֹת וּבְכַתִּי-מִדְּרָשׁוֹת,
וְהֵיטָה צוֹעֶקֶת וּבוֹכָה, וְאָמְרָה לָהֶם: רַבּוֹתַי, כְּתִיב
בְּתוֹרַתְכֶם (דברים ל'): "כִּי הוּא חַיִּיד וְאַרְךְ יָמָיִד". בְּעָלִי,
שֶׁקָּרָא הֶרְבֵּה וְשָׁנָה הֶרְבֵּה וְשֵׁם תַּלְמִידֵי חֲכָמִים הֶרְבֵּה,
מִפְּנֵי מָה מֵת בַּחֲצֵי יָמָיו. לֹא הָיָה אָדָם שֶׁהֵשִׁיב דָּבָר.
פַּעַם אַחַת נִזְדַּמֵּן לָהּ אֱלִיהֶו זְכוּר לטוב, אָמַר לָהּ: בְּתִי,
מִפְּנֵי מָה אַתְּ בּוֹכָה וְצוֹעֶקֶת. אָמְרָה לוֹ: רַבִּי, בְּעָלִי שֶׁקָּרָא
הֶרְבֵּה וְשָׁנָה הֶרְבֵּה וְשֵׁם תַּלְמִידֵי חֲכָמִים הֶרְבֵּה, וּמֵת
בַּחֲצֵי יָמָיו. אָמַר לָהּ: כְּשֶׁבֵּאת בְּנִדְתָּךְ, כָּל אוֹתָן שִׁבְעָה
יָמִים הִרְאִישׁוּנִים מֵהוּ אֶצְלָךְ. אָמְרָה לוֹ: רַבִּי, חֵס וְשָׁלוֹם,
שְׁלֹא נִגַּע בִּי אִפְלוּ בְּאַצְבַּע קִטְנָה שְׁלוֹ; אֲלֹא כִּךְ אָמַר לִי:
אַל תִּגְעִי בִּי כְּלוּם, שְׁלֹא תִּבּוֹאִי לִידֵי סֶפֶק. כָּל אוֹתָן
יָמִים הִאֲחִירוּנִים מֵהוּ אֶצְלָךְ. אָמְרָה לוֹ: רַבִּי, אֶכְלָתִי עִמּוֹ
וְשִׁתִּיתִי עִמּוֹ וְיִשְׁנָתִי עִמּוֹ בְּבִגְדֵי עַל הַמָּטָה, וּבִשְׂרֹו נִגַּע
בְּבִשְׂרִי, אֲבָל לֹא נִתְכַּוֵּן לְדָבָר אַחֵר. אָמַר לָהּ: בְּרוּךְ
הַמָּקוֹם שֶׁהִרְגֹו, שֶׁכֶּךָ כְּתוּב בְּתוֹרָה (ויקרא יח): "וְאֵל אִשָּׁה
בְּנִדַת טְמֵאתָהּ לֹא תִקְרָב".

הַרִי הוּא אוֹמֵר (שם): "אִישׁ אִישׁ אֶל כָּל שָׂאֵר בְּשָׂרוֹ לֹא תִקְרְבוּ". וּמִכָּאן אָמַר: אֵל יִתְיַחַד אָדָם עִם הַנָּשִׁים בְּבִפְנֵדָק, אֲפֹלוֹ עִם אֲחֹתוֹ וְעִם בָּתּוֹ, מִפְּנֵי דַעַת הַבְּרִיּוֹת.

ב נִזְמַלְתָּ תַּפִּילָיו. לעוגמת נפש להראות בבתי־כנסיות ובבתי־מדרשות שיתעוררו על מיתה. (מהרש"א שבת י"ג) **וּשְׁמֵשׁ ת"ה.** להסבירו סתומות המשנה וטעמיה והוא הנקרא תלמוד. (רש"י שם) **כְּשֶׁבֵּאת בְּנֶדֶךְ.** שואל על העבירה שהוא בכרת דלמא משום הכי מת כחצי ימיו. (מהרש"א) **בְּנֶדֶת טוֹמָאתָה.** ועד שתבא במים לטבילה היא בנדתה. (רש"י שם) **דַּעַת הַבְּרִיּוֹת.** ואעפ"כ עם אשתו כפונדק אין לחוש לדעת הבריות. (ב"א. ובהגהות מהריעב"ן נסתפק)

אבות דרבי נתן פרק ב

כט

נוסחת הספרים

אחרת מפני מענות הבריות לא ילך אדם אחר האשה בשוק ואפילו עם אשתו ואין צ"ל עם אשה אחרת מפני מענות הבריות נאמר כאן לא תקרבו ונאמר להלן לא תקרב לדבר המביא לידי עבירה לא תקרב הרחק מן הביעור ומן הדומה לביעור לפיכך אמרו חכמים הרחק מחטא הקל שמו יביאך לחטא חמור. הרי רץ למצוה קלה שיביאך למצוה רבה. הרי הוא אומר במגן עירמת חטים סוגה בשושנים במגן עירמת חטים סוגה בשושנים ישראל סוגה בשושנים אלו שבעים וקנים. דבר אחר במגן עירמת חטים אלו מצות קלות הדכות סוגה בשושנים בזמן שישאל עושין אותן הן מביאים אותן לחיי העולם הבא. הא כיצד אשתו נדה עמו בביתו רצה משמש רצה אינו משמש וכי אדם רואה או אדם יודע בו שיאמר לו כלום הא אינו מתיירא אלא ממי שפוקד על המבילה וכן אתה אומר בחלה וכן אתה אומר בראשית הגז אמר ליה [ו"א אלון] מצות קלות הדכות כששנים שבזמן שישאל עושין אותן מביאות אותן לחיי העולם הבא:

ג איזו סיג שעשה משה לדבריו הרי הוא אומר ויאמר ה' אל משה לך אל העם וקדשתם היום ומחר לא רצה משה הצדיק לומר להם לישראל בדרך שאמר (להם) [ולן] הקב"ה אלא כך אמר

צינונים

ה ברכות מג: ו לנוסחת הגר"א נראה לציון כדלעיל ברכות מג: דהענין שוה, ולנוסחת הספרים "אחר האשה" הציון ברכות סא. עירובין יח: במדבר רבה יח, ועי' חולין

מד: דרך ארץ זוטא פ"א. ח עי' פסיקתא רבתי פ"י (כי תשא), סנהדרין לו. שהש"ר פ"ז, תנחומא כי תשא כ', מדרש תהלים כ'.

"לא יספר עם האשה בשוק, ואפילו עם אשתו, ואין צריך לומר עם אשה אחרת, מפני טענת הבריות. ולא ילך אדם עם אשה בשוק, ואפילו עם אשתו, ואין צריך לומר עם אשה אחרת, מפני טענת הבריות. נאמר: "לא תקרבו", ונאמר: "לא תקרב". לדבר המביא לידי עבירה לא תקרב, הרחק מן הביעור ומן הדומה לביעור. אמרו חכמים: הרחק מחטא הקל, שלא יביאך לחטא חמור; הרי רץ למצוה קלה, שיביאך למצוה חמורה. "הרי הוא אומר (שיר השירים ז): "בטנג ערמת חטים סוגה בשושנים". "בטנג ערמת חטים" – זו כנסת ישראל; "סוגה בשושנים" – אלו שבעים וקנים. דבר אחר: "בטנג ערמת חטים" – אלו מצות חמורות; "סוגה בשושנים" – אלו מצות קלות הדכות כששנים; בזמן שישאל עושין אותן, הן מביאים אותן לחיי העולם הבא. הא כיצד. אשתו נדה עמו בביתו – רצה משמש, רצה אינו משמש. וכי אדם רואה או אדם יודע בו, שיאמר לו כלום – הא אינו מתירא אלא ממי שפקד על הנדה. וכן אתה אומר בחלה, וכן אתה אומר בנדרים – אלו מצות קלות הדכות כששנים, שבזמן שישאל עושין אותן, הן מביאים אותן לחיי העולם הבא.

ג איזו סיג שעשה משה לדבריו. הרי הוא אומר (שמות יט): "ויאמר ה' אל משה לך אל העם וקדשתם היום ומחר". לא רצה משה הצדיק לומר להם לישראל בדרך

מענות הבריות. שחושדן אותו שאין הכל בקיאותו. (כ"י) הרחק מן הביעור. דבר שהוא גנאי. (כ"י) מחטא הקל. להתייחד ולדבר אפילו עם קרובים כדלעיל. (כ"י) ערמת חטים זו כ"י. כחטים הנתונים באוצר מפני חשיבותן כך ישראל נקראו סגולה מכל העמים שהכל נהנין מהן. (ע"י ב"י) סוגה בשושנים. כי הסנהדרין עושים סיגים וגדרות לכנ"י שלא יכשלו באיסורי תורה וז"ש סוגה כלומר כנ"י היא מסויגת בסנהדרין שהם עושים סיג וגדר לשמור התורה. (כסא דחמים)

שָׁאֵמַר לוֹ הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ־הוּא, אֵלָּא כִּף אָמַר לָהֶם: "הָיוּ
נִכְנִים לְשִׁלְשֵׁת יָמִים אֶל תַּגְשׁוּ אֶל אֵשָׁה", וְהוֹסִיף לָהֶם
מֹשֶׁה יוֹם אֶחָד מֵעֲצָמוֹ. אָמַר מֹשֶׁה: יֵלֶךְ אִישׁ אֶצְל
אִשְׁתּוֹ, וְתֵצֵא מִמֶּנָּה שְׂכַבְתָּ זֶרַע בְּיוֹם הַשְּׁלִישִׁי וְיִהְיוּ
טַמְאִים, וְנִמְצְאוּ נָשִׁי יִשְׂרָאֵל מִקְבָּלִים דְּבָרֵי־תוֹרָה
בְּטַמְאָה מִהֶרְסִינִי; אֵלָּא אוֹסִיף לָהֶם יוֹם שְׁלִישִׁי, וְיִהְיוּ
טְהוּרִים. זֶה אֶחָד מִהַדְּבָרִים שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה מִדַּעְתּוֹ,
וְהִסְכִּימָה דַּעְתּוֹ לְדַעַת הַמָּקוֹם. שֶׁבַר אֶת הַלּוֹחוֹת,
וְהִסְכִּימָה דַּעְתּוֹ לְדַעַת הַמָּקוֹם; פֶּרֶשׁ מִן אֶהֱמוּעַד,
וְהִסְכִּימָה דַּעְתּוֹ לְדַעַת הַמָּקוֹם; פֶּרֶשׁ מִן הָאֵשָׁה,
וְהִסְכִּימָה דַּעְתּוֹ לְדַעַת הַמָּקוֹם. כִּיצַד, אָמַר: מָה אִם
יִשְׂרָאֵל, שְׁלֹא נִתְקַדְּשׁוּ אֵלָּא לְפִי שְׁעָה, וְלֹא נִדְּמָנוּ אֵלָּא
כְּדִי לְקַבֵּל עֲלֵיהֶם עֲשֵׂרֶת הַדְּבָרִים מִהֶרְסִינִי – אָמַר לִי
הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ־הוּא: "לֵךְ אֶל הָעָם וְקִדְּשָׁתָם הַיּוֹם וּמָחָר;
וְאֲנִי, שְׂאֲנִי מִזְמָן לֵכַךְ בְּכָל יוֹם וְיוֹם וּבְכָל שְׁעָה, וְאֲנִי
יּוֹדֵעַ אֵימָתִי מִדְּבַר עָמִי, בְּיוֹם אוֹ בַּלִּילָה – עַל אַחַת
כַּמָּה וְכַמָּה שְׂאֵפְרֶשׁ מִן הָאֵשָׁה; וְהִסְכִּימָה דַּעְתּוֹ לְדַעַת
הַמָּקוֹם. רַבִּי יְהוּדָה בֶּן־בֶּתְחִינָא אוֹמֵר: לֹא פֶרֶשׁ מֹשֶׁה מִן
הָאֵשָׁה עַד שֶׁנֶּאֱמַרָה לוֹ מִפִּי הַגְּבוּרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יב):
"פֹּה אֵל פֹּה אֲדַבֵּר בּוֹ" – פֹּה אֵל פֹּה אֲמַרְתִּי לוֹ: פֶּרֶשׁ
מִן הָאֵשָׁה, וּפֶרֶשׁ. יֵשׁ אוֹמְרִים: לֹא פֶרֶשׁ מֹשֶׁה מִן
הָאֵשָׁה, עַד שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ מִפִּי הַגְּבוּרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ה):
"לֵךְ אֲמַר לָהֶם שׁוּבוּ לָכֶם לְאֶהֱלֵיכֶם", וְכָתִיב בְּתַרְגּוֹ:
"וְאַתָּה פֹּה עֲמַד עֲמַדִּי". חֲזוֹר לְאַחֲרָיו וּפֶרֶשׁ, וְהִסְכִּימָה

להם היו נכונים לשלשת ימים
אל תגשו אל אשה והוסיף
להם משה יום אחד מעצמו
אלא כך אמר משה ילך איש
אצל אשתו ותצא ממנה
שכבת זרע ביום הג' ויהיו
טמאים ונמצא ישראל
מקבלים דברי תורה בטומאה
מהר סיני אלא אוסיף להם
יום שלישי כדי שלא ילך איש
אצל אשתו ולא תצא ממנה
שכבת זרע ביום השלישי
ויהיו טהורים ונמצא מקבלין
תורה כהרהר מהר סיני. זה
אחד מהדברים שעשה משה
מדתו דין ק"ו והסכימה
דעתו לדעת המקום. שבר את
הלוחות והסכימה דעתו
לדעת המקום. פ' [מן] אהל
מועד והסכימה דעתו לדעת
המקום. פ' מן האשה
והסכימה דעתו לדעת המקום
כיצד אמר מה אם ישראל
שלא נתקדשו אלא לפי שעה
ולא נדמנו אלא כדי לקבל
עליהם עשרת הדברות מהר
סיני אמר לי הקדוש בריך הוא
לך אל העם וקדשתם היום
ומחר ואני שאני מזמן לך
בכל יום ויום ובכל שעה ואני
יודע אימתי מדבר עמי או
ביום או בלילה על אחת כמה
וכמה שאפרש מן האשה
והסכימה דעתו לדעת
המקום. רבי יהודה בן בתירא
אומר לא פירש משה מן
האשה אלא שנאמרה לו מפי
הגבורה שנאמר פה אל פה
אדבר בו פה אל פה אמרת לי
פרוש מן האשה ופירש. וא
לא פירש משה מן האשה עד
שנאמר לו מפי הגבורה
שנאמר לך אמור להם שובו
לכם לאהליכם וכתוב בתורה

צינונים

ט שבת פז. יבמות סב. פקין
ריא פמ"א. י שם ושם. ולא

ג ויהיו טהורים. דפולטת שכבת זרע ביום הרביעי טהורה משום דמסרח ואינו ראוי להזריע.
(עי' רש"י שבת פ"ו.) זה אחד מהדברים. ומביא כאן שאר דברים שהסכימה דעת משה לדעת
המקום. פירש מן אהל מועד. שלא נכנס שם בתמידות. (ב"י) אלא אם קרא אותו הקב"ה.
(עי' שמ"ד יט) יש אומרים לא פירש. מחלוקתן מאיזה פסוק דורשין. (עי' ב"א) חזר לאחוריו.
לאחר שהלך ואמר לישראל שובו לכם לאהליכם חזר בעצמו לאחוריו ופירש. והסכימה
דעתו. אף דלא פירש עד שנא' לו מפי הגבורה מ"מ הסכימה דעתו לדעת המקום מקודם

אבות דרבי נתן פרק ב לא

נוסחת הספרים

ואתה פה עמוד עמרי חור
לאחריו ופירש והסכימה
דעתו לדעת המקום. פירש
מאהל מועד כיצד אמר ימה
אחרן אחי שמעון בשבטן
המשחה ימריכה בכנדים
ומשתמש בהם בקדושה א"ל
הקב"ה דבר אל אהרן אחיך
ואל יבא בכל עת אל הקדש
אני שאני מוסיף לכך על אחת
כמה וכמה שאפירש מאהל
מועד פירש מאהל מועד
יהסכימה דעתי לדעת
המקום. שכן את הלוחות
כיצד אמרו בשעה שעלה
משה למרום לקבל את
הלוחות שהן כתובות
ויסגורן מששת ימי בראשית
שנאמר והלוחות מעשה
אלהים המת והמכתב מכתב
אלהים היא חרות על הלוחות
אל תקרי חרות אלא חיות
שכן מי שעוסק בחיות הרי
הוא בן חורין לעצמו כאותה
שעה היו מלאכי השרת
קושרין קטגור על משת והיו
אומרים רבש"ע מה אנש כי
תוכני וכן אדם כי תפקדו
ותחסרו מעט מאלהים
יכבד ויהדר תעטרנהו
המשיליהו במעשי יריך כל
שתה תחת רגליו צנה יאליפם
כלם וגם בחמית שדי צפור
שמים ודגי תים היו מרגנים
אחריו של משה והיו אומרים
מה טובו של יליד אשה שעלה
למרום שנאמר עלית למרום
שבית שבי לקחת מתנות.
נשאל ויחד יהיה שמת שמחה
גדולה כיון שראה אתיו סרחין
שסרחו במעשה העגל אמר
היאך אני נתן להם את
הלוחות מוקדני איתן למצות
חמורות ומחויבני איתן מותה
לשמים שכן בתיב בהן לא
יהיה לך אלהים אחרים על
פני חור לאחיריו וראו אתיו
שבעים וקנים ורצו אחיריו
הוא בראש הלית יתן אחי

פירושים

הובאו רק ג' דברים, ושפירש
מאהל מועד לא הובא רק כאן

ובשמות רבה יט-ג. וא אבות פ"ו מ"ב, וע"ז פרקי ר"א פמ"ו, וע"ז עירובין נד. ושמות רבה מא-ז, תחומא כי תשא טו. ו' ע"ן
שבת פח: פסיקתא דרבנן (פ' מתן תורה) פ"ב, וע"ז פרקי דבי אליעזר דטענת המלאכים בלוחות השניות היתה רע"ש בדר"ל.

שנאמר לו. (ב"א) והלוחות מעשה אלקים. א"כ מששת ימי בראשית היו שהרי אין כל חדש
תחת השמש. (ב"י) אל תקרי חרות. דאי כפשוטו היה לו לכתוב חקוק. (בי"א)

דעתו לדעת המקום. פירש מאהל מועד – כיצד, אמר:
ומה אהרן אחי, שמשוח בשמן המשחה ומרבה בכנדים
ומשתמש בהם בקדושה, אמר לו הקדוש-ברוך-הוא
(ויקרא טז): "דבר אל אהרן אחיך ואל יבא בכל עת אל
הקדש" – אני, שאני מזמן לקף, על אחת כמה וכמה
שאפרש מאהל מועד. פירש מאהל מועד, והסכימה דעתו
לדעת המקום. שכן את הלוחות – כיצד, אמרו: בשעה
שעלה משה למרום לקבל את הלוחות, שהן כתובות
ויסגורן מששת ימי בראשית, שנאמר (שמות לב):
"והלחת מעשה אלהים המה, והמכתב מכתב אלהים
הוא חרות על הלחת" – "אל תקרי "חרות" אלא
"חרות", שכל מי שעוסק בתורה הרי הוא בן-חורין
לעצמו. באותה שעה יהיו מלאכי השרת קושרין קטגור
על משה והיו אומרים: רבנו-של-עולם, "מה אנש כי
תזכרנו וכן אדם כי תפקדנו. ותחסרהו מעט מאלהים
וכבוד ויהדר תעטרהו. תמשילהו במעשי יריך כל שתה
תחת רגליו. צנה ואלפים כלם וגם בהמות שדי, צפור
שמים ודגי הים" (תהלים ח); והיו מרגנים אחריו של
משה והיו אומרים: מה טיבו של ילוד אשה שעלה
למרום. שנאמר (שם סח): "עלית למרום שבית שבי
לקחת מתנות". נשאל ויחד יהיה שמת שמחה גדולה.
כיון שראה אותו סרחון שסרחו במעשה העגל, אמר:
היאך אני נותן להם את הלוחות, מזיקני אותן למצות
חמורות ומחייבני אותן מיתה לשמים. שכן כתוב ביהן:
"לא יהיה לך אלהים אחרים על פני". חור לאחיריו,
וראו אותו שבעים וקנים ורצו אחריו. הוא אחז בראש

בראש הלוח חוק כחו של משה מכלול שנא' ולכל היר החוקה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל. נסתכל בהן וראה שפרח כתב מעליהן אמר היאך אני נותן להם לישראל את הלוחות שאין בהם ממש אלא אהבה ואשכרם שנאמר ואהפך בשני הלוחות ואשליכם מעל שתי ידי ואשכרם. רבי יוסי הגלילי אמר אמשיל לך משל למה הרבה דומה למלך בשר ודם שאמר לשלוחיו צא וקדש לי נערה יפה וחסודה ומעשיה נאין הלך אותו שליח וקדשה לאחר שקדשה הלך ומצאה שונתה תחת אחר מיד היה דן ק"ו מעצמו ואמר אם אני נותן לה כתובה מעכשיו נמצא מחייבה מיתה ונפטרותו מאדוני לעולם כך היה משה העדיק דן ק"ו מעצמו אמר היאך אני נותן להם לישראל את הלוחות הללו מוקדני אותן למצות חסירות ומחייבי אותן מיתה שכן כתוב בהן וכתב לאלהים יחרם בלתי לה' לבדו. אלא אהבה בהן ואשכרם וזוהן למוטב שמה ואמרו ישראל היכן הלוחות הראשונות אשר הורדת אין דברים אלא בראי רבי יהודה בן בתירא אמר לא שבר משה את הלוחות אלא שנא' לי מפי הנבירה שנא' פה אל פה אדבר בו פה אל פה אמרת לי שבר את הלוחות ו"א לא שבר משה את הלוחות אלא שנאמר לי מפי הנבירה שנאמר וארא את חטאתם לה' אלהיכם אינו אומר וארא אלא שראה שפרח כתב מעליהם. אחרים אומרים לא שבר משה את הלוחות אלא שנא' לי מפי הנבירה שנא' יהיו שם כאשר צונו ה' אינו אומר צונו אלא שנצטוה שברן. רבי אלעזר בן

הלוח, והן אחזו בראש הלוח, שנאמר: "ואתפש", שאין אמר "ואתפש" אלא במה שאחד רוצה לטלו מידו. חזק כחו של משה מכלן, שנאמר (דברים לד): "ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל". רבי יוסי הגלילי אומר: אמשל לך משל למה הדבר דומה. למלך בשר ודם שאמר לשלוחו: צא וקדש לי נערה יפה וחסודה ומעשיה נאין. הלך אותו שליח וקדשה. לאחר שקדשה, הלך ומצאה שונתה עם אחר. מיד היה דן בעצמו ואמר: אם אני נותן לה כתובה מעכשו, נמצא אחייבה מיתה; אלא אקרע את כתבתה ואפטרנה מאדוני לשלום. כך היה משה הצדיק דן בעצמו. אמר: היאך אני נותן להם לישראל את הלוחות הללו, מוקדני אותן למצות חמורות ומחייבי אותן מיתה. שכן כתוב בהן (שמות כב): "וזבח לאלהים יחרם בלתי לה' לבדו". אלא אשכרם ואחזירם למוטב. והסכימה דעתו לדעת המקום, שנאמר (דברים י'): "אשר שברת" – "וישך כחך ששברת. ויש אומרים: לא שבר משה את הלוחות, אלא מפני שנסתכל בהם וראה שפרח כתב מעליהם. שנאמר (דברים ט): "וארא והנה חטאתם לה' אלהיכם" – אינו אומר "וארא", אלא שראה שפרח כתב מעליהם. אמר: היאך אני נותן לבני ישראל את הלוחות, שאין בהם ממש. אלא אאחז בהם ואשכרם לעיניהם, שנאמר: "ואתפש בשני הלוח ואשלכם מעל שתי ידי ואשכרם לעיניכם; שלא יאמרו ישראל: היכן הלוחות אשר הורדת – אין הדברים אלא בראי. אחרים אומרים: לא שבר משה את הלוחות, אלא

צינונים

יג שבת פז, יבמות כב, ב"ב
יד: מנחות עט: ירושלמי תענית פ"ה ה"ה. יד ירושלמי תענית שם, תנחומא כי תשא כו, תנא דבי אליהו רבה פכ"א, פסחים פז:

שאין אומר ואתפוש. דהלא כבר היה מוחזק בהם ומאי ואתפוש אלא שרצו ליטלם מידו. (ב"א) **יחרם.** לשון מיתה כמו דכתיב כל חרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה מות יומת. (עי' דש"י סנהדרין ס:). **אשר.** אישור שאישורו ושכחו על שבירתן. (רש"י שבת פ"ו.)

אבות דרבי נתן פרק ב לג

נוסחת הספרים

עזריה אומר לא שבר משה את הלוחות אלא שנאמר לו מפי הגבורה שנאמר אשר עשה משה לעיני כל ישראל מה להלן נצטוה ועשה אף כן נצטוה ועשה. ר"ע אומר לא שבר משה את הלוחות אלא שנאמר לו מפי הגבורה שנא' ואתפוש בשני הלוחות כמה אדם תופס במה שיכול לבוראן ר"מ אומר לא שבר משה את הלוחות אלא שנאמר לו מפי הגבורה שנא' אשר שכחת י"שך כחך ששכחת:

ד' יחזקיהו מלך יהודה עשה ד' דברים והסכימה רעתו לדעת המקום. גנו ספר רפואות והסכימה רעתו לדעת המקום. כתת נחש הנחשת והסכימה רעתו לדעת המקום. והסיר את הבמות והמזבחות (והסכימה רעתו לדעת המקום) שנאמר יחזקיהו הסיר את במותיו ואת מזבחותיו ויאמר ליהודה ולירושלים לאמר לפני מוצא אחד תשתחוו ועליו תקטירו. סתם מי גיחון והסכימה רעתו לדעת המקום שנאמר יחזקיהו סתם (את מוצא מימין) גיחון (העליון) וישרם למטה מערבה לעיר דוד ויצלח יחזקיהו בכל מעשהו:

ה' איהו סג שעשה איוב לדבריו הרי הוא אומר איש תם וישר וירא אלהים וסר

ציונים

טו ע' ברכות י: פסחים נו. ירושלמי נדרים פ"ו ה"ח דק על ג' הודו לו חכמים, ועל סתימת מי גיחון לא הודו, ועי' רד"ל בפרקי ר"א פ"ט שמסיק

שנאמר לו מפי הגבורה, שנאמר (שם י'): "ויהיו שם כְּאִשֶּׁר צִוִּי ה'" – אינו אומר "צוני", אלא שְנִצְטָוָה וְשִׁכְרָן. רבי אלעזר בן־עזריה אומר: לא שבר משה את הלוחות, אלא שנאמר לו מפי הגבורה, שנאמר (שם לד'): "לְכָל הָאֵתָת וְהַמּוֹפְתִים אֲשֶׁר שְׁלַחוּ ה'"; "אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה לְעֵינֵי כָל יִשְׂרָאֵל". מה להלן נצטוה ועשה, אף כֵּאֵן נצטוה ועשה.

ד' יחזקיהו מלך יהודה עשה ארבעה דברים, והסכימה רעתו לדעת המקום: גנו ספר רפואות, שנאמר: "והטוב בעיניך עשיתי". 'הטוב' – שגנו ספר רפואות, והסכימה רעתו לדעת המקום. כתת נחש הנחשת, שנאמר (מלכים ב יח): "וכתת נחש הנחשת אשר עשה משה, פי עד הימים ההמה היו בני ישראל מקטרים לו", והסכימה רעתו לדעת המקום. והסיר את הבמות והמזבחות, שנאמר (דה"ב לב): "יחזקיהו הסיר את במותיו ואת מזבחותיו, ויאמר ליהודה ולירושלים לאמר לפני מוצא אחד תשתחוו ועליו תקטירו, והסכימה רעתו לדעת המקום. סתם מי גיחון, שנאמר (שם): "והוא יחזקיהו סתם את מוצא מימי גיחון העליון וישרם למטה מערבה לעיר דוד, ויצלח יחזקיהו בכל מעשהו", והסכימה רעתו לדעת המקום.

ה' איהו סג שעשה איוב לדבריו. הרי הוא אומר: "איש תם וישר וירא אלהים וסר מרע". "וסר מרע" –

מה להלן נצטוה. דרשינן סמוכין מה להלן כל האותות שבמצרים היה לפי ציווי ה', אף בפסוק הסמוך אליו "אשר עשה משה לעיני כל ישראל" דהיינו שבירת הלוחות (ששם כתוב "ואשכרם לעיניכם") היה ג"כ ע"י צווי הקב"ה. (ב"א)

ד' גנו ספר רפואות. לפי שלא היה לבם נכנע על חוליים אלא מתרפאין מיד. (רש"י פסחים נ"ו.) הטוב בעיניך. משמע שבעיני בני־אדם אינו טוב רק בעיניך טוב שיהא לבם נכנע לבקש רחמים. (מהרש"א ברכות י:.) סתם מי גיחון. מי שלוח ולא זהו גיחון הנהר הגדול שכבראשית. (רש"י שם)

אבות דרבי נתן פרק ב

לה

נופחת הספרים

הוא אימר ברת כרתו לעיני ימה אתבונן על בתולה מלמד שהחמיר איוב על עצמו ולא נסתכל אפילו בבתולה וכלא דברים ק"ו ומה אם בתולה זו שאם ירצה ישאנה לעצמו לבנו לאחיו ולקרובי החמיר איוב על עצמו ולא נסתכל בה אשת איש על אחת כמה וכמה. ומפני מה החמיר איוב על עצמו ולא נסתכל אפילו בבתולה מפני שאמר איוב שמא אסתכל אני היום ולמחר יבא איש אחר וישאנה ונמצא שאני נסתכל באשת איש.

ו איזהו סיג שעשו נביאים לדבריהם הרי הוא אימר ה' כגבור יצא כאיש מלחמות יעיר קנאת יריע אף יצריח לא כגבור אחד אלא ככל הנבונים שבועלים. כיוצא בו אריה שאנ מי לא יירא ה' אלהים דבר מי לא ינבא לא כאריה אחד בלבד אלא ככל אריות שבעולם. כיוצא בו והנה כבוד אלהי ישראל בא מדרך הקדים וקולו כקול מים רבים והארץ האירה מכבודו כקול מים רבים זה גבריאל המלאך והארץ האירה מכבודו אלו פני השכינה והלא דברים ק"ו וחומר מה גבריאל שהוא אחד מאלף אלפי אלפים וריכי רבבות שעומדים לפניו קולו הולך מסוף העולם ועד סופו מלך מלכי המלכים הקב"ה שבא את כל העולם כולו ברא העליונים וברא את התחתונים על אחת כמה וכמה. אלא מראין את העין מה שיכולה לראות ומשמיעין את האזן מה שיכולה לשמוע.

צינונים

יט עיין כ"ב טז. ילקוט איוב תתקי"ח, תתנומא וישלח ה. כ ע"י מכלתא יתרו פרשה ה.

ושמתיך כחותם וגו'". מה עשה איוב סיג לדבריו. הרי הוא אומר (איוב לא): "בְּרִית בְּרַתִּי לְעֵינִי וּמָה אֶתְּבוֹנֵן עַל בְּתוּלָה"; מלמד יִשְׁתַּחֲמִיר אִיּוֹב עַל עֲצָמוֹ וְלֹא נִסְתַּכֵּל אִפְּלוּ בְּבְתוּלָה. וְהִלּוּא דְּבָרִים קִלְיָחָמֵר: וּמָה אִם בְּתוּלָה זו, שֶׁאִם יִרְצֶה יִשְׁאָנָה לְעַצְמוֹ – הִחְמִיר אִיּוֹב עַל עֲצָמוֹ וְלֹא נִסְתַּכֵּל בָּהּ; אֲשֶׁת־אִישׁ עַל אַחַת כְּמָה וְכְמָה. וּמִפְּנֵי מָה הִחְמִיר אִיּוֹב עַל עֲצָמוֹ וְלֹא נִסְתַּכֵּל אִפְּלוּ בְּבְתוּלָה. מִפְּנֵי שֶׁאָמַר אִיּוֹב: שֶׁמָּא אֶסְתַּכֵּל אֲנִי הַיּוֹם, וְלִמְחָר יָבוֹא אִישׁ אַחֵר וְיִשְׁאָנָה, וְנִמְצָא שֶׁאֲנִי מְהַרְהֵר בְּאֲשֶׁת־אִישׁ.

ו איזהו סיג שעשו נביאים לדבריהם. הרי הוא אומר (ישעיה מב): "ה' כְּגִבּוֹר יֵצֵא כְּאִישׁ מִלְחָמוֹת יַעִיר קִנְיָא, יַרְיעַ אֵף יִצְרִיחַ" – לֹא כְּגִבּוֹר שְׁלֵמָטָה, אֲלֵא כְּגִבּוֹר שְׁלֵמָעֵלָה, שְׁנֵאמַר (משלי כא): "עֵיר גִּבּוֹרִים עָלֶיהָ חֶכֶם וְגו'". כִּיּוֹצֵא בּוֹ (עמוס ג): "אַרְיֵה שָׂאֵג מִי לֹא יִירָא, ה' אֱלֹהִים דָּבָר מִי לֹא יִנְבֵּא" – לֹא כְּאַרְיֵה שְׁלֵמָטָה, אֲלֵא כְּאַרְיֵה שְׁלֵמָעֵלָה. שְׁנֵאמַר (יחזקאל א): "וּפְנֵי אַרְיֵה וְגו'". כִּיּוֹצֵא בּוֹ (יחזקאל מג): "וְהִנֵּה כְּבוֹד אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בָּא מִדֶּרֶךְ הַקֳּדִים, וְקוּלוֹ כְּקוֹל מַיִם רַבִּים וְהָאָרֶץ הָאִירָה מִכְּבֹדוֹ". "כְּקוֹל מַיִם רַבִּים" – זֶה גְּבִרְיָאֵל הַמְּלָאךְ; "וְהָאָרֶץ הָאִירָה מִכְּבֹדוֹ" – אֵלּוּ פְּנֵי הַשְּׁכִינָה. וְהִלּוּא דְּבָרִים קִלְיָחָמֵר: מָה גְּבִרְיָאֵל, שֶׁהוּא אֶחָד מֵאֲלָף אֲלָפֵי אֲלָפִים וְרַבֵּי רַבּוּת שְׁעוֹמְדִים לִפְנָיו – קוּלוֹ הוֹלֵךְ מִסּוּף הָעוֹלָם וְעַד סוּפוֹ; מֶלֶךְ מִלְכֵי הַמְּלָכִים הַקְּדוֹשׁ־בְּרוּךְ־הוא, שֶׁבָּרָא אֶת הָעוֹלָם כְּלוּ, בָּרָא אֶת הָעֲלִיּוֹנִים וּבָרָא אֶת הַתַּחְתּוֹנִים – עַל אַחַת כְּמָה וְכְמָה. אֲלֵא מִרְאִין אֶת הָעֵין מָה שִׁיכּוּלָה לִרְאוֹת, וְיִמְשְׁמִיעִין אֶת הָאָזֶן מָה שִׁיכּוּלָה לִשְׁמֹעַ.

לקבל נבואה. (כ"א) ושמתיך כחותם. דריש כחותם לשון תם. (וזית רענן ריש פ' בראשית) ו סיג שעשו נביאים. דלשון סיג סוכל גם כן דבר שהוא שמירה וקיום לדבר. (כ"ב) אלא מראין את העין וכו'. וזהו הסיג.

ז איזהו סג שֶׁעָשׂוּ כְּתוּבִים לְדַבְרֵיהֶם. הָרִי הוּא אוֹמֵר (משלי ה): "הִרְחַק מֵעֲלִיָּה דִרְכָּךְ וְאַל תִּקְרַב אֶל פֶּתַח בֵּיתָה". "הִרְחַק מֵעֲלִיָּה דִרְכָּךְ" – כִּי זֶה אֶפִיקוֹרְסִים. שְׂאוּמְרִים לוֹ לְאָדָם: אֵל תֵּלֶךְ בֵּין הָאֶפִיקוֹרְסִים וְאַל תִּכְנַס לָשֵׁם, שְׁמָא תִכְשַׁל בָּם; שְׁמָא תֵאמַר: בְּטוֹחַ אֲנִי בַעֲצָמִי שְׂאֵף-עַל-פִּי שְׁאֲנִי הוֹלֵךְ שֵׁם אֲנִי נִכְשַׁל בָּם; אוֹתוֹת וּמוֹתָיו וְחֹזֶר בֵּית"ל אֲנִי אֶת דְּבָרֵיהֶם וְחֹזֶר בֵּית"ל כֹּל בֹּאִיה לֹא יִשׁוּבוּן וְלֹא יִשְׁגוּ אַרְחוֹת חַיִּים כְּתִיב טַבְחָה טַבְחָה מִסְכָּה יִינָה אֶף עֲרֵכָה טַבְחָה מִסְכָּה יִינָה אֶף עֲרֵכָה שׁוֹחֲנָה אֱלֹו רְשָׁעִים שְׂבוּמֵן שְׂאֵדָם נִכְנַס בִּינֵיהֶם מֵאֲכִילִין אוֹתוֹ וּמִשְׁקֵן אוֹתוֹ וּמִלְבִּישֵׁן אוֹתוֹ וּמִכְסִּין אוֹתוֹ וְנוֹתֵנִין לוֹ מִמֶּן הִרְבָּה כִּיּוֹן שְׁהִיה כֹּאחֵד מֵהֶם כֹּל אֶחָד וְאֶחָד מִפִּיר אֶת שְׁלוֹ וְנוֹטְלוֹ. וְעֲלִיהֶם וּמִכְסִּין אוֹתוֹ וְנוֹתֵנִין לוֹ מִמֶּן הִרְבָּה; בֵּינָן שְׁהִיה כֹּאחֵד מֵהֶם – כֹּל אֶחָד וְאֶחָד מִפִּיר אֶת שְׁלוֹ וְנוֹטְלוֹ. וְעֲלִיהֶם נֵאמַר (שם ז): "עַד יִפְלַח חֵץ כְּבָדוֹ כְּמַהֵר צִפּוֹר אֶל פֶּחַ, וְלֹא יָדַע וְגו'". דְּבָר אַחֵר: "הִרְחַק מֵעֲלִיָּה דִרְכָּךְ" – זֶה זִנְהָ; שְׂאוּמְרִים לוֹ לְאָדָם: אֵל תֵּלֶךְ בְּשׁוֹק זֶה וְאַל תִּכְנַס בְּמִבּוֹי זֶה, שְׁזִנְהָ יֵשׁ שֵׁם נָאָה וּמִשְׁבַּחַת. וְהוּא אוֹמֵר: בְּטוֹחַ אֲנִי בַעֲצָמִי, שְׂאֵף-עַל-פִּי שְׁאֲנִי הוֹלֵךְ לָשֵׁם אֲנִי נִכְשַׁל בָּהּ. אָמְרוּ לוֹ: אֶף-עַל-פִּי שְׂאֵתָה בּוֹטַח בַּעֲצָמְךָ, אֵל תֵּלֶךְ לָשֵׁם, שְׁמָא תִכְשַׁל בָּהּ, שְׁנֵאמַר (שם): "כִּי רַבִּים חֲלָלִים הִפִּילָה וְעַצְמִים כָּל הָרוּגִיהָ".

ח איזהו סג שֶׁעָשׂוּ חֲכָמִים לְדַבְרֵיהֶם. שְׁחֲכָמִים אוֹמְרִים: כִּי קָרִית שְׁמַע שֶׁל עֲרֵבִית עַד חֲצוֹת, שְׁלֹא יֵהָא אָדָם כָּא מִן הַשָּׂדֶה בְּעָרֵב מִמְּלֹאכְתּוֹ, וְיֵלֶךְ לְבֵיתוֹ וְיֵאמַר: אֲכַל קִמְעָא, וְאַשְׁתָּה קִמְעָא, וְאִישׁן קִמְעָא, וְאַחֲרֵי-כֵן

ז איזהו סג שֶׁעָשׂוּ כְּתוּבִים לְדַבְרֵיהֶם הָרִי הוּא אוֹמֵר הִרְחַק מֵעֲלִיָּה דִרְכָּךְ וְאַל תִּקְרַב אֶל פֶּתַח בֵּיתָה הִרְחַק מֵעֲלִיָּה דִרְכָּךְ וְאַל תִּכְנַס לָשֵׁם שְׂאוּמְרִים לוֹ לְאָדָם אֵל תֵּלֶךְ בֵּין הָאֶפִיקוֹרְסִים וְאַל תִּכְנַס לָשֵׁם שְׁמָא תִכְשַׁל בָּם וְאַמֵּר בּוֹטַח אֲנִי בַעֲצָמִי שְׂאֵף-עַל-פִּי שְׁאֲנִי הוֹלֵךְ שֵׁם אֲנִי נִכְשַׁל בָּם שְׁמָא תֵאמַר שְׁמוֹתַי וְחֹזֶר בֵּית"ל אֲנִי אֶת דְּבָרֵיהֶם וְחֹזֶר בֵּית"ל כֹּל בֹּאִיה לֹא יִשׁוּבוּן וְלֹא יִשְׁגוּ אַרְחוֹת חַיִּים כְּתִיב טַבְחָה טַבְחָה מִסְכָּה יִינָה אֶף עֲרֵכָה טַבְחָה מִסְכָּה יִינָה אֶף עֲרֵכָה שׁוֹחֲנָה אֱלֹו רְשָׁעִים שְׂבוּמֵן שְׂאֵדָם נִכְנַס בִּינֵיהֶם מֵאֲכִילִין אוֹתוֹ וּמִשְׁקֵן אוֹתוֹ וּמִלְבִּישֵׁן אוֹתוֹ וּמִכְסִּין אוֹתוֹ וְנוֹתֵנִין לוֹ מִמֶּן הִרְבָּה כִּיּוֹן שְׁהִיה כֹּאחֵד מֵהֶם כֹּל אֶחָד וְאֶחָד מִפִּיר אֶת שְׁלוֹ וְנוֹטְלוֹ וְעֲלִיהֶם נֵאמַר עַד יִפְלַח חֵץ כְּבָדוֹ כְּמַהֵר צִפּוֹר אֶל פֶּחַ וְלֹא יָדַע. וְהוּא אוֹמֵר: הִרְחַק מֵעֲלִיָּה דִרְכָּךְ וְאַל תִּכְנַס לָשֵׁם שְׂאוּמְרִים לוֹ לְאָדָם אֵל תֵּלֶךְ בְּשׁוֹק זֶה וְאַל תִּכְנַס בְּמִבּוֹי זֶה שְׁזִנְהָ יֵשׁ שֵׁם נָאָה וּמִשְׁבַּחַת וְהוּא אוֹמֵר בּוֹטַח אֲנִי בַעֲצָמִי שְׂאֵף-עַל-פִּי שְׁאֲנִי הוֹלֵךְ לָשֵׁם אֲנִי נִכְשַׁל בָּהּ אָמְרוּ לוֹ אֶף-עַל-פִּי שְׂאֵתָה בּוֹטַח בַּעֲצָמְךָ אֵל תֵּלֶךְ לָשֵׁם שְׁמָא תִכְשַׁל בָּהּ שְׁהִיה אָמְרוּ חֲכָמִים שְׁלֹא יִרְגִּיל אָדָם לְעִבּוֹר עַל פֶּתַח זִנְהָ שְׁנֵא"ל כִּי רַבִּים חֲלָלִים הִפִּילָה וְעַצְמִים כָּל הָרוּגִיהָ:

ח איזהו סג שֶׁעָשׂוּ חֲכָמִים לְדַבְרֵיהֶם שְׁחֲכָמִים אוֹמְרִים: כִּי קָרִית שְׁמַע שֶׁל עֲרֵבִית עַד חֲצוֹת רֵבֶן גְּמִלְיָא אוֹמֵר עַד קִרְתִּי הַגִּבֹּר כִּי־עַד אָדָם כֹּא מִמְּלֹאכְתּוֹ אֵל יֵאמַר אוֹכַל קִמְעָא וְאַשְׁתָּה קִמְעָא וְאִישׁן קִמְעָא וְאַחֲרֵי-כֵן

ציונים

כא ע"י ע"ז יז. כב ברכות ד:

ז כל באיה לא ישובון. כל המשתמדים לעבודת-כוכבים אחר שנאבקו (נידבקו) במינות אינם שבים. (רש"י ע"ז י"ז) עד יפֹלח חץ כבדו. לא זו בלבד שיאבד חלקו בעולם הבא אלא אפ"י בעולם הזה לא יקבל מהם טובה. (ב"א) ועצומים כל הרוגיה. אפ"י אנשים גדולים ועצומים כמ"ש בשמשון וכ"ש סתם בני-אדם. (ב"ב ב"א)

אבות דרבי נתן פרק ג' לו

נוסחת הספרים

קמעת ואח"כ אקרא קריאת שמע נמצא ישן כל הלילה ואינו קורא אלא אדם בא ממלאכתו בערב ילך לבית הכנסת או לבית המדרש אם רגיל לקרות קורא ואם רגיל לשנות שונה ואם לאו קורא ק"ש ומתפלל וכל העובר על דברי [חכמים] חייב מיתה רב"ג אומר פעמים שאדם קורא אותה [שתי פעמים] כלילה אחת עד שלא יעלה עמוד השחר ואחת משיעלה עמוד השחר ונמצא יוצא בה ידי חובתו של יום ושל לילה עמדו חכמים והרבו ועשו סייג לדבריהם:

ט [והעמידו תלמידים הרבה] שב"ש אומרים אל ישנה אדם אלא למי שהוא חכם ועניו וכן אבות ועשיר וב"ה אומרים לכל אדם ישנה שהרבה פושעים היו בהם בישראל ונתקברו לתלמוד תורה ויצאו מהם צדיקים חסידים וכשרים:

פרק שלישי

א רבי עקיבא אומר כל הנוטל פרוטה מן הצדקה בזמן שאינו צריך אינו נפטר מן העולם עד שיצטרך לבריות. הוא היה אומר המכריך סמרטוטין על עינו ועל שוקיו ואומר תנו לסומא למוכה שחין זה סוף שהוא אומר לאמתו. הוא היה אומר החובט פתו בקרקע והמפזר מעותיו בחמתו אינו נפטר מן העולם עד שיצטרך לבריות:

ציורים

בג ברכות ח:
א כתובות סח. פאה פ"ח מ"ט.

אקרא קריאת-שמע – נמצא ישן כל הלילה ואינו קורא. אלא אדם בא ממלאכתו בערב, ילך לבית-הכנסת או לבית-המדרש. אם רגיל לקרות, קורא, ואם רגיל לשנות, שונה, וקורא קריאת-שמע ומתפלל. וכל העובר על דברי חכמים, חייב מיתה. לכך עמדו חכמים ועשו סייג לדבריהם. רבי שמעון בן יוחאי אומר: פעמים שאדם קורא אותה שתי פעמים כלילה: אחת עד שלא יעלה עמוד השחר, ואחת משיעלה עמוד השחר, ויוצא בה ידי חובתו של יום ושל לילה.

ט "והעמידו תלמידים הרבה" – שבית-שמאי אומרים: אל ישנה אדם, אלא למי שהוא חכם ועניו וכן-אבות ועשיר; ובית-הלל אומרים: לכל אדם ישנה, שהרבה פושעים היו בהם בישראל, ונתקברו לתלמוד-תורה, ויצאו מהם צדיקים חסידים וכשרים.

פרק שלישי

א רבי עקיבא אומר: "כל הנוטל פרוטה מן הצדקה בזמן שאינו צריך – אינו נפטר מן העולם עד שיצטרך לבריות. הוא היה אומר: המכריך סמרטוטין על עינו ועל שוקיו ואומר: תנו לסומא, למכה שחין זה – סוף שהוא אומר לאמתו. הוא היה אומר: החובט פתו בקרקע, והמפזר מעותיו בחמתו – אינו נפטר מן העולם עד שיצטרך לבריות."

ח חייב מיתה. משום אונס שינה התוקפו לעבור על דברי חכמים הוזקקו להזהירו יותר.
(רש"י ברכות ד:)

ט בן אבות. מיוחס. ועשיר. כדי שיוכל ללמוד בלי דאגות וטרדת פרנסה. (בנין יהושע).
פרק שלישי

א שהוא אומר לאמתו. סוף שנעשה סומא וחגר, ובמתני' דריש מקרא שנא' דורש רעה תבואנו. (ב"י) החובט פתו בקרקע. ביזיון אוכלים. (ב"י)

ב הוא הִיָּה אוֹמֵר: יִהְיֶה קֹדֶעַ אֶת בְּגָדָיו בְּחֻמָּתוֹ, וְהַמְשַׁבֵּר כָּלָיו בְּחֻמָּתוֹ – סוֹף שִׁיעֲבֹד עֲבֹדַת כּוֹכָבִים, שֶׁכֶּן אֲמִנּוּתוֹ שֶׁל יֵצֶר הָרָע: הַיּוֹם אוֹמֵר לוֹ קֹרֵעַ אֶת בְּגָדָיו, וְלִמְחָר אוֹמֵר לוֹ כֶּךָ, עַד שֶׁאוֹמֵר לוֹ: לֵךְ עֲבֹד עֲבֹדַת כּוֹכָבִים, וְעוֹבֵד.

ג הוּא הִיָּה אוֹמֵר: יִהְיֶהנָתַן עֵינָיו בְּאִשְׁתּוֹ, שְׁתִּמּוֹת וַיִּירָשֶׁנָּה, אוֹ שְׁתִּמּוֹת וַיִּשָּׂא אֶת אֲחוּתָהּ; וְכָל הַנּוֹתֵן עֵינָיו בְּאִחָיו שְׁמִימֹת וַיִּשָּׂא אֶת אִשְׁתּוֹ – סוֹף קוֹבְרִין אוֹתוֹ בְּחַיָּהָן. עָלָיו הַפְּתוּב אוֹמֵר (תהלים נד): "יֹשִׁיב הָרָע לְשֹׁרְרִי".

ד יִמְעֶשֶׂה בְּאָדָם אֶחָד שֶׁפָּרַע רֹאשָׁה שֶׁל אִשָּׁה בְּשׁוֹק, וּבִאֲתָהּ לִפְנֵי רַבִּי עֲקִיבָא, וְחִיבּוֹ לִתֵּן לָהּ אַרְבַּע מָאוֹת זָוָה. אָמַר לוֹ: רַבִּי, תֵּן לִי זָמָן. נָתַן לוֹ זָמָן. אָמַר לוֹ חֲבֵרוֹ: אֲנִי אֶתֵּן לָךְ עֶצֶה, שְׁלֹא תִתֵּן לָהּ אֶפְלוֹ שׁוּה־פְרוּטָה. אָמַר לוֹ: לֵךְ טַל שֶׁמֶן בְּכֹאסֶר, וְשִׁבֵּר אֶת הַצְּלוּחִית עַל פֶּתַחָה שֶׁל הָאִשָּׁה. מָה עָשְׂתָה הָאִשָּׁה, יִצְאָתָה מִתּוֹךְ בֵּיתָהּ וּפָרְעָה רֹאשָׁה בְּשׁוֹק, וְהִיתָה מְטַפַּחַת וּמִנְחַת יְדָהּ עַל רֹאשָׁהּ. וְהַעֲמִיד לָהּ עֵדִים, וּבֹא לִפְנֵי רַבִּי עֲקִיבָא, אָמַר לוֹ: לְבִזְיוֹנָה זֹאת אֲנִי אֶתֵּן אַרְבַּע מָאוֹת זָוָה. וְמָה עַל שֶׁמֶן בְּכֹאסֶר לֹא חֲסָה עַל כְּבוֹד עֲצָמָהּ אֵלָּא שִׁצְתָה מִתּוֹךְ בֵּיתָהּ וּפָרְעָה אֶת רֹאשָׁהּ בְּשׁוֹק וְהִיתָה מְטַפַּחַת וּמִנְחַת יְדָהּ עַל רֹאשָׁהּ. אָמַר לוֹ: לֹא אֶמְרָתָּ כָּלֹס, שֶׁחֻבֵּל בְּעֲצָמוֹ, אֶף־עַל־פִּי שְׂאִינוֹ רִשְׁאִי, פְּטוּר, וְאַחֲרִים שֶׁחֻבְּלוּ בּוֹ, חֲזִיבִין;

ב הוא היה אומר הקודע את בגדיו בחמטו והמשבר כליו בחמטו סוף שיעבוד עבודת כוכבים שכך אומנתו של יצה"ר היום אומר לו קרע את בגדך ולמחר אומר לו עבוד עבודת כוכבים:

ג הוא היה אומר הנותן עיניו באשתו שתמות וירשנה או שתמות וישא את אחותה וכל הנותן עיניו באחיו שימות וישא את אשתו סוף קוברין אותו בחייהן עליו הכתוב אומר חופר גומין בו יפיל ופורץ גדר ישכנו נחש:

ד מעשה באדם א' שעבר על דברי ר"ע ופרע ראשה של אשה בשוק ובאתה לפני ר"ע וחייבו ליתן לה ר' מאית זוז א"ל רבי תן לי זמן נתן לו זמן כיצד א"ל חבירו אני אתן לך עצה שלא תתן לה אפילו שזה פרוטה א"ל תן לי [א"ל] לך טל שמן בכאסר ושבר את הצלוחית על פתחה של האשה מה עשתה האשה יצאתה מתוך ביתה ופרעה ראשה בשוק והיתה מטפחת ומנחת ידה על ראשה. והעמיד לה עדים ובא לפני ר"ע א"ל לבזויה זו אני אתן מאות זוז ומה על שמן כאסר לא חסה על כבוד עצמה אלא שצתה מתוך ביתה ופרעה את ראשה בשוק והיתה מטפחת ומנחת ידה על ראשה. א"ל לא אמרת כלום שהחובל בעצמו אע"פ שאינו רשאי פטור ואחרים שחבלו

צייונים

ב שבת קה: תוספתא כ"ק ספ"ט. ג תוספתא סוטה פ"ה ה"ה. ד כ"ק צ:

ב שכך אומנותו. שמביא אותו מעבירה לעבירה שהיא יותר חמורה. (ב"א)

ג באחיו שימות. באחיו שאין לו בנים והוא רוצה ליבמה. (ב"א)

ד שפרע ראשה של אשה. גילה את שער ראשה. שמן כנוי באיסר (מטבע קטנה). (רש"י ב"ק צ:). והיתה מטפחת. מאספת השמן בטפח שלה והניחה ידה על ראשה לסוך. (תו"ט שם) לבזויה זו. שעל כאסר שמן וילולה בעצמה לגלות ראשה ומראה היא שאינה מקפדת על הבושת. (רע"ב שם)

אבות דרבי נתן פרק ג' לט

נוסחת הספרים

בי חייבין היא שחבלה
בעצמה פטורה יאתה
שחבלת בה צא ותן לת' וזו:

ה רבי דוסתאי ברבי ינאי
אומר אם בררת חרעת
ברביעה ראשונה שוב ולך
חרע ברביעה שניה שמא ירד
ברד לעולם ולכדו ראשונים
ויתקיימו אחרונים כי אינך
יודע איזה יכשר הוה או זה אי
שניהם נתקיימו בדרך זהם
כאחת טובים ואם שניהם
כאחת רעים שנאמר בבקר
ורע את זרעך ולערב אל תנח
ידך אם בררת חרעת ברביעה
ראשונה ושניה שוב לך ורע
ברביעה שלישית שמא יבא
שרפון לעולם ויתקיימו
ראשונות ויתקיימו אחרונות
שנאמר כי אינך יודע איזה
יכשר הוה או זה אי שניהם
כאחד טובים שנאמר בבקר
ורע את זרעך (גמ'):

ו ר' שמעאל ברבי יוסי אומר
למוד תורה בזקנותך אם
למדת תורה בילדותך אל
תאמר איני לומד בזקנותי
אלא למד תורה כי אינך יודע
איזה יכשר אם למדת תורה
בשעת העישר אל תשוב לך
בשעת העניי אם למדת
תורה בשעת שביעה אל
תשוב לך בשעת רעבה אם
למדת תורה בשעת הריוח אל
תשוב לך בשעת הדחק לפי
שטוב לו לאדם דבר אחד
בצער ממאז כריוח שנאמר
כי אינך יודע אם שניהם
כאחת טובים שנאמר בבקר
ורע את זרעך ולערב אל תנח
ידך ר' עקיבא אימר למדת
תורה בילדותך למד תורה
בזקנותך אל תאמר איני למד
תורה בזקנותי כי אינך יודע

ביינות

ה ב"ר סא-ג, תנחומא חיי
שור, קה"ר יא, ו יבמות סב:

היא שחבלה בעצמה, פטורה; ואתה שחבלת בה – צא ותן לה ארבע מאות זוז.

ה רבי דוסתאי ברבי ינאי אומר: אם חרשתי וחרעת ברביעה ראשונה – שוב ולך ורע ברביעה שניה, שמא ירד ברד לעולם, וישכרו ראשונים ויתקיימו אחרונים, כי אינך יודע איזה יכשר, הוה או זה, או שניהם יתקיימו בדרך ידך. שנאמר (קהלת יא): "בבקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ידך". אם חרשתי וחרעת ברביעה ראשונה ושניה – שוב לך ורע ברביעה שלישית, שמא יבא שרפון לעולם, וישדפו ראשונות ויתקיימו אחרונות, כי אינך יודע איזה יכשר, הוה או זה, או שניהם כאחד טובים, שנאמר: "בבקר זרע את זרעך וגו'".

ו ר' שמעאל ברבי יוסי אומר: אם למדת תורה בילדותך – אל תאמר: איני לומד בזקנותי, אלא למד תורה, כי אינך יודע איזה יכשר, הוה או זה, או שניהם כאחד טובים, שנאמר: "בבקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ידך". אם למדת תורה בשעת העישר – אל תשוב לך בשעת העניי. אם למדת תורה בשעת שביעה – אל תשוב לך בשעת רעבה. אם למדת תורה בשעת הריוח – אל תשוב לך בשעת הדחק. לפי שטוב לו לאדם דבר אחד בצער ממאז ברוח, שנאמר: "בבקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ידך". רבי עקיבא אומר: אם למדת תורה בילדותך, אל תאמר: איני למד תורה בזקנותי, כי

ה רביעה. שהגשם הוא בעלה של האדמה. (ע"פ תענית ו'). ויתקיימו אחרונים. שמא ירד ברד אחר רביעה שניה ומה שנורע ברביעה ראשונה כבר נתקשה וישבר ע"י הברד ואילו מה שנורע ברביעה שניה עדיין רך ולא ישבר מהברד. (ב"א)

ו איני לומד בזקנותי. שאין בי כוח. (כ"י) איזה יכשר. יגרום יותר נחת רוח לפניו. (כ"י) שנא' בבקר וגו'. דימה העושר והשביעה והריוח לבקר שמאיר לעולם והעוני והרעב והדחק

אינך יודע איזה מהם יתקיימו בידך, הנה או זה, או שניהם כאחת טובים, שנאמר: "בבקר זרע את זרעך וגו'". רבי מאיר אומר: 'אם למדת מרב אחד, אל תאמר: דיי'. אלא לך אצל חכם ולמד תורה. ואל תאמר: לא אלך אלא למי שהוא קרוב אלי, שנאמר (משלי ב): "אם תבקשנה כספך וכמטמונים תחפשנה". וחוכה הוא לאדם שישימש שלשה תלמידי חכמים, כגון רבי אליעזר ורבי יהושע ורבי עקיבא, שנאמר (שם ח): "אשרי אדם שמע לי לשקד על דלתתי יום יום, לשמר מזוזת פתחי". אל תקרי "דלתתי", אלא "דלת דלתתי". איזה מהם יתקיימו בידך, הנה או זה, או שניהם כאחד טובים, שנאמר: "בבקר זרע את זרעך". רבי יהושע אומר: שא אשה בילדותך ושא אשה בזקנותך, הוליד בנים בילדותך והוליד בנים בזקנותך. אל תאמר אני נושא אשה אלא שא אשה והוליד בנים וכנות והרבה פריה ורביה בעולם כי אינך יודע אם שניהם יתקיימו בידך אם שניהם כאחד טובים שנאמר בבקר זרע את זרעך: ז' הוא היה אימר אם נתת פרוטה לעני שחרית ובא עני אחר ועמד לפניך ערבית תן לו כי אינך יודע אם שניהם יתקיימו בידך אם שניהם כאחד טובים זרע את זרעך".

ז' הוא היה אומר: אם נתת פרוטה לעני שחרית, ובא עני אחר ועמד לפניך ערבית – תן לו, כי אינך יודע איזה יתקיים בידך, הנה או זה, אם שניהם כאחד טובים, שנאמר: "בבקר זרע את זרעך".

ח' מעשה בחסיד אחד שנמן דינר אחד לעני אחד בשני בצרת. הקניטתו אשתו. הלך ולן בבית הקברות,

איזה יבשר אם שניהם יתקיימו בידך או שניהם כאחת טובים שנאמר בבקר זרע את זרעך [וגו']. רבי מאיר אומר אם למדת מרב אחד אל תאמר דיי אלא לך אצל חכם ולמד תורה ואל תלך אצל חבל אלא למי שהוא קרוב לך מתחלה שנאמר שתה מים מבוך ונזלים מתוך בארץ חובה הוא לאדם שישמש שלשה תלמידי חכמים כגון ר"א ורבי יהושע ור"ע שנא' אשרי אדם שומע לי לשקד על דלתותי יום יום לשמר מזוזת פתחי אל תקרי דלתותי אלא דלת דלתותי כי אינך יודע אם שניהם יתקיימו בידך אם שניהם כאחד טובים שנא' בבקר זרע את זרעך ר' יהושע אומר שא אשה בילדותך ושא אשה בזקנותך הוליד בנים בילדותך והוליד בנים בזקנותך אל תאמר אני נושא אשה אלא שא אשה והוליד בנים וכנות והרבה פריה ורביה בעולם כי אינך יודע אם שניהם יתקיימו בידך אם שניהם כאחד טובים שנאמר בבקר זרע את זרעך: ז' הוא היה אימר אם נתת פרוטה לעני שחרית ובא עני אחר ועמד לפניך ערבית תן לו כי אינך יודע אם שניהם יתקיימו בידך אם שניהם כאחד טובים זרע את זרעך:

צינונים

ז' עני ע"ז יט. ולנוסחת הספרים עיין ילקוט משלי תתקל"ז.
ה יבמות סב: ט ברכות יח:
ילקוט קהלת פ"א.

ללילה שהוא חושך. וב"א. דלת. חדר. דלתותי שנים הרי ג' לרמוז שישימש שלשה ת"ח. (ב"י)
הוליד בנים בזקנותך. ומצינו כבועז שהיו לו שלשים בנים ושלושים בנות בילדותו ומתו ונשא בזקנותו את רות והוליד עובד שיצא ממנו דוד מלך ישראל ומשיח. (ב"י)

ח חסיד אחד. כל מקום שאמר חסיד אחד הכונה לר' יהודה בן בבא או לר' יהודה בר' אלעאי.
(ב"ק ק"ג:) ולן בבית הקברות. בוראי הנכון כדברי הריטב"א שדבר זה היה בחלום. (מהרש"א)

אבות דרבי נתן פרק ג מא

נוסחת הספרים

ר"ה] ושמע שתי רוחות שמספרות זו עם זו ואומרת חֲבֵרְתִּי בואי ונָשׁוּט בְּעוֹלָם וְנִרְאָה מֵה פּוֹרְעָנוֹת בָּאָה לְעוֹלָם אִמְרָה לָהּ חֲבֵרְתִּי אֵינִי יְכוּלָה לְצַאת מִפְּנֵי שְׂקִיבָה אֲנִי בִּמְחֻצֶּלֶת שֶׁל קָנִים. אֵלֶּא לְכִי אֵת וּמָה שֶׁאֵת שׁוֹמֵעַת אֲמַרִי לִי הִלְכָה וּבִאֲתָה אֲצִלָּה אִמְרָה לָהּ חֲבֵרְתִּי כִּלּוּם שִׁמְעַת מֵאֲחֹרֵי הַפְּרָגוּד מֵה פּוֹרְעָנוֹת בָּאָה לְעוֹלָם. אִמְרָה לָהּ שִׁמְעַתִּי שֶׁכֵּל הַזּוֹרֵעַ בְּרִבְעִיהַ רִאשׁוֹנָה כֹּדֶר מִלֶּקֶה אוֹתוֹ. הֵלֶךְ הוּא הוֹרֵעַ בְּרִבְעִיהַ שְׁנִיָּה שֶׁל כָּל הָעוֹלָם כֹּדֶר לֶקֶה אוֹתוֹ וְשָׁלוּ לֹא לֶקֶה. לְשָׁנָה אַחֶרֶת הֵלֶךְ וְלֵן בְּבֵית הַקְּבֵרוֹת וְשָׁמַע שְׁתֵּי רוחות שמספרות זו עם זו ואומרת חֲבֵרְתִּי בואי ונָשׁוּט בְּעוֹלָם וְנִרְאָה מֵה פּוֹרְעָנוֹת בָּאָה לְעוֹלָם. אִמְרָה לָהּ חֲבֵרְתִּי אֵלֶּא כֶּךָ אֲמַרְתִּי לָךְ, אֵינִי יְכוּלָה לְצַאת מִפְּנֵי שְׂקִיבָה אֲנִי בִּמְחֻצֶּלֶת שֶׁל קָנִים. אֵלֶּא לְכִי אֵת וּמָה שֶׁאֵת שׁוֹמֵעַת אֲמַרִי לִי הִלְכָה וּבִאֲתָה אֲצִלָּה אִמְרָה לָהּ כִּלּוּם שִׁמְעַת מֵאֲחֹרֵי הַפְּרָגוּד [אִמְרָה לָהּ] שִׁמְעַתִּי שֶׁכֵּל הַזּוֹרֵעַ בְּרִבְעִיהַ שְׁנִיָּה שֶׁרָפוֹן מִלֶּקֶה אוֹתוֹ. הֵלֶךְ הוֹרֵעַ בְּרִבְעִיהַ רִאשׁוֹנָה כֹּדֶר מִלֶּקֶה אוֹתוֹ. הֵלֶךְ הוֹרֵעַ בְּרִבְעִיהַ שְׁנִיָּה שֶׁל כָּל הָעוֹלָם נִשְׂדָּף וְשָׁלוּ לֹא נִשְׂדָּף. אִמְרָה לִּי לֶקֶה וְנִשְׂדָּף וְשָׁלָךְ לֹא לֶקֶה וְלֹא נִשְׂדָּף. סֵפֶר לָהּ כָּל הַמַּעֲשֵׂה. לְיָמִים נִפְלָה קִטְטָה בֵּין אִמָּה שֶׁל אוֹתוֹ חֲסִיד לְבִין אִמָּה שֶׁל [אוֹתָהּ] רִיבָה אִמְרָה לָהּ לְכִי [ואֵרָאךְ] בְּתָךְ שְׁהִיא קְבוּרָה בִּמְחֻצֶּלֶת שֶׁל קָנִים. לְשָׁנָה אַחֶרֶת הֵלֶךְ וְלֵן בְּבֵית הַקְּבֵרוֹת וְשָׁמַע אוֹתָן שְׁתֵּי רוחות שמספרות זו עם זו ואומרת חֲבֵרְתִּי בואי ונָשׁוּט בְּעוֹלָם וְנִרְאָה מֵה פּוֹרְעָנוֹת בָּאָה לְעוֹלָם. אִמְרָה לָהּ חֲבֵרְתִּי אֵלֶּא כֶּךָ אֲמַרְתִּי לָךְ, אֵינִי יְכוּלָה לְצַאת מִפְּנֵי שְׂקִיבָה אֲנִי בִּמְחֻצֶּלֶת שֶׁל קָנִים. אֵלֶּא לְכִי אֵת וּמָה שֶׁאֵת שׁוֹמֵעַת אֲמַרִי לִי הִלְכָה וּבִאֲתָה אֲצִלָּה אִמְרָה לָהּ כִּלּוּם שִׁמְעַת מֵאֲחֹרֵי הַפְּרָגוּד. אִמְרָה לָהּ: שִׁמְעַתִּי שֶׁכֵּל הַזּוֹרֵעַ בְּרִבְעִיהַ שְׁנִיָּה, שֶׁרָפוֹן מִלֶּקֶה אוֹתוֹ. הֵלֶךְ וְנִרְאָה מֵה פּוֹרְעָנוֹת בָּאָה לְעוֹלָם – שֶׁל כָּל הָעוֹלָם נִשְׂדָּף וְשָׁלוּ לֹא נִשְׂדָּף. אִמְרָה לִּי לֶקֶה וְנִשְׂדָּף וְשָׁלָךְ לֹא לֶקֶה וְלֹא נִשְׂדָּף. סֵפֶר לָהּ כָּל הַמַּעֲשֵׂה. לְיָמִים נִפְלָה קִטְטָה בֵּין אִמָּה שֶׁל אוֹתוֹ חֲסִיד לְבִין אִמָּה שֶׁל רִיבָה. אִמְרָה לָהּ: לְכִי וְאֵרָאךְ בְּתָךְ, שְׁהִיא קְבוּרָה בִּמְחֻצֶּלֶת שֶׁל קָנִים. לְשָׁנָה אַחֶרֶת הֵלֶךְ וְלֵן בְּבֵית הַקְּבֵרוֹת, וְשָׁמַע אוֹתָן שְׁתֵּי רוחות שמספרות זו עם זו. אִמְרָה לָהּ: חֲבֵרְתִּי, בואי

וְשָׁמַע שְׁתֵּי רוחות שמספרות זו עם זו ואומרת חֲבֵרְתִּי בואי ונָשׁוּט בְּעוֹלָם וְנִרְאָה מֵה פּוֹרְעָנוֹת בָּאָה לְעוֹלָם. אִמְרָה לָהּ: חֲבֵרְתִּי, אֵינִי יְכוּלָה לְצַאת מִפְּנֵי שְׂקִיבָה אֲנִי בִּמְחֻצֶּלֶת שֶׁל קָנִים. אֵלֶּא לְכִי אֵת, וּמָה שֶׁאֵת שׁוֹמֵעַת, אֲמַרִי לִי. הִלְכָה וּבִאֲתָה אֲצִלָּה, אִמְרָה לָהּ: חֲבֵרְתִּי, כִּלּוּם שִׁמְעַת מֵאֲחֹרֵי הַפְּרָגוּד מֵה פּוֹרְעָנוֹת בָּאָה לְעוֹלָם. אִמְרָה לָהּ: שִׁמְעַתִּי שֶׁכֵּל הַזּוֹרֵעַ בְּרִבְעִיהַ רִאשׁוֹנָה, בָּרֶד מִלֶּקֶה אוֹתוֹ. הֵלֶךְ הוּא וְנִרְאָה מֵה פּוֹרְעָנוֹת בָּאָה לְעוֹלָם. אִמְרָה לָהּ: שִׁמְעַתִּי שֶׁכֵּל הַזּוֹרֵעַ בְּרִבְעִיהַ שְׁנִיָּה. שֶׁל כָּל הָעוֹלָם בָּרֶד לֶקֶה אוֹתוֹ, וְשָׁלוּ לֹא לֶקֶה. לְשָׁנָה אַחֶרֶת הֵלֶךְ וְלֵן בְּבֵית הַקְּבֵרוֹת, וְשָׁמַע שְׁתֵּי רוחות שמספרות זו עם זו, ואומרת אחת לחֲבֵרְתָּהּ: בואי ונָשׁוּט בְּעוֹלָם וְנִרְאָה מֵה פּוֹרְעָנוֹת בָּאָה לְעוֹלָם. אִמְרָה לָהּ: חֲבֵרְתִּי, לֹא כֶּךָ אֲמַרְתִּי לָךְ, אֵינִי יְכוּלָה לְצַאת מִפְּנֵי שְׂקִיבָה אֲנִי בִּמְחֻצֶּלֶת שֶׁל קָנִים. אֵלֶּא לְכִי אֵת, וּמָה שֶׁאֵת שׁוֹמֵעַת אֲמַרִי לִי. הִלְכָה וּבִאֲתָה אֲצִלָּה. אִמְרָה לָהּ: כִּלּוּם שִׁמְעַת מֵאֲחֹרֵי הַפְּרָגוּד. אִמְרָה לָהּ: שִׁמְעַתִּי שֶׁכֵּל הַזּוֹרֵעַ בְּרִבְעִיהַ שְׁנִיָּה, שֶׁרָפוֹן מִלֶּקֶה אוֹתוֹ. הֵלֶךְ וְנִרְאָה מֵה פּוֹרְעָנוֹת בָּאָה לְעוֹלָם – שֶׁל כָּל הָעוֹלָם נִשְׂדָּף וְשָׁלוּ לֹא נִשְׂדָּף. אִמְרָה לִּי לֶקֶה וְנִשְׂדָּף וְשָׁלָךְ לֹא לֶקֶה וְלֹא נִשְׂדָּף. סֵפֶר לָהּ כָּל הַמַּעֲשֵׂה. לְיָמִים נִפְלָה קִטְטָה בֵּין אִמָּה שֶׁל אוֹתוֹ חֲסִיד לְבִין אִמָּה שֶׁל רִיבָה. אִמְרָה לָהּ: לְכִי וְאֵרָאךְ בְּתָךְ, שְׁהִיא קְבוּרָה בִּמְחֻצֶּלֶת שֶׁל קָנִים. לְשָׁנָה אַחֶרֶת הֵלֶךְ וְלֵן בְּבֵית הַקְּבֵרוֹת, וְשָׁמַע אוֹתָן שְׁתֵּי רוחות שמספרות זו עם זו. אִמְרָה לָהּ: חֲבֵרְתִּי, בואי

ברכות י"ח:] שתי רוחות. של ילדות מתות. (רש"י שם) מה פורענות. שהעולם נידון בראש-השנה. (שם) מחצלת של קנים. מכאן שמקפידים המתים על תכריכהן. (ב"א) הפרגוד. מחיצה המבדלת בין מקום השכינה. (רש"י שם) ברד מלקה אותו. שעתיד ברד ליפול סמוך לרביעה שניה ומה שנזרע כבר הוקשה והברד שוכרו והנזרע בשניה עדיין רך הוא ואינו נשבר. (שם)

וְנָשׁוּט בְּעוֹלָם וְנִשְׁמַע מֶה שְׁאוּמְרִים אַחֲרֵי הַפְּרָגוּד.
אָמְרָה לָהּ: חֲבֵרְתִּי, הִנֵּיחִי לִי, דְּבָרִים שְׂבִינָה לְבִינִי כְּכֹר
נִשְׁמָעוּ לְבִין הַחַיִּים.

ט מַעֲשֶׂה בְּחִסְדֵּי אֶחָד שֶׁהָיָה רָגִיל בְּצִדְקָה. פַּעַם אַחַת
הֵלֶךְ וַיֵּשֶׁב בְּסַפִּינָה. בָּא הָרוּחַ וְטָבַע סַפִּינָתוֹ בַּיָּם. רָאָהוּ
רַבִּי עֲקִיבָא, וּבָא לִפְנֵי בֵּית־דִּין לְהַעֲדִיד עַל אִשְׁתּוֹ לְהַנָּשֵׂא.
עַד שֶׁלֹּא הִגִּיעַ עַת לַעֲמֹד, בָּא אוֹתוֹ הָאִישׁ וַעֲמַד לִפְנָיו.
אָמַר לוֹ: אַתָּה הוּא שְׁטַבְכֶּת בַּיָּם. אָמַר לוֹ: הֵן. וּמִי הָעֶלֶךְ
מִן הַיָּם. אָמַר לוֹ: צִדְקָה שֶׁעָשִׂיתִי הִיא הֵעֲלָתַנִּי מִן הַיָּם.
אָמַר לוֹ: מֵאֵין אַתָּה יוֹדֵעַ. אָמַר לוֹ: כְּשִׁירְדָתִי לַמַּעֲמָקִי
מִצּוֹלָה, שְׁמַעְתִּי קוֹל רַעַשׁ גָּדוֹל מִגְּלִי הַיָּם, שָׁזוּ אוֹמְרִי
לֹזוּ וְזוּ אוֹמְרִי לֹזוּ: רוּצוּ וְנַעֲלָה אֶת הָאִישׁ הַזֶּה מִן הַיָּם,
שֶׁעָשָׂה צִדְקָה כָּל יָמָיו. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה פָּתַח רַבִּי עֲקִיבָא
וְאָמַר: בְּרוּךְ אֱלֹהִים אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁבָחַר בְּדַבְרֵי תוֹרָה
וּבְדַבְרֵי חֻכְמִים, שֶׁדַּבְרֵי תוֹרָה וְדַבְרֵי חֻכְמִים קִיָּמִין הֵם
לְעוֹלָם וּלְעוֹלָמֵי עוֹלָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר (קהלת יא): "שִׁלַּח
לְחֻמָּךְ עַל פְּנֵי הַיָּם, כִּי בָרַב הַיָּמִים תִּמְצָאֵנּוּ", וְנֶאֱמַר
(משלי י'): "וְצִדְקָה תַצִּיל מָמוֹת".

י מַעֲשֶׂה בְּבִנְיָמִין הַצַּדִּיק שֶׁהָיָה מְמַנֶּה עַל קָפָה שֶׁל
צִדְקָה, וּבָאָתָה אִשָּׁה אַחַת לִפְנָיו. אָמְרָה לוֹ: רַבִּי, פְּרִנְסָנִי.
אָמַר לָהּ: הֶעֱבֹדָה, שְׂאִין בְּקָפָה שֶׁל צִדְקָה כָּלוּם. אָמְרָה
לוֹ: רַבִּי, אִם אֵין אַתָּה מְפִרְנָסְנִי, הֲרִינִי מִתָּה וְשִׁכְעָה
בָּנִים. עָמַד וּפְרִנָּסָה מִשְׁלוֹ. לְיָמִים חָלָה בְּנִימִין הַצַּדִּיק,
וְהָיָה מַצְטָעֵר עַל הַמָּטָה. אָמְרוּ מִלֵּאכֵי הַשָּׂרָת לִפְנֵי
הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ-הוּא: רַבּוֹנוֹ-שֶׁל-עוֹלָם, אַתָּה אָמַרְתָּ: "כָּל

בעולם ונשמע מה שאומרים
אחורי הפרגוד אמרה לה
חברתי הניחי לי דברים שביניך
לביני כבר נשמעו לבין
החיים:

ט מעשה בחסיד אחד שהיה
רגיל בצדקה פעם אחת הלך
וישב בספינה בא הרוח וטבע
ספינתו בים. ראהו רבי עקיבא
ובא לפניו ב"ד להעיד על
אשתו להנשא עד שלא הגיע
עת לעמוד בא אותו האיש
ועמד לפניו א"ל את הוא
שטבעת בים א"ל הן ומי
העלך מן הים א"ל צדקה
שעשיתי היא העלתני מן הים
א"ל מאין אתה יודע א"ל
כשירדתי למעמקי מצולה
שמעתי קול רעש גדול מגלי
הים שזו אומר לזו וזו אומר
לזו רוצו ונעלה את האיש הזה
מן הים שעשה צדקה כל ימיו.
באותה שעה פתח רבי עקיבא
ואמר ברוך אלהים אלהי
ישראל שבחר בדברי תורה
ובדברי חכמים שדבר תורה
ודברי חכמים קיימין הם
לעולם ולעולמי עולמים
שנאמר שלח לחמך על פני
המים כי ברוך הים תמצאנו
ועוד כתיב וצדקה תציל
ממות:

י מעשה בבנימין הצדיק
שהיה ממנה על קופה של
צדקה ובאתה אשה אחת
לפניו אמרה לו רבי פרנסני.
אמר לה העבודה שאין
בקופה של צדקה כלום.
אמרה לו רבי אם אין אתה
מפרנסני הנני מתה וארבעה
בנים עמך ופרנסה משלך.
לימים חלה בנימין הצדיק
והיה מצטער על המטה.
אמרו מלאכי השרת לפני
הקב"ה רבש"ע אתה אמרת
כל המקיים נפש אחת

צינונים

י ילקוט קהלת פ"א, ועיין
יבמות קכא. י"א בכא בתרא י"א.
ילקוט שם.

ט עת לעמוד. מבית המדרש בזמן שהיה קבוע להם. (כ"י) מגלי הים. שר של ים. (רשב"ם ר"פ
הספינה) אשה אחת לפניו. מעשה זה היה בשנות בצורת. (כ"ב י"א.) העבודה. לשון שבועה.
(כ"י) אתה אמרת. מתורתך למדנו לפיכך נברא אדם יחידי לומר לך כל המקיים נפש אחת
וכו'. (רש"י ב"ב י"א.)

אבות דרבי נתן פרק ד

המקום נפש אחת מישראל כאלו קיים עולם מלא;
בנימין הצדיק שקיים אלמנה ושבעה בנים, על אחת כמה
וכמה – והוא מצטער בצער חלי זה על המטה. מיד
קרעו לו גזר-דינו, והוסיפו לו עשרים-ושנים שנה על
שנותיו.

נוסחת הספרים

מישראל נפש אחת מעלה עליו הכתוב
כאלו קיים עולם מלא בנימין
הצדיק שקיים אלמנה
ושבעה בנים עאכ"ו והוא
מצטער בצער חלי זה על
המטה מיד בקשו עליו רחמים
וקרעו לו גזר דינו והוסיפו לו
כ"ב שנה על שנותיו

פרק רביעי

א שמעון הצדיק היה משיירי אנשי כנסת הגדולה הוא
אמר על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל
העבודה ועל גמילות חסדים.
על התורה כיצד הרי הוא
אומר חסד תפצתי ולא זבח
ודעת אלהים מעולות מכאן
לעולה שהוא חביבה מובחים
מפני שהעולה כלה כליל
לאישים שנאמר ויהקטיר
הכהן את הכל המזבח
ובמקום אחר הוא אומר ויקח
שמואל טלה חלב אחד ויעלה
עולה כליל לה' ותלמוד תורה
חביבה לפני המקום מעולות
לפי שאם אדם למד תורה
יודע דעתו של מקום שנאמר
או תבין יראת ה' ודעת
אלהים תמצא. מכאן לחכם
שיושב ודורש בקהל שמעלה
עליו הכתוב כאלו הקריב
חלב ודם לגבי מזבח שנית"ח
שיושבים ועוסקים בתורה
ועבודה לפניהם כלה אי מטה
של מת אם בידן כדי צרכן אל
יבטלו ממשנתן ואם לאו
יעמדו וישנו ויקלסו לבלתי
וילוו למת.

צינונים

א ע"י כתובות יח.

פרק רביעי

א שמעון הצדיק היה משיירי אנשי כנסת הגדולה. הוא
היה אומר: על שלשה דברים העולם עומד: על התורה
ועל העבודה ועל גמילות חסדים. "על התורה" כיצד.
הרי הוא אומר (הושע ו'): "חסד תפצתי ולא זבח, ודעת
אלהים מעלות"; ועולה היא חביבה מזבחים, מפני
שהעולה כלה כליל לאשים, שנאמר (ויקרא א'): "והקטיר
הכהן את הכל המזבחה"; ובמקום אחר הוא אומר
(שמואל א ז'): "ויקח שמואל טלה חלב אחד ויעלה עולה
כליל לה'"; ותלמוד תורה חביבה לפני המקום מעולות,
לפי שאם אדם למד תורה, יודע דעתו של מקום,
שנאמר (משלי ב): "אז תבין יראת ה' ודעת אלהים
תמצא". מכאן לחכם שיושב ודורש בקהל, שמעלה
עליו הכתוב כאלו הקריב חלב ודם לגבי מזבח. "שני
תלמידי חכמים שיושבים ועוסקים בתורה, ועברה
לפניהם כלה או מטה של מת – אם בידן כדי צרכן, אל
יבטלו ממשנתן; ואם לאו, יעמדו וישנו ויקלסו לבלתי
וילוו למת. מעשה ברבי טרפון שישב ושנה לתלמידיו.

פרק רביעי

א משיירי אנשי כנה"ג. לשון שיריים כלומר בסוף שלא היה עמהם בתחילת הבית בימי עזרא.
ורשי"אבות) העולם עומד. בדברים אלו תהיה התמדת תקון העולם וסידור מציאותו על הדרך
השלם (רמב"ם שם) וי"מ שבשביל דברים אלו נברא העולם. (רבינו יונה שם) טלה חלב. רחל
ומניקה את בנה. (רשי"ע י"ז כ"ד) יעמדו וישנו. לשון ושנתם כלומר לדבר בשבחה. (ע"י כ"ב)

ועברה כלה לפניו. צוה עליה והכניסה בתוך ביתו, ואמר לאמו ולאשתו: רחצוה וסוכוה וקשטוה ורקדו לפניה עד שתלך לבית בעלה.

ב מעשה ברבי יהודה ברבי אלעאי, שהיה יושב ושונה לתלמידיו, ועברה כלה, ולא היה בידה כדי צרפה, והיו משנין בה עד שעברה הכלה מלפניו.

ג שוב מעשה ברבי יהודה ברבי אלעאי שהיה יושב ושונה לתלמידיו, ועברה כלה לפניו. אמר: מהו זה. אמרו לו: כלה שעברה אמר להם בני עמדו והתעסקו בכלה שכן מצונו בהקב"ה שנתעסק בכלה שנאמר ויבן ה' אלהים את הצלע הוא נתעסק בכלה אני עאכ"ל. והיכן מצונו שהקב"ה נתעסק בכלה שניא ויבן ה' אלהים את הצלע שכן קורין בכרכי הים לכלה בנאיתיה. מכאן שתקנה הקב"ה לחיה וקשטה בכלה והביאה אצל אדם שניא ויביאה אל האדם. פעם אחת נעשה הקב"ה שושבין לאדם מכאן ואילך אדם קונה שושבין לעצמי שנאמר עַם מַעֲצָמִי וּבִשְׂרִי מִבְּשָׂרִי. פעם אחת נטלה חיה מאדם מכאן ואילך מקדש אדם את בת חברו:

ד על העבודה כיצד כל זמן שעבודת בית המקדש קיימת העולם מתברך על יושביו וגשמים יורדין בזמן שנאמר לאהבה את ה' אלהיכם ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש [וגו'] ונתתי עשב בשדה לבהמתך.

צינונים

ב ברכות סא. שבת עה. ב"ר ח-ג. יח-א. קה"ר ז-ב.

ד "על העבודה" פיצד. כל זמן שעבודת בית המקדש קיימת, העולם מתברך על יושביו וגשמים יורדין בזמנו, שנאמר (דברים יא): "ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם. ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש וגו'. ונתתי עשב

ב והיו משנין בה. כדלעיל שהיו משבחים ומדברים.

ג לקלע בנאיתיה. לקליעת שערות קורין בנאיתיה וא"כ ויבן נוכל לדרוש לשון קליעה. (כ"א) שנאמר 'ויבאה'. בגימטריא כ"ד (והר) אלו כ"ד קישוטין הנאמרים בישעיהו פרק ג'. (כ"ב) שושבין. משתדל בחופתו ובזווגו. (רש"י ברכות ס"א)

אבות דרבי נתן פרק ד מה

נוסחת הספרים

ובזמן שאין עבודת בית המקדש קיימת אין העולם מתברך על יושביו ואין הנשמים יורדין בזמן שנאמר השמרו לכם פן יפתה לבבכם וגו' ועצר את השמים ולא יהיה מטר וכן בחגי הוא אומר שימו נא לבבכם מן היום הזה ומעלה מטרם שום אבן אל אבן בהיכל ה' מהיותם בא אל ערמת עשרים והיתה עשרה בא אל היקב לחשף חמשים פורה והיתה עשרים מפני מה לא נאמר ביקב עשרים והיו עשרה כשם שנאמר בחטים ב' והיו עשרה לפי שיקב סימן טוב יותר מחטים ללמדך שכל זמן שהיין לוקה סימן רע לכל השנה כולה אמרו ישראל לפני הקב"ה רבש"ע מפני מה אתה עשית לנו כך השבין רוח הקדוש פנה אל הרבה והנה למעט וגו' יען בתי אשר הוא חרב ואתם רצים איש לביתו ואם אתם תעסקו בעבודת בית המקדש אני אברך אתכם כבתחילה שנאמר שימו נא לבבכם וגו' מיום כ"ד לתשיעי למן היום אשר יוסר היכל ה' וגו' העוד הורע במגורה ועד הנפן והתאנה והרמון ועין הוית לא נשא מן היום הזה אברך הא למדת שאין עבודה שהיא חביבה לפני הקב"ה יותר מעבודת בית המקדש:

ציונים

ג עי' ירוש' סוטה פ"ט ה"ד.

בשרך לבהמתך; ובזמן שאין עבודת בית המקדש קיימת, אין העולם מתברך על יושביו, ואין הגשמים יורדין בזמן, שנאמר (שם): "השמרו לכם פן יפתה לבבכם וגו'". ועצר את השמים ולא יהיה מטר; וכן בחגי (פרק ב) הוא אומר: "שימו נא לבבכם מן היום הזה ומעלה, מטרם שום אבן אל אבן בהיכל ה'". מהיותם בא אל ערמת עשרים והיתה עשרה, בא אל היקב לחשף חמשים פורה והיתה עשרים". ימפני מה לא נאמר ביקב 'עשרים והיתה עשרה', כשם שנאמר בחטים 'עשרים והיתה עשרה'. לפי שיקב סימן טוב יותר מחטים, ללמדך, שכל זמן שהיין לוקה, סימן רע לכל השנה כלה. אמרו ישראל לפני הקדוש-ברוך-הוא: רבנו-של-עולם, מפני מה אתה עשית לנו כך. השיבן רוח-הקדוש "פנה אל הרבה והנה למעט וגו', יען בתי אשר הוא חרב ואתם רצים איש לביתו". ואם אתם תעסקו בעבודת בית-המקדש, אני אברך אתכם כבתחלה, שנאמר (שם ב): "שימו נא לבבכם וגו', מיום עשרים וארבעה לתשיעי למן היום אשר יסד היכל ה' וגו'". העוד הורע במגורה ועד הגפן והתאנה והרמון ועץ הזית לא נשא, מן היום הזה אברך". הא למדת, שאין עבודה שהיא חביבה לפני הקדוש-ברוך-הוא יותר מעבודת בית-המקדש.

ד וכן בחגי הוא אומר. שמיעוט הברכה או ריבוי הברכה תלוי בעבודת ביהמ"ק. מיום הזה ומעלה. הכונה לימים עברו. מטרם. מקודם ששמתם אבן אל אבן בבנין ההיכל, וזכרו היאך היתה המארה משתלחת במעשה ידיכם. 'מהיותם בא'. ממה שהייתם באים למדוד כרי תבואה הראוי להיות בה עשרים מדות והיתה עשרה. לחשף. לשאוב. פורה. שם מידת היין. פנה אל הרבה. הייתם סבורים להביא הרבה תבואה מן השדה והנה נהפך למעט. מיום כ"ד לתשיעי. ר"ל מכ"ד לחודש שהוא מן היום שהוסד ההיכל שימו לבבכם לברכה הבאה מעתה. במגורה. מקום אסיפת התבואות. לא נשא וכו'. עדיין לא זרעתם בשנה זו והאילנות עדיין לא חנטו פירותיהן ומעתה תורעו בזמן ברכה כי בבנין הבית יבא ברכה במע"י. (כ"ז בבנין יהושע)

ה "על גמילות חסדים" פיצד. הרי הוא אומר (הושע ו):
 "כי חסד חפצתי ולא זבח". העולם מתחלה לא נברא
 אלא בחסד, שנאמר (תהלים פט): "כי אמתתי עולם חסד
 יבנה, שמים תכן אמונתך בהם". יפעם אחת היה רבן
 יוחנן בן זכאי יוצא מירושלים, והיה רבי יהושע הולך
 אחריו וראה בית המקדש חרב. אמר רבי יהושע: אוי
 לנו על זה שהוא חרב, מקום שמכפרים בו עונותיהם
 של ישראל. אמר לו: בני, אל ירע לך – יש לנו כפרה
 אחת שהיא כמותה. ואיזה, זה גמילות חסדים, שנאמר:
 "כי חסד חפצתי ולא זבח". וכן מצינו בדניאל איש
 חמודות, שהיה מתעסק בגמילות חסדים. ומה הן
 גמילות חסדים, "אלהך די אנת פלח לה בתדירא הוא
 ישיזבנך" (דניאל ו). וכי מה עבודה שהיה דניאל מתעסק
 בהם – "אם תאמר עולות וזבחים מקריב בבל, והלא
 כבר נאמר עולות וזבחים מקריב בבל, והלא
 כבר נאמר (דברים יב): "השמר לך פן תעלה עלתיך בכל
 מקום אשר תראה. כי אם במקום אשר יבחר ה' באחד
 שבטיך שם תעלה עלתיך". אלא מה הן גמילות חסדים
 שהיה מתעסק בהן – הנה מתקן את הכלה ומשמחה,
 ומלוא את המת, ונותן פרוטה לעני, ומתפלל שלש
 פעמים בכל יום, ותפלתו מתקבלת ברצון, שנאמר (דניאל
 ו): "ודניאל כד ידע די רשים כתבא על לביתה, וכיון
 פתיחן לה בעליה נגד ירושלם, וזמנין תלתא ביומא
 הוא ברך על ברכוהי ומצלא ומודא קדם אלהה, כל קבל
 די הוא עבד מן קדמת דנה".

וכשבא אספסינוס להחריב את ירושלים, אמר להם:
 שוטים, מפני מה אתם מבקשים להחריב את העיר

ה על גמ' חסד כיצד הרי הוא
 אומר כי חסד חפצתי ולא
 זבח. העולם מתחלה לא נברא
 אלא בחסד שנאמר כי אמתתי
 עולם חסד יבנה שמים תכן
 אמונתך בהם. פעם אחת היה
 רבן יוחנן בן זכאי יוצא
 מירושלים והיה רבי יהושע
 הולך אחריו וראה בית
 המקדש חרב [אר"י] או לנו
 על זה שהוא חרב מקום
 שמכפרים בו עונותיהם של
 ישראל. א"ל בני אל ירע לך
 יש לנו כפרה אחת שהיא
 כמותה ואיזה זה גמ' חסד
 שנאמר כי חסד חפצתי ולא
 זבח שכן מצינו בדניאל איש
 חמודות שהיה מתעסק
 בגמ' חסד ומה הן גמ' חסד
 דניאל מתעסק בהם אם
 תאמר עולות וזבחים מקריב
 בבל והלא כבר נאמר השמר
 לך פן תעלה עלותיך בכל
 מקום אשר תראה כי אם
 במקום אשר יבחר ה' באחד
 שבטיך שם תעלה עלותיך.
 אלא מה הן גמ' חסד שהיה
 מתעסק בהן היה מתקן את
 הכלה ומשמחה ומלוא את
 המת ונותן פרוטה לעני
 ומתפלל ג' פעמים בכל יום
 ותפלתו מתקבלת ברצון
 שנאמר ודניאל כד ידע די
 רשים כתבא על לביתה וכיון
 פתיחן לה בעליה נגד
 ירושלם וזמנין תלתא ביומא
 הוא ברך על ברכוהי ומצלא
 ומודא קדם אלהה כל קבל די
 הוא עבד מן קדמת דנה.
 וכשבא אספסינוס להחריב
 את ירושלים אמר להם
 שוטים מפני מה אתם
 מבקשים להחריב את העיר

ציורים

ד ילקוט הושע תקכ"ב. ה ע"י
 ספרי דברים יא, יג, דמסיק
 דעבודתו בתפילה וכן בפר"א
 פט"ז ו ע"י גיטין נו. מדרש

ה מתקן את הכלה. הכין לה כל צרכה קשטה ותקנה. (כ"י) ודניאל כד ידע וכו'. כאשר
 ידע מה שרשם הכתב בא לביתו וחלונות היו פתוחים לו בעליה כנגד ירושלם וג' פעמים ביום
 היה כורע על ברכיו ומתפלל ומודה לפני ה' כפי שהיה עושה קודם לכן. אמר להם.

אבות דרבי נתן פרק ד מז

נוסחת הספרים

הזאת ואתם מבקשים לשרף את בית המקדש. וכי מה אני מבקש מכם, אלא שתשגרו לי קשת אחת או חץ אחת ואלך מכם. אמרו לו: כשם שיצאנו על שנים הראשונים שהם לפניך והרגנום, כך נצא לפניך ונהרגך. כיון ששמע רבן יוחנן בן זכאי שלח וקרא לאנשי ירושלים ואמר להם: בני מפני מה אתם מחריבין את העיר הזאת? אתם מבקשים לשרף את בית המקדש? וכי מהו מבקש מכם, האני מבקש מכם אלא קשת אחת או חץ אחד וילך לי מכם. אמרו לו: כשם שיצאנו על שנים שלפניו והרגנום כך נצא עליו ונהרגנו. היו לאספסינוס אנשים שרויין כנגד חומותיה של ירושלים וכל דבר ודבר שהיו שומעין היו כותבין על החצי וזורקין חץ לחומה לומר שרבן יוחנן בן זכאי מאוהבי קיסר הוא. וכן היה מזכיר לאנשי ירושלים וכוון שאמר להם רבי יוחנן בן זכאי יום אחד יעניש יושלש ולא קבלו ממנו שלח וקרא לתלמידיו לר' אליעזר רבי יהושע אמר להם בני עמדו והוציאונו מכאן עשי לי ארון ואישן בתוכו ר' אליעזר אחז בראשו ר' יהושע אחז ברגליו והיו מוליכין אותו עד שקיעת החמה עד שהגיעו אל שער ירושלים. אמרו להם השערים מי הוא זה אמרו להן מה הוא וכי אין אתם יודעין שאין מלכים את המלך בירושלים אמרו להן אם מה הוא הוציאוהו והוציאוהו והיו מוליכין אותו עד שקיעת החמה עד שהגיעו אל שער ירושלים פתחו הארון ועמד לפניו. אמר לי אתה רבי? שאל מה אתה? אמר לי אני מבקש ממך אלא יבנה אלק ואשנה בה לתלמידי ואקבע בה תפלה ואעשה בה כל מצות (והאמירות בתורה) א"ל כך יכל מה שאתה רוצה לעשות עשה. א"ל רצונך שאומר לפניך דבר אחד א"ל אמור.

הזאת ואתם מבקשים לשרף את בית המקדש. וכי מה אני מבקש מכם, אלא שתשגרו לי קשת אחת או חץ אחת ואלך מכם. אמרו לו: כשם שיצאנו על שנים הראשונים שהם לפניך והרגנום, כך נצא לפניך ונהרגך. כיון ששמע רבן יוחנן בן זכאי, שלח וקרא לאנשי ירושלים ואמר להם: בני, מפני מה אתם מחריבין את העיר הזאת ואתם מבקשים לשרף את בית המקדש. וכי מהו מבקש מכם, האני מבקש מכם אלא קשת אחת או חץ אחד וילך לו מכם. אמרו לו: כשם שיצאנו על שנים שלפניו והרגנום, כך נצא עליו ונהרגהו. היו לאספסינוס אנשים שרויין כנגד חומותיה של ירושלים, וכל דבר ודבר שהיו שומעין, היו כותבין על החץ וזורקין חץ לחומה; וכתבו על החץ וזרקו חץ לחומה, לומר שרבן יוחנן בן זכאי מאוהבי קיסר הוא. וכך וכך היה מדבר לאנשי ירושלים. וכיון שאמר להם רבי יוחנן בן זכאי יום אחד ושנים ושלושה ולא קבלו ממנו – שלח וקרא לתלמידיו, לרבי אליעזר ורבי יהושע, אמר להם: בני, עמדו והוציאונו מכאן. עשו לי ארון ואשפכ בתוכו. רבי אליעזר אחז מצד אחד, רבי יהושע מצד אחד, והוציאוהו, עד שהגיעו אל שער אספסינוס. פתחו הארון ועמד לפניו. אמר לו: אתה הוא רבי יוחנן בן זכאי, שאל מה אתה? אמר לו: אני מבקש ממך אלא יבנה; אלה ואשנה בה לתלמידי, ואקבע בה תפלה, ואעשה בה כל מצות האמורות בתורה. אמר לו: לך, וכל מה שאתה רוצה לעשות עשה. אמר לו: רצונך שאמר לפניך דבר אחד. אמר לו: אמר. אמר לו: הרי את עומד במלכות. מנין אתה יודע. אמר לו: כך מסור

אספסינוס לאנשי ירושלים. או חץ אחד. כלומר הכנעה כאילו עושים שלום ואין בידם כלי ויין. (ב"י) אנשים שרויין. אוהביו של אספסינוס היו. (שם) יבנה. שלא תחריבנה ולא תהרסו.

אבות דרבי נתן פרק ה מט

נוסחת הספרים

הלילו אלוני בשן זה משה אהרן ומרים כי ירד יער הבציר זה קדש הקדשים קול יללת הרועים כי [שדרה] אדחתם זה דוד ושלמה בנו קול שאנת כפירים כי שודר נאון הורדן זה אליהו ואלישע:

ו בשלשה דברים שינה הקב"ה את בני אדם זה מזה אלו הן בקול בנעימה ובמראה. כיצד מלמד ששינה הקב"ה קולות בני אדם זה מזה שאלמלא לא שינה הקב"ה קולות בני אדם זה מזה כבר היתה זנות הרבה בעולם כיון שאדם יוצא מתוך ביתו [יבא אחר] ויכבש את אשתו בתוך ביתו לפיכך שינה הקב"ה קולות בני אדם זה מזה קולו של זה אינו דומה לקולו של זה. בנעימה כיצד [מלמד ששינה הקב"ה נעימות בני אדם זה מזה] שאלמלא שינה הקב"ה נעימות בני אדם זה מזה היו מתקנאין זה בזה לפיכך שינה הקב"ה נעימות בני אדם של דומה לזה ושל זה אינו דומה לזה. במראה כיצד מלמד ששינה הקב"ה מראה בני אדם זה מזה שאלמלא לא שינה הקב"ה מראה פנים זה מזה לא היו בנות ישראל מכירות את בעליהן ואין הזכרים מכירין את נשותיהן לפיכך שינה הקב"ה את מראה פנים זה מזה:

פרק חמישי

א אנטוניגנוס איש סוכו קבל משמעון הצדיק הוא היה

ציונים

רבה פ"ל. ט סנהדרין לח.

בית המקדש; "אשר אדרים שדרו" – אלו ישראל; "הלילו אלוני בשן" – זה משה אהרן ומרים; "כי ירד יער הבציר" – זה קדש הקדשים; "קול יללת הרעים כי שדרה אדחתם" – זה דוד ושלמה בנו; "קול שאנת כפירים כי שדר גאון הירדן" – זה אליהו ואלישע.

ו בשלשה דברים שינה הקדוש-ברוך-הוא את בני-אדם זה מזה, אלו הן: בקול, בנעימה ובמראה. בקול כיצד, מלמד ששינה הקדוש-ברוך-הוא קולות בני-אדם זה מזה; שאלמלא שינה הקדוש-ברוך-הוא קולות בני-אדם זה מזה, כבר היתה זנות הרבה בעולם. כיון שאדם יוצא מתוך ביתו, יבוא אחר ויכבש את אשתו בתוך ביתו – לפיכך שינה הקדוש-ברוך-הוא קולות בני-אדם זה מזה, קולו של זה אינו דומה לקולו של זה. בנעימה כיצד, מלמד ששינה הקדוש-ברוך-הוא נעימות בני-אדם זה מזה; שאלמלא שינה הקדוש-ברוך-הוא נעימות בני-אדם זה מזה, היו מתקנאין זה בזה, לפיכך שינה הקדוש-ברוך-הוא נעימות בני-אדם זה מזה, נעימה של זה אינו דומה לזו. במראה כיצד, מלמד ששינה הקדוש-ברוך-הוא מראה בני-אדם זה מזה; שאלמלא שינה הקדוש-ברוך-הוא מראה פנים זה מזה, לא היו בנות ישראל מכירות את בעליהן, ואין הזכרים מכירין את נשותיהן – לפיכך שינה הקדוש-ברוך-הוא את מראה פנים זה מזה.

פרק חמישי

א אנטוניגנוס איש סוכו קבל משמעון הצדיק. הוא היה

אליהו ואלישע. כי שניהם צלחו את הירדן. (כ"י)

ו בנעימה. פי' שמה שהוא נעים לזה וחפץ בו חברו הוא רוצה ונעים אצלו דבר אחר. (כס"ר)

אבות דרבי נתן פרק ו

אומר: אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על-מנת לקבל פרס, אלא היו כעבדים המשמשים את הרב שלא על-מנת לקבל פרס; ויהי מורא שמים עליכם, כדי שיהיה שכרכם כפול לעתיד לבוא.

ב "אנטיגנוס איש סוכו היו לו שני תלמידים שהיו שונים בדבריו, והיו שונים לתלמידים, ותלמידים לתלמידיהם. עמדו ודקדקו אחריהן ואמרו: מה ראו רבותינו לומר דבר זה, אפשר שייעשה פועל מלאכה כל היום ולא יטל שכרו ערבית אלא אילו היו יודעין אבותינו שיש עולם (אחר) ויש תחיית המתים לא היו אומרים כך. עמדו ופירשו מן התורה ונפרצו מהם שתי פרצות צדוקין וביתוסין צדוקים על שם צדוק ביתוסין על שם ביתוס. והיו משתמשים בכלי-כסף וכלי-זהב כל ימיהם, שהיתה דעתן גסה עליהם. היו צדוקים אומרים: מסרת הוא ביד פרושים שהן מצערין עצמן בעולם הזה, ובעולם הבא אין להם כלום.

פרק ששי

א יוסי בן-יועזר אומר: יהי ביתך בית ועד לחכמים. ביצד, מלמד שיהיה ביתו של אדם מזמן לחכמים ותלמידים ותלמידי תלמידיהם, ואדם אומר לחברו: הריני משמש לך במקום פלוני. דבר אחר: "יהי ביתך

אומר אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס אלא היו כעבדים המשמשים את הרב שלא על מנת לקבל פרס ויהי מורא שמים עליכם כדי שיהיה שכרכם כפול לעתיד לבוא.

ב אנטיגנוס איש סוכו היו לו שני תלמידים שהיו שונים בדבריו והיו שונים לתלמידים ותלמידים לתלמידיהם עמדו ודקדקו אחריהן ואמרו מה ראו אבותינו לומר דבר זה אפשר שיעשה פועל מלאכה כל היום ולא יטל שכרו ערבית אלא אילו היו יודעין אבותינו שיש עולם (אחר) ויש תחיית המתים לא היו אומרים כך. עמדו ופירשו מן התורה ונפרצו מהם שתי פרצות צדוקין וביתוסין צדוקים על שם צדוק ביתוסין על שם ביתוס. והיו משתמשים בכלי כסף וכלי זהב כל ימיהם שלא היתה דעתן גסה עליהם אלא צדוקים אומרים מסורת הוא ביד פרושים שהן מצערין עצמן בעוה"ז ובעוה"ב אין להם כלום:

פרק ששי

א [יוסי בן יועזר אומר] יהי ביתך בית ועד לחכמים ביצד מלמד שיהיה ביתו של אדם מזמן לחכמים ותלמידים ותלמידי תלמידיהם כאדם שאומר לחבירו הריני משמש לך במקום פלוני. דבר אחר יהי ביתך בית ועד לחכמים

ציגנים

א ע"י רשב"ם ב"ב קטן: ותוס' יו"ט אבות פ"א מ"א.

פרק חמישי

א פרס. לשון מתנה שלא תאמר אקיים מצות בוראי כדי שישפיק לי צורכי. (רש"י אבות) **ב** עמדו ופירשו מן התורה. התלמידים. (תו"ט והרשב"ם ב"ב) ויש דעה שגם צדוק וביתוס עצמם. (רע"ב) פרושים. ת"ח נקראו כך מפני שפורשין את עצמן מכל תאות ותענוגי העוה"ז בכדי לעסוק בתורה יומם ולילה. (ב"א)

פרק ששי

א מזמן לחכמים. שאי אפשר שלא תלמד מהם איזה דבר חכמה. (רע"ב)

אבות דרבי נתן פרק ו

נוסחת הספרים

ביצד בזמן שת"ח נכנס אצל
לימור ר' [שנה ל'] אם יש
בירך לשנות שנה ל' ואם לאו
פטרנו מיד. ואל ישב לפניך
לא על המטה ולא על הכסא
אלא על ספסל אלא ישב
לפניך על הארץ וכל דבר
ידבר שיצא מפיך יקבלתו
עליי באימה ביראה ברתת
ובזיע.

ב והיו מתאבק בעפר רגליהם
ביצד בזמן שת"ח נכנס לעיר
אל תאמר איני צריך לו אלא
ר' אצלי ואל תשב עמו לא
על גבי המטה ולא על הכסא
אלא על הספסל אלא שב
לפניו על הארץ וכל דבר
שיצא מפיו יקבלתו עליי
באימה ביראה ברתת ובזיע
כדרך שקבלו אבותינו מהר
סיני באימה ביראה ברתת
ובזיע. דבר אחר היו מתאבק
בעפר רגליהם זה רבי אליעזר
והשית בצמא את דבריהם זה
רבי עקיבא. מה היה תחלתו
של רבי עקיבא אמרו בן
ארבעים שנה היה ולא שנה
כלום. פעם אחת היה עומד
על פי הבאר אמר מי חקק אבן
זו אמרו לא המים שתדיר
[ניפלים] עליה בכל יום אמרו
[ל'] עקיבא אי אתה קורא
אנשים שחקי מים. מיד היו
רבי עקיבא בן קל וחומר
בעצמי מה ר' פסל את
הקשה דבר תורה שקשה
כבר על אחת כמה וכמה
שיחקקו את לבי שהוא כשר
ידב. מיד חזר ללמוד תורה.
הלך הוא ובניו יושבי אצל
מלמדו תניקות א"ל רבי
למדני תורה אחו רבי עקיבא
בראש הלוח ובני בראש הלוח
כתב לו אלף בית ולמדו. אלף

בית ועד לחכמים" ביצד, בזמן שתלמיד-חכם נכנס
אצלך לומר לך: שנה לי – אם יש פיךך לשנות, שנה
לו; ואם לאו, פטרנו מיד. ואל ישב לפניך, לא על
המטה ולא על הכסא ולא על ספסל, אלא ישב לפניך
על הארץ, וכל דבר ודבר שיצא מפיך, יקבלתו עליו
באימה ביראה ברתת ובזיע.

ב והיו מתאבק בעפר רגליהם. ביצד, בזמן שתלמיד-
חכם נכנס לעיר, אל תאמר איני צריך לו, אלא לך אצלו,
ואל תשב עמו, לא על גבי המטה ולא על הכסא ולא
על הספסל, אלא ישב לפניו על הארץ, וכל דבר שיצא
מפיו יקבלתו עליי באימה ביראה ברתת ובזיע. כדרך
שקבלו אבותינו מהר-סיני באימה ביראה ברתת ובזיע.
דבר אחר: "היו מתאבק בעפר רגליהם" – זה רבי
אליעזר, ו"שותה בצמא את דבריהם" – זה רבי עקיבא.
מה היה תחלתו של רבי עקיבא. אמרו: בן ארבעים שנה
היה ולא שנה כלום. פעם אחת היה עומד על-פי הבאר,
אמר: מי חקק אבן זו. אמרו לו: המים שתדיר נופלים
עליה בכל יום. והיה רבי עקיבא מתמיה על זה. אמרו
לו: עקיבא, אי אתה קורא (איוב יד): "אבנים שחקו
מים". מיד היה רבי עקיבא בן קל-וחומר בעצמו: מה ר'
פסל את הקשה – דברי-תורה, שקשה כבר, על אחת
כמה וכמה שיחקקו את לבי שהוא כשר ודם. מיד חזר
ללמוד תורה. הלך הוא ובניו וישבו אצל מלמדי תינוקות.
אמר לו: רבי, למדני תורה. אחו רבי עקיבא בראש
הלוח ובני בראש הלוח. כתב לו אלף-בית ולמדו עד

יקבלתו עליו באימה. שאם תהא אימתו מוטלת על תלמידו ילמד ממנו מהרה. (עי' יורה-דעה

סימן רמ"ז סעיף י"א)

ב זה רבי אליעזר. כלומר כדרך שעשה רבי אליעזר בן הורקנוס כדמפרש לקמן. (וב"י)
הלך הוא ובניו וכו'. מכאן משמע שהיה בן לר' עקיבא טרם שנשא בת כלבא שבו. (הגרי"ב)

צינונים

א ע"י ב"מ פד:

תנו ולמדה תורת כהנים ולמדה. היה לומר והולך עד שלמד כל התורה כולה הלך וישב לפני רבי אליעזר ולפני ר' יהושע אמר להם רבותי פתחו לי טעם משנה כיון שאמר לו הלכה אחת הלך וישב לו בינו לבין עצמו אמר אלף זו למה נכתבה בית זו למה נכתבה דבר זה למה נאמר חזר ושאלו והעמידו בדברים. רבי שמעון בן אלעזר אמר אמשיל לך משל למה הדבר דומה לסתת שהיה מסתת כהרים פעם אחת נטל קרדמו בידו והלך וישב על ההר והיה מכה ממנו צרורות דקות וכאז בני אדם ואמרו לו מה אתה עושה. אמר להם הרי אני עוקר ומטילי בתוך הירדן אמרו לו אי אתה יכול לעקור את כל ההר היה מסתת והולך עד שהגיע אצל סלע גדול נכנס תחתיו סתרו ועקרו והטילו אל הירדן ואמר לו אין זה מקומך אלא מקום זה. כך עשה להם רבי עקיבא לרבי אליעזר ורבי יהושע. אמר לו רבי טרפון עקיבא עליך הכתוב אומר מבכי נהרות חבש ותעלימה יוציא אור דברים המסתירים מבני אדם הוציאם רבי עקיבא לאורה. בכל יום ויום היה מביא חבליה של עצים חציה מוכר ומתפרנס וחציה מתקשט בה עמדו עליו שכניו ואמרו לו עקיבא אברתנו בעשן מכור אותן לנו וטול שמן בדמיהן ושנה לאור הנר אמר להם הרבה ספוקים אני מסתפק בהן אחד שאני שונה בהן ואחד שאני מתחמם כנגדן ואחד שאני יכול לישן [בהם] עתיד רבי עקיבא לחייב את כל העניים בדין שאם אומר להם מפני מה לא למדתם [והם אמרו מפני]

צינים

ב וביזמא לה: הלל מחייב

תנו. הלך וישב בינו לבין עצמו ואמר: אלף זו למה נכתבה, בית זו למה נכתבה. היה לומר והולך עד שלמד כל התורה כלה. הלך וישב לפני רבי אליעזר ולפני רבי יהושע, אמר להם: רבותי, פתחו לי טעם משנה. כיון שאמר לו הלכה אחת, הלך וישב לו בינו לבין עצמו. אמר: דבר זה למה נאמר. חזר ושאלו והעמידו בדברים. רבי שמעון בן אלעזר אומר: אמשל לך משל למה הדבר דומה. לסתת שהיה מסתת בָּהָרִים. פעם אחת נטל קרדמו בידו והלך וישב על ההר, והיה מכה ממנו צרורות דקות, וכאז בני אדם ואמרו לו: מה אתה עושה. אמר להם: הרי אני עוקר ומטילי בתוך הירדן. אמרו לו: אי אתה יכול לעקור את כל ההר. היה מסתת והולך עד שהגיע אצל סלע גדול. נכנס תחתיו, סתרו ועקרו והטילו אל הירדן, ואמר לו: אין זה מקומך, אלא מקום זה. כך עשה להם רבי עקיבא לרבי אליעזר ורבי יהושע. אמר לו רבי טרפון: עקיבא, עליך הפתוב אומר (איוב כח): "מבכי נהרות חבש, ותעלמה יצא אור" – דברים המסתירים מבני אדם, הוציאם רבי עקיבא לאורה. בכל יום ויום היה מביא חבילה של קש, חציה מוכר ומתפרנס, וחציה מתקשט בה. עמדו עליו שכניו ואמרו לו: עקיבא, אפדתנו בפעשן. מכר אותן לנו וטל שמן בדמיהן ושנה לאור הנר. אמר להם: הרבה ספוקים אני מסתפק בהן: אחד, שאני שונה בהן, ואחד, שאני מתחמם כנגדן, ואחד, שאני יכול לישן עליהם. עתיד רבי עקיבא לחייב את כל העניים בדין, שאם אומרם להם: מפני מה לא למדתם, והם אמרו: מפני שעניי

אלף זו למה נכתבה. ר"ל בצורה זו ותג זו וקרוז זו כדאיתא בחז"ל שר"ע היה דורש על כל קרוז וקרוז תילין. (כ"י) כך עשה להם ר"ע. ששאלו דקדוקי סופרים הנמשלים לצורות דקות וכמו אלף זו למה נכתבה עד אשר העמידו מלהשיב לו. (כ"א) מתקשט בה. ר"ל שאר צרכיו דקחשיב לקמן. (כ"י)

אבות דרבי נתן פרק ו

נג

נוסחת הספרים

היינו – אומרים להם: והלא רבי עקיבא עני ביותר ומדלדל היה. והם אמרו: מפני טפנו. אומרים להם: והלא רבי עקיבא היו לו בנים ובנות הרבה והיה מפרנס אותן ואת רחל אשתו. בן ארבעים שנה הלך ללמד תורה. סוף שלש-עשרה שנה למד תורה בפרים. אמרו: לא נפטר מן העולם, עד שהיו לו שלחנות של כסף ושל זהב, ועד שעלה למטות בסלמות של זהב. היתה אשתו יוצאת בקרדמין ובעיר של זהב. אמרו לו תלמידיו: רבי, בישתנו ממה שעשית לה. אמר להם: הרבה צער נצטערה עמי בתורה.

ג' מה היה תחלתו של רבי אליעזר בן הורקנוס. בן עשרים ושתים שנה היה ולא למד תורה. פעם אחת אמר: אלך ואלמד תורה לפני רבן יוחנן בן זכאי. אמר לו אביו הורקנוס אי אתה טועם עד שתחרוש מלא מענה השכים וחרש מלא מענה. אמרו אותו היום ערב שבת היה הלך וסעד אצל חמיו ו"א לא טעם כלום מו' שעות של ערב שבת עד שש שעות של מוצאי שבת כשהוא הולך בדרך ראה אבן שדימה ונטלה ונתנה לתוך פיו ו"א גללי הבקר היה הלך ולן באכסניא שלו הלך וישב לו לפני רבן יוחנן בן זכאי בירושלים עד שיצא ריח רע מפיו אמר לו רבי יוחנן בן זכאי אליעזר בני כלום סעדת היום שתק שוב אמר לו, ושתק. שלח וקרא לאכסניא שלו, אמר להם: כלום סעד אליעזר אצלכם. אמרו לו: אמרנו שמה

שעניים היינו אומרים להם והלא רבי עקיבא עני ביותר ומדלדל היה [והם אמרו מפני טפנו אומרים להם והלא רבי עקיבא] היו לו בנים ובנות אלא אומרים להם מפני שזכתה רחל אשתו. בן מ' שנה הלך ללמוד תורה סוף שלש עשרה שנה לימד תורה בפרים אמרו לא נפטר מן העולם עד שהיו לו שלחנות של כסף ושל זהב ועד שעלה למטות בסלמות של זהב. היתה אשתו יוצאה בקרדמין ובעיר של זהב אמרו לו תלמידיו רבי בישתנו ממה שעשית לה אמר להם הרכה צער נצטערה עמי בתורה:

ג' מה היה תחלתו של רבי אליעזר בן [הורקנוס. בן] עשרים ושתים שנה היה ולא למד תורה. פעם אחת [אמר] אלך ואלמד [תורה לפני רבן יוחנן בן זכאי אמר לו אביו הורקנוס אי אתה טועם עד שתחרוש מלא מענה השכים וחרש מלא מענה. אמרו אותו היום ערב שבת היה הלך וסעד אצל חמיו ו"א לא טעם כלום מו' שעות של ערב שבת עד שש שעות של מוצאי שבת כשהוא הולך בדרך ראה אבן שדימה ונטלה ונתנה לתוך פיו ו"א גללי הבקר היה הלך ולן באכסניא שלו הלך וישב לו לפני רבן יוחנן בן זכאי בירושלים עד שיצא ריח רע מפיו אמר לו רבי יוחנן בן זכאי אליעזר בני כלום סעדת היום שתק שוב אמר לו, ושתק. שלח וקרא לאכסניא שלו ו"א לא טעם כלום סעד אליעזר אצלכם אמרו לו:

ציונים

עניים. ג שבת נט: ועי' נדרים ג.
ד ב"ר מב-א, ופרקי ר"א פ"א.

קרדמין. תכשיט בנות המלך. (כ"י) ובעיר של זהב. תכשיט של זהב שירושלים מצויר בה. (שבת נ"ט) ביישתנו. ביוש הוא לנו ולנשותינו שאין הולכות בתכשיטים חשובים כמותה. (כ"י) ג מלא מענה. מענה הוא הקו אשר יקוה אותו המחרישה על אורך השדה. אמר הנביא על גבי חרשו חורשים האריכו למעניתם. (רמב"ם בפי' המשניות אהלות י"ז והובא בתי"ט) אבן שדימה. היה דומה לו שהוא דבר מאכל שנתעפש ונשתנה צורתו. (כ"י) וי"מ אבן שהוא רך כאדמה ונמצא בשדות וכמ"ר איתא גזוזות אדמה. (כ"א)

אמרנו שמה אצל רבי היה סועד אמר להם [אף אני] אמרתי שמה אצלכם היה סועד בניי וביניכם אבדנו את רבי אליעזר מן האמצע. א"ל כשם שיצא לך ריח רע מפך כך יצא לך שם טוב בתורה שמע עליו הורקנוס אביו שהיה לומד תורה אצל רבן יוחנן בן זכאי אמר אלך ואדיר אליעזר בני מנכסי אמרו אותו היום רבן יוחנן בן זכאי יושב ודורש בירושלים וכל גדולי ישראל יושבין לפניו. שמע עליו שבא הושיב לו שומרון אמר להם אם בא לישב אל תניחוהו הוא בא לישב ולא תניחוהו. היה מדלג ועולה [והולך] עד שהגיע אצל בן ציצית הכסת ואצל נקדימון בן גוריון ואצל בן כלבא שביע היה יושב ביניהם ומרתת. אמרו אותו היום נתן עיניו רבן יוחנן בן זכאי ברבי אליעזר ואמר לו פתח [ודרש] א"ל איני יכול לפתוח דחק עליי ודחקוהי התלמידים עמד [ופתח] ודרש בדברים שלא שמעתן און מעולם. כל רבן דכר שיצא מפיו עמד רבן יוחנן בן זכאי על רגליו ונשקו על ראשו ואמר לו ר' אליעזר רבי אמת למדתני. עד שלא הגיע [זמן] לצאת עמד הורקנוס אביו על רגליו ואמר רבותי אני לא באתי אלא להדיר אליעזר בני מנכסי עכשיו כל נכסי יהיו נתונים לאליעזר בני וכל אחיו פטורין [ואין להם בהן כלום]. ולמה נקרא שמו ציצית הכסת שהיה מוסב על מטה של כסף בראש כל גדולי ישראל. אמרו על בתו של נקדימון בן גוריון שהיה מטתה מוצעת בשנים עשר אלפים דינרי זהב ודינר צורי של דינר זהב היה יוצא

צינונים

ה גיטין נו, פרקי ר"א פ"ב, איכ"ר פ"א, קה"ר פ"ו, ו ע"י

אצל רבי היה סועד. אמר להם: אף אני אמרתי, שמה אצלכם היה סועד. בניי וביניכם אבדנו את רבי אליעזר מן האמצע. אמר לו: כשם שיצא לך ריח רע מפך, כך יצא לך שם טוב בתורה. שמע עליו הורקנוס אביו שהיה לומד תורה אצל רבן יוחנן בן זכאי. אמר: אלך לירושלים ואדיר אליעזר בני מנכסי. אמרו: אותו היום רבן יוחנן בן זכאי יושב ודורש בירושלים, וכל גדולי ישראל יושבין לפניו. שמע עליו שבא – הושיב לו שומרון. אמר להם: אם בא לישב, אל תניחוהו. הוא בא לישב, ולא תניחוהו. היה מדלג ועולה והולך, עד שהגיע אצל בן ציצית הכסת ואצל נקדימון בן גוריון ואצל בן כלבא שביע. היה יושב ביניהם ומרתת. אמרו: אותו היום נתן עיניו רבן יוחנן בן זכאי ברבי אליעזר ואמר לו: פתח ודרש. אמר לו: איני יכול לפתח. דחק עליו, ודחקוהו התלמידים. עמד ודרש בדברים שלא שמעתן און מעולם. כל דבר ודבר שיצא מפיו, עמד רבי, אמת למדתני. עמד רבן יוחנן בן זכאי ונשקו על ראשו. עד שלא הגיע זמן לצאת, עמד הורקנוס אביו על רגליו ואמר: רבותי, אני לא באתי אלא להדיר אליעזר בני מנכסי. עכשיו כל נכסי יהיו נתונים לאליעזר בני וכל אחיו פטורין [ואין להם בהן כלום]. ולמה נקרא שמו ציצית הכסת? שהיה מוסב על מטה של כסף בראש כל גדולי ישראל. אמרו: על בתו של נקדימון בן גוריון שהיה מטתה מוצעת בשנים עשר אלפים דינרי זהב ודינר צורי של דינר זהב היה יוצא

ו'ולמה נקרא שמו ציצית הכסת, שהיה מוסב על מטה של כסף בראש כל גדולי ישראל. אמרו על בתו של נקדימון בן גוריון, שהיתה מטתה מוצעת בשנים עשר אלפים דינרי זהב בדינר צורי, ודינר זהב של צורי יהיה יוצא לה מערב-שבת לערב-שבת לציקי קדרה, ושומרת

אבדנו את ר"א מן האמצע. מכיון שלא טעם זמן כביר כזה. (ב"א) א"ל תניחוהו. אלא שישב בראש אצל גדולי הדור. (ב"י) ומרתת. מפני אימתו. (ב"י) ציצית הכסת. כלומר בן ציצית שמו ולמה נקרא שמו הכסת שהיה וכו'. (ע' רש"י גיטין נ"ו) לציקי קדרה. להטעים

אבות דרבי נתן פרק ו

נה

נוסחת הספרים

לה מע"ש לע"ש לצוק קרחה
 ושימרת יבם היתה. ולמה
 נקרא שמו נקדימון בן גוריון
 מפני שנקרה לו חמה בעבורו
 פעם אחת עליו ישראל לרגל
 לירושלים ולא היה להם מים
 לשתות הלך אצל שר אחר
 וא"ל הלויני שתים עשרה
 עינות מים מכאן ועד יום
 פלוני אם איני נותן לך שתים
 עשרה מעיינות מים אני נותן
 לך שתים עשרה כבר כסף
 וקבע לו זמן בין שהגיע זמן
 שלה לו שגר לו שתים עשרה
 מעיינות מים או שתים עשרה
 כבר כסף א"ל ערין שהות
 ביום. לנלג עליו אותו השר
 ואמר כל השנה כלה לא ירדו
 גשמים ועכשו ירדו גשמים.
 נכנס אותו השר לבית המרחץ
 שמה. ונקדימון בן גוריון לבית
 המדרש נתעטף ועמד בתפלה
 ואמר לפני רבש"ע גלוי יודיע
 לפניך שלא לבבדי עשיתי
 ולא לבבדי בית אבא עשיתי
 אלא לבבודך עשיתי כדי
 שיהיה מים לעולי הרגל. מיד
 נתקשרו שמים בעבים וירדו
 גשמים עד שנתמלאו שתים
 עשרה מעיינות מים והותרו.
 שלח לאתו השר שגר לו דמי
 מים יתירים שיש לו בידך.
 א"ל כבר שקעה חמה ומים
 כרשיתי ירדו חור ונכנס לבית
 המדרש ונתעטף ועמד
 בתפלה אמר לפני רבש"ע
 עשה לי נס באחרונה
 כבראשונה. מיד נשבת הרוח
 ונתפזרו העבים וזרח חמה.
 ופגעו זה בזה וי"ל יודע אני
 שלא הרעיש הקב"ה את
 עולמי אלא בשבילך. ולמה
 נקרא שמו כלבא שבעי שכל
 הנכנס לביתו רעב ככלב היה

יבם היתה. ולמה נקרא שמו נקדימון בן גוריון, מפני
 שנקרה לו חמה בעבורו. פעם אחת עליו ישראל לרגל
 לירושלים, ולא היה להם מים לשתות. הלך אצל שר
 אחר ואמר לו: הלויני שתים-עשרה עינות מים מכאן
 ועד יום פלוני. אם איני נותן לך שתים-עשרה מעינות
 מים, אני נותן לך שתים-עשרה כבר-כסף. וקבע לו זמן.
 כיון שהגיע זמן, שלח לו: שגר לי שתים-עשרה מעינות
 מים או שתים-עשרה כבר כסף. אמר לו: עדין שהות
 ביום. לגלג עליו אותו השר ואמר: כל השנה כלה לא
 ירדו גשמים, ועכשו ירדו גשמים. נכנס אותו השר
 לבית-המרחץ שמה, ונקדימון בן גוריון – לבית-המקדש
 עצב. נתעטף ועמד בתפלה ואמר לפניו: רבנו-של-
 עולם, גלוי וידוע לפניך, שלא לכבודי עשיתי ולא
 לכבוד בית אבא עשיתי, אלא לכבודך עשיתי, כדי
 שיהיה מים לעולי הרגל. מיד נתקשרו שמים בעבים
 וירדו גשמים, עד שנתמלאו שתים-עשרה מעינות מים
 והותרו. עד שיצא מבית-המקדש, יצא השר מבית-
 המרחץ, ופגעו זה בזה. אמר לו: שגר לי דמי מים
 יתירים שיש לי בידך. אמר לו: יודע אני שלא הרעיש
 הקדוש-ברוך-הוא את עולמו אלא בשבילך, אבל
 פתחון-פה יש לי עליך, שאוציא ממך מעותי – שפכר
 שקעה חמה, ומים ברשותי ירדו. חזר ונכנס לבית-
 המקדש ונתעטף ועמד בתפלה. אמר לפניו: רבנו-של-
 עולם, עשה לי נס באחרונה כבראשונה. מיד נשבה
 הרוח ונתפזרו העבים וזרחה חמה.

"ולמה נקרא שמו כלבא שבעי, שכל הנכנס לביתו רעב

ציורים

כתובות סה. פסיקתא רבתי
 פכ"ט (נחמדי). תענית יט:
 "גישין נו."

תכשיל. (רש"י כתובות ס"ה) נקדה. זרחה. (רש"י תענית) אם איני נותן לך י"ב מעיינות. כלומר
 שירדו גשמים ויתמלאו כל המעינות מים. (שם) לבית המרחץ שמה. דרך גלגול של עצמו
 היה לו הרבה מים. (מהרש"א שם)

יוצא מביתו שבע, וכשבא
אספסינוס קיסר להחריב את
ירושלים בקשו קנאים לשרוף
כל הטוב ההוא באש, אמר
להם כלבא שבוע מפני מה
אתם מחריבים את העיר
הזאת ואתם מבקשים כל
הטוב הזה לשרוף באש,
המתנו לי עד שאבנס ואראה
מה יש לי בתוך הבית, הלך
ומצא שיש לו מזון עשרים
ושנים שנה סעודה לכל אחד
ואחד מירושלים, מיד צוה
גרשו ובררו ויטחנו וירקדו וילשו
ואפו והתקין מזון כ"ב שנה
לכל אחד ואחד מירושלים
ולא השתנו עליו, מה היו
אנשי ירושלים עושין היו
מביאין העגלים וגוררים
אותם כנגרים וטוחים אותם
בטיט, ועוד עשו אנשי
ירושלים שולקין את התבן
ואוכלין אותם וכל אחד ואחד
מישראל שריו נגד חומותיה
של ירושלים, אמר מי יתן לי
חמש תמרים וארד ואטל
חמשה ראשים, נתנו לו
חמשה תמרים יד וגטל
חמשה ראשים מאנשי
אספסינוס, הצין אספסינוס
בציאתן וראה שאין בתן מין
דגן ואמר לחיילות שלו ומה
אלו שאין אוכלין אלא תבן כך
הורגין בתן אילו היו אוכלין
כל מה שאתם אוכלין ושותין
על אחת כמה וכמה שחיו
הורגין אתכם:

פרק שביעי

א יוסף בן יוחנן איש ירושלים
אומר יהי ביתך פתוח לרוחה
ויהיו עניים בני ביתך ואף
תרכה שיחה עם האשה, יהי
ביתך פתוח לרוחה כיצד
מלמד שיחה ביתו של אדם

כָּכֵלֵב, הָיָה יוֹצֵא מִבֵּיתוֹ שֶׁבַע. וְכִשְׁבָּא אֶסְפָּסִינוֹס קִיסָר
לְהַחְרִיב אֶת יְרוּשָׁלַיִם, בִּקְשׁוּ קְנָאִים לְשַׂרֵּף כָּל הַטּוֹב
הַהוּא בָּאֵשׁ. אָמַר לָהֶם כָּלֵבָא שְׁבֻעַ: מִפְּנֵי מָה אַתֶּם
מִחְרִיבִים אֶת הָעִיר הַזֹּאת, וְאַתֶּם מְבַקְשִׁים כָּל הַטּוֹב הַזֶּה
לְשַׂרֵּף בָּאֵשׁ, הִמְתִּינוּ לִי עַד שְׁאֶבְנָס וְאֶרְאֶה מָה יֵשׁ לִי
בְּתוֹךְ הַבַּיִת. הֵלֵךְ וּמָצָא שֵׁישׁ לוֹ מִזֹּן עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם
שָׁנָה סְעוּדָה לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִירוּשָׁלַיִם. מִיד צֻוָּה
וּבְרָרוּ וְנִטְחָנוּ וְרָקְדוּ וְלִשְׁוּ וְאָפוּ. וְהִתְקִין מִזֹּן עֶשְׂרִים
וּשְׁתַּיִם שָׁנָה לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִירוּשָׁלַיִם, וְלֹא הִשְׁגִּיחוּ
עָלָיו. מָה הָיוּ אֲנָשֵׁי יְרוּשָׁלַיִם עוֹשִׂין – הָיוּ מְבִיאִין
הָעֲגָלִים וְגוֹרְרִים אוֹתָם בְּמַגְרִים וְטֹחִים אוֹתָם בְּטִיט.
וְעוֹד עָשׂוּ אֲנָשֵׁי יְרוּשָׁלַיִם: שׁוֹלְקִין אֶת הַתֶּבֶן וְאוֹכְלִין
אוֹתָם, וְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁשְׂרָוִי נֶגֶד חוֹמוֹתֶיהָ
שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם אָמַר: מִי יִתֵּן לִי חֲמֵשׁ תְּמָרִים, וְאֶרֶד וְאֶטֶל
חֲמֵשׁ רָאשִׁים. נָתַנוּ לוֹ חֲמֵשׁ תְּמָרִים, יָרֵד וְנָטַל חֲמֵשׁ
רָאשִׁים מֵאֲנָשֵׁי אֶסְפָּסִינוֹס. הִצִּין אֶסְפָּסִינוֹס בְּצוֹאֲתָן
וְרָאָה שֶׁאֵין בָּהֶן מִין דָּגָן, וְאָמַר לַחֲיִילוֹת שָׁלוֹ: וּמָה אֵלוֹ
שֶׁאֵין אוֹכְלִין אֶלָּא תֶּבֶן, כִּף הוֹרְגִין בָּכֶם – אֵלוֹ הָיוּ
אוֹכְלִין כָּל מָה שֶׁאַתֶּם אוֹכְלִין וְשׁוֹתִין, עַל אַחַת כַּמָּה
וּכַמָּה שֶׁהָיוּ הוֹרְגִין בָּכֶם.

פרק שביעי

א יוסף בן יוחנן איש ירושלים אומר: יהי ביתך פתוח
לרוחה, ויהיו עניים בני ביתך, ואל תרכה שיחה עם
האשה. "יהי ביתך פתוח לרוחה" כיצד, מלמד שיהא

קנאים. אנשים רקים ופוחזים למלחמה שלא רצו להשלים. ולא השגיחו עליו. אותם קנאים
ושרפו את כל האוצרות והיה רעב. (כ"י) היו מביאים העגלים במלחמותיהם עם אספסינוס,
כיון שלא נמצא אוכל אחר היו מביאים עורות העגלים ומחתיכין במגרה דק דק ומושיבין
אותן בתנור וטחין אותן בטיט עד שיתרככו ויהיו ראויים לאכילה קצת ואכלום. (הריעב"ץ)

ביתו של אדם פתוח לרוחה לדרום ולמזרח ולמערב ולצפון, כגון איוב, שעשה ארבעה פתחים לביתו. ולמה עשה איוב ארבעה פתחים לביתו, כדי שלא יהיו עניים מצערם להקיף את כל הבית: הבא מן הצפון יכנס בדרכו, הבא מן הדרום יכנס בדרכו, וכן לכל רוח. לכך עשה איוב ארבעה פתחים לביתו. "ויהיו עניים בני ביתך ולא בני ביתך ממך, אלא שיהיו עניים משיחין מה שאוכלים ושותים בתוך ביתך, כדרך שהיו עניים משיחין מה שאוכלים ושותים בתוך ביתו של איוב. וכשנפגשו זה בזה אמר אחד לחברו מאין אתה בא מתוך ביתו של איוב ולאן אתה הולך לביתו של איוב וכשבא עליו ההוא פורענות גדול אמר לפני הקב"ה רכשתי לא הייתי מאביל רעבים ומשקה צמאים שנאמר ואיכל פתי לבדי ולא אכל יתום ממנה ולא הייתי מלביש ערומים שנאמר ומנו כבשי יתחמם. אעפ"כ א"ל הקב"ה לאיוב איוב עדיין לא הגעת לחצי שיעור של אברהם אתה יושב ושותה בתו ביתך ואורחין נכנסים אצלך את שדרכו לאביל פת חטים האבילתו פת חטים את שדרכו לאביל בשר האבילתו בשר את שדרכו לשתות יין השקיתו יין אבל אברהם לא עשה כן אלא יושב ומהדר בעולם ובשימא אורחין מכניסין בתוך ביתו את שאין דרכו לאביל פת חטים האבילתו פת חטים את שאין דרכו לאביל בשר האבילתו בשר את שאין דרכו לשתות יין השקתו יין ולא עוד אלא עמד ויבנה פלטרין גדולים על הדרכים והניח מאכל ומשקה, וכל הבא ונכנס, אכל ושתה וברך

פתוח לרוחה לדרום ולמזרח ולמערב ולצפון כגון שעשה איוב ארבעה פתחים לביתו. ולמה עשה איוב ארבעה פתחים לביתו, כדי שלא יהיו עניים מצערם להקיף את כל הבית: הבא מן הצפון יכנס בדרכו, הבא מן הדרום יכנס בדרכו, וכן לכל רוח. לכך עשה איוב ארבעה פתחים לביתו. ויהיו עניים בני ביתך ולא בני ביתך ממך, אלא שיהיו עניים משיחין מה שאוכלים ושותים בתוך ביתך, כדרך שהיו עניים משיחין מה שאוכלים ושותים בתוך ביתו של איוב. וכשנפגשו זה בזה אמר אחד לחברו מאין אתה בא מתוך ביתו של איוב ולאן אתה הולך לביתו של איוב וכשבא עליו ההוא פורענות גדול אמר לפני הקב"ה רכשתי לא הייתי מאביל רעבים ומשקה צמאים שנאמר ואיכל פתי לבדי ולא אכל יתום ממנה ולא הייתי מלביש ערומים שנאמר ומנו כבשי יתחמם. אעפ"כ א"ל הקב"ה לאיוב איוב עדיין לא הגעת לחצי שיעור של אברהם אתה יושב ושותה בתו ביתך ואורחין נכנסים אצלך את שדרכו לאביל פת חטים האבילתו פת חטים את שדרכו לאביל בשר האבילתו בשר את שדרכו לשתות יין השקיתו יין אבל אברהם לא עשה כן אלא יושב ומהדר בעולם ובשימא אורחין מכניסין בתוך ביתו את שאין דרכו לאביל פת חטים האבילתו פת חטים את שאין דרכו לאביל בשר האבילתו בשר את שאין דרכו לשתות יין השקתו יין ולא עוד אלא עמד ויבנה פלטרין גדולים על הדרכים והניח מאכל ומשקה וכל הבא ונכנס, אכל ושתה וברך

פרק שביעי

א ולא בני ביתך ממך. שלא יקמץ ביותר עם בני ביתו. (ב"י) יושב ומהדר בעולם. כמו

לשמים, לפיכך נעשית לו נחת-רוח. "וכל שהפה שואל, מצוי בתוך ביתו של אברהם שנאמר ויטע אשל בבאר שבע".

ב למד בני ביתך ענוה. שבזמן שאדם ענותן ובני-ביתו ענותנין, כשכא עני ועמד על פתחו של בעל הבית ואמר להם אביכם יש בכאן יאמרו לו הן בא והכנס עד שלא נכנס ושלחן [היה ערוך] לפניו נכנס ואכל ושתה ויברך לשם שמים נעשית לו נחת רוח גדולה. ובזמן שאדם ענותן, ובני-ביתו קפדנין, ובא עני ועמד על פתחו ואמר להם אביכם יש בכאן ואמרים לו לא וגוערים בו והוציאו ענוה כיצד בזמן שאדם ענותן ובני ביתו ענותנין והלך לו למדינת הים ואמר מורה אני לפניה ה' אלהי שאשתי אינה עושה מריבה אצל אחרים לבו אין מתפחד עליו ודעתו מיושבת במקומו עד שעה שיחזור. ובזמן שאין אדם ענותן ובני ביתו קפדנין והלך לו למדינת הים ואמר: "יהי רצון מלפניך ה' אלהי, שאשתי עושה מריבה אצל אחרים" – לבו אין מתפחד עליו, ודעתו מיושבת במקומו עד שעה שיחזור. ובזמן שאין אדם ענותן, ובני-ביתו קפדנין, והלך לו למדינת הים ואמר: "יהי רצון מלפניך ה' אלהי, שאשתי עושה מריבה אצל אחרים, ובני אל יעשו מריבה", ולבו מתפחד עליו – דעתו אינה מיושבת עד שיחזור.

"ואל תרבה שיחה עם האשה" – ואפלו היא אשתו, ואין צריך לומר באשת חברה; שכל זמן שאדם מרבה שיחה עם האשה, גורם רעה לעצמו, ובוטל מדבריו-תורה, וסופו יורש גיהנום.

ג "אל תרבה שיחה עם האשה" כיצד. בזמן שאדם בא

וברך לשמים לפיכך נעשית לו נחת רוח. וכל שהפה שואל מצוי בתוך ביתו של אברהם שנאמר ויטע אשל בבאר שבע.

ב למד בני ביתך ענוה שבזמן שאדם ענותן ובני ביתו ענותנין כשכא עני ועמד על פתחו של בעל הבית ואמר להם אביכם יש בכאן יאמרו לו הן בא והכנס עד שלא נכנס ושלחן [היה ערוך] לפניו נכנס ואכל ושתה ויברך לשם שמים נעשית לו נחת רוח גדולה. ובזמן שאדם ענותן ובני ביתו קפדנין ובא עני ועמד על פתחו ואמר להם אביכם יש בכאן ואמרים לו לא וגוערים בו והוציאו ענוה כיצד בזמן שאדם ענותן ובני ביתו ענותנין והלך לו למדינת הים ואמר מורה אני לפניה ה' אלהי שאשתי אינה עושה מריבה אצל אחרים לבו אין מתפחד עליו ודעתו מיושבת במקומו עד שעה שיחזור. ובזמן שאין אדם ענותן ובני ביתו קפדנין והלך לו למדינת הים ואמר: "יהי רצון מלפניך ה' אלהי שאשתי עושה מריבה אצל אחרים" – לבו אין מתפחד עליו ודעתו מיושבת עד שעה שיחזור. ובזמן שאין אדם ענותן ובני ביתו קפדנין והלך לו למדינת הים ואמר: "יהי רצון מלפניך ה' אלהי שאשתי עושה מריבה אצל אחרים, ובני אל יעשו מריבה", ולבו מתפחד עליו ודעתו אינה מיושבת עד שעה שיחזור. ובזמן שאין אדם ענותן ובני ביתו קפדנין והלך לו למדינת הים ואמר: "יהי רצון מלפניך ה' אלהי שאשתי עושה מריבה אצל אחרים, ובני אל יעשו מריבה", ולבו מתפחד עליו ודעתו אינה מיושבת עד שעה שיחזור.

ג דבר אחר אל תרבה שיחה עם האשה כיצד בזמן שאדם בא לבית המדרש ולא היו ניהנין בו כבוד או שערער עם

צינים

א ע"י סוטה י. וב"ר נד-ה.

שנאמר וירא וירץ לקראתם. נחת-רוח. שהוליד בן למאה שנה ושאר טובות. (ב"י) ויטע אשל. לשון שאלה, שאל לאורח מה תשאל ענבים תאנים ורימונים וכו'. מ"ר. (ב"י) **כ** ואפילו היא אשתו. שכא לירי בזיון וקטטה וכמבואר להלן.

אבות דרבי נתן פרק ח נט

נוסחת הספרים

חברו אל ילך ויאמר לאשתו
כך וכך ערערתי עם חברי
וכך אמר לי כך וכך אמרתי לי
מפני שבזה את עצמי ובוזה
את אשתי ובוזה את חברי
ואשתי שהיתה נהגת בו
כבוד עומדת ומשחקת עליו
כיון ששמע חברו אמר אוי לי
דברים שביני לביני הלך ושחן
לאשתי ונמצא אותה האיש
בוזה את עצמי ואת אשתי
ואת חברי:

פרק שמיני

א יהושע בן פרחיה ונתאי
הארכלי קבלו מהם יהושע בן
פרחיה אימה עשה לך רב וקנה
לך חבר והיו דן את כל האדם
לכף זכות. עשה לך רב כיצד
מלמד שיעשה לו את רבו קבע
וילמד ממנו מקרא ומשנה
מדרש הלכות ואגדות. טעם
שהניח לו במקרא סוף שיאמר
לו במשנה טעם שהניח לו
במדרש סוף שיאמר לו
בהלכות טעם שהניח לו
בהלכות סוף שיאמר לו
בהגדה נמצא האדם ההוא
[יושב במקומו] ומלא טוב
וברכה:

ב היה רבי מאיר אימר
הלומד תורה מרב אחד למה
הוא דומה לאחר שהיה לו
שדה אחת זרע מקצתה
חטים ומקצתה שעורים
[ובמקצתה זיתים ובמקצתה
אילנות ונמצא האדם ההוא
מלא טובה וברכה ובזמן
שלימד מרב ג' דומה למי שיש
לו שדות הרבה אחת זרע
חטין ואחת זרע שעורים]
ונטע אחת זיתים ואחת
אילנות ונמצא אדם ההוא
מפוזר בין הארצות בלא טוב
וברכה:

צינונים

א עיי' לעיל פ"ג, ועיי' ע"ז יט.
דמחלק בין גמרא לסברא.

לבית המדרש ולא היו נוהגין בו כבוד, או שערער עם
חברו – אל ילך ויאמר לאשתו: "כך וכך ערערתי עם
חברי. כך וכך אמר לי, כך וכך אמרתי לו". מפני שבזה
את עצמו ובוזה את חברו, ואשתי שהיתה נוהגת בו
כבוד, עומדת ומשחקת עליו. כיון ששמע חברו, אמר:
אוי לי, דברים שביני לביני הלך ושחן לאשתי. ונמצא
אותו האיש בוזה את עצמו ואת אשתי ואת חברו.

פרק שמיני

א יהושע בן פרחיה ונתאי הארכלי קבלו מהם. יהושע
בן פרחיה אומר: עשה לך רב, וקנה לך חבר, והיו דן
את כל האדם לכף זכות. "עשה לך רב" כיצד, מלמד
שיעשה לו רב קבוע, וילמד ממנו מקרא ומשנה, מדרש,
הלכות ואגדות. טעם שהניח לו במקרא – סוף שיאמר
לו במשנה; טעם שהניח לו במדרש – סוף שיאמר לו
בהלכות; טעם שהניח לו בהלכות – סוף שיאמר לו
בהגדה. נמצא האדם ההוא יושב במקומו ומלא טוב
וברכה.

ב היה רבי מאיר אומר: "הלומד תורה מרב אחד למה
הוא דומה, לאחד שהיה לו שדה אחת, וזרע מקצתה
חטים ומקצתה שעורים ובמקצתה זיתים ובמקצתה
אילנות, ונמצא האדם ההוא מלא טובה וברכה. ובזמן
שלימד משנים ושלושה, דומה למי שיש לו שדות
הרבה: אחת זרע חטין, ואחת זרע שעורים, ונטע אחת
זיתים ואחת אילנות; ונמצא אדם ההוא מפוזר בין
הארצות בלא טוב וברכה.

פרק שמיני

ב מפוזר בין הארצות. כן הלומד תורה מהרבה אנשים יש לו פיזור הנפש לחשוב על לשונו
ודעתו של כל אחד ואחד. (ב"א)

אבות דרבי נתן פרק ח

ג "וקנה לך חבר" כיצד, מלמד שיקנה האדם חבר לעצמו, שיאכל עמו וישתה עמו ויקרא עמו וישנה עמו וישן עמו ויגלה לו כל סתוריו סתר תורה וסתר דרך-ארץ; שכשיושבין ועוסקין בתורה, וטעה אחד מהם הלכה או ראש הפרק, או שיאמר על טמא טהור או על טהור טמא, ועל אסור מותר ועל מותר אסור חבירו מחזירו ומניין שכשחבירו מחזירו וקורא עמו, שיש להם שכר טוב בעמלן, שנאמר (קהלת ד): "טובים השנים מן האחד, אשר יש להם שכר טוב בעמלם".

ד שלשה שיושבין ועוסקין בתורה, מעלה עליהם הקדוש-ברוך-הוא כאלו נעשים אגדה אחת לפניה, שנאמר (עמוס ט): "הבונה בשמים מעלותו ואגדתו על ארץ יסדה". הא למדת: שלשה שיושבין ועוסקין בתורה, מעלה עליהם כאלו נעשו אגדה אחת לפניה הקדוש-ברוך-הוא.

ה שנים שיושבין ועוסקין בתורה, שכרם מתקבל במרום, שנאמר (מלאכי ג): "אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה'". אילו הן "יראי ה'" – אלו שגוזרים גזרה ואומרים: גלף ונתיר את האסורים ונפדה את השבויים; והספיק הקדוש-ברוך-הוא בידיהם, והולכין ועושין מיד. ואילו הן "ולחשבי שמו" – אלו שמחשבין בלבם ואומרים: גלף ונתיר את האסורים ונפדה את השבויים; ולא הספיק הקדוש-ברוך-הוא בידיהם, וכא מלאך וחבטן בקרקע.

ו יחיד יושב ועוסק בתורה, שכרו מתקבל במרום,

ג וקנה לך חבר כיצד מלמד שיקנה האדם חבר לעצמו שיאכל עמו וישתה עמו ויקרא עמו וישנה עמו וישן עמו ויגלה לו כל סתוריו סתר תורה וסתר דרך ארץ שכשיושבין ועוסקין בתורה וטעה א' מהם הלכה או ראש הפרק או שיאמר על טמא טהור או על טהור טמא ועל אסור מותר ועל מותר אסור חבירו מחזירו ומניין שכשחבירו מחזירו וקורא עמו שיש להם שכר טוב בעמלן שנא' טובים השנים מן הא' אשר יש להם שכר טוב בעמלם:

ד שלשה שיושבין ועוסקין בתורה מעלה עליהם הקב"ה כאילו נעשים אגדה אחת לפניה שנאמר הבונה בשמים מעלותיו ואגדתו על ארץ יסדה הקורא למי הים ויטפכם על פני הארץ ה' שמו הא למדת שלשה שיושבין ועוסקין בתורה מעלה עליהם כאילו נעשו אגדה אחת לפניה הקב"ה:

ה שנים שיושבין ועוסקין בתורה שכרם מתקבל במרום שנאמר אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' אילו הן יראי ה' אלו שגוזרים גזרה ואומרים גלף ונתיר את האסורים ונפדה את השבויים והספיק הקב"ה בידיהם והולכין ועושין מיד. ואילו הן ולחשבי שמו אלו שמחשבין בלבם ואומרים גלף ונתיר את האסורים ונפדה את השבויים ולא הספיק הקב"ה בידיהם וכא מלאך וחבטן בקרקע:

ו יחיד יושב ועוסק בתורה שכרו מתקבל במרום שנאמר

ד ואגודתו אל ארץ יסדה. ואין אגודה אלא בג' שכן מצינו בג' מינים שכלולב שהיו נאגדין

כא' וכן באגודת אוזב. (רש"י אבות פ"ג מ"ו)

ה והספיק הקב"ה בידיהם. שמקוים בהם 'ותגזור אומר ויקם לך' (איוב כ"ב). (כ"י)

אבות דרבי נתן פרק ח סא

נוסחת הספרים

ישב ברך וידום כי נפל עליו. משלו משל למה הדבר דומה לאחד שהיה לו בן קטן הניחו ויצא לשוק עמד ונטל את המגילה והניחה בין ברכיו והיה יושב והוגה בה בין שבא אביו מן השוק אמר ראו בני קטן שהנחתיו ויצאתי לשוק מה עשה מעצמו למד ונטל את המגילה והניחה בין ברכיו והיה יושב ולומד בה. הא למדת שאף יחיד שיושב ועוסק בתורה שכרו מתקבל במרום:

ז והוי דן את כל האדם לכף זכות. מעשה בריכה אחת שנשבעת והלכו אחריה שני חסידים לפדותה נכנס אחד מהם לקובה של זונות כשיצא אמר לחברו כמה חשדתי אמר שמא לידע בכמה דמים היא מתוהנת. א"ל העבודה כך היה. א"ל כשם שדנתי לכף זכות כך הקב"ה ידן אותך לכף זכות:

ח שוב מעשה בריכה אחת שנשבעת והלכו אחריה שני חסידים לפדותה ונתפס א' מהם לשום לסטום וחבשוהו בבית האסורין בכל יום ויום היתה אשתו מביאה לו לחם ומים יום אחד אמר לה לבי אצל פלוני ואמרי לו שאני חבוש בבית אסורין [מפני] הונת הוא יושב ושוחק בביתו ואינו משגיח על הריבה. אמרה לו לא רייד שאתה חבוש בבית האסורים אלא שהיית מתעסק בדברים בטלים לא הלכתי אלא היתה מתעסקת בדברים בטלים אמר לה בבקשה ממך לבי

שנאמר (איכה ג): "יֵשֶׁב בְּדָד וַיְדֹם כִּי נָטַל עָלָיו". מְשַׁלּוּ מְשַׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְאַחַד שֶׁהָיָה לוֹ בֶּן קָטָן. הַנִּיחוּ וַיֵּצֵא לְשׁוּק. עָמַד וַנִּטֵּל אֶת הַמַּגִּלָּה וְהַנִּיחָהּ בֵּין בְּרָכָיו, וְהָיָה יוֹשֵׁב וְהוֹגָה בָּהּ. בֵּינָן שָׂפָא אָבִיו מִן הַשּׁוּק, אָמַר: רְאוּ בְנֵי קָטָן, שֶׁהִנַּחְתִּי וַיֵּצֵאתִי לְשׁוּק. מָה עָשָׂה, מַעֲצָמוֹ נָטַל אֶת הַמַּגִּלָּה וְהַנִּיחָהּ בֵּין בְּרָכָיו וְהָיָה יוֹשֵׁב לְלֹמֵד בָּהּ. הֵא לְמַדָּת, שְׁאֵף יָחִיד שִׁיוֹשֵׁב וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה, שְׁכָרוֹ מִתְקַבֵּל בְּמָרוֹם.

ז "והוי דן את כל האדם לכף זכות". מעשה בריכה אחת שנשבעת, והלכו אחריה שני חסידים לפדותה. נכנס אחד מהם לקובה של זונות. כשיצא אמר לחברו: כמה חשדתי. אמר: שמא לידע בכמה דמים היא מתוהנת. אמר לו: העבודה, כך היה. אמר לו: כשם שדנתי לכף זכות, כך הקדוש ברוך הוא ידן אותך לכף זכות.

ח שוב מעשה בריכה אחת שנשבעת, והלכו אחריה שני חסידים לפדותה, ונתפס אחד מהם לשום לסטום, וחבשוהו בבית האסורין. בכל יום ויום היתה אשתו מביאה לו לחם ומים. יום אחד אמר לה: לבי אצל פלוני ואמרי לו שאני חבוש בבית אסורין, והוא יושב בביתו ואינו משגיח על הריבה. אמרה לו: לא רייד שאתה חבוש בבית האסורים, אלא שהיית מתעסק בדברי שטות. לא הלכתי. אמר לה: בבקשה ממך, לבי

ו הניחו ויצא לשוק עמד ונטל וכו'. כך היחיד שאין מצוי עמו חבר ואעפ"כ מרוכ תשוקתו אינו מבטל רגע א' ועוסק בתורה אפי' לבד מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו שלבו לשמים אזי הקב"ה קובע לו ג"כ שכר טוב. (ב"י)

ז ריבה. נערה. (רש"י שבת קכ"ז) קובה. אהל עשוי כמין כובע. (ב"י) מהורהנת. ממושכנת. (רש"י כתובות כ"ו) העבודה. לשון שבועה. (ב"י)

ח לשום לסטום. שהיו חושדים אותו גנב ולסטים. (ב"י)

ואמרי לו. הלקה ואמרה לו. מה עשה אותו האיש, הלך והביא כסף וזהב ובגדי אדם עמו והוציאו את שניהם. כשיצא אמר להם: תנו לי ריבה זו שתישן עמי בבגדיה על המטה. לשחרית אמר להם: הטבילוני והטבילה. והטבילום. אמר להם: בפעם שהשכבתיה תחת מרגלותי, במה חשדתוני. אמרו לו: אמרנו שמא יש בנו תלמיד שאינו בדוק לרבי. לטבילה שלי במה חשדתוני. אמרו לו: אמרנו, כל אותן ימים שהיה חבוש בבית האסורין היה רעב וצמא, ועכשו יצא לאויר העולם וחס בשוך עליך ושמא ראית קרי. אמר להם: לטבילה של ריבה זו במה חשדתה. אמרו לו: שכל אותן הימים שהיתה שרויה בין העובדי כוכבים היתה אוכלת משלהם ושותה משלהם עכשו אמרת הטבילה כדי שתטהר. אמר להם העבודה, כך היה. ואתם שדנתוני לכך זכות, המקום ידן אתכם לכך זכות. כשם שהצדיקים הראשונים היו חסידים אמרי נמליו של אברהם אבינו לא נכנסו לבית שיש בו עבדות כוכבים שנאמר ואנכי פניתי הבית ומקום לגמלים ואנכי פניתי הבית מתרפים ומת"ל ומקום לגמלים מלמד שלא נכנסו לבית לזן הארמי עד שפנו כל העבדות כוכבים מפניהם. מעשה בחמורו של ר"ח בן דוסא שגנבוהו לסטים ותכשו את החמור בחצר והניחו לו תבן ושעורין ומים ולא היה אוכל ושותה. אמרו למה אנו מניחין אותו שימות ויבאיש לנו את החצר עמדו ופתחו לה את הדלת והוציאוה ותיתה מושכת

ואמרי לו, הלכה ואמרה לו. מה עשה אותו האיש הלך והביא כסף וזהב ובגדי אדם עמו והוציאו את שניהם. כשיצא אמר להם תנו לי ריבה זו שתישן עמי בבגדיה על המטה. לשחרית אמר להם הטבילוני והטבילה והטבילום אמר להם בפעם שהשכבתיה תחת מרגלותי במה חשדתוני אמרו לו אמרנו שמא יש בנו תלמיד שאינו בדוק לרבי לטבילה שלי במה חשדתוני אמרו לו אמרנו כל אותן ימים שהיה חבוש בבית האסורין היה רעב וצמא ועכשו יצא לאויר העולם וחס בשוך עליך ושמא ראית קרי אמר להם לטבילה של ריבה זו במה חשדתה אמרו לו שכל אותן הימים שהיתה שרויה בין העובדי כוכבים היתה אוכלת משלהם ושותה משלהם עכשו אמרת הטבילה כדי שתטהר אמר להם העבודה כך היה ואתם שדנתוני לכך זכות המקום ידן אתכם לכך זכות כשם שהצדיקים הראשונים היו חסידים אמרי נמליו של אברהם אבינו לא נכנסו לבית שיש בו עבדות כוכבים שנאמר ואנכי פניתי הבית ומקום לגמלים ואנכי פניתי הבית מתרפים ומת"ל ומקום לגמלים מלמד שלא נכנסו לבית לזן הארמי עד שפנו כל העבדות כוכבים מפניהם מעשה בחמורו של ר"ח בן דוסא שגנבוהו לסטים ותכשו את החמור בחצר והניחו לו תבן ושעורין ומים ולא היה אוכל ושותה אמרו למה אנו מניחין אותו שימות ויבאיש לנו את החצר עמדו ופתחו לה את הדלת והוציאוה ותיתה מושכת

צינונים

ב ע"י שבת קבו: ג ע"י חולין ו: שבת קבו: וברשיי שם.

כשם שהצדיקים הראשונים היו חסידים, כך בהמתן היו חסידות. אמרו: גמליו של אברהם אבינו לא נכנסו לבית שיש בו עבדות כוכבים, שנאמר (בראשית כד): "ואנכי פניתי הבית ומקום לגמלים" – מלמד שלא נכנסו לבית לזן הארמי עד שפנו כל העבדות כוכבים מפניהם. מעשה בחמורו של ר"ח בן דוסא שגנבוהו לסטים ותכשו את החמור בחצר והניחו לו תבן ושעורין ומים, ולא היה אוכל ושותה. אמרו: למה אנו מניחין אותו שימות ויבאיש לנו את החצר. עמדו ופתחו לה את הדלת והוציאוה. והיתה מושכת וזה הלכת, עד שהגיעה אצל רבי חנינא בן דוסא. כיון שהגיעה אצלו,

תלמיד שאינו בדוק, שאינו מכיר במדותיו לסמוך עליו ולהניחה אצלו. (רשיי שבת קבו:) הטבילה כדי שתטהר. מכאן נפסק ברמ"א יו"ד רס"ח סי"ב: ישראל מומר שעשה תשובה צריך לטבול מדרבנן. (ב"י, וביאור הגר"א שם) ולא היה אוכל ושותה. שלא רצה להיות אצל גזלנים. (ב"א)

אבות דרבי נתן פרק ט

שמע בנו קולה. אמר לו: אבא, דומה קולה לקול בהמתנו. אמר לו: בני, פתח לה את הדלת, שכבר מתה ברעב. עמד ופתח לה הדלת והניח לה תבן ושעורין ומים, והיתה אוכלת ושותה. לפיכך אמרו: כלשם שהצדיקים הראשונים היו חסידים, כך בהמתן חסידות כמותן.

נוסחת הספרים

והולכת עד שהגיעה אצל ר' חנינא בן דוסא כיון שהגיעה אצלו שמע בנו קולה א"ל אבא דומה קולה לקול בהמתנו א"ל בני פתח לה את הדלת שכבר מתה ברעב עמד ופתח לה הדלת והניח לה תבן ושעורים ומים והיתה אוכלת ושותה. לפיכך אמרו כלשם שהצדיקים הראשונים היו חסידים כך בהמתן חסידות כמותן.

פרק תשיעי

א יהושע בן פרחיה ונתאי הארכלי אימר הרחק משכן רע יאל תתחבר לרשע ואל תתיאש מן הפרענות. הרחק משכן רע אחד שכן שבתי שכן ואחד שכן שבתי ואחד שכן שבתי. מלמד שאין הנגעים באין אלא על ביתי של רשע שנאמר עונותי ילכדני את הרשע מלמד שאין הנגעים באים אלא בעיני של רשע. עונותיו של רשע גרמו לו לפתור כחלו של צדיק (כיצד) כחלו שבין רשע לבין צדיק נראה נגע בביתו של רשע בביתו לבין הצדיק נמצא סותרין כחלו של צדיק בעיני של רשע. רבי ישמעאל בני של ר' יוחנן בן ברוקה אימר אי לרשע אי לטובני עונותיו של רשע גרמו לפתור כחלו של צדיק.

ב עשרה נסיגות נבי אבותינו את הקב"ה ילא נענשי אלא על חטא הרע (שחטא אחד מהם) יאלי הן אחד על חטא ואחד בתחלת חטא ואחד בסוף חטא בשלש הראשון ואחד בשלש האחרון אחד במרה אחד ברפידים אחד בחורב יא' (בעגל) אחד במרגלים זה של מרגלים קשה מכלם שנאמר ינסי אותי זה עשר פעמים ילא שמעי בקולו.

צינים

א עי' ילקוט סוף בהעלותך.

פרק תשיעי

א נתאי הארכלי אומר: הרחק משכן רע, ואל תתחבר לרשע, ואל תתיאש מן הפרענות. "הרחק משכן רע" – אחד שכן שבבית, ואחד שכן שבחוץ, ואחד שכן שבשדה; שאין הנגעים באין אלא על ביתו של רשע, שנאמר (משלי ה): "עונותיו ילכדנו את הרשע" – מלמד שאין הנגעים באים אלא בעונו של רשע. עונותיו של רשע גרמו לפתור כחלו של צדיק. כיצד, כחלו שבין רשע לצדיק, נראה נגע בביתו של רשע כחלו שבין לבין הצדיק, נמצא סותרין כחלו של צדיק בעונו של רשע. ועל זה אמרו: אי לרשע ואי לשכנו.

ב רבי שמעון אומר: על מספרי לשון הרע נגעים באים וליו, שכן מצינו באהרן ומרים שספרו לשון הרע משה, וכא עליהם את הפרענות, שנאמר (במדבר יב): ותדבר מרים ואהרן במשה. למה הקדים הפתוב מרים אהרן, "מלמד שהלכה צפורה ושחה לה למרים; הלכה מרים ושחה לו לאהרן; עמדו שניהם ודברו בצדיק והוא. מתוך שעמדו שניהם ודברו בצדיק, בא עליהם

פרק תשיעי

א ואחד שכן שבשדה. אפילו שאינו מצוי עמו אלא באקראי. (ב"י)

את הפרענות, שנאמר (שם): "ויחר אף ה' בס וילך" –
 למלמד שאף אהרן נצטרע. ומה תלמוד לומר "וילך",
 למלמד שנסתלק מאהרן ודבק במרים, מפני שלא היה
 אהרן עסקן בדברים, אבל מרים שהיתה עוסקת בדברים,
 נענשה יותר. מרים אמרה: עלי היה דבור, ולא פרשתי
 מאצל בעלי. אהרן אמר: עלי היה דבור, ולא פרשתי
 מאצל אשתי, ואף אבותינו הראשונים היה דבור עליהם,
 ולא פרשו מאצל נשותיהן; אבל הוא, מפני שדעתו גסה
 עליו, פרש הוא מאצל אשתו, ולא היו דנין אותו בפניו,
 אלא שלא בפניו; ולא היו דנין אותו בנדאי, אלא
 בספק: ספק שדעתו גסה עליו ספק שאין דעתו גסה
 עליו. והרי דברים קל-יחמר: ומה מרים, שלא דברה
 אלא באחיה, ולא דברה אלא בהקבא, ולא דברה אלא
 שלא בפניו של משה – נענשה; אדם הדיוט, המדבר
 דברים בפני חברו ומבישו – על אחת כמה וכמה שיהא
 ענשו מרבה. באותה שעה אמר לו אהרן למשה: משה
 אחי, כסבור אתה בעצמך שצרעת זו על מרים נתונה,
 אינה נתונה אלא על בשרנו. אמשל לך משל למה הדבר
 דומה. לאחד שנתן גחלת בתוך ידו, אף-על-פי שהופכה
 ממקום למקום, מכל מקום בשרו נכויה; שנאמר: "אל
 נא תהי כמת". באותה שעה התחיל אהרן לפיס במשה.
 אמר לו: משה אחי, כלום עשינו רעה עם אחד בעולם,
 אמר לו: לאו. ומה עם אחד בעולם לא עשינו רעה –
 אתה שאחינו אתה, האף נעשה רעה עמך. אבל מה
 אעשה, שגגה היא בינותינו; ברית שבינינו לביניך
 בטלנו, שנאמר (עמוס א'): "ולא זכרו ברית אחים" –
 מפני הברית הכרותה בינינו שבטלנו, נאבד את אחותנו.
 באותה שעה עג משה עגה קטנה ועמד בתוכה ובקש
 רחמים עליה ואמר: איני זו מכאן עד שתתפא מרים

כיוצא בו וימותו האנשים
 מוציא דבת הארץ רעה
 במנפת לפני ה' והלא דברים
 ק"ו ומה ארץ שאין לה לא פה
 לדבר ולא פנים ולא כשת
 בקש הקב"ה עלבונה מן
 המרגלים המדבר דברים כנגד
 חברו ומבייש אותו על אכ"ו
 שיקש הקב"ה עלבונה ר"ש
 אימר על מספרי לשון הרע
 נגעים באים עליו שכן מצונו
 באהרן ימרים שספרו לשון
 הרע במשה ובהם את
 הפורענות שנאמר ותדבר
 מרים ואהרן במשה [למה
 הקדים הכתוב מרים לאהרן,
 מלמד שהלכה צפורה ושחה
 לה למרים הלכה מרים ושחה
 לו לאהרן עמדו שניהם ודברו
 כעדיק ההוא מתוך שעמדו
 שניהם ודברו כעדיק כא
 עליהם את הפורענות שנאמר
 ויחר אף ה' בס וילך מה ת"ל
 וילך מלמד שנסתלק מאהרן
 ודבק במרים מפני שלא היה
 אהרן עסקן בדברים אבל
 מרים שהיתה עוסקת בדברים
 מיד נענשה יותר. מרים
 אמרה אלי היה דבור ולא
 פרשתי מאצל בעלי. אהרן
 אמר אלי היה דבור ולא
 פרשתי מאצל אשתי ואף
 אבותינו הראשונים היה דבור
 עליהם ולא פרשו מאצל
 נשותיהן אבל הוא מפני
 שדעתו גסה עליו פירש הוא
 מאצל אשתו, ולא היו דנין
 אותו בפניו אלא שלא בפניו
 ולא היו דנין אותו בנדאי אלא
 בספק ספק שדעתו גסה עליו
 ספק שאין דעתו גסה עליו.
 והרי דברים ק"ו ומה מרים
 שלא דברה אלא באחיה [ולא
 דברה אלא בהקבא] ולא
 דברה אלא בפניו של
 משה נענשה אדם הדיוט
 המדבר דברים בפני חברו
 ומבייש עמו"ל שיהא עינו
 מרובה באותה שעה א"ל
 אהרן למשה משה אחי כסבור
 אתה בעצמך שצרעת זו על

צינים

ב ילקוט כהעלותך תשל"ט.
 ובפרקי ר"א פני"ד סוכר שלא
 נצטרע אהרן, ובשבת צ"ו
 פליגי תנאים בזה.

אבות דרבי נתן פרק ט

סה

נוסחת הספרים

מרים נתונה אינה נתונה אלא על כשרו של אבא עמרם. אמשול לך משל למה הדבר דומה לאחר שנתן נחלת בתוך ידו אע"פ שהופכה ממקום למקום מ"מ כשרו נכזית שנאמר אל נא תהי כמות באותה שעה התחיל אהרן לפייס במשה א"ל משה אחי כלום עשינו רעה עם אחד בעולם א"ל לאו ומה עם אחד בעולם לא עשינו רעה אתה שאתינו אתה האריך נעשה רעה עמך אבל מה אעשה שננה היא בינותינו ברית שבינינו לכיך מפני שהברית כרותה לאהרן ולכניו שנא' ולא זכרו ברית אחים באותה שעה ענ משה עונה קמנה ועמד בתוכה וביקש רחמים עליה ואמר איני זו מכאן עד שתתירפא מרים אחותי שנאמר אל נא רפא נא לה. באותה שעה א"ל הקב"ה למשה אילו מלך נוף בה אילו אביה נוף בה כראוי היה לה שתכלם שבעת ימים אני שאני מלך מלכי המלכי עאכ"ו לא דין הוא שתכלם ארבעה עשר יום אלא למענך מחול לה שנא' ויאמר ה' אל משה ואביה ירק ירק בפניה וגו'. והאיש משה ענו מאד יכול שהיה ענו ולא נאה ומשובח ת"ל ויפרוש את האהל על המשכן מה משכן י' אמות אף משה י' אמות קומתו. יכול שהיה ענו כמלאכי השרת ת"ל מכל האדם מאדם אמרו ולא ממלאכי השרת יכול שהיה

אחותי, שנאמר (במדבר יב): "אל נא רפא נא לה". באותה שעה אמר לו הקדוש-ברוך-הוא למשה: "אלו מלך נוף בה, אלו אביה נוף בה כראוי – היה לה שתכלם שבעת ימים; אני, שאני מלך מלכי המלכים, על אחת כמה וכמה, לא דין הוא שתכלם ארבעה עשר יום. אלא למענך מחול לה, שנאמר (שם): "ויאמר ה' אל משה ואביה ירק ירק בפניה וגו'".

"והאיש משה ענו מאד" (שם). יכול שהיה ענו ולא נאה ומשבח, תלמוד לומר (שמות מ): "ויפרש את האהל על המשכן" – מה משכן עשר אמות, אף משה עשר אמות קומתו. יכול שהיה ענו כמלאכי השרת, תלמוד לומר: "מכל האדם" – מאדם אמרו, ולא ממלאכי השרת. יכול שהיה ענו כדורות הראשונים, תלמוד לומר: "על פני האדמה" – מדורו אמרו ולא מדורות הראשונים. שלשה מיני מפי שחין נבכראו בעולם: לח, יבש, בעל פוליפוס – והיתה נפשו של משה נמוכה מכלם.

"עשרה נסיונות נסו אבותינו את הקדוש-ברוך-הוא, ולא נענשו אלא על לשון הרע. ואלו הן: אחד על הים, ואחד בתחלת המן, ואחד בסוף המן, ואחד בשליו הראשון, ואחד בשליו האחרון, אחד במרה, ואחד בפרידים, ואחד בתבערה, ואחד בעגל, ואחד במרגלים. זה של מרגלים קשה מכלם, שנאמר (במדבר יד): "וינסו

ציונים

ג ע"י ב"ב כה. ב"ב קיא.
ד בכורות מד. ברכות נד:
ה ערכין טו.

ב יכול שהיה ענו ולא נאה ומשובח. כלומר ומחמת זה שלא היה נאה אלא מכוער לכן היה מוכרח להיות עניו. (הרעב"ן) אף משה י' אמות. נמצא שהיה נאה בקומתו. (כ"י) כדורות הראשונים. ר"ל האבות. (כ"י) נסו אבותינו. ענין נסיון להקב"ה הוא מעוט האמונה והסתפקם בו, ולכן חטא העגל ג"כ נקרא נסיון. (תוי"ט אבות פ"ה מ"ד) בשליו הראשון. בשבתכם על סיר הבשר וגו'. (בפ' בשלח) בשליו האחרון. והאספסוף אשר בקרבן. (במדבר י"א) (ע"י ערכין ט"ו). של מרגלים קשה מכלם. ע"ז נחתם גזר דינם שהיה בו לשון הרע. (שם)

אחי זה עשר פעמים ולא שמעו בקולי". פיוצא בו (שם):
 "וימתו האנשים מוצאי דבת הארץ רעה במגפה לפני
 ה'". והלוא דברים קל-יחמר: ומה ארץ, שאין לה, לא
 פה לדבר ולא פנים ולא בשת – בקש הקדוש-ברוך-
 הוא עלבונה מן המרגלים; המדבר דברים כנגד חברו
 ומביש אותו – על אחת כמה וכמה שיבקש הקדוש-
 ברוך-הוא עלבונו.

ג רבי שמעון בן אלעזר אומר: אף על מספרי שקרים
 נגעים באין. שכן מצינו בגיחזי שספר שקרים ברבו,
 ודבקה בו צרעת עד יום מותו, שנאמר (מלכים ב ה):
 "וצרעת נעמן תדבק בך וגו'", ויצא מלפניו מצרע
 בפשלג". הוא היה אומר: ואף על גס הרוח נגעים באין
 עליו, שכן מצינו בעזיהו, שנאמר (דה"ב כו): "וכחזקתו
 גבה לבו עד להשחית וימעל בה' אלהיו, ויבא אל היכל
 ה' להקטיר על מזבח הקטרת. ויבא אחרי עזריהו
 הפהן, ועמו כהנים לה' שמונים בני חיל. ויעמדו על
 עזיהו המלך ויאמרו לו לא לך עזיהו להקטיר לה', פי
 לכהנים בני אהרן המקדשים להקטיר, צא מן המקדש פי
 מעלת, ולא לך לכבוד מה' אלהים. וינעף עזיהו ובקדו
 מקטרת להקטיר, ובנעפו עם הפהנים והצרעת נרתה
 במצחו". באותה שעה נבקע היכל אילך ואילך שנים-
 עשר מיל על שנים-עשר מיל, והיו הפהנים מבהילים
 אותו לצאת, "וגם הוא נבהל לצאת פי נגעו ה'. ויהי
 מצרע עד יום מותו, וישב בית החפשיית מצרע פי נגור
 מבית ה'. ויותם בנו על בית המלך שופט את עם
 הארץ".

ד ואל תתחבר לרשע – מלמד שלא יתחבר אדם עם

ענו כדורות הראשונים ח"ל
 על פני האדמה מדורו אמרו
 ולא מדורות הראשונים. ג'
 מני מוכי שחין נבראו בעולם
 לח יכש בעל פוליוס והיתה
 נפשו של משה נמוכה
 מכולם:

ג ר"ש בן אלעזר אומר אף על
 מספרי לה"ר נגעים באין שכן
 מצינו בנחזי שספר לשון הרע
 ברבו ודבקה בו צרעת עד יום
 מותו שנאמר וצרעת נעמן
 תדבק בך [וגו'] ויצא מלפניו
 מצרע כשלג. הוא היה אומר
 על גס הרוח נגעים באין עליו
 שכן מצינו בעזיהו שנאמר
 וכחזקתו גבה לבו עד
 להשחית וימעל מעל בה'
 [אלהיו ויבא אל היכל ה']
 להקטיר על מזבח הקטרת
 ויבוא אחרי עזריהו הכהן
 ועמו כהנים לה' שמונים בני
 חיל ויעמדו על עזיהו המלך
 ויאמרו לו לא לך עזיהו
 להקטיר לה' כי לכהנים בני
 אהרן המקדשים להקטיר צא
 מן המקדש כי מעלת ולא לך
 לכבוד מה' אלהים וינעף
 עזיהו ובקדו מקטרת להקטיר
 ובנעפו עם הכהנים והצרעת
 נרתה במצחו. באותה שעה
 נבקע היכל אילך ואילך שנים
 עשר מיל על שנים עשר מיל
 והיו הכהנים מבהילים לצאת
 וגם הוא נבהל לצאת כי נגעו
 ה' ויהי מצרע עד יום מותו
 וישב בית החפשיית מצרע כי
 נגור מבית ה' ויותם בנו על
 בית המלך שופט את עם
 הארץ:

ד ואל תתחבר לרשע מלמד
 שלא יתחבר אדם עם אדם רע

צינונים

ו עי' ערכין טז. ו שם על ד'
 דברים נגעים באים וברק"ר
 יג-ג על י' דברים, ובמ"ר ז-ה
 על י"א דברים, וכן בתנחומא
 מצורע, וזהו בלק.

אבות דרבי נתן פרק י

סו

נוסחת הספרים

ולא עם אדם רשע שכן מצנינו כיהושפט שנתחבר באחאב ועלה עמו רמות גלעד ויצא עליו קצף מאת ה' שוב נתחבר לאחזיהו [ועשו אניות בעציון גבר ופרץ ה' את מעשיו שנא] כהתחברך עם אחזיהו פרץ ה' את מעשיך ויטברו אניות. וכן מצנינו באמנון שנתחבר עם יונדב ויעץ לו עצה רעה שנא' ולאמנון רע ושמו יונדב בן שמעה אחי דוד ויגדב איש חכם מאד חכם לרע. דבר אחר אל התחבר לרשע ואפילו לתורה:

ה' ואל תתיאש מן הפרענות כיצד. מלמד שיהא לבו של אדם מתפחד בכל יום (ויאמר) אוי לי שמא יבא עלי פורענות היום ושמא למחר וגמלא מתפחד בכל יום שנאמר בן באיוב פחד פחדתי:

ו דבר אחר אל תתיאש מן הפורענות כיצד. בזמן שאדם רואה מה שבידו מצליח אל יאמר בשכיל שוכיתי נתן לי המקום מאכל ומשתה בעולם הזה והקדן קיימת לעולם הבא אלא יאמר אוי לי שמא לא נמצא לי לפניו אלא זכות אחד בלבד נתן לי מאכל ומשתה בעולם הזה כדי שיאבדני לעולם הבא:

פרק עשירי

א יהודה בן טבאי ושמעון בן שטח קבלו מהם. יהודה בן טבאי אומר אל תעש עצמך כעורכי הדינין. וכשהיו בעלי דינין עומדין לפניך יהיו בעיניך כרשעים וכשנפטרים מלפניך יהיו בעיניך כזכאין כשקבלו עליהם את הדין:

ב אל תעש עצמך כעורכי הדינין כיצד מלמד שאם באה לכות המדרש ושמעת דבר או הלכה אל תבהל

ציונים

ח סנהדרין כא. ט וילקוט יהושע ג.

אדם רע ולא עם אדם רשע. שכן מצנינו ביהושפט שנתחבר באחאב, ועלה עמו רמות גלעד, והיה עליו קצף, שנאמר (דה"ב יט): "ובזאת עליך קצף מלפני ה'". שוב נתחבר לאחזיהו, ויעשו אניות בעציון-גבר, ופרץ ה' את מעשיו, שנאמר (שם כ): "בהתחברך עם אחזיהו פרץ ה' את מעשיך, ויטברו אניות". וכן מצנינו באמנון, שנתחבר עם יונדב, ויעץ לו עצה רעה, שנאמר (שמואל-ב ג): "ולאמנון רע ושמו יונדב בן שמעה אחי דוד, ויגדב איש חכם מאד" – "חכם לרע. דבר אחר: "אל תתחבר לרשע", ופאפלו לקרבו לתורה.

ה "ואל תתיאש מן הפרענות" כיצד. מלמד שיהא לבו של אדם מתפחד בכל יום, ויאמר: אוי לי, שמא יבוא עלי פורענות היום, ושמא למחר. ונמצא מתפחד בכל יום, שנאמר (משלי כח): "אשרי אדם מפחד תמיד".

ו דבר אחר: "אל תתיאש מן הפרענות" כיצד. בזמן שאדם רואה מה שבידו מצליח, אל יאמר: בשביל שזכיתי נתן לי המקום מאכל ומשתה בעולם הזה, והקדן קיימת לעולם הבא; אלא יאמר: אוי לי, שמא לא נמצא לי לפניו אלא זכות אחד בלבד – נתן לי מאכל ומשתה בעולם הזה כדי שיאבדני לעולם הבא.

פרק עשירי

א יהודה בן טבאי ושמעון בן שטח קבלו מהם. יהודה בן טבאי אומר: אל תעש עצמך כעורכי הדינין; וכשהיו בעלי דינין עומדין לפניך, יהיו בעיניך כרשעים, וכשנפטרים מלפניך יהיו בעיניך כזכאין. כשקבלו עליהם את הדין.

ד אדם רע. רע לשמים ורע לבריות, ואדם רשע הוא רק רע לשמים. (בי")

ברוחך להשיב אלא הי' יושב ושואל באיזה טעם אמרו [דבר זה ומאיה ענין היה להם דין זה אומר הלכה שאם להם תחלה עיקר הדין והלכה בזמן] ששאלוני ובמין ששני בעלי דינים באין לפניך לדין אחד עני וא' עשיר אל תאמר הויאך אוכה את העני ואחייב את העשיר והיאך אוכה את אחייב את העני נמצא עני אויבי ואם אוכה את העני נמצא העשיר אויבי ואם תאמר היאך אכול ממנו של זה ואתן לזה והתורה אמרה לא תכירו פנים במשפט הוי רבי מאיר אומר מה תלמוד לומר בקטן כגדול תשמעון שלא יהא אדם אחד עומד ואחד יושב אחד מדבר כל צרכו ואחד אומר לו קצר דברים. א"ר יהודה שמעתי שאם רצו להשיב שניהם כאחד מושבין ואין זה אסור. אי זה אסור שלא יהא אחד יושב ואחד עומד [אלא מה ת"ל בקטן כגדול] יהא עליך דין קטן כדין גדול [דין] של פרוטה כדין של מאה מנה.

ג הוא היה אומר כל מי שיאמר לו קודם שאכנס לגדולה זה הכנס רוצה אני [שאמר עמו עד לחיו עכשיו שנכנסתי כל מי שיאמר לי רד הימנה רוצה אני] שאפיל עליו קומקומים של חמין שהגדולה קשה היא להעלותה וכשם שקשה היא להעלותה כך קשה להורידה שכן מצינו בשאול בשעה שאמר לו עמוד במלכות היה מתחבא שנאמר ויאמר ה' הנה הוא נחבא אל הכלים ובשעה שאמר ליה רד הימנה היה מחזיר אחריו דוד להרגו.

ד שמעון בן שטח אומר הוי

ציונים

א שבעות ל. ובת"כ קדושים פ"ד. ב סנהדרין ת.

ב "אל תעש עצמך כעורכי הדנין" פיצד. מלמד שאם באת לבית המדרש ושמעת דבר מפי בית דין – אל תבהל ברוחך להשיב, אלא הוי יושב ושואל: מאיזה טעם אמרו דבר זה, ומאיזה ענין היה להם דין זה. אמרו הלכה – שאל להם עקר ההלכה. "וכשיהיו בעלי דינים עומדים לפניך, יהיו בעיניך כרשעים" פיצד. בזמן ששני בעלי דינים באים לפניך לדין, אחד צדיק ואחד רשע, אל תאמר: היאך אֶזְכֶּה את הרשע ואחייב את הצדיק, והיאך אֶטֶל ממונו של זה ואתן לזה, והתורה אמרה (דברים א): "לא תכירו פנים במשפט", ונאמר: "בקטן כגדול תשמעון". רבי יהודה אומר: "בקטן כגדול תשמעון" – "שלא יהא אחד עומד ואחד יושב, אחד מדבר כל צרכו ולאחד אומר לו: קצר דבריה. דבר אחר: "בקטן כגדול תשמעון" – "שיהא חביב עליך דין קטן כדין גדול, דין של פרוטה כדין של מאה מנה.

ג שמעון בן שטח אומר: הוי מרבה לחקר את העדים, והוי זהיר בדבריה, שמא מתוכם ילמדו לשקר. "הוי מרבה לחקר את העדים" – מפני הרמאין; "והוי זהיר בדבריה" – מתוך שאתה חוקרן, שמא מתוך דבריה ילמדו ויוסיפו לשקר.

פרק אחד-עשר

א שמעיה ואבטליון קבלו מהם. שמעיה אומר: אהב את המלאכה ושנא את הרבנות, ואל תתודע לרשות. "אהב את המלאכה" פיצד, מלמד שיהא אדם אוהב את המלאכה ואל יהיה שונא את המלאכה. כשם שהתורה

פרק עשירי

ב אחד עומד ואחד יושב. שלא יראה חבירו שמכבדין אותו יותר ממנו ויסתתמו דבריו. (רש"י שבעות ל.)

אבות דרבי נתן פרק יא סט

נוסחת הספרים

מרכה לחקור את העדים מתוך שאתה חוקרן הוי והיר ברכיך שמה מתוך דבריך ישמעו השומעין ויסיפו עליך שר מפני הרמאין:

פרק אחד עשר

א שמעיה ואבמליון קבלו מהם שמעיה אומר אהוב את המלאכה ושנא את הרבנות ואף תתורע לרשות. אהוב את המלאכה כיצד מלמד שיהא אדם אהוב את המלאכה ואף יהיה שונא את המלאכה בשם שהתורה נתנה בברית כך המלאכה נתנה בברית שנא' ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך ויום השביעי שבת לה' אלהיך. ר"ע אומר עתים שאדם עושה מלאכה ומתנצל מן המיתה ועתים שאין אדם עושה מלאכה ומתחייב מיתה לשמים. כיצד ישב אדם כל השבוע ולא עשה מלאכה ולע"ש אין לו מה יאכל היו לו מעות של הקדש בתוך ביתו ונטל מהם ואכל מתחייב מיתה לשמים. אבל אם היה פועל והולך בבנין בית המקדש אע"פ שנתנו לו מעות של הקדש בשכרו ונטל מהם ואכל מתנצל מן המיתה. רבי דוסתאי אומר מניין שאם לא עשה מלאכה כל ששה שיעשה כל שבועה הרי שישב כל ימות השבת ולא עשה מלאכה ולערב שבת אין לו מה שיאכל הלך ונפל בין הנייסות ותפשוהו ואחזו אותו בקולר ועשו בו מלאכה בשבת כל זאת שלא עשה כל ששה. ר"ש בן אלעזר אומר אף אדם הראשון לא טעם כלום עד שעשה מלאכה שנא' ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה והרר מכל עין הגן אכול תאכל. ר"ט אומר אף הקב"ה לא השרה שכירתו על ישראל עד שעשו מלאכה שנאמר ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם רבי יהודה בן

נתנה בברית, כך המלאכה נתנה בברית, שנאמר (שמות לא): "ששת ימים יעשה מלאכה וביום השביעי שבת שבתון קדש לה', כל העשה מלאכה ביום השבת מות יומת. ושמרו וגו' ברית עולם וגו' כי ששת ימים וגו'". רבי עקיבא אומר: עתים שאדם עושה מלאכה ומתנצל מן המיתה, ועתים שאין אדם עושה מלאכה, ומתחייב מיתה לשמים. כיצד, ישב אדם כל השבוע ולא עשה מלאכה, ולערב שבת אין לו מה יאכל. היו לו מעות של הקדש בתוך ביתו, ונטל מהם ואכל – מתחייב מיתה לשמים. אבל אם היה פועל והולך בבנין בית המקדש, אף על-פי שנתנו לו מעות של הקדש בשכרו ונטל מהם ואכל – מתנצל מן המיתה. רבי דוסתאי אומר: "ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבת" (שם כג) – הרי שלא עשה מלאכה כל ששה, גורם לו שיעשה מלאכה בשביעי. כיצד, הרי שישב כל ימות השבת ולא עשה מלאכה, ולערב שבת אין לו מה שיאכל. הלך ונפל בין הגיסות, ותפשוהו ואחזו אותו בקולר ועשו בו מלאכה בשבת – כל זאת גרם, שלא עשה כל ששה. רבי שמעון בן אלעזר אומר: אף אדם הראשון לא טעם כלום, עד שעשה מלאכה, שנאמר (בראשית ב): "ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה", ואחר-כך: "מכל עץ הגן אכל תאכל". רבי טרפון אומר: אף הקדוש ברוך הוא לא השרה שכירתו על ישראל עד שעשו מלאכה, שנאמר (שמות כה): "ועשו לי מקדש, ושכנתי בתוכם". שמענו לאנשים, לנשים מנין, שנאמר (שמות לו): "איש ואשה אל יעשו עוד מלאכה לתרומת הקדש". לטפלים

פרק יא

א מתנצל. ניצל. קולר. סוגר הנתון בצואר השכויים והחייבים. (ערוך ערך קלר) טפלים. קטנים.

מנין, שנאמר (שם): "ויפלא העם מהביא". אמר רבי נתן:
 "בשעה שנתעסק משה במלאכת המשכן, לא רצה לטל
 עצה מנשיאי ישראל, והיו נשיאי ישראל יושבין
 ושותקין ואומרים: עכשו יצטרך לנו משה. בין ששמעו
 שהעבירו קול במחנה, שנאמר: "והמלאכה היתה דים",
 אמרו: אוי לנו, שלא היה לנו שתפות במלאכת המשכן.
 עמדו והוסיפו דבר גדול מעצמם, שנאמר (שמות לה):
 "והנשאם הביאו את אבני השם". רבי יהודה בן
 בתירה אומר: מי שאין לו מלאכה לעשות, מה יעשה.
 אם יש לו חצר חרבה או שדה חרבה, ילך ויתעסק בה,
 שנאמר: "ששת ימים תעבד ועשית כל מלאכתך". ומה
 תלמוד לומר "ועשית כל מלאכתך" – להביא את מי
 שיש לו חצרות או שדות חרוכות, ילך ויתעסק בהן. רבי
 יוסי הגלילי אומר: אין אדם מת אלא מתוך הבטלה.
 היה עומד על ראש הגג ועל ראש הבירה ועל ראש
 הפנין (ועל שפת הנהר) ונפל ומת – אינו מת אלא
 מתוך הבטלה.

ב "ושנא את הרבנות" – ישפן היה רבי יהושע בן
 פרחיה אומר: כל מי שיאמר לי קדם שאפנס לגדלה זו:
 הקנס, רוצה אני שארד עמו עד לחייו; עכשו שנכנסתי
 – כל מי שיאמר לי רד הימנה, רוצה אני שאפיל עליו
 קמקומוס של חמין; שהגדלה קשה היא להעלות עליה,
 וכשם שקשה היא להעלות עליה, כך קשה לירד ממנה;
 שפן מצינו בשאול, בשעה שאמר לו: עמד במלכות,
 היה מתחבא, שנאמר (שמואל א י'): "ויאמר ה' הנה הוא
 נחבא אל הכלים", ובשעה שאמר לו: רד הימנה – היה
 מחזיר אחרי דוד להרגו. דבר אחר: "ושנא את הרבנות"

בתירה אומר מי שאין לו
 מלאכה לעשות מה יעשה אם
 יש לו חצר חרבה או שדה
 חרבה ילך ויתעסק בה
 שנאמר ששת ימים תעבד
 ועשית כל מלאכתך ומה
 תלמוד לומר ועשית כל
 מלאכתך להביא את מי שיש
 לו חצרות או שדות חרוכות
 ילך ויתעסק בהן ר' (מרפון)
 אומר אין אדם מת אלא מתוך
 הבטלה שנאמר וינתן ויאסף
 אל עמיו (רבי יוסי הגלילי)
 אומר הרי שנכפה ונפל על
 אומן שלו ומת הא אינו מת
 אלא מתוך הבטלה היה עומד
 על ראש הגג ועל ראש
 הבירה ועל ראש הבנין ועל
 שפת הנהר ונפל ומת אינו
 מת אלא מתוך הבטלה. שכן
 שמענו לאנשים ולנשים מנין
 שנא' איש ואשה אל יעשו
 עוד מלאכה לתרומת הקדש
 למפלים מנין שנאמר ויכלא
 העם מהביא. א"ר נתן בשעה
 שנתעסק משה במלאכת
 המשכן לא רצה ליטול עצה
 מנשיאי ישראל והיו נשיאי
 ישראל יושבין ושותקין
 ואומרים עכשו יצטרך לנו
 משה. בין ששמעו שהעבירו
 קול במחנה שנאמר
 והמלאכה היתה דים אמרו
 אוי לנו שלא היה לנו שתפות
 במלאכת המשכן עמדו
 והוסיפו דבר גדול מעצמם
 שנא' והנשיאים הביאו את
 אבני השם:

ב ושנא את הרבנות כיצד

צינים

א במדבר רבה יב טו. ב מנחות
 קט: ועיין ירושלמי פסחים פ"ו
 ה"א.

ב רוצה אני שארד עמו עד לחייו. בתחילה הייתי שונא את הרבנות. ר"י בן פרחיה נשיא

אבות דרבי נתן פרק יא עא

נוסחת הספרים

מלמד שלא יניח אדם עטרה לעצמו בראשו; אבל אחרים יניחו לו שנאמר (משלי כז): "יהללך זר ולא פיה, נכרי ואל שפתיך". ואמר רבי עקיבא: כל המגביה עצמו על דברי תורה, למה הוא דומה לנבלה מושלכת בדרך כל עובר ושב מניח ידו על חוטמו ומתרחק ממנה והולך שנא' אם נבלת בהתנשא ואם זמות יד לפה [א"ל בן עזאי דרשוהו מעניינו] אם מנבל אדם עצמו על דברי תורה ואוכל תמרים חרובים ולובש בגדים צואים ויושב ומשמר על פתח של חכמים כל עובר ושב אומר שמה שומה הוא זה לסוף אתה מוצא כל התורה כולה עמו. רבי יוסי אומר רד מטה למעלה ומעלה למטה כל המגביה עצמו על דברי תורה סוף שמשפילין אותו וכל המשפיל עצמו על דברי תורה סוף שמגביהין אותו:

ג ואל תתודע לרשות כיצד מלמד שלא יצא לו לאדם שם ברשות כיון שיצא לו שם ברשות סוף נותנין בו עיניהם והורגים אותו ונוטלין הימנו כל ממנו. כיצד היה חבירו בשוק ואומר הקב"ה יברכהו לפלוני היום יצא מתוך ביתו מאה שוורים מאה רחלים ומאה עזים ושמע הימנו סרדיט אחד והלך ואמר לשר הלך והקוף את כל ביתו ונטל ממנו כל ממנו עליו הכתוב אימר מבקר רעהו בקול גדול קללה תחשב לו. דבר אחר אל תתודע לרשות היה חברו יושב בשוק ואמר הקב"ה יתנו לפלוני היום

צינונים

ג ע"י ב"ר פא-ב, וכן בילקוט משלי תתקס"ד משמע להרא כניסת הספרים ולא כניסת הגר"א רצ"ע. ד שם, וברכות סג. ה ע"י שמ"ר מה-ה, ויקיר

כיצד. מלמד שלא יניח אדם עטרה לעצמו בראשו; אבל אחרים יניחו לו, שנאמר (משלי כז): "יהללך זר ולא פיה, נכרי ואל שפתיך". ואמר רבי עקיבא: כל המגביה עצמו על דברי תורה, למה הוא דומה, לנבלה מושלכת בדרך כל עובר ושב מניח ידו על חוטמו ומתרחק ממנה והולך, שנאמר (שם ל): "אם נבלת בהתנשא, ואם זמות יד לפה" – ואם מנבל אדם עצמו על דברי תורה, ואוכל תמרים חרובים, ולובש בגדים צואים ויושב ומשמר על פתח של חכמים – כל עובר ושב אומר: שמה שומה הוא זה. לסוף אתה מוצא כל התורה כלה עמו. כל המגביה עצמו על דברי תורה, סוף שמשפילין אותו; וכל המשפיל עצמו על דברי תורה, סוף שמגביהין אותו. רבי יוסי אומר: "רד מטה, שיאמרו לך: עלה למעלה; ואל תעלה למעלה, שיאמרו לך: רד למטה. שנאמר (משלי כה): "כי טוב אמר לך עלה הנה וגו'".

ג ואל תתודע לרשות כיצד, מלמד שלא יצא לו לאדם שם ברשות. כיון שיצא לו שם ברשות – סוף נותנין בו עיניהם והורגים אותו ונוטלין הימנו כל ממנו. ואל יגרם לחברו שיצא לו שם ברשות. כיצד, הנה חברו בשוק ואומר: הקדוש ברוך הוא יברכהו לפלוני – היום יצא מתוך ביתו מאה שוורים, מאה רחלים ומאה עזים. ושמע הימנו סרדיוט אחד והלך ואמר לשור. הלך והקיף את כל ביתו ונטל ממנו כל ממנו. עליו הכתוב אומר (משלי כז): "מבקר רעהו בקול גדול בבקר השכים, קללה תחשב לו". דבר אחר: "מבקר רעהו בקול גדול וגו' כיצד, שהיה יושב בשוק

היה במס' חגיגה. (רש"י מנחות ק"ט:) רד מטה. השפל עצמך. (ע"י ב"י) ג לרשות. השורה קרויה רשות מפני שהרשות בידה לעשות כרצונה. (רע"ב אבות) סרדיוט.

אבות דרבי נתן פרק יב

עב

נוסחת הספרים

ואמר: הקדוש ברוך הוא יברכנו לפלוני – אותו היום
הכניס לתוך ביתו כמה כורין של חטים, כמה כורין של
שעורים. שמעו ממנו לסטים ובאו והקיפו את כל ביתו
נטלו ממנו כל ממונו. לשחרית אין לו כלום. עליו
הכתוב אומר: "מברך רעהו בקול גדול וגו'". דבר אחר:
"אל תתודע לרשות" ביצד, מלמד שלא יכון אדם להיות
אצל שר העיר ואצל המשנה, מפני שגוזלין לישראל.

ד דבר אחר: אל יכון אדם לטל את הרשות. אף-על-פי
שבראשונה פותחין לו פתח הנאה – באחרונה פותחין
לו פתח הקשה לו.

ה אבטליון אומר: יחכמים הזהרו בדבריכם, שמא יורו
דבר משמכם שלא כתלמוד תורה, ותחובו חובת גלות,
ותגלו למקום מים הרעים; ואף התלמידים הבאים
אחריכם – שמא יורו דבר משמכם שלא כתלמוד תורה,
ותחובו חובת גלות, ויגלו למקום מים הרעים. איזהו
מים הרעים, הוי אומר (תהלים קו): "ויתערבו בגוים
וילמדו מעשיהם". דבר אחר: מים הרעים, אלו
אפיקורסין; ויש אומרים: שמא יגלו לעבודה קשה.

פרק שנים-עשר

א הלל ושמאי קבלו מהם. הלל אומר: הוי מתלמידי
של אהרן, אוהב שלום ורודף שלום ומשים שלום בין
אדם לחברו ובין איש לאשתו, אוהב את הבריות

הבנים לתוך ביתו כמה כורין של חטים כמה כורין של שעורים שמעו ממנו לסטים ובאו והקיפו את כל ביתו נטלו ממנו כל ממונו לשחרית אין לו כלום עליו הכתוב אומר מברך רעהו בקול גדול וגו' דבר אחר אל תתודע לרשות כיצד מלמד שלא יכון אדם לומר אני השר העיר ואני הוא המשנה מפני שגוזלין לישראל

ד דבר אחר אל יכון אדם לטול את הרשות אף על פי שבראשונה פותחין לו פתח הנאה באחרונה פותחין לו פתח הקשה לו

ה אבטליון אומר הזהרו בדבריכם שמא יורו דבר שמכם שלא כתלמוד תורה ותחובו חובת גלות ותגלו למקום מים הרעים ואף התלמידים הבאים אחריכם שמא יורו דבר משמכם שלא כתלמוד תורה ותחובו חובת גלות ויגלו למקום מים הרעים איזהו מים הרעים הוי אומר ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם דבר אחר מים הרעים כמשמעו ו"א שמא יגלו לעבודה קשה

פרק שנים עשר

א הלל ושמאי קבלו מהם הלל אומר הוי מתלמידי של אהרן אוהב שלום ורודף שלום ומשים שלום בין איש לאשתו אוהב את הבריות

צינונים

א-ה, ולהלן פכ"ה, ו תרבא"ד פרק ב.

חייל. להיות אצל שר העיר. יוצא ונכנס כל שעה מפני שיוציאו לעז עליו שהכל הוא ע"י עצתו וכתוב והייתם נקיים מה' ומישראל. (ב"א)

ד לייטזל את הרשות. והיינו אם המלך חפץ ביקרו לעשות אותו שר העיר ימנע ולא יטול. (ב"א)
ה מים הרעים. מורגל בדברי רבותינו לקרוא לדברי מינות מים הרעים נמשך למה שנימשלו ד"ת למים. (מאירי אבות פ"א מ"א) לעבודה קשה. וזה ג"כ מטמטם הלב. (ב"י)

אבות דרבי נתן פרק יב עג

נוסחת הספרים

ומקרבן לתורה. הוא היה
אומר נגד שמא אבד שמיה
ודלא מוסיף יסף ודלא וליף
קבלא חייב ודאשתמש בתגא
חלף:

ג הוא היה אומר אם אין אני
לי מי לי ובשאני לעצמי מה
אני אם לא עכשיו אימתי:

ג אוהב שלום כיצד מלמד
שהא אדם אוהב שלום
בישראל בין כל אחד ואחד
כדרך שהיה אהרן אוהב
שלום בין כל אחד ואחד שנא'
תורת אמת תורה בפיהו
ועולה לא נמצא בשפתיו
בשלום ובמישור הלך אתי
ורבים השיב מעון ר"מ אומר
מה ת"ל ורבים השיב מעון
בשהיה אהרן מהלך בדרך
פגע בו באדם רשע ונתן לו
שלום למחר בקש אותו האיש
לעביר עברה אחר או לי
היאך אשא עיני אחר כך
ואראה את אהרן כושת'
הימנו שנחן לי שלום נמצא
אותו האיש מונע עצמו מן
העבירה. וכן שני בני אדם
שעשו מריבה זה עם זה הלך
אהרן וישב אצל אחד מהם
אמר לי בני ראה חברך מהו
אומר מטרף את לבו וקורע
את בגדיו ואומר אוי לי היאך
אשא את עיני ואראה את
חברי כושתיו הימנו שאני הוא
סברתיו עליו הוא וישב אצלו
עד שמסיר קנאה מלבו.
והולך אהרן ויושב אצל
האחר וא"ל בני ראה חברך
מהו אומר מטרף את לבו
וקורע את בגדיו ואומר אוי לי

ציורים

א ילקוט חקת כפסוק ויבכו את
אהרן.

ומקרבן לתורה. הוא היה אומר: נגד שמא – אבד
שמיה, ודלא מוסיף – יסף, ודלא וליף – קטלא חייב,
ודאשתמש בתגא – חלף.

ב הוא היה אומר: אם אין אני לי, מי לי; וכשאני
לעצמי, מה אני; אם לא עכשיו, אימתי.

ג "אוהב שלום" כיצד, מלמד שיהא אדם אוהב שלום
בישראל בין כל אחד ואחד, בדרך שהיה אהרן אוהב
שלום בין כל אחד ואחד, שנאמר (מלאכי ב): "תורת אמת
היתה בפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו, בשלום ובמישור
הלך אתי ורבים השיב מעון". "כשהיה אהרן מהלך
בדרך, פגע בו באדם רשע ונתן לו שלום – למחר בקש
אותו האיש לעבד עברה, אמר: אוי לי, היאך אשא עיני
אחר-כך ואראה את אהרן, בשתי הימנו שנחן לי שלום.
נמצא אותו האיש מונע עצמו מן העברה. וכן שני בני-
אדם שעשו מריבה זה עם זה – הלך אהרן וישב אצל
אחד מהם, אמר לו: בני, ראה חברך מהו עושה: מטרף
את לבו וקורע את בגדיו ואומר: אוי לי, היאך אשא את
עיני ואראה את חברי; בשתי הימנו, שאני הוא שסרחתי
עליו. הוא יושב אצלו, עד שמסיר קנאה מלבו. והולך
אהרן ויושב אצל האחר ואומר לו: בני, ראה חברך מהו
עושה: מטרף את לבו וקורע את בגדיו ואומר: אוי לי,
היאך אשא את עיני ואראה את חברי; בשתי הימנו,

פרק יב

א נגד שמא וכו'. בסוף הפרק מתבארים ענינים אלו, ועי' מפרשי אבות. נגד, לשון משיכה,
שנמשך שמו למרחוק מהרה יאבד שמו. (רע"ב אבות פ"א מ"ג) ודלא מוסיף יסף, מי שאינו
מוסיף על למודו, יסוף מפיו מה שלמד כבר. (שם) ודלא וליף קטלא חייב, מי שלא למד כל
עיקר נימשל כבהמה ואין ראוי לחיות אפילו יום אחד. (ר' יונה שם) ודאשתמש בתגא חלף,
מבואר לקמן שכל המשתמש בשם המפורש חולף מן העוה"ב ובמפרשי אבות פירשו המתכבד
בכתרה של תורה ונהנה בכבודה ועושה אותה ככלי לעשות בו צרכיו הרי זה ניספה. (ר' יונה שם)
ג מטרף, מכה. (ב"י)

שָׁאֲנִי הוּא שְׁסָרְחָתִי עָלָיו. הוּא יוֹשֵׁב אֶצְלוֹ, עַד שֶׁמִּסִּיר קִנְאָה מִלְּבּוֹ. וְכִשְׁנַפְּגָשׁוּ זֶה בְּזֶה – גִּפְפוּ וְנִשְׁקָו זֶה לְזֶה. לִכְךָ נֶאֱמַר (במדבר כ): "וַיִּכְּבוּ אֶת אֹהֶרֶן שְׁלֹשִׁים יוֹם כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל".

ד' מִפְּנֵי מָה כָּבוּ יִשְׂרָאֵל אֶת אֹהֶרֶן שְׁלֹשִׁים יוֹם, יִמְּפָנִי שֶׁדָּן אֹהֶרֶן דִּין אֲמַת. שְׁלֻעוֹלָם לֹא אָמַר לְאִישׁ: סָרְחָתִי, וְלֹא לְאִשָּׁה: סָרְחָתִי. לִכְךָ נֶאֱמַר: וַיִּכְּבוּ אֹתוֹ כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל. אֲבָל מִשֶּׁה, שְׁמוּכִיחָן בְּדָבָרִים קָשִׁים, נֶאֱמַר: "וַיִּכְּבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת מֹשֶׁה". וְעוֹד: כִּמָּה אֲלָפִים הָיוּ בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ מְהֻלְכִין אַחֲרֵי מִטָּתוֹ שֶׁל אֹהֶרֶן, שֶׁנִּקְרָאוּ שְׁמָם אֹהֶרֶן; שְׁאֵלְמָלָא אֹהֶרֶן, לֹא בָּאוּ לְעוֹלָם, שֶׁהָיָה מִשִּׁים שְׁלוֹם בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ, וּמִזְדוּגִין זֶה עִם זֶה, וְהָיוּ קוֹרִין שֵׁם הַיְלֹד עַל שְׁמוֹ. וַיֵּשׁ אוֹמְרִים: לִכְךָ נֶאֱמַר "וַיִּכְּבוּ אֶת אֹהֶרֶן שְׁלֹשִׁים יוֹם כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל", שֶׁכָּל מִי שְׁרֹאָה אֶת מֹשֶׁה רַבְּנוֹ שִׁיּוֹשֵׁב וּבֹכָה – מִי לֹא יִכְכֶּה. מִי שְׁרֹאָה אֶלְעָזָר וּפִינְחָס, שֶׁהֵם שְׁנֵי כֹהֲנִים גְּדוֹלִים, שְׁעוֹמְדִים וּבֹכִים – מִי לֹא יִכְכֶּה. בְּאוֹתָהּ שְׁעָה בִּקֵּשׁ מֹשֶׁה לְמוֹת כְּמִיתַת אֹהֶרֶן, מִפְּנֵי שֶׁרָאָה מִטָּתוֹ מַצַּעַת כְּכֹבֹד גָּדוֹל, וְכַתוּת כְּתוּת שֶׁל מְלָאכֵי הַשָּׁרֵת סוּפְדוֹת אוֹתוֹ. וְכִי בִּינוּ לְבִין אָדָם שְׂאֵל, וְהָלֹא בִּינוּ לְבִין עֲצָמוֹ שְׂאֵל, וְשָׁמַע הַקְּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא לְחִישָׁתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לב): "וּמַת בְּהָר אֲשֶׁר אִתָּה עָלֶיהָ שְׁמָהּ וְהֶאֱסָף אֶל עַמִּיךָ, כֹּאֲשֶׁר מַת אֹהֶרֶן אֶחִיד בְּהָר הָהָר". הָא לְמַדָּת, שֶׁבִּקֵּשׁ לְמוֹת כְּמִיתָתוֹ שֶׁל אֹהֶרֶן.

בְּאוֹתָהּ שְׁעָה אָמַר לוֹ לְמִלְאָךְ הַמּוֹת: לֵךְ הִבָּא לִי נִשְׁמָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה. הֵלֵךְ מִלְאָךְ הַמּוֹת וְעָמַד לִפְנָיו, אָמַר לוֹ: מֹשֶׁה, תָּן לִי נִשְׁמָתְךָ. גָּעַר בּוֹ וְהוֹצִיאוֹ בְּנוֹזִפָּה. שׁוּב

הַיָּאךְ אִשָּׁא אֶת עֵינָיו וְרָאָה אֶת חֲבֵרִי בִּשְׁתִּי הִימְנוּ שְׁאֲנִי הוּא שְׁסָרְחָתִי עָלָיו הוּא יוֹשֵׁב אֶצְלוֹ עַד שֶׁמִּסִּיר קִנְאָה מִלְּבּוֹ. וְכִשְׁנַפְּגָשׁוּ זֶה בְּזֶה גִפְפוּ וְנִשְׁקָו זֶה לְזֶה. זֶה לִזְוֶה לִכְךָ נֶאֱמַר וַיִּכְּבוּ אֹתוֹ אֹהֶרֶן שְׁלֹשִׁים יוֹם כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל:

ד' ר"א מִפְּנֵי מָה כָּבוּ יִשְׂרָאֵל אֶת אֹהֶרֶן שְׁלֹשִׁים יוֹם (אֲנָשִׁים וְנָשִׁים) מִפְּנֵי שֶׁדָּן אֹהֶרֶן דִּין אֲמַת לְאִמִּיתוֹ מִנִּיין לֹא אָמַר לְאִישׁ שְׁסָרְחָתִי וְלֹא לְאִשָּׁה שְׁסָרְחָתִי לִכְךָ נֶאֱמַר וַיִּכְּבוּ אֹתוֹ כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל. אֲבָל מִשֶּׁה שְׁמוּכִיחָן בְּדָבָרִים קָשִׁים נֶאֱמַר וַיִּכְּבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת מֹשֶׁה. וְעוֹד כִּמָּה אֲלָפִים הָיוּ בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁנִּקְרָאוּ שְׁמָם אֹהֶרֶן שְׁאֵלְמָלָא אֹהֶרֶן לֹא בָּאוּ לְעוֹלָם שֶׁהָיָה מִשִּׁים שְׁלוֹם בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ וּמִזְדוּגִין זֶה עִם זֶה וְהָיוּ קוֹרִין שֵׁם הַיְלֹד עַל שְׁמוֹ. וַיֵּשׁ אוֹמְרִים וַיִּכְּבוּ אֶת אֹהֶרֶן שְׁלֹשִׁים יוֹם כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל שֶׁכָּל מִי שְׁרֹאָה מִשֶּׁה רַבְּנוֹ שִׁיּוֹשֵׁב וּבֹכָה מִי לֹא יִכְכֶּה. וַיֵּשׁ אוֹמְרִים מִי שְׁרֹאָה אֶלְעָזָר וּפִינְחָס שֶׁהֵם שְׁנֵי כֹהֲנִים גְּדוֹלִים שְׁעוֹמְדִים וּבֹכִים מִי לֹא יִכְכֶּה. בְּאוֹתָהּ שְׁעָה בִּקֵּשׁ מֹשֶׁה לְמוֹת כְּמִיתַת אֹהֶרֶן מִפְּנֵי שְׁרֹאָה מִטָּתוֹ מַצַּעַת כְּכֹבֹד גָּדוֹל וְכַתוּת כְּתוּת שֶׁל מְלָאכֵי הַשָּׁרֵת סוּפְדוֹת אוֹתוֹ. וְכִי בִּינוּ לְבִין אָדָם שְׂאֵל וְהָלֹא בִּינוּ לְבִין עֲצָמוֹ שְׂאֵל וְשָׁמַע הַקְּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא לְחִישָׁתוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וַיִּכְכֶּה אֶת אֹהֶרֶן אֶחִיד בְּהָר הָהָר הָאֵל לְמַדָּת שֶׁבִּקֵּשׁ לְמוֹת כְּמִיתָתוֹ שֶׁל אֹהֶרֶן. בְּאוֹתָהּ שְׁעָה א"ל לְמִלְאָךְ הַמּוֹת לֵךְ הִבָּא לִי נִשְׁמָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה. הֵלֵךְ מִלְאָךְ הַמּוֹת וְעָמַד לִפְנָיו א"ל מֹשֶׁה תָּן לִי נִשְׁמָתְךָ גַּעַר בּוֹ (א"ל) בְּמָקוֹם שְׁאֲנִי יוֹשֵׁב אֵין נוֹתֵן

ציונים

ב' ילקוט שם, 1 ספרי דברים פ"ה
שד' ילקוט מסעי, ילקוט וילך.

ד' וְכִי בִּינוּ לְבִין אָדָם שְׂאֵל. דְּלֹא מַצִּינוּ שֶׁהוֹצִיא שְׂאֵלָה זֶה מִפְּנֵי כִי אִם מִתְּשׁוּבָה שֶׁל הַקְּב"ה

אבות דרבי נתן פרק יב עה

ניסחת הספרים

אמר לו הקדוש-ברוך-הוא למלאך המות: לך והבא לי נשמתו של משה. הלך למקומו, בקשו ולא מצאו. הלך אצל הים הגדול אמר לו: משה בא לכאן. אמר לו: מיום שעברו ישראל בתוכי שוב לא ראיתיו. הלך אצל הרים וגבעות ואמר להם: משה בא לכאן. אמרו לו: מיום שקבלו ישראל את התורה בהר סיני שוב לא ראינוהו. הלך אצל שאול ואבדון, אמר להם: משה בא לכאן. אמרו לו: שמו שמענו, ואותו לא ראינו. הלך אצל מלאכי השרת, אמר להם: משה בא לכאן. אמרו לו: אלהים הבין דרכו והוא ידע את מקומו; אלהים גנזו לחי העולם הבא, ואין כל בריה יודעת, שנאמר (איוב כח): "והחכמה מאין תמצא ואי זה מקום בינה. לא ידע אנוש ערכה ולא תמצא בארץ החיים. תהום אמר לא כי היא, וים אמר אין עמדי. אבדון ומות אמרו, באזנינו שמענו שמעה". עד שאמר לו הקדוש-ברוך-הוא למשה: משה, דייד העולם הזה, שהרי העולם הבא שמור לך מששת ימי בראשית, שנאמר (שמות לג): "ויאמר ה' הנה מקום אתי, ונצבת על הצור". נטלה הקדוש-ברוך-הוא לנשמתו של משה וגנזה תחת כסא הכבוד. כשנטלה, לא נטלה אלא בנשיקה, שנאמר (דברים לד): "על פי ה'". לא נשמתו של משה בלבד גנוזה תחת כסא הכבוד, אלא נשמתן של צדיקים גנוזות תחת כסא הכבוד שנאמר ותחת נפש ארוני צורה בצור החיים. יכול אף של רשעים כן ה"ל ואת נפש אייבך קלענה בתוך כף הקלע [משל למה"ר לאחר שנכל את האבן ונתנו בתוך שוורק במקום למקום אינו יודע על מה שתסמוך אף כן נשמתן של רשעים וזממות והליכות וטומפות בעולם ואין ידעות על מה שיסמכו שוב א"ל הקב"ה למלאך המות לך והבא לי נשמתו של משה הלך למקומו בקשו ולא מצאו הלך אצל הים הגדול א"ל משה בא לכאן א"ל מיום שעברו ישראל בתוכי שוב לא ראיתיו הלך אצל הרים וגבעות וא"ל משה בא לכאן [אמרו לו מיום שקבלו ישראל את התורה בהר סיני שוב לא ראינוהו הלך אצל שאול ואבדון אמר להם משה בא לכאן אמרו לו שמו שמענו ואותו לא ראינו הלך אצל מלאכי השרת א"ל משה בא לכאן א"ל אלהים הבין דרכו

לך רשות לעמוד ואתה אמרת תן לי נשמתך גער ב"י והוציאו בנויפה. עד שא"ל הקב"ה למשה משה דייד העולם הזה שהרי העולם הבא שמור לך מששת ימי בראשית שנאמר ויאמר ה' הנה מקום אתי ונצבת על הצור. נטלה הקב"ה נשמתו של משה וגנזה תחת כסא הכבוד שנאמר והיתה נפש ארוני צורה בצור החיים. כשנטלה לא נטלה אלא בנשיקה שנאמר על פי ה'. לא נשמתו של משה בלבד גנוזה תחת הכסא הכבוד אלא נשמתן של צדיקים גנוזות תחת כסא הכבוד שנאמר ותחת נפש ארוני צורה בצור החיים. יכול אף של רשעים כן ה"ל ואת נפש אייבך קלענה בתוך כף הקלע [משל למה"ר לאחר שנכל את האבן ונתנו בתוך שוורק במקום למקום אינו יודע על מה שתסמוך אף כן נשמתן של רשעים וזממות והליכות וטומפות בעולם ואין ידעות על מה שיסמכו שוב א"ל הקב"ה למלאך המות לך והבא לי נשמתו של משה הלך למקומו בקשו ולא מצאו הלך אצל הים הגדול א"ל משה בא לכאן א"ל מיום שעברו ישראל בתוכי שוב לא ראיתיו הלך אצל הרים וגבעות וא"ל משה בא לכאן [אמרו לו מיום שקבלו ישראל את התורה בהר סיני שוב לא ראינוהו הלך אצל שאול ואבדון אמר להם משה בא לכאן אמרו לו שמו שמענו ואותו לא ראינו הלך אצל מלאכי השרת א"ל משה בא לכאן א"ל אלהים הבין דרכו

צינוני

דב"ר פ"א, ד שבת קכ: ספרי במדבר פ"ג, וקה"ר פ"ג.

מוכת שמש נחמה לך. (ב"י) הלך אצל הים הגדול, ר"ל שר הים. (כ"י) והחכמה מאין וכו'. זה משה שהיה חכם בתורה. (שם) בצור החיים, וגו' את ה' אלקיך עמו בכסאו. (רשיי שבת קנ"ב:) יכול אף של רשעים כן. כמו שצדיקים נפשם צורה בצור החיים כן הרשעים נפשם צורה בצור וצוקה אבל מ"מ הם עומדים במקום א' רק שנדונין ביסורין לכן בא למעט שאפילו אין עומדין במקום א'. (ב"י) כף הקלע. רחב הרצועה שנותן האבן לתוכה לקלע

שָׁנַטְל אֶת הָאֶבֶן וְנָתַן בְּתוֹךְ הַקֶּלֶעַ, וְזוֹרֵק מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, וְאֵין לָהּ מָקוֹם עַל מֶה שֶׁתִּסְמָךְ – אִף כֵּן נִשְׁמָתָן שֶׁל רָשָׁעִים זִמְמוֹת וְהוֹלְכוֹת וְשׁוֹטְטוֹת בְּעוֹלָם, וְאֵין לָהֶם מָקוֹם עַל מֶה שֶׁיִּסְמְכוּ. אִף יְהוֹשֻׁעַ הָיָה יוֹשֵׁב וּמִצְטַעַר עַל מִשָּׁה, עַד שֶׁאָמַר לוֹ הַקְדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא: יְהוֹשֻׁעַ, לָמָּה אַתָּה מִצְטַעַר עַל מִשָּׁה – "מִשָּׁה עֲבָדִי מֵת".

ה' "רוֹדֵף שְׁלוֹם" כִּיצַד, מְלַמֵּד שֶׁיֵּהָא אָדָם רוֹדֵף שְׁלוֹם בְּיִשְׂרָאֵל בֵּין כָּל אֶחָד וְאֶחָד. אִם יוֹשֵׁב אָדָם בְּמִקְוָמוֹ וְשׁוֹתֵק, הֵיאָף רוֹדֵף שְׁלוֹם בְּיִשְׂרָאֵל בֵּין כָּל אֶחָד וְאֶחָד; אֲלֹא יֵצֵא מִמִּקְוָמוֹ וְיִחְזֹר בְּעוֹלָם וְיִרְדֹּף שְׁלוֹם בְּיִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים לד): "בִּקְשׁ שְׁלוֹם וְיִרְפָּהוּ". הָא כִּיצַד. ה' בִּקְשָׁהוּ – מִמִּקְוָמָהּ, יִרְפָּהוּ – לְמָקוֹם אַחֵר. אִף הַקְדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא עָשָׂה שְׁלוֹם בְּמִרְוֵמִיו (איוב כה). וְאִיזָה שְׁלוֹם עָשָׂה הַקְדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא בְּמִרוֹם, שְׁלֹא קָרָא עֲשֵׂרָה גְבֻרִיָּאל, עֲשֵׂרָה מִיכָאֵל, עֲשֵׂרָה אֲוִרִיָּאל, עֲשֵׂרָה רַפָּאֵל, כְּדֶרֶךְ שְׁבִנֵי-אָדָם קוֹרִין עֲשֵׂרָה רְאוּבֵן, עֲשֵׂרָה שְׁמֵעוֹן, עֲשֵׂרָה לֵוִי, עֲשֵׂרָה יְהוּדָה; שְׁאֵלְמֵלִי עָשָׂה כְּדֶרֶךְ שְׁבִנֵי-אָדָם עוֹשִׂים – בֵּין שְׁקָרָא לְאֶחָד מֵהֶם, בָּאִין לִפְנֵי וּמִתְקַנְאִין זֶה בְּזֶה. אֲלֹא קָרָא גְבֻרִיָּאל אֶחָד, מִיכָאֵל אֶחָד – בֵּין שְׁקָרָא אֶחָד מֵהֶם, בָּא לִפְנֵי וּמִשְׁגֵּרוֹ לְכָל מָקוֹם שִׁירְצָה. וּמִנֵּין שִׁירָאִים זֶה אֶת זֶה וּמִכְבָּדִין זֶה אֶת זֶה וְעִנּוּתֵינִן מִבְּנֵי-אָדָם, שֶׁבִּשְׁעָה שְׁפוּתְחִין אֶת פִּיהֶם וְאוֹמְרִים שִׁיר, זֶה אוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: פֶּתַח אַתָּה, שְׁאֵתָה גְדוֹל מִמֶּנִּי. וְזֶה אוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: פֶּתַח אַתָּה, שְׁאֵתָה גְדוֹל מִמֶּנִּי.

וְהוּא יָדַע אֶת מִקְוָמוֹ אֲלֵהֶם נָטוּ לַחֲיֵי הָעוֹלָם הֵבֵא וְאֵין כָּל בְּרִיָּה יוֹדֵעַ שְׁנֵאמַר וְהַחֲכִמָּה מֵאֵין תִּמְצָא וְאֵין זֶה מָקוֹם בִּינָה לֹא יָדַע אֲנוֹשׁ עֲרֵכָה וְלֹא תִמְצָא בִּארְץ הַחַיִּים תְּהִיִּם אִמֵּר לֹא בִי הוּא וְיֵם אִמֵּר אֵין עֲמָדִי אֲבָדִין וְמוֹת אֲבָדִי בְּאוֹנֵינוּ שְׁמַעֲנִי שְׁמַעֲנִי אִף יְהוֹשֻׁעַ הָיָה יוֹשֵׁב וּמִצְטַעַר עַל מִשָּׁה (שְׁלֹא יָדַע הֵיכָן הוּא) עַד שֶׁאָמַר לוֹ הַקְדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא: לָמָּה אַתָּה מִצְטַעַר עַל מִשָּׁה מִשָּׁה עֲבָדִי מֵת:

ה' רוֹדֵף שְׁלוֹם כִּיצַד מְלַמֵּד שֶׁיֵּהָא אָדָם רוֹדֵף שְׁלוֹם בְּיִשְׂרָאֵל בֵּין כָּל אֶחָד וְאֶחָד כְּדֶרֶךְ שֶׁהֵיָא אַחֲרֵן רוֹדֵף שְׁלוֹם בְּיִשְׂרָאֵל בֵּין כָּל אֶחָד וְאֶחָד שֶׁנֶּאֱמַר סוּר מִרַע וְעֵשֶׂה טוֹב בְּקֶשׁ שְׁלוֹם וְרַדְפֵהוּ. ה' שְׁמַעֲנִי בִן אֱלֹהִים אִמֵּר אִם יוֹשֵׁב אָדָם בְּמִקְוָמוֹ וְשׁוֹתֵק הֵיאָף רוֹדֵף שְׁלוֹם בְּיִשְׂרָאֵל בֵּין כָּל א' וְא' [אֲלֹא יֵצֵא מִמִּקְוָמוֹ וְיִחְזֹר בְּעוֹלָם יִירְדֹּף שְׁלוֹם בְּיִשְׂרָאֵל] שֶׁנֶּאֱמַר בְּקֶשׁ שְׁלוֹם וְרַדְפֵהוּ. הָא כִּיצַד בְּקֶשְׁהוּ מִמִּקְוָמָהּ רַדְפֵהוּ לְמָקוֹם אַחֵר אִף הַקְדוֹשׁ עָשָׂה שְׁלוֹם בְּמִרוֹם וְאִיזָה שְׁלוֹם עָשָׂה הַקְדוֹשׁ בְּמִרוֹם שְׁלֹא קָרָא עֲשֵׂרָה גְבֻרִיָּאל עֲשֵׂרָה מִיכָאֵל עֲשֵׂרָה אֲוִרִיָּאל עֲשֵׂרָה רַפָּאֵל כְּדֶרֶךְ שְׁבִנֵי אָדָם קוֹרִין עֲשֵׂרָה רְאוּבֵן עֲשֵׂרָה שְׁמֵעוֹן עֲשֵׂרָה לֵוִי עֲשֵׂרָה יְהוּדָה שְׁאֵלְמֵלִי עָשָׂה כְּדֶרֶךְ שְׁבִנֵי אָדָם עוֹשִׂים בֵּין שְׁקָרָא לְאֶחָד מֵהֶם בָּאִין לִפְנֵי וּמִתְקַנְאִין זֶה בְּזֶה אֲלֹא קָרָא גְבֻרִיָּאל אֶחָד מִיכָאֵל אֶחָד כִּיִּן שְׁקָרָא אֶחָד מֵהֶם בָּא לִפְנֵי וּמִשְׁגֵּרוֹ לְכָל מָקוֹם שִׁירְצָה וּמִנֵּין שִׁירָאִים זֶה אֶת זֶה וּמִכְבָּדִין זֶה אֶת זֶה וְעִנּוּתֵינִן מִבְּנֵי אָדָם שֶׁבִּשְׁעָה שְׁפוּתְחִין אֶת פִּיהֶם וְאוֹמְרִים שִׁיר זֶה

צִיּוּנִים

ה' עֵיין דֶּרֶךְ אֶרֶץ זֹטָא פִּי הַשְׁלוֹם. וְגַם בְּדִפּוּס שְׁקֵלָאוֹ

עֲשִׂוִּיָּה כַעֲיֵן כָּף. (רש"י שם) זִמְמוֹת. כְּמוֹ בִּזְמָמָא דְּפִרְזוּלָא, חֲבוּשׁוֹת בְּבֵית הַסוּהָר. (רש"י שם)

ה' וּמִתְקַנְאִין זֶה בְּזֶה. דְּאֶחָד שֶׁהֵלֵךְ אִם הָאֲחֵר יִזְכֶּה לִשְׂרָתָהּ וְהוּא נִסְגָּר אַחֲרָיו יֵשׁ לוֹ בּוֹשָׁה שֶׁהוּא לֹא נִבְחָר. (כסא רַחֲמִים) וּמִשְׁגֵּרוֹ. וְאֵין חֲבֵרוֹ יוֹדֵעַ מִזֶּה כְּלוּם. (ב"י)

אבות דרבי נתן פרק יב עז

נוסחת הספרים

אומר לחבירו פתח אתה שאתה גדול ממני וזה אומר לחבירו פתח אתה שאתה גדול ממני. לא כדרך שכני אדם עושין שזה אומר לחבירו אני גדול ממך וזה אומר לחבירו אני גדול ממך. וי"א כתות כתות הן כת אחת אומרת לחבתה פתחי את שאת גדולה ממני שנאמר וקרא זה אל זה ואמר:

ו אוהב את הבריות כיצד מלמד שיהא אדם אוהב את הבריות ולא יהא שונא את הבריות שכן מצונו באנשי דור הפלגה שמתוך שאוהבין זה את זה לא רצה הקב"ה לאברן מן העולם אלא פורן בארבע רוחות העולם אבל אנשי סודם מתוך שהיו שונאים זה את זה אברן הקב"ה מן העולם וזמן העוה"כ שנא' אנשי סודם רעים וחטאים לה' מאד וחטאים זה גילוי עריות לה' זה חילול ה'. מאד שמתכוונן וחטאים, הא למדת מתוך ששונאין זה את זה אברן הקב"ה מן העולם הזה וזמן העולם הבא:

ז ומקרבן לתורה כיצד מלמד שיהא אדם מקפח את הבריות ומכניסן תחת כנפי השכינה כדרך שהיה אברהם אבינו מקפח את הבריות ומכניסן תחת כנפי השכינה ולא אברהם לבד עשה אלא אף שרה שנא' ויקח אברהם את שרי אשתו ואת לוט בן אחיו ואת כל רכושם אשר רכשו ואת הנפש אשר עשו בחרן והלא כל באי עולם אינם יכולים לבראות אפילו

לא כדרך שבני-אדם עושין, שזה אומר לחבירו: אני גדול ממך. וזה אומר לחבירו: אני גדול ממך. ויש אומרים: כתות כתות הן, כת אחת אומרת לחבתה: פתחי את, שאת גדולה ממני. שנאמר (ישעיה ו): "וקרא זה אל זה ואמר".

ו "אוהב את הבריות" כיצד, מלמד שיהא אדם אוהב את הבריות ולא יהא שונא את הבריות, שכן מצונו באנשי דור הפלגה, שמתוך שאוהבין זה את זה לא רצה הקדוש-ברוך-הוא לאבדן מן העולם, אלא פזרן בארבע רוחות העולם. אבל אנשי סדם, מתוך שהיו שונאים זה את זה, אבדן הקדוש-ברוך-הוא מן העולם הזה ומן העולם הבא, שנאמר (בראשית יג): "ואנשי סדם רעים וחטאים לה' מאד". "רעים" – בפשיכות דמים, ו"חטאים" – זה גילוי עריות, "לה'" – זה עבודה-זרה, "מאד" – שמתכוונן וחוטאים. הא למדת: מתוך ששונאין זה את זה, אבדן הקדוש-ברוך-הוא מן העולם הזה ומן העולם הבא.

ז "ומקרבן לתורה" כיצד, מלמד שיהא אדם מקפח את הבריות ומכניסן תחת כנפי השכינה, כדרך שהיה אברהם אבינו מקפח את הבריות ומכניסן תחת כנפי השכינה. ולא אברהם לבד עשה, אלא אף שרה, שנאמר (בראשית יב): "ויקח אברהם את שרי אשתו ואת לוט בן אחיו ואת כל רכושם אשר רכשו ואת הנפש אשר עשו בחרן"; והלא כל באי עולם אינם יכולים לבראות אפילו

צינונים

שם גרס ממקומן ולא במקומן.
ו עיין לקמן לו-א, ועי' סנהדרין קט. וכן בנוס' הגר"א על הש"ס נדרש באופן אחר.

ו אנשי דור הפלגה שמתוך שאוהבין. בדכתיב ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים. (ב"י) וחטאים זה גילוי עריות. בדכתיב ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלוקים. (עי' גמ' סנהדרין ק"ט.)

ז מקפח. לשון כריתה וחיתוך שמחתך את הבריות מתאות העולם הזה (ב"א) וי"מ לשון

עב אבות דרבי נתן פרק יב

נוסחת הספרים

יתוש אחד, ומה תלמוד לומר "ואת הנפש אשר עשו בחרן", מלמד שהעלה עליהם הקב"ה כאלו עשו אותם. כשם שאין אדם חולק שכר לחבירו בהעוה"ו כך אין חולק שכר לחבירו לעולם הבא שנאמר והנה דמעת העשוקים ואין להם מנחם ומיד עושקיהם כח ואין להם מנחם. למה נאמר ואין להם מנחם שני פעמים אלו בני אדם שאוכלין ושותין ומצליחין בבנים ובבנות בעולם הזה ובעולם הבא אין להם [כלום ואין להם] מנחם שאם נגבה לו לאדם נגיבה כעוה"ו או שמת לו מת באין בניו ואחיו וקרוביו ומנחמין אותו יכול אף לעוה"ב כח"ל גם בן ואח אין לו וכן מי שעובר עברה והוליד ממזר אומרים לו ריקה חבלת בעצמך חבלת בו [שאותו ממזר היה רוצה ללמוד תורה עם אותן התלמידים] שהיו יושבין ושונין בירושלים והיה הממזר הולך עמהן עד שהגיע לאשדוד עומד שם ואומר אי לי אילו לא הייתי ממזר כבר הייתי יושב ושונה בין התלמידים שלמדתי עד עכשיו ולפי שאני ממזר איני יושב ושונה בין התלמידים לפי שאין ממזר נכנס לירושלים כל עיקר שנאמר וישב ממזר באשדוד והכרתיו נאון פלשתים:

ח הוא היה אומר אם אין אני לי מי לי אם אני לא אוכה בחיי מי יוכה בי, וכשאני לעצמי מה אני אם אני לא אוכה בעצמי מי יוכה בי בעצמי. אם לא עכשיו אימתי אם אני לא אוכה בחיי מי יוכה בי לאחר מיתתי וכה"א כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת כי לכלב חי הוא טוב זה

"הוא היה אומר: אם אין אני לי, מי לי" – אם אני לא אֶזְכֶּה בי, מי יִזְכֶּה בי. לא כשם שאדם חולק שכר לחבירו בעולם הזה, כך חולק שכר בעולם הבא, שנאמר (קהלת ד): "והנה דמעת העשוקים ואין להם מנחם ומיד עשקיהם כח ואין להם מנחם". למה נאמר "ואין להם מנחם" שני פעמים. אלו בני-אדם שאוכלין ושותין ומצליחין בבנים ובבנות בעולם הזה, ובעולם הבא אין להם מנחם: שאם נגבה לו לאדם נגיבה כעוה"ב או שמת לו מת באין בניו ואחיו וקרוביו ומנחמין אותו יכול אף לעוה"ב כח"ל גם בן ואח אין לו וכן מי שעובר עברה והוליד ממזר אומרים לו ריקה חבלת בעצמך חבלת בו [שאותו ממזר היה רוצה ללמוד תורה עם אותן התלמידים] שהיו יושבין ושונין בירושלים והיה הממזר הולך עמהן עד שהגיע לאשדוד עומד שם ואומר אי לי אילו לא הייתי ממזר כבר הייתי יושב ושונה בין התלמידים שלמדתי עד עכשיו ולפי שאני ממזר איני יושב ושונה בין התלמידים לפי שאין ממזר נכנס לירושלים כל עיקר שנאמר וישב ממזר באשדוד והכרתיו נאון פלשתים:

ח "ואם לא עכשו אימתי" – אם אני לא זוכה בחיי, מי יזכה בי לאחר מיתתי. וכן הוא אומר (קהלת ט): "כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת"; "כי לכלב חי הוא

ציונים
רעי' בספר ב"א, וקבענו כאן
לפי דפוס שקלאוו.

ניצוח. (הגרי"ב) ת"ל גם בן ואח אין לו. שיפדה אותו מגיהנם. (ב"י) חבלת בעצמך. לעוה"ב.

אבות דרבי נתן פרק יב עט

נוסחת הספרים

רשע המתקיים בעולם הזה, מן הארץ המת אפילו מאברהם יצחק ויעקב שהן שוכני עפר, דבר אחר כי לכלב חי הוא טוב זה רשע המתקיים בעולם הזה אם עשה תשובה הקב"ה מקבלהו אבל צדיק כיון שמת שוב אינו מוסיף זכות:

טו הוא היה אומר: אם תבוא לביתי, אני אבוא לביתך. למקום שלבי אוהב לשם רגלי מוליכות אותי, אם תבא לביתי אבא לביתך כיצד אלו בני אדם שמשכימים ומעריבים לבתי כנסיות ולבתי מדרשות הקב"ה מכרכן לעולם הבא כענין שנא' בכל המקום אשר אוכיר את שמי וגו' למקום שלבי אוהב לשם רגלי מוליכות אותי כיצד אלו בני אדם שמניחים כספם וזהבם ועולין לרגל להקביל פני שכינה במקדש הקב"ה משמרים בתוך מחניהם שנאמר ולא יחמוד איש את ארנך בעלותך לראות את פני ה' אלהיך:

י הוא היה אומר אם אני כאן בכל כאן אם אני לית כאן כאן כאן הופנה והופך (בה דכולהו כאן) וילבולתו לפנים צערא אגרא:

יא מעשה בהלל הוקן שהיה מהלך בדרך ופגע בני אדם שמביאין חטין אמר להם סאה בכמה אמרו לו בב' דינרין

טו"ז זה רשע המתקיים בעולם הזה, "מן הארץ המת" - אפילו מאברהם יצחק ויעקב שהן שוכני עפר. רשע המתקיים בעולם הזה, אם עשה תשובה, הקדוש-ברוך-הוא מקבלהו; אבל צדיק, כיון שמת, שוב אינו מוסיף זכות.

טו"ז הוא היה אומר: אם תבוא לביתי, אני אבוא לביתך. למקום שלבי אוהב, לשם רגלי מוליכות אותי. "אם תבוא לביתי אבוא לביתך" פיצד, אלו בני-אדם שמשכימים ומעריבים לבתי-כנסיות ולבתי-מדרשות, הקדוש-ברוך-הוא בא אצלם ומברכם, שנאמר (שמות כ): "בכל המקום אשר אזכיר את שמי וגו'". "למקום שלבי אוהב, לשם רגלי מוליכות אותי" פיצד, "אלו בני-אדם שמניחים כספם וזהבם ועולין לרגל להקביל פני שכינה במקדש - הקדוש-ברוך-הוא משמרים בתוך מחניהם, שנאמר (שמות לז): "ולא יחמד איש את ארצך בעלתך לראות את פני ה' אלהיך".

י הוא היה אומר: אם אני כאן - הכל כאן; אם אני לית כאן, מאן כאן. הוא היה אומר: הפך בה והפך בה הכלא בה, ובה תחזי וסיב וכלה בה, ומנה לא תזוע, שאין לך מדה טובה הימנה. בן הא הא אומר: לפס צערא - אגרא.

יא מעשה בהלל הזקן שהיה מהלך בדרך, ופגע בני-אדם שמביאין חטין. אמר להם: סאה בכמה. אמרו לו:

י אם אני כאן וכו'. הלל בשמו של הקב"ה היה דורש לרבים (שלא יחטאו). כל זמן שאני חפץ בבית הזה ושכינתי שרויה בו יהא כבודו קיים ויבאו הכל כאן ואם תחטאו ואסלק שכינתי מי יבא כאן. (רש"י סוכה נ"ג.) והפוך בה. בתורה, דכולהו בה, שהכל תמצא בה. (רע"ב אבות ספ"ה) ובה תחזי, ותראה האמת בעין השכל. (תו"ט שם) וסיב וכלה בה, גם עד שיבה וזקנה לא תעזבנה. (רע"ב שם) שאין לך מדה טובה הימנה, כי כל המדות הטובות ערוכות ושמורות בה. (תו"ט שם) לפום צערא אגרא. כפי רוב הצער שאתה סובל בלמוד התורה ועשיית המצות יהיה שכרך מרובה. (רע"ב שם)

ציינים

ז סוכה נג. ח פסחים ח:

בשני דיןרין. פגע באחרים, אָמר לָהֶם: סָאָה בְּכֶמָה. אָמְרוּ לוֹ בְּשִׁלְשָׁה דִּינָרִין. אָמַר לָהֶם: וְהָלוּא הָרִאשׁוֹנִים אָמְרוּ בְּשִׁנִּים. אָמְרוּ לוֹ: בְּבִלְאֵי טַפְשָׁאֵי, אִי אַתָּה יוֹדֵעַ לָפָם צַעְרָא אַגְרָא'. אָמַר לָהֶם: שׁוּטִים, עַל שְׁאֵנִי אוֹמֵר לָכֶם, אַתֶּם מַחְזִירִין לִי כָף. מָה עָשָׂה לָהֶם הַלֵּל, הַחֲזִירִין לְמוּטָב. אָף הוּא רָאָה גִלְגֻלֵּית אַחַת שְׂצָפָה עַל־פְּנֵי הַמַּיִם. אָמַר לָהּ: עַל דָּאֲטַפְתָּ אֲטִיפוּךְ, וְדָאֲטִיפוּךְ יִטְפוּנָהּ.

יב אָף הוּא אוֹמֵר בְּלִשׁוֹן בְּבִלִי אַרְבַּעַה דְּכָרִים: נָגַד שְׁמָה, אָבֵד שְׁמָה; וְדָלָא מְשַׁמֵּשׁ חִפְמִיָּא, קְטָלָא חִיב; וְדָלָא מוֹסִיף – פֶּסֶד; וְדָאֲשַׁתְמֵשׁ בְּתַגָּא, אָבֵד וְאֶזֶל לָהּ. "נָגַד שְׁמָה, אָבֵד שְׁמָה" כִּיצַד, מְלַמֵּד שֶׁלֹּא יוֹצִיא לוֹ לְאָדָם שֵׁם בְּמַלְכוּת, שְׁפִינָן שְׂיוֹצֵא לוֹ שֵׁם בְּמַלְכוּת – סוֹף שְׁנוֹתָנִין בּוֹ עֵינֵיהֶם וְהוֹרְגִין אוֹתוֹ וְנוֹטְלִין מִמֶּנּוּ אֶת שְׁמוֹ. "וְדָלָא מְשַׁמֵּשׁ חִפְמִיָּא, קְטָלָא חִיב" כִּיצַד, מַעֲשֶׂה בְּאָדָם אֶחָד מִבֵּית רַמָּה, שֶׁהָיָה נוֹהֵג בְּעֶצְמוֹ מִדַּת חֲסִידוּת. שָׁלַח אֵלָיו תַּלְמִיד אֶחָד רַבֵּן יוֹחָנָן בֶּן־זַכַּאי לְבָדְקוֹ. הֵלֵךְ וּמָצָאוּ שְׁנֵטֶל שֶׁמֶן וְנִתְּנוּ עַל־גִּבֵּי כִירִים, וְנִטְלוּ מֵעַל הַכִּירִים וְנִתְּנוּ לְתוֹךְ שֶׁל גְּרִיסִין. אָמַר לוֹ: מָה אַתָּה עוֹשֶׂה. אָמַר לוֹ: כֹּהֵן גָּדוֹל אֲנִי, וְתִרְוּמָה בְּטָהֳרָה אֲנִי אוֹכֵל. אָמַר לוֹ: כִּירִים זֶה טָמֵא אוֹ טָהוֹר. אָמַר לוֹ: וְכִי יֵשׁ לָנוּ בְּתוֹרָה עַל כִּירִים שְׁטָמָא, וְהָלוּא לֹא אִמְרָה

וּפָנַע בְּאַחֲרֵים אָמַר לָהֶם סָאָה בְּכֶמָה אָמְרוּ לוֹ בְּנִי דִּינָרִין |אָמַר לָהֶם וְהָלוּא רִאשׁוֹנִים אָמְרוּ בְּשִׁנִּים| אָמְרוּ לוֹ בְּבִלְאֵי טַפְשָׁאֵי אִי אַתָּה יוֹדֵעַ שֶׁלֹּפּוֹם צַעְרָא אַגְרָא. אָמַר לָהֶם שׁוּטִים וְדִיקִים עַל שְׁאֵנִי אוֹמֵר לָכֶם אַתֶּם מַחְזִירִין לִי כָף מָה עָשָׂה לָהֶם הַלֵּל הַחֲזִירִין לְמוּטָב. אָף הוּא רָאָה גִלְגֻלֵּית שְׂצָפָה עַל פְּנֵי הַמַּיִם אָמַר לָהּ עַל דָּאֲטַפְתָּ אֲטִיפוּךְ וְדָאֲטִיפוּךְ יִטְפוּנָהּ:

יב אָף הוּא אוֹמֵר בְּלִשָּׁן בְּבִלִי ד' דְּכָרִים נָגַד שְׁמָה אָבֵד שְׁמָה וְדָלָא מְשַׁמֵּשׁ חִפְמִיָּא קְטָלָא חִיב וְדָלָא מוֹסִיף פֶּסֶד וְדָאֲשַׁתְמֵשׁ בְּתַגָּא אָבֵד וְאֶזֶל לָהּ. נָגַד שְׁמָה אָבֵד שְׁמָה כִּיצַד מְלַמֵּד שֶׁלֹּא יוֹצִיא לוֹ לְאָדָם שֵׁם בְּמַלְכוּת, שְׁפִינָן שְׂיוֹצֵא לוֹ שֵׁם בְּמַלְכוּת – סוֹף שְׁנוֹתָנִין בּוֹ עֵינֵיהֶם וְהוֹרְגִין אוֹתוֹ וְנוֹטְלִין מִמֶּנּוּ אֶת שְׁמוֹ. וְדָלָא מְשַׁמֵּשׁ חִפְמִיָּא קְטָלָא חִיב כִּיצַד אָמְרוּ מַעֲשֶׂה בְּאָדָם אֶחָד מִבֵּית רַמָּה שֶׁהָיָה נוֹהֵג בְּעֶצְמוֹ מִדַּת חֲסִידוּת. שָׁלַח אֵלָיו תַּלְמִיד אֶחָד רַבֵּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי לְבָדְקוֹ הֵלֵךְ וּמָצָאוּ שְׁנֵטֶל שֶׁמֶן וְנִתְּנוּ עַל גִּבֵּי כִירִים וְנִטְלוּ מֵעַל הַכִּירִים וְנִתְּנוּ לְתוֹךְ שֶׁל גְּרִיסִין א"ל מָה אַתָּה עוֹשֶׂה א"ל כֹּהֵן גָּדוֹל אֲנִי וְתִרְוּמָה בְּטָהֳרָה אֲנִי אוֹכֵל א"ל כִּירִים זֶה טָמֵא אוֹ טָהוֹר א"ל וְכִי יֵשׁ לָנוּ בְּתוֹרָה עַל כִּירִים שְׁטָמָא וְהָלוּא לֹא אִמְרָה

צִיּוּנִים

ט סוכה נג.

יא בְּבִלְאֵי טַפְשָׁאֵי. דהלל מבבל היה. (ב"י) **אי אתה יודע לפום וכו'.** והמה מרחוק הביאום. (הרעב"ץ) **שצפה על פני המים.** שחתכו את ראשו והטילוהו למים והכיר בו שהוא רוצח ופגעו בו עכשיו לסטים כיוצא בו. (רש"י סוכה נ"ג.) **על דאטפת אטיפוך.** על שהצפת גולגולות של אחרים במים אטפוך הציפוך אחרים עכשיו. (שם) **ודאטיפוך יטפוניה.** עוד יבא יום ויציפו גולגולתם של אלו שהרגוך. (ע"ש)

יב בלשון בבלי. לפי שדברים הללו הן צורך גדול לבני־אדם אמר בלשון שהיו הכל מכירין בו כשעלה מבבל. (תו"ט וכו') **שנטל שמן.** של תרומה. (ב"י) **מה אתה עושה.** שראה שהיה שם גם תנור ולא נתן עליו אלא דוקא בכירים. (ב"י) **כהן גדול אני.** כלומר גדול במעשים. (הרעב"ץ)

אבות דרבי נתן פרק יג פא

נוסחת הספרים

תורה אלא על תנור שטמא שנאמר כל אשר בתוכו יטמא א"ל בשם שאמרה תורה על תנור שטמא כך אמרה תורה על כירים שטמא שנאמר תנור וכירים יותין טמאים הם א"ל א"כ היית נוהג לא אכלת תרומה מהורה מימך. ודלא מוסיף פסיד כיצד מלמד שאם שנה אדם מסכתא או שתיים או שלש מסכתות ואין מוסיף עליהם סוף שמשכב את הראשונות. וראשתמש בתגא אבר ואזיל ליה כיצד שכל המשתמש בשם המפורש אין לו חלק לעולם הבא:

פרק שלשה עשר

א שמאי אומר עשה תורתך קבע אמור מעט ועשה הרבה והוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות:

ב עשה תורתך קבע כיצד מלמד שאם שמע אדם דבר מפי חכם בבית המדרש אל יעשה אותו עראי אלא יעשה אותו קבע. ומה שלמד אדם יעשה וילמד לאחרים ויעשו שנאמר ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם וכן בעורא הוא אומר כי עורא הכין את לבבו לררוש את תורת ה' ולעשות ואחר כך וילמד בישראל חק ומשפט:

ג אמור מעט ועשה הרבה כיצד מלמד שהצדיקים אומרים מעט ועושים הרבה אבל רשעים אומרים הרבה ואפילו מעט אינם עושים. ומניין שהצדיקים אומרים מעט ועושים הרבה שכן מצינו באברהם אבינו שאמר

ציונים

א בכא מציעא פז.

תורה אלא על תנור שטמא, שנאמר (ויקרא יא): "כל אשר בתוכו יטמא". אמר לו: כשם שאמרה תורה על תנור שטמא, כך אמרה תורה על כירים שטמא, שנאמר (שם): "תנור וכירים יתין טמאים הם". אמר לו: אם כן היית נוהג, לא אכלת תרומה מהורה מימך. "ודלא מוסיף פסיד" כיצד, מלמד שאם שנה אדם מסכתא או שתיים או שלש מסכתות ואין מוסיף עליהן – סוף שמשכב את הראשונות. "ודאשתמש בתגא, אבר ואזיל לה" כיצד, שכל המשתמש בשם המפורש, אין לו חלק לעולם הבא.

פרק שלשה-עשר

א שמאי אומר: עשה תורתך קבע; אמר מעט ועשה הרבה, והוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות.

ב "עשה תורתך קבע" כיצד, מלמד שאם שמע אדם דבר מפי חכם בבית המדרש, אל יעשה אותו עראי, אלא יעשה אותו קבע. ומה שלמד אדם, יעשה וילמד לאחרים ויעשו, שנאמר (דברים ה): "ולמדתם אתם ושמרתם לעשותם". וכן בעורא הוא אומר (עזרא ז): "כי עזרא הכין לבבו לדרש את תורת ה' ולעשות", ואחר כך: "וילמד בישראל חק ומשפט".

ג "אמר מעט ועשה הרבה" כיצד, "מלמד שהצדיקים אומרים מעט ועושים הרבה; אבל רשעים אומרים הרבה, ואפילו מעט אינם עושים. ומניין שהצדיקים אומרים מעט ועושים הרבה, שכן מצינו באברהם אבינו

שנאמר כל אשר בתוכו. לאפוקי כירה שופתים על גבה למעלה לא למטה בתוכה כדרך שעושין בתנור. (כ"י)

פרק יג

ב יעשה אותו קבע. שיחזור על הדבר ויטמנם בלבו. (כ"י)

שְׁאָמַר לַמִּלֻּאכִים: פֶּת אֲתֶם סוֹעְדִים עִמִּי הַיּוֹם, שְׁנֹאֲמַר
(בראשית יח): "וְאֶקְחָה פֶת לָחֶם וְסַעְדוּ לְבָכֶם". אָבֵל
בְּאַחֲרוֹנָה רָאָה מָה עָשָׂה אֲבָרְהָם לַמִּלֻּאכִי הַשָּׂרָת –
שֶׁהֵלֶךְ וַעֲשָׂה לָהֶם שְׁלֹשָׁה שְׁוֹרִים וְתַשַּׁע סְאִין שֶׁל סֹלֶת.
וּמִנֵּין שֶׁעָשָׂה לָהֶם תַּשַּׁע סְאִין שֶׁל סֹלֶת, שְׁנֹאֲמַר (ושם):
"וַיִּמְהַר אֲבָרְהָם הָאֱלֹהִים אֶל שָׂרָה, וַיֹּאמֶר מִהְרֵי שְׁלֹשׁ
סְאִים קָמַח סֹלֶת". "שְׁלֹשׁ סְאִים" – כְּמִשְׁמָעוֹן, "קָמַח" –
הָרִי שֶׁשׁ, "סֹלֶת" – הָרִי תַשַּׁע. וּמִנֵּין שֶׁעָשָׂה לָהֶם
שְׁלֹשָׁה שְׁוֹרִים, שְׁנֹאֲמַר: "וְאֵל הַבָּקָר רֵץ אֲבָרְהָם".
"הַבָּקָר" – אֶחָד, "בֶּן-בָּקָר" – שְׁנַיִם, "רֵץ" – שְׁלֹשָׁה;
וַיֵּשׁ אוֹמְרִים: "וְטוֹב" – אֲרַבְּעָה. "וַיִּתֵּן אֶל הַנֶּעֱר וַיִּמְהַר
לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ" – נָתַן בֶּיַד יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ, יָפְדִי לְחֻנְכוֹ
בְּמִצּוֹת. אֵף הַקָּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא אָמַר מְעַט וַעֲשָׂה הֶרְבֵּה,
שְׁנֹאֲמַר (שם טו): "וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יָדַע תִּדַּע כִּי גֵר יִהְיֶה
זֶרַעְךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וַעֲבָדוּם וְעָנּוּ אֹתָם, אֲרַבַּע מֵאוֹת
שָׁנָה. וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָּן אֲנִכִּי, וְאַחֲרֵי כֵן יֵצְאוּ
בְּרֶכֶשׁ גָּדוֹל" – לֹא אָמַר לוֹ אֱלֹא בְּדֹלֶת וָנוֹן; אָבֵל
בְּאַחֲרוֹנָה, כְּשֶׁפָּרַע הַקָּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא מְשׁוֹנְאֵיהֶם שֶׁל
יִשְׂרָאֵל, לֹא פָּרַע אֱלֹא בְּשִׁבְעִים וּשְׁתֵּים אוֹתִיּוֹת, שְׁנֹאֲמַר
(דברים ד): "אוֹ הַנֶּסֶף אֱלֹהִים לְבֹא לְקַחַת לוֹ גּוֹי מִקֶּרֶב גּוֹי
בְּמַסַּת בָּאֲתָת וּבְמוֹפְתִים וּבְמִלְחָמָה וּבְיָד חֲזָקָה וּבְזִרְזוּעַ
נְטוּיָה וּבְמוֹרָאִים גְּדוֹלִים". הָא לְמַדָּת, כְּשֶׁנִּפְרַע
מְשׁוֹנְאֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, לֹא נִפְרַע אֱלֹא בְּשִׁבְעִים וּשְׁתֵּים
אוֹתִיּוֹת. וּמִנֵּין שֶׁהִרְשָׁעִים אוֹמְרִים הֶרְבֵּה, וְאִפְלוּ מְעַט
אֵינָם עוֹשִׂים, שֶׁכֵּן יִמְצִינוּ בַּעֲפָרוֹן, שְׁאָמַר לְאַבְרָהָם
(בראשית כג): "אֶרֶץ אֲרַבַּע מֵאוֹת שָׁקֶל כֶּסֶף". אָבֵל

למלאכים פת אתם סועדים עמי היום שנאמר וקחה פת לחם וסעדו לכם אבל באחרונה ראה מה עשה אברהם למלאכי השרת שהלך ועשה להם שלשה שוורים ותשע סאין של סולת ומנין שעשה להם תשע סאין של סולת שנאמר וימהר אברהם האלהים אל שרה ויאמר מהרי שלש סאין קמח סלת שלש כמשמעון קמח הרי שש סלת הרי תשע ומנין שעשה להם שלשה שוורים שנאמר ואל הבקר רץ אברהם הבקר אחד בן בקר שנים רך שלשה ויא טוב ארבעה ויתן אל הנער וימהר לעשות אותו נתן ביד ישמעאל בנו כיו לחנכו במצות. אף הקב"ה אמר מעט ועשה הרבה שנאמר ויאמר לאברהם ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדים וענו אותם ארבע מאות שנה וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא אל אלא בל"ח ונו"ן אבל באחרונה כשפרע הקב"ה משונאייהם של ישראל לא פרע אלא בשבעים ושתים אותיות שנאמר או הנסה אלהים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי במסת באתת ובמופתים ובמוראים גדולים הא למדת כשנפרע משונאייהם של ישראל לא נפרע אלא בשבעים ושתים אותיות ומנין שהרשעים אימרים הרבה ואפילו מעט אינם עושים שכן מצינו בעפרון שאמר לאברהם ארבע מאות שקל כסף אבל באחרונה כששקל לו את

ציונים

ג ע"י ב"ר מנחם, ותנחומא
ירא. ג ע"י ב"מ פו: ד ב"ר
מנחם. ה ב"ר מנחם, שהש"ר
פ"ב בפירוק כשונאיהם, ותנחומא
ירא. ו ב"מ פז.

ג בשבעים ושתים אותיות. אמר ר' יודן מלבוא לקחת לו גוי מקרב גוי עד מוראים גדולים אתה מוצא ע"ב אותיות של הקב"ה ואם יאמר לך אדם שבעים וחמשה הם אמור לו צא מהם גוי שני שאינו מן המנין. (ב"ר פמ"ד י"ט)

אבות דרבי נתן פרק יד

פג

נוסחת הספרים

הכסף וישמע אברהם אל
עפרון וישקול אברהם לעפרון
ג'ו'

ד והיו מקבל את כל האדם
בסבר פנים יפות כיצד מלמד
שאם נתן אדם לחבירו כל
מתנות טובות שבעולם ופניו
(ועומות) [כבתיים] בארץ
מעלה עליו הכתוב כאילו לא
נתן לו כלום אבל המקבל את
חבירו בסבר פנים יפות אפי'
לא נתן לו כלום מעלה עליו
הכתוב כאילו נתן לו כל
מתנות טובות שבעולם:

פרק ארבעה עשר

א רבן יוחנן בן זכאי קבל
מהלל ומשמאי שמונים
תלמידים היו להלל הזקן
שלישים מהן ראויין שתשרה
שכינה עליהן כמשה רבינו
אלא שאין דורן ראוי לכך
שלישים מהן ראויין לעבור שנה
ועשרים בינוניים גדולי
שכבולם יונתן בן עוזיאל קבן
שכבולן רבן יוחנן בן זכאי
יאמרו עליו על רבן יוחנן בן
זכאי שלא הניח מקרא ומשנה
גמרא הלכות ואגדות
היספדות דקדוקי תורה
ודקדוקי סופרים וכל המדות
של חכמים וכל דבר ודבר
שבתורה לא הניח שלא למד
לקיים מה שנא' להנחיל
אחבי יש ואצרותיהם
אמלא:

ב הוא היה אומר אם עשית
תורתך תרבה אל תחוק
טובה לעצמך כי לך נוצרת.
לפי שלא נוצרו הבריות אלא
על מנת שיתעסקו בתורה:

צינונים

א סוכה כח. בבא בתרא קלד.
ב מסכת סופרים פט"ז ה"ח.

באחרונה, כששקל לו את הכסף: "וישמע אברהם אל
עפרון וישקול אברהם לעפרון וגו', עבר לסחר".

ד "והיו מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות" כיצד,
מלמד שאם נתן אדם לחבירו כל מתנות טובות שבעולם,
ופניו כבושים בארץ – מעלה עליו הכתוב כאלו לא נתן
לו כלום. אבל המקבל את חבירו בסבר פנים יפות –
אפילו לא נתן לו כלום, מעלה עליו הכתוב כאלו נתן לו
כל מתנות טובות שבעולם.

פרק ארבעה-עשר

א רבן יוחנן בן-זכאי קבל מהלל ומשמאי. שמונים
תלמידים היו להלל הזקן: שלישים מהן ראויין שתשרה
שכינה עליהן כמשה רבינו, אלא שאין דורן זכאין לכך;
שלישים מהן ראויין לעמד להם חמה ביהושע בן-נון;
ועשרים בינוניים: גדול שבכלם – יונתן בן עזיאל, קטן
שבכלם – רבן יוחנן בן-זכאי. ויאמרו עליו על רבן
יוחנן בן-זכאי, שלא הניח מקרא ומשנה, גמרא, הלכות
ואגדות, תוספתות, דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים, וכל
המדות של חכמים, וכל דבר ודבר שבתורה לא הניח
שלא למד, לקיים מה שנאמר (משלי ח): "להנחיל אהבי
יש, ואצרותיהם אמלא".

ב הוא היה אומר: אם למדת תורה הרבה, אל תחזיק
טובה לעצמך, כי לך נוצרת. לפי שלא נוצרו הבריות,
אלא על-מנת שיתעסקו בתורה.

ד בסבר פנים יפות. ארז"ל על פסוק ולבן שנים מחלב טוב המלבין שינים לחבירו יותר
ממשקהו חלב. (כס"ד)

פרק יד

א דקדוקי תורה. ריבוי אותיות שבאין לדרוש בהן. (כ"י) דקדוקי סופרים. סייגים שגזרו
רבנן להרחיק את האדם מן העבירה. (שם) וב"ה המדות. קל וחומר וגזרה שוה וכדו'. (גמרא)

ג חמשה תלמידים היו לו לרבן יוחנן בן זכאי, לכלן קרא להן שמות: אליעזר בן הורקנוס קרא: 'בור סיד שאינו מאבד טפה'; קנן זפותה שמשמרת את יינה. ליהושע בן חנניא קרא לו: 'חוט המשלש לא במהרה ינתק', וליוסי הכהן קרא לו: 'חסיד שבדור', ולשמעון בן נתנאל קרא לו: 'ערוגה במדבר שמחזקת מימיה', ולאלעזר בן-ערך קרא לו: 'נחל שוטף ומעין המתגבר', שמימיו מתגברין ויוצאין לחוץ, לקים מה שנאמר (משלי ה): "יפוצו מעינתיה חוצה, ברחובת פלגי מים".

ד הוא הנה אומר: אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזנים, ורבי אליעזר בן הורקנוס בכף שניה – מכריע את כלם. אבא שאול אומר משמו: אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזנים, ורבי אליעזר בן הורקנוס אף עמהם, ורבי אלעזר בן-ערך בכף שניה – מכריע את כלם.

ה אמר להם: צאו וראו איזוהי דרך טובה שידבק בה האדם, כדי שיקנס בה לעולם הבא. נכנס רבי אליעזר ואמר: עין טובה. נכנס רבי יהושע ואמר: חבר טוב. נכנס רבי יוסי ואמר: שקן טוב, יצר טוב ואשה טובה. רבי שמעון אומר: הרואה את הנולד (נ"ל כגון מדרבי יהודי שראה את הנולד) נכנס ר' אלעזר ואמר לב טוב לשמים ולב טוב לבריות. אמר להם רואה אני את דברי ר"א בן ערך מדבריכם שבכלל דבריו דבריכם. אמר להם צאו וראו איזה דרך רעה שירחק ממנה האדם כדי שיקנס בה לעולם הבא. אמר להם: צאו וראו איזוהי דרך רעה שירחק ממנה האדם, כדי שיקנס בה לעולם הבא. נכנס רבי אליעזר ואמר: עין רעה. נכנס רבי יהושע

ג חמשה תלמידים היו לו לרבן יוחנן בן זכאי לכלן קרא להן שמות. אליעזר בן הורקנוס קרא בור סיד שאינו מאבד טפה קנן זפותה שמשמרת את יינה. ליהושע בן חנניא קרא לו חוט המשולש לא במהרה ינתק. וליוסי הכהן קרא לו חסיד שבדור. ולשמעאל בן חנניא קרא לו גרוע במדבר שמחזקת מימיה אשרי תלמיד שרבו מידה לו ומעיד עליו. ולאלעזר בן ערך קרא לו נחל שוטף ומעין המתגבר שמימיו מתגברין ויוצאין לחוץ לקיים מה שנא' יפוצו מעינותיה חוצה ברחובות פלגי מים.

ד הוא היה אומר אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזנים ורבי אליעזר בן הורקנוס בכף שניה מכריע את כולם אבא שאול אומר משמו אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזנים ורבי אליעזר בן הורקנוס אף עמהם ורבי אלעזר בן ערך בכף שניה מכריע את כולם. ה אמר להם צאו וראו איזוהי דרך טובה שידבק בה האדם כדי שיקנס בה לעוה"ב. נכנס רבי אליעזר ואמר עין טוב. נכנס רבי יהושע ואמר חבר טוב. נכנס רבי יוסי ואמר שקן טוב יצר טוב ואשה טובה. רבי שמעון אומר הרואה את הנולד (נ"ל כגון מדרבי יהודי שראה את הנולד) נכנס ר' אלעזר ואמר לב טוב לשמים ולב טוב לבריות. אמר להם רואה אני את דברי ר"א בן ערך מדבריכם שבכלל דבריו דבריכם. אמר להם צאו וראו איזה דרך רעה שירחק ממנה האדם כדי שיקנס בה לעוה"ב. נכנס ר' אליעזר ואמר עין רעה. נכנס ר' יהושע

ג בור סיד. לפי שטוח בסיד כל סביביו ואין נבלעים מימיו, כך הוא לא ישכח דבר א' מתלמודו. (רש"י) חוט המשולש. שהיה בקי בכל דבר למוד, ויועץ וקרוב למלכות, הרי שלש מעלות. (ב"י עפ"י רש"י)

ה עין טובה. שמתפק במה שיש לו. (רע"ב) שבכלל דבריו וכו'. לפי שהלב הוא המניע לכל

אבות דרבי נתן פרק יד פה

נוסחת הספרים

ואמר חבר רע. נכנס ר' יוסי ואמר עין רע ושכן רע ואשה רעה. נכנס ר' שמעון ואמר הלוה ואינו משלם שהלוה מן האדם כלוה מן המקום שנא' לזה רשע ולא ישלם וצדיק חונן ונותן. נכנס ר' אלעזר ואמר לב רע לשמים ולב רע למצות ולב רע לבריות ואמר להם רואה אני את דברי ר' אלעזר מדבריהם שבכלל דבריו דבריהם:

ו כשמת בנו של רבן יוחנן בן זכאי נכנסו תלמידיו לנחמו. נכנס רבי אליעזר וישב לפניו וא"ל רבי רצונך אומר דבר אחד לפניך א"ל אמור. א"ל אדה"ר היה לו בן ומת וקבל עליו תנחומין. ומניין שקבל עליו תנחומין שנא' וידע אדם עוד את אשתו אף אתה קבל תנחומין א"ל לא די לי שאני מצטער בעצמי אלא שהזכרת לי צעריו של אדה"ר. נכנס ר' יהושע וא"ל רצונך אומר דבר אחד לפניך א"ל אמור. א"ל איוב ביום אחד וקבל עליהם תנחומין אף אתה קבל תנחומין. ומניין שקבל איוב תנחומין שנא' ה' נתן וה' לקח יהי שם ה' מבורך. א"ל לא די לי שאני מצטער בעצמי אלא שהזכרת לי צעריו של איוב. נכנס ר' יוסי וישב לפניו א"ל רבי רצונך אומר דבר אחד לפניך א"ל אמור. א"ל אהרן היו לו שני בנים גדולים ומתו שניהם ביום אחד וקבל עליהם תנחומין שנאמר וידע אהרן אין שתיקה אלא תנחומין ואף אתה קבל תנחומין. א"ל לא די לי שאני

ואמר: חבר רע. נכנס רבי יוסי ואמר: שכן רע ויצר רע ואשה רעה. נכנס רבי שמעון ואמר: הלוה ואינו משלם – אחד הלוה מן האדם כלוה מן המקום, שנאמר (תהלים לו): "לזה רשע ולא ישלם, וצדיק חונן ונותן". נכנס רבי אלעזר ואמר: לב רע לשמים, ולב רע למצות, ולב רע לבריות. ואמר להם: רואה אני את דברי רבי אלעזר מדבריהם, שבכלל דבריו דבריהם. אשרי תלמיד, שרבו מודה לו ומעיד עליו.

ו כשמת בנו של רבן יוחנן בן זכאי, נכנסו תלמידיו לנחמו. נכנס רבי אליעזר וישב לפניו ואמר לו: רבי, רצונך אמר דבר אחד לפניך. אמר לו: אמר. אמר לו: אדם הראשון היה לו בן ומת, וקבל עליו תנחומין. ומניין שקבל עליו תנחומין, שנאמר (בראשית ד): "וידע אדם עוד את אשתו" – אף אתה קבל תנחומין. אמר לו: לא די לי שאני מצטער בעצמי, אלא שהזכרת לי צעריו של אדם הראשון. נכנס רבי יהושע ואמר לו: רבי, רצונך אמר דבר אחד לפניך. אמר לו: אמר. אמר לו: איוב היו לו בנים ובנות, ומתו כלם ביום אחד, וקבל עליהם תנחומין – אף אתה קבל תנחומין. ומניין שקבל איוב תנחומין, שנאמר (איוב א): "ה' נתן וה' לקח, יהי שם ה' מבורך". אמר לו: לא די לי שאני מצטער בעצמי, אלא שהזכרת לי צעריו של איוב. נכנס רבי יוסי וישב לפניו, אמר לו: רבי, רצונך אמר דבר אחד לפניך. אמר לו: אמר. אמר לו: אהרן היו לו שני בנים גדולים, ומתו שניהם ביום אחד, וקבל עליהם תנחומין, שנאמר (ויקרא י): "וידע אהרן" – אין שתיקה אלא תנחומין; ואף אתה קבל תנחומין. אמר לו: לא די לי שאני מצטער

שאר הכוחות, והוא המקור שממנו נובעים כל הפעולות. (רע"ב) שנא' לזה רשע וכו'. וצדיק היינו הקב"ה, ומדהזכיר שמו של הקב"ה גבי הלואה משמע שנחשב שלוה מן המקום. (רש"י)

מצטער בעצמי אלא שהוכרתי צערו של אהרן. נכנס ר"ש וא"ל רבי רצונך אומר דבר אחד לפניך א"ל אמור. א"ל דוד המלך היה לו בן ומת וקבל עליו תנחומין ואף אתה קבל תנחומין ומניין שקבל דוד תנחומין שנא' וינחם דוד את בת שבע אשתו ויבא אליה וישכב עמה ותלד בן ויקרא את שמו שלמה אף אתה רבי קבל תנחומין. א"ל לא די שאני מצטער בעצמי אלא שהוכרתי צערו של דוד המלך. נכנס ר"א בן עזריה כיון שראהו אמר לשמשו טול לפני כלי ולך אחרי לבית המרחץ לפי שאדם גדול הוא ואני יכול לעמוד בו נכנס וישב לפניו ואמר לו אמשול לך משל למד"ד לאדם שהפקיד אצלו המלך פקדון בכל יום ויום היה בוכה וצועק ואומר אוי לי אימתי אצא מן הפקדון הזה בשלום אף אתה רבי היה לך בן קרא תורה מקרא נביאים וכתובים משנה הלכות ואגדות ונפטר מן העולם בלא חטא ויש לך לקבל עליך תנחומים כשהזדוה פקדונך שלם א"ל ר' אלעזר בני נחמתי כדרך שבני אדם מנחמין. כשיצאו מלפניו הוא אמר אלך לדמסית למקום יפה ומים יפים ונאים והם אמרו נלך ליבנה למקום שתלמידי חכמים מרובים אוהבים את התורה הוא שהלך לדמסית למקום יפה ומים יפים ונאים נתמעט שמו בתורה הם שהלכו ליבנה למקום שת"ח מרובים ואוהבים את התורה נתגדל שמם בתורה:

פרק חמשה עשר

א והם אמרו שלשה דברים רבי אליעזר אומר יהי כבוד

ציונים

ג שבת קמו: קהלת רבה פ"ו.

בעצמי, אלא שהזכרתי צערו של אהרן. נכנס רבי שמעון ואמר לו: רבי, רצונך אמר דבר אחד לפניך. אמר לו: אמר. אמר לו: דוד המלך היה לו בן ומת, וקבל עליו תנחומין, ואף אתה קבל תנחומין. ומניין שקבל דוד תנחומין, שנאמר (שמואל-ב יב): "וינחם דוד את בת-שבע אשתו, ויבא אליה וישכב עמה, ותלד בן ויקרא את שמו שלמה" – אף אתה, רבי, קבל תנחומין. אמר לו: לא די שאני מצטער בעצמי, אלא שהזכרתי צערו של דוד המלך. נכנס רבי אלעזר בן-עזריה. כיון שראהו, אמר לשמשו: טל לפני כלי ולך אחרי לבית המרחץ, לפי שאדם גדול הוא ואני יכול לעמוד בו. נכנס וישב לפניו ואמר לו: אמשול לך משל למד"ד, למד"ד לאדם שהפקיד אצלו המלך פקדון. בכל יום ויום היה בוכה וצועק ואומר: אוי לי, אימתי אצא מן הפקדון הזה בשלום. אף אתה, רבי, היה לך בן; קרא תורה, מקרא, נביאים וכתובים, משנה, הלכות ואגדות, ונפטר מן העולם בלא חטא, ויש לך לקבל עליך תנחומים כשהחזרת פקדונך שלם. אמר לו: רבי אלעזר בני, נחמתי כדרך שבני-אדם מנחמין. כשיצא מלפניו, יהוא אמר: אלך לדיומסית, למקום יפה ומים יפים ונאים. והם אמרו: נלך ליבנה, למקום שתלמידי חכמים מרובים אוהבים את התורה. הוא שהלך לדיומסית, למקום יפה ומים יפים ונאים – נתמעט שמו בתורה; הם שהלכו ליבנה, למקום שתלמידי חכמים מרובים אוהבים את התורה – נתגדל שמם בתורה.

פרק חמשה-עשר

א והם אמרו שלשה דברים. רבי אליעזר אומר: יהי

ו דיומסית. שם נהר שמימי מלוחים. (רש"י)

אבות דרבי נתן פרק טו

נוסחת הספרים

כבוד חברך חביב עליך כשלך; אל תהי נוח לכעס; שוב יום אחד לפני מיתתך. יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך" כיצד, מלמד שכשם שרואה את כבודו, כך יהא אדם רואה את כבוד חברו וכשם שאין אדם רוצה שיהא שם רע על כבודו כך יהא אדם רוצה שלא להוציא שם רע על כבודו של חברו. ר"א יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך כיצד בזמן שיט לו לאדם מאה רבוא ונוטלים את כל ממנו אל יפגום את עצמו בשוה-פרוטה.

ב ואל תהי נוח לכעוס כיצד מלמד שיהא עניו כהלל הזקן ואל יהי קפדן כשמאי הזקן. מה היתה ענותנותו של הלל הזקן אמרו מעשה בשני בני אדם שעמדו ותמרו זה את זה וזה את זה בדי מאית זוז אמרו כל שילך ויקניט את הלל יטול ארבע מאות וזו הלך אחד מהם ואותו היום ע"ש היה חשיכה וקא חייף רישיה בא וטפח לו על הדלת אמר היכן הלל היכן הלל נתעטף ויצא לקראתו א"ל בני מה אתה צריך א"ל שאילה זו אני צריך לשאל א"ל אמר א"ל מפני מה עניניהם של תרמודים תרומות א"ל מפני מה שהם בין חל כמדבר ובאות רוחות ומפורות איתו על עניניהם לפיכך עניניהם תרומות הלך והמתין שעה אחת וחזר וטפח לו על הדלת אמר היכן הלל היכן הלל נתעטף ויצא א"ל בני מה אתה צריך א"ל הלכה אני צריך לשאל א"ל אמר א"ל מפני מה רגליהם של

כבוד חברך חביב עליך כשלך; אל תהי נוח לכעס; שוב יום אחד לפני מיתתך. "יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך" כיצד, מלמד שכשם שרואה את כבודו, כך יהא אדם רואה את כבוד חברו; וכשם שאין אדם רוצה שיצא שם רע על כבודו, כך יהא אדם רוצה שלא להוציא שם רע על כבודו של חברו. דבר אחר: "יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך" כיצד, בזמן שיש לו לאדם מאה רבוא ונוטלים את כל ממנו – אל יפגום את עצמו בשוה-פרוטה.

ב "ואל תהי נוח לכעס" כיצד, מלמד שיהא עניו כהלל הזקן, ואל יהי קפדן כשמאי הזקן. מה היתה ענותנותו של הלל הזקן, אמרו: "מעשה בשני בני-אדם שעמדו והמרו זה את זה וזה את זה בארבע-מאות זוז. אמרו: כל שילך ויקניט את הלל, יטל ארבע-מאות זוז. הלך אחד מהם, ואותו היום ערב-שבת היתה עם חשכה, והיה חופף ראשו. בא וטפח לו על הדלת. אמר: היכן הלל, היכן הלל. נתעטף ויצא לקראתו. אמר לו: בני, מה אתה צריך. אמר לו: שאילה אני צריך לשאל. אמר לו: אמר לו: מפני מה ראשיהם של בבליים ארכים. אמר לו: בני, שאילה גדולה שאלת, מפני שאין להם חיות פקחות – כשנולד הולד, מגדלות אותם על אברים של עבדים ושל שפחות, לפיכך ראשיהם ארכות; אבל כאן שיש חיות פקחות – כשנולד הולד, מגדלות אותו בעריסה ומשפשפות את ראשו, לפיכך ראשיהם

פרק טו

א א"ל תהי נוח לכעוס. שאם אתה נוח לכעוס אי אפשר שלא תזלזל בחבירך, הרי דבר א' (רש"י) א"ל יפגום א"ע בשוה פרוטה. שינהג עצמו בדרך כבוד כאילו לא נחסר ממנו כלום, כן יהיה כבוד חברך בעיניך כאילו היה לו מאה רבוא. (ב"י) ב המרו. נתעברו כמו שממדין את היונים. (רש"י) על אברים של עבדים. בחיק העבדים. (תומ"י)

ציונים

א שבת לא.

אם ישראל שנקראו בני
למקום ועליהם אמרה שכניה
ואתם תהיו לי ממלכת כהנים
וגוי קדוש אעפ"כ הזהיר
עליהם הכתוב והזר הקרב
יומת אני גר הקל לא באתי
אלא בתרמילי עאכ"ו מיד
נתפיים אותו גר מאליו בא לו
אצל הלל הזקן א"ל כל
הברכות שכתורה ינחתו על
ראשך שאם היית כשמאי
הזקן לא באתי להקל
בישראל. קפדנותו של שמאי
הזקן בקש לאברגני מן העדה
ומן העדה"ב. ענותנותך
הביאני לחיי העדה"ו והבא.
אמרו לאותו גר נולדו שני
בנים לאחר קראו הלל ולאחד
קראו גמליאל והיו קוראין
אותם גרים של הלל:

ואמר: מה אם ישראל, שנקראו בני
אמרה תורה (שמות יט): "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים
וגוי קדוש" – אף-על-פי-כן הזהיר עליהם הפתוב:
"זהר הקרב יומת"; אני, גר הקל, לא באתי אלא
בתרמילי – על אחת כמה וכמה. מיד נתפס אותו גר
מאליו. בא לו אצל הלל הזקן, אמר לו: כל הברכות
שבתורה ינחתו על ראשך, שאם היית כשמאי הזקן, לא
באתי בישראל. קפדנותו של שמאי הזקן בקש לאברגני
מן העולם הזה ומן העולם הבא – ענותנותך הביאני
לחיי העולם הזה והבא. אמרו: לאותו גר נולדו שני
בנים: לאחד קרא הלל, ולאחד קרא גמליאל, והיו
קוראין אותם: גרים של הלל.

ד' "שוב יום אחד לפני מיתתך" – שאלו-תלמידיו את
רבי אליעזר: וכי אדם יודע באיזה יום ימות, שיעשה
תשובה. אמר להם: כל-שכן שיעשה תשובה היום,
שמא ימות למחר; ישוב למחר, שמא ימות למחרתו,
ונמצא כל ימיו בתשובה. רבי יוסי ברבי יהודה אמר
משם רבי יהודה בר אלעאי, שאמר משם רבי אלעאי
אביו, שאמר משם רבי אליעזר הגדול: הוי מתחמם
בנגד אורן של חכמים; הוי זהיר בגחלתן שלא תפנה,
שנשיכתן נשיכת שועל, ועקיצתן עקיצת עקרב, אף כל
דבריהם כגחלי אש.

ד' שום יום אחד לפני מיתתך
שאלו תלמידיו את רבי
אליעזר וכי אדם יודע באיזה
יום ימות שיעשה תשובה
אמר להם כל שכן שיעשה
תשובה היום שמא ימות
למחר ישוב למחר שמא ימות
למחרתו ונמצא כל ימיו
בתשובה. ר' יוסי בר יהודה
אמר משום ר' יהודה בר'
אלעאי שאמר משום רבי
אלעאי אביו שאמר משום
ר' א הגדול שוב יום אחד לפני
מיתתך והוי מתחמם כנגד
אורן של חכמים הוי זהיר
בגחלתן שלא תפנה שנשיכתן
נשיכת שועל ועקיצתן עקיצת
עקרב אף כל דבריהם כגחלי
אש:

פרק ששה עשר

א רבי יהושע אומר עין הרע
ויצר הרע ושנאת הבריות

פרק ששה-עשר

ציונים

ז שבת קנג. קהלת רבה פ"ט.

א רבי יהושע אומר: עין הרע ויצר הרע ושנאת הבריות

ד כנגד אורן. שתשמע לדבריהם. (רש"י אבות פ"ב) שלא תבזה. שלא תענש על ידם אם
תעבור על דבריהם. (רש"י) נשיכת שועל. ששינוי של שועל דקות ועקמות וקשה נשיכתו
משאר נשיכות וצריך הרופא לחתוך הבשר באומל ולהרחיב הנשיכה. (רש"י ורע"ב) עקיצת
עקרב. עקרב מטיל הארס מן העוקץ ושורף הארס בארס שלו כלומר בכל ענין הם מזיקים
לעובר על דבריהם. (שם) כל דבריהם. אף קלות שבקלות. (רש"י)

מציאין את האדם בן העולם.
עין הרע ביעד מלפני שבוע
שארם רואה את ביתו של
עובדו בן ארץ רואה ביתו של
חבירו יושם שאדם רוצה
שלא להתייא שם רץ על
אשתו ממנו בן יוא אדם
רוצה שלא להתייא שם רץ על
אשת חבירו יעל בניו רץ
חבירו ח"א עין הרע ביעד
ביתו רואה עינו של אדם צד
במשטרו של חבירו מוקשה
באחר שהיה עינו צד
במשטרו של חבירו נקשרו
בניו ונפער הדבר להם

ב' יצר הרע בידו אמר שלש
 עשרה שנה גדול יצר הרע
 יצטרע מזה מפניו אמר של אדם
 היה גדל ובא עמו והתחילו
 מחלל שבעת און ממחה בידו
 תורג נפשות אין ממחה בידו
 הילך לדבר עבירה אין ממחה
 בידו לאמר ר"ג שנה נילד יצר
 טוב בין שבעת און שבעת א"ר
 ריקה הרי הוא אומר מחלליה
 מות יומת. תורג נפשות א"ר
 ריקה הרי הוא אומר שפוך דם
 האדם באדם דמי שפך. הילך
 לדבר עבירה אמר לו ריקה
 הרי הוא אומר מות יומת
 הניאף ותנאפת. בזמן שאדם
 מחמם את עצמו והילך לדבר
 יומה לא אבריו נשמעין לו
 מפני שיעה"ר מלך הוא על
 מאתים וארבעים ושמנה
 אברים. כשהוא הילך לדבר
 מצות התחילו מתענין לו כל
 אבריו מפני שיער הרע
 נשמעין מלך הוא על מאתים
 וארבעים ושמנה אברים
 שבאדם ויצר טוב אינו דומה
 אלא למי שהוא חבוש בבית
 הסורין שנאמר (כ"ו מבית
 הסורים יצא למלך) זה יצר
 הרע וז"ל את יציע העדוק

א עי' ב"ר פס"א שלכן מתו
תלמידי ר"ע שהיתה עיניהם
צרה אלו לאלו [ופי' ביפ"ת
דהיינו בלימודן]. ב יומא לה:

א כשם שאדם רואה את ביתו. כלומר שרוצה בתקונו. (ב")
ב מתעניין. מתיסרין. (ב"א)

כשבאתה אותה רשעה, היתה מענה אותו בדבריה. אמרה לו: אני אחבשך בבית האסורין. אמר לה ה' מתור אסורים אמרה לו אני אנקר את עיניך אמר לה ה' פוקח עינים אמרה לו אני אכפף את קומתך אמר לה ה' ווקף כפופים אמרה לו אני עושה אותך רשע אמר לה ה' אוהב צדיקים אמרה לו אני עושה אותך ארמאי אמר לה ה' שומר את גרים עד שאמר איך אעשה הרעה הגדולה הזאת אל תתמה על יוסף הצדיק, שהרי רבי צדוק היה גדול הרור כשנשבה נבלתו מטרוניתא אחת ושגרה לו שפחה אחת יפה כיון שראה אותה נתן עינו בכוחו שלא יראנה והיה יושב ושונה כל הלילה לשחרית הלכה והקבילה אצל גבירתה אמרה לה שוה לי המות משתתנני לאיש הזה שלחה וקראה לו ואמרה לו מפני מה לא עשית עם אשה זאת בדרך שיעשו בני אדם אמר לה ומה אעשה מכונה גדולה אני ממשפחה גדולה אני אמרתי שמה אבא עליה והרבתי ממורים בישראל כיון ששמעה דבריו צוהה עליו ופטרותו בכבוד גדול. א"ל אל תתמה על רבי צדוק שהרי ר' עקיבא גדול ממנו כשהלך לארץ אוכילו קורצא אצל שלמון אחד ושגר לו שתי נשים יפות רחצום וסכום וקשטום ככלות חתנים והיו מתנפלות עליו כל הלילה וזאת אומרת חזור אצלי וזאת אומרת חזור אצלי וישוב ביניהם ומרקק ולא פנה אליהן הלכו להן והקבילו פני השלמון ואמרו לו שוה לנו מות משתתננו לאיש הזה שלח וקרא לו: אמר לו: מפני מה לא עשית עם הנשים הללו בדרך שפגני-אדם עושים לנשים. לא יפות המה, לא בנות אדם כמותך הן, מי שבא אותך לא ברא אותן. אמר לו: מה אעשה, ריחן בא עלי מבשר נבלות וטרפות ושרצים. אל תתמה על רבי עקיבא, שהרי

כשבאתה אותה רשעה היתה מענה אותו בדבריה אמרה לו אני אחבשך בבית האסורין אמר לה ה' מתור אסורים אמרה לו אני אנקר את עיניך אמר לה ה' פוקח עינים אמרה לו אני אכפף את קומתך אמר לה ה' ווקף כפופים אמרה לו אני עושה אותך רשע אמר לה ה' אוהב צדיקים אמרה לו אני עושה אותך ארמאי אמר לה ה' שומר את גרים עד שאמר איך אעשה הרעה הגדולה הזאת אל תתמה על יוסף הצדיק שהרי רבי צדוק היה גדול הרור כשנשבה נבלתו מטרוניתא אחת ושגרה לו שפחה אחת יפה כיון שראה אותה נתן עינו בכוחו שלא יראנה והיה יושב ושונה כל הלילה לשחרית הלכה והקבילה אצל גבירתה אמרה לה שוה לי המות משתתנני לאיש הזה שלחה וקראה לו ואמרה לו מפני מה לא עשית עם אשה זאת בדרך שיעשו בני אדם אמר לה ומה אעשה מכונה גדולה אני ממשפחה גדולה אני אמרתי שמה אבא עליה והרבתי ממורים בישראל כיון ששמעה דבריו צוהה עליו ופטרותו בכבוד גדול. א"ל אל תתמה על רבי צדוק שהרי ר' עקיבא גדול ממנו כשהלך לארץ אוכילו קורצא אצל שלמון אחד ושגר לו שתי נשים יפות רחצום וסכום וקשטום ככלות חתנים והיו מתנפלות עליו כל הלילה וזאת אומרת חזור אצלי וזאת אומרת חזור אצלי וישוב ביניהם ומרקק ולא פנה אליהן הלכו להן והקבילו פני השלמון ואמרו לו שוה לנו מות משתתננו לאיש הזה שלח וקרא לו: אמר לו: מפני מה לא עשית עם הנשים הללו בדרך שפגני-אדם עושים לנשים. לא יפות המה לא בנות

צינונים

כ"ר פפ"ז, ג בקידושין מ.
מוכא המעשה באופן אחר.

הקבילה. התרעמה. (ב"י) אוכילו קורצא. הלשינו עליו. (ב"י) ריחן בא אלי מבשר נבילות וכו'. שאכלו. (ב"י)

אבות דרבי נתן פרק טז

צג

נוסחת הספרים

אדם כמותך הן מי שכרא
אותך לא ברא אותם. אמר לו
מה אעשה ריחן בא עלי
מבשר נבלות וטרפות
וישרצים. אל תתמה על ר'
עקיבא שהרי ר'א הגדול גדול
ממני שגדל את בת אחותו י"ג
שנה עמו במטה עד שבאו לה
סימנים אמר לה צאי
והתנשאי לאיש אמרה לו
הלא אמתך אנכי לשפחה
לרחין רגלי תלמידך אמר לה
בתי כבר זקנתי צאי והתנשאי
לבחור שבמותך אמרה לו לא
כך אמרתי לפניך הלא אמתך
לשפחה לרחין רגלי תלמידך
כיון ששמע את דבריה נטל
ממנה רשות לקדשה ובא
עליה:

ג רבי ראובן בן אצטרובלי
אומר היאך מתרחק אדם
מיצר הרע שבמעיו לפי
שטיפה ראשונה שאדם מטיל
באשה הוא יצה"ר. ויצר הרע
אינו שרוי אלא על מפתחי
הלב שנאמר לפתח חטאת
רוכין א"ל לאדם בשעה
שהתינוק מוטל בעריסה
האיש מבקש להורגו הוא
רוצה שיתלוש ממנו בשער
תינוק מוטל בעריסה הניח ידו
ע"ג נחש או ע"ג עקרב
יעקצתו לא גרם לו אלא יצר
הרע שבמעיו הניח ידו ע"ג
נחלים ונכוה לא גרם לו אלא
יצה"ר שבמעיו לפי שיצר
הרע וזרקתו בית ראש אבל
כא וראה כנדי או בטלה כיון
שהוא רואה את הבאר הוא
חוזר לאחוריו לפי שאין יצר
הרע בבחמה רבי שמעון בן
אלעזר אומר אמשול לך משל
למה הרבר דומה יצה"ר דומה
לכרזל שהטילוהו בתוך האור
כל זמן שהוא בתוך האור
עושין ממנו כל כלים שירצו
אף כך יצה"ר אין לו תקנה
אלא בדברי תורה [שהוא
כאש] בלבו שנאמר אם רעב
שונאך האכילהו לחם ואם

מעשה דרבי אליעזר הגדול גדול ממנו, שגדל את בת-
אחותו שלש-עשרה שנה עמו במטה, עד שבאו לה
סימנים. אמר לה: צאי והתנשאי לאיש. אמרה לו: הלא
אמתך לשפחה לרחין רגלי תלמידך. אמר לה: בתי,
כבר זקנתי, צאי והתנשאי לבחור שבמותך. אמרה לו:
לא כך אמרתי לפניך – הלא אמתך לשפחה לרחין
רגלי תלמידך. כיון ששמע את דבריה, נטל ממנה רשות
לקדשה ובא עליה.

ג רבי ראובן בן אצטרובלי אומר: היאך יתרחק אדם
מיצר הרע שבמעיו, לפי שטיפה ראשונה שאדם מטיל
באשה, הוא יצר הרע, ויצר הרע אינו שרוי אלא בין
מפתחי הלב, שנאמר (בראשית ד): "לפתח חטאת רבץ".
אפלו בשעה שהתינוק מוטל בעריסה – מבקש להרגו;
תינוק מוטל בעריסה, הניח ידו על-גבי נחש או על-גבי
עקרב ועקצתו – לא גרם לו אלא יצר הרע שבמעיו;
הניח ידו על-גבי גחלים ונכוה – לא גרם לו אלא יצר
הרע שבמעיו. בוא וראה בגדי או בטלה, כיון שהוא
רואה את הבאר, הוא חוזר לאחוריו, לפי שאין יצר
הרע בבחמה; אבל בתינוק, יצר הרע זורקו בבית ראש.
רבי שמעון בן אלעזר אומר: אמשל לך משל למה יצר
הרע דומה: לכרזל שהטילוהו בתוך האור – כל זמן
שהוא בתוך האור, עושין ממנו כל כלים שירצו; ואף
כך יצר הרע, אין לו תקנה אלא בדברי-תורה בלבד,
ישנאמר (משלי כה): "אם רעב שנאף האכילהו לחם, ואם
צמא השקהו מים. פי גחלים אתה חתה על ראשו, וה'
ישלם לך" – אל תקרי "ישלם לך", אלא "ישלים לך".
רבי יהודה הנשיא אומר: אמשל לך משל למה יצר הרע

צינונים

ד ברכות סא. ה ע"ש דמשמע
לא כך, ו ע"י קידושין ל: וב"ב
טז. ז סוכה נב. וב"ר פני"ד.

ג ישלים לך. שיהא שלם יצרך עמך ואוהבך, ואל ישיאך לחטוא וליאכד מן העולם. (רש"י סוכה

דומה: לשני בני־אדם שנכנסו לפונדק אחד; נתפס אחד מהם משום לסטות. אמרו לו: מי עמך. יכול הוא שיאמר: לא היה עמי חברי. אלא אומר: הואיל ואני נהרג, יהרג חברי עמי. אף כך אומר יצר הרע: הואיל ואני אבוד לעולם הבא – אאבד את הגוף. רבי שמעון בן־יוחי אומר: מכאן, שאין ישראל רואים פני גיהנום לעולם. משלו משל למה הדבר דומה, למלך בשר ודם שהיה לו שדה זבורית. באו בני־אדם והשקירוה בעשרת כורין חטים בשנה. זבלוה, עדוה, השקוה וכסוה, ולא הכניסו ממנה אלא כור אחד חטים בשנה. אמר להם המלך: מהו זה. אמרו לו: אדונינו המלך, אתה יודע בשדה שנתת לנו, שמתחלה לא הכנסת ממנה כלום, ועכשו שזבלנוה וכסנוה והשקינוה מים, לא הכנסנו ממנה אלא כור אחד חטים בלבד. כך עתידים ישראל לומר לפני הקדוש־ברוך־הוא: רבוננו־של־עולם, אתה יודע ביצר הרע שהוא מסית בנו, שנאמר (תהלים קג): "כי הוא ידע יצרנו".

ד' וישנאת הבריות כיצד, מלמד שלא יכון אדם לומר: אהב את החכמים וישנא את התלמידים; אהב את התלמידים וישנא את עמי־הארץ – אלא: אהב את כלם, וישנא את האפיקורסין והמסיתים והמדיחים והמסורות. וכן דוד אמר (תהלים קלט): "הלוא משנאיך ה' אשנא ובתקומיך אתקוטט. תכלית שנאה שנאתים, לאיבים ה' לי". וכן הוא אומר (ויקרא יט): "ואהבת לרעך כמוך

צמא השקהו מים כי תהלים אתה חותה על ראשו וה' ישלם לך אל תקרי ישלם לך אלא ישלם לך. רבי יהודה הנשיא אומר אמשול לך משל למה הדבר דומה יצר הרע דומה לשני בני אדם שנכנסו לפונדק אחד נתפס אחד מהם משום לסטות אמרו לו מי עמך יכול הוא שיאמר לא היה עמי חברי אלא אומר הואיל ואני נהרג יהרג חברי עמי אף כך אומר יצר הרע הואיל ואני אבוד לעולם אני אאבד את כל הגוף. רבי שמעון בן יוחי אומר מכאן שאין ישראל רואים פני גיהנום לעולם משלו משל למה"ר למלך ב"ו שהיה לו שדה זבורית באו בני אדם והשקירוה בעשרת כורין חטים בשנה זבלוה עדוה השקוה וכסוה ולא הכניסו ממנה אלא כור אחד חטים בשנה אמר להם המלך מהו זה אמרו לו אדונינו המלך אתה יודע בשדה שנתת לנו שמתחלה לא הכנסת ממנה כלום ועכשו שזבלנוה וכסנוה והשקינוה מים לא הכנסנו ממנה אלא כור אחד חטים בלבד. כך עתידים ישראל לומר לפני הקב"ה רבנו"ע אתה יודע ביצר הרע שהוא מסית בני שנא' כי הוא ידע יצרנו:

ד' וישנאת הבריות כיצד מלמד שלא יכון אדם לומר אהוב את החכמים וישנא את התלמידים אהוב את התלמידים וישנא את עמי הארץ אלא אהוב את כלם וישנא את האפיקורסין והמסיתים והמדיחים וכן

נ"ב. רשב"י אומר מכאן שאין. כלומר מכיון שיצה"ר שונא מוחלט לאדם ויצר לב האדם רע מנעוריו ועד שההרגל נעשה טבע יש לומר סברא דאין ישראל רואים פני גיהנום כלל וכפי המשל. (ב"א) כסחות. קצרו ענפים רעים. (ב"י)

ד' המסיתים. ליחיד לעבוד ע"ז, והמדיחין לרבים בפרהסיא. (ב"א) והמסורות. אלו המוסרים למלכות.

אבות דרבי נתן פרק יז

נוסחת הספרים

המסורות וכן דוד אמר
משנאך ה' אשנא
ובתקוממוך אקטוטם תכלית
שנאה שנאותם לאויבים היו
ל' הלא הוא אומר ואהבת
לרעך כמך אני ה' [מה בעם
כי אני] בראתיו ואם עושה
מעשה עמך אתה אוהבו יאם
לאו אי אתה אוהבו. ה' שמעון
בן אלעזר אומר בשעה של
נודעה נאמר דבר זה ואהבת
לרעך כמך אני ה' בראתיו
אם אתה אוהבו אני נאמן
לשלם לך שכר טוב יאם לאו
אני דיין לפרוע:

פרק שבועה עשר

א רבי יוסי אומר יהי ממון
חבירך חביב עליך כשלך
[והתקן עצמך ללמוד תורה
שאינה ירושה לך]:

ב כיצד מלמד בשם שאדם
רואה את ממנו כך יראה
את ממון חבירו וכמו שאדם
רצה שלא יצא שם [רע] על
ממון שלו כך יהיה רוצה שלא
יצא שם רע על ממון חבירו
ד"א יהי ממון חבירך חביב
עליך כשלך [כיצד בזמן
שת"ח נכנס אצלך לומר שנה
ל' אם יש בידך לשנות שנה ל'
יאם לאו פטרתו מיד יאל תקח
ממני את ממנו שנה א'
תאמר לך ישוב וימחר אתן ייש

ג התקן עצמך ללמוד תורה
שאינה ירושה לך כיצד בשעה
שראה משה רבינו [את בניו]
שאין בהן תורה שיעמדו
בנשיאות אחריו ותעמך עצמו
בתפלה אמר לפני רבש"ע
הודיעני את מי יכנס את מי
יצא בראש כל העם הוזה
שנאמר וידבר משה אל ה'
לאמר יפקד ה' אלהי הרוחות
לכל בשר איש על העדה אשר
יצא לפניו יאמר יאמר יאמר
לפניהם א"ל הקב"ה למשה
משה [קח לך יהושע אמר
הקב"ה למשה] לך יעמוד ל'
תתנמן וידווש לפניך בראש

אני ה'". מה טעם, כי אני בראתיו לכבודי – אם עושה
כן, אתה אוהבו, ואם לאו, אי אתה אוהבו. רבי שמעון
בן אלעזר אומר: באזהרה גדולה נאמר דבר זה:
"ואהבת לרעך כמך אני ה'" בראתיו – אם אתה
אוהבו, אני נאמן לשלם לך שכר טוב, ואם לאו, אני דין
לפרע.

פרק שבועה-עשר

א רבי יוסי אומר: יהי ממון חבירך חביב עליך כשלך.

ב כיצד, מלמד: כשם שאדם רואה את ממנו – כך
יהא רואה את ממון חבירו; וכמו שאדם רוצה שלא יצא
שם על ממון שלו – כך יהיה רוצה שלא יצא שם על
ממון חבירו. ובזמן שעני נכנס אצלך, אם יש בידך לתן
– תן לו ופטרתו מיד, ואל תשקא אותו, שנאמר (משלי
ג): "אל תאמר לרעך לך ושוב ומחר אתן, ויש אתך".

ג התקן עצמך ללמד תורה, שאינה ירשה לך. כיצד,
בשעה שראה משה רבינו את בניו שאין בהן שיעמדו
בנשיאות אחריו, נתעטף ועמד בתפלה. אמר לפניו:
רבונו-של-עולם, הודיעני מי יכנס ויצא בראש העם
הזה. שנאמר (במדבר כז): "וידבר משה אל ה' לאמר.
יפקד ה' אלהי הרוחות לכל בשר איש על העדה. אשר
יצא לפניו ואשר יבא לפניו". אמר לו הקדוש-ברוך-
הוא למשה: משה, לך קח יהושע, ועמד לו תרגמן,
וידרש לפניך בראש גדולי ישראל. באותה שעה אמר לו
משה ליהושע: יהושע, עם זה שאני מוסר לך, אני

פרק יז

ב כשם שאדם רואה את ממנו. שמשמרו כדי שלא יבוא לירי הוזה. (ב"ר) שלא יצא שם.
שהוא עשיר שמא ישמעו ליסטים ויגזלו ממנו. (ב"א)

ג שאינה ירושה לך. ואפילו אביך חכם עליך לבקש אחריה. (רע"ב)

מוסר לך תישים, אלא גדיים; איני מוסר לך טלאים, אלא כבשים, שעדיין לא נתעסקו במצות ועדיין לא הגיעו לתישים, שנאמר (שיר השירים א): "אם לא תדעי לך היפה בנשים, צאי לך בעקבי הצאן ורעי את גדיתיך על משכנות הרעים".

ד פַּעַם אחת היה רבן יוחנן בן זנאי מהלך בשוק, ראה ריבה אחת שמלקטת שעורים מתחת רגלי בהמתן של ערביים. אמר לה: בתי, מי את. שתקה. שוב אמר לה: בתי, מי את. שתקה. אמרה לו: המתן לי. נתעטפה בשערה ועמדה לפניו. אמרה לו: רבי, בתו של נקדימון בן גריון אני. אמר לה: בתי, וממון של אביך היכן הוא. אמרה לו: רבי, לאו בדין מתלא מתלין בירושלים: "מלח ממון – חסר". ואמרי לה: חסר. אמר לה: של בית חמין היכן הוא. אמרה לו: רבי, בא זה ואבד זה. באותה שעה אמר להן רבן יוחנן בן זנאי לתלמידיו כל ימי חיינו קורא מקרא הזה: "אם לא תדעי לך היפה בנשים, צאי לך בעקבי הצאן ורעי את גדיתיך על משכנות הרעים", ולא ידעתי בו עד עתה: אל תקרי "גדיתיך" אלא "גוייתך" – שכל זמן שישראל עושין רצונו של מקום, אין כל אמה ולשון שולטת בהן; וכשאין עושין רצונו של מקום, מוסרם ביד אמה שפלה; ולא ביד אמה שפלה בלבד, אלא כי אם תחת רגלי בהמתן. שוב אמרה לו: רבי, זכור אתה כשחתמת על כתבתי. אמר לה: הן. אמר לתלמידיו: העבודה, אני חתמתי על כתבתי של ריבה זו, והיו קורין בה אלה אלהים

גדולי ישראל באותה שעה א"ל משה ליהושע יהושע עם זה שאני מוסר לך איני מוסר לך תישים אלא גדיים וכבשים איני מוסר לך אלא טלאים שעדיין לא נתעסקו במצות ועדיין לא הגיעו לתישים שנאמר אם לא תדעי לך היפה בנשים צאי לך בעקבי הצאן ורעי את גדיתיך על משכנות הרעים:

ד פעם אחת היה רבן יוחנן בן זנאי מהלך בשוק ראה ריבה אחת שמלקטת שעורים מתחת רגלי בהמתן של ערביים אמר לה בתי מי את שתקה שוב אמר לה בתי מי את שתקה אמרה לו המתן לי נתעטפה בשערה וישבה לפניו אמרה לו רבי בתי של נקדימון בן גריון אני אמר לה בתי וממון של אביך היכן הוא אמרה לו רבי לאו בדין מתלא מתלין בירושלים מלח ממון חסר ואמרי לה חסר אמר לה של בית חמין היכן הוא אמרה לו רבי בא זה ואבד זה באותה שעה אמר להן רבן יוחנן בן זנאי לתלמידיו כל ימי חיינו קורא מקרא הזה אם לא תדעי לך היפה בנשים צאי לך בעקבי הצאן ולא למדתי מה שכתב בו [שנתחייבו] עד שבאתי היום ואמרת מה שכתב שנתחייבו ישראל לאומה שפלה ולא באומה שפלה בלבד אלא לגללי בהמתן שוב אמרה לו רבי זכור אתה כשחתמת על כתבתי אמר לה הן אמר לתלמידיו העבודה אני חתמתי על כתובתי של ריבה זו והיו קורין בה אלה אלהים

ציורים

א כתובות סו: בשני קצת.

איני מוסר לך תישים. כלומר זכרים אלא גדיים נקבות וכן כבשים נקבות. (כ"א)
ד ריבה. נערה. (כ"ב) לאו בדין מתלא מתלין. לא כך מושלך משל. (רש"י) מלח ממון חסר. הרוצה לגרום שיתקיים ממנו יחסר לצדקה, ואבי לא נתן. (שם) בא זה ואבד זה.

אבות דרבי נתן פרק יז

נוסחת הספרים

דינרי זהב בדינרי צורי, מימיהם של בית אביה של ריב זו לא היו נכנסים מבתיהם לבית המקדש עד שפורסין לו כלי מילת:

ה מעשה בריכה אחת שנשכית היא ועשר שפחותיה ונטלה כותי אחד והיתה מתגדלת ובאת בתוך ביתו יום אחד נתן לה כדה ואמר לה צאי והבא לי מים עמדה אות משפחותיה ונטלתו ממנה אמר לה מהו אמרה לו חיי ראשך אדוני אני הייתי מחמש מאות שפחות של אמה של ריבה זו כיון ששמע את דבריה שגרה בת חורין היא ועשר שפחותיה:

ו שוב מעשה בריכה אחת שנשכית ונטלה כותי אחד והיתה מתגדלת ובאת בתוך ביתו בא לו בעל החלום ואמר לו הוצא ריבה זו מתוך ביתך אמרה לו אשתו אל תוציאנה. שוב בא לו בעל החלום א"ל אם אין אתה מוציאה הריני הורגך עמד והוציאה. והיה מולך אחריה אמר איך ואראה מה יהא בסופה של ריבה זו. כשהיא הולכת בדרך צמאתה וירדה לשותות מים על המעיין כיון שהניחה ידה על הכותל יצא עליה נחש ונשכה ומתה והיתה צפה על פני המים ירד ונטלה והעלה וקברה. ובא ואמר לאשתו עם זו שאתה רואה לא כעם עליהם אלא אביהם שבשמים:

ז וכל מעשיך יהיו לשם שמים לשם תורה שנאמר בכל דרכיך דעהו והוא ישר אורחותיו:

ח רבי שמעון אומר הוי זהיר ובתפלה ובשאתה בק"ש ובתפלה ובשאתה

אלפים דינרי זהב בדינרי צורי מבית אביה, חוץ מבית חמיה. מימיהם של בית אביה של ריבה זו לא היו נכנסים מבתיהם לבית המקדש, עד שפורסין לו כלי מילת.

ה מעשה בריכה אחת שנשכית, היא ועשר שפחותיה. ונטלה יוני אחד, והיתה מתגדלת וכאה בתוך ביתו. יום אחד נתן לה כדה ואמר לה: צאי והביאי לי מים. עמדה אחת משפחותיה ונטלתו ממנה. אמר לה: מה זו. אמרה לו: חיי ראשך, אדוני, אני הייתי מחמש מאות שפחות של אמה של ריבה זו. כיון ששמע את דבריה, שגרה בת חורין, היא ועשר שפחותיה.

ו שוב מעשה בריכה אחת שנשכית ונטלה יוני אחד, והיתה מתגדלת וכאה בתוך ביתו. בא לו בעל החלום ואמר לו: הוצא ריבה זו מתוך ביתך. אמרה לו אשתו: אל תוציאנה. שוב בא לו בעל החלום, אמר לו: אם אין אתה מוציאה, הריני הורגך. עמד והוציאה, והיה מהלך אחריה. אמר: אלך ואראה מה יהא בסופה של ריבה זו. כשהיא הולכת בדרך צמאתה, וירדה לשותות מים על המעיין. כיון שהניחה ידה על הכותל, יצא עליה נחש ונשכה ומתה, והיתה צפה על פני המים. ירד ונטלה, והעלה וקברה, ובא ואמר לאשתו: עם זו שאת רואה, לא כעם עליהם אלא אביהם שבשמים.

ז וכל מעשיך יהיו לשם שמים – לשם תורה, שנאמר (משלי ג): "בכל דרכיך דעהו, והוא ישר ארחיך".

ח רבי שמעון אומר: הוי זהיר בקריאת שמע ובתפלה;

שנתערב בו ממון של אבי. (שם) כלי מילת. בגדי צמר דק ונקי. (כ"י)

ח הוי זהיר בקר"ש ובתפילה. לקרוא קר"ש בשעתו וכן כל תפילה ותפילה בזמנה. (רע"ב)

ציונים

ב עין ברכות סג.

אבות דרבי נתן פרק יח צט

נוסחת הספרים

התורה טבעות טבעות. לר"א בן עזריה קרא לו קופה של רובלים ולמה היה ר"א דומה לרובל שנטל קופתו ונכנס למדינה וכאן בני המדינה יאמרו לו שמן טוב יש עמך פליטין יש עמך אפרסמון יש עמך ומוצאין הכל עמו כך היה ר"א בן עזריה בזמן שח"ל נכנס אצלו שאלו במקרא אומר לו במשנה אומר לו במדרש אומר לו בהלכות אומר לו בהגדות אומר לו כיון שיצא מלפניו הוא מלא טוב וברכה:

ב לעת זקנתו של ר' יהושע נכנסו תלמידיו לבקריו אמר להם בני מה חידוש לכם בבית המדרש אמרו לו תלמידך אנו ומימך אנו שאנו אמר להם ח"ו שאין דור יתום (של חכמים) שבת של מי היתה אמרו לו שבת של ר"א בן עזריה היתה. אמר להם ובמה היתה ההגדה היום אמרו בפרשת הקהל את העם האנשים והנשים והטף אמר להם ומה דרש בה אמרו לו כך דרש בה אנשים באים ללמוד ונשים לשמוע טף למה הם באים כדי לתת שכר טוב למביאים אמר להם מרגלית טובה היתה בידכם וקשתם האברה ממני אלמלא לא באתם אלא לשמוע דבר זה די. אמרו לו ועוד דרש בה דברי חכמים כדרכונות וכמסמרות וטועים בעלי אסופות מה דרבן זה מכון את הפרה לתלמיה כך דברי תורה מכונן את האדם לרבי חיים אי מה דרבן זה

רבי עקיבא, ועשה כל התורה טבעות טבעות. לרבי אלעזר בן עזריה קרא לו: קפה של רובלים. ולמה היה רבי אלעזר דומה, לרובל שנטל קפתו ונכנס למדינה, וכאן בני המדינה ואמרו לו: שמן טוב יש עמך, פליטון יש עמך, אפרסמון יש עמך – ומוצאין הכל עמו. כך היה רבי אלעזר בן עזריה. בזמן שתלמיד-חכם נכנס אצלו, שאלו במקרא – אומר לו, במשנה – אומר לו, במדרש – אומר לו, בהלכות – אומר לו, בהגדות – אומר לו. כיון שיצא מלפניו, הוא מלא טוב וברכה.

ב לעת זקנתו של רבי יהושע, נכנסו תלמידיו לבקריו. אמר להם: בני, מה חידוש לכם בבית-המדרש. אמרו לו: תלמידך אנו, ומימך אנו שותים. אמר להם: אי אפשר לבית-המדרש בלא חידוש. שבת של מי היתה. אמרו לו: שבת של רבי אלעזר בן עזריה היתה. אמר להם: ובמה היתה ההגדה היום. אמרו: בפרשת "הקהל את העם האנשים והנשים והטף" (דברים לא). אמר להם: ומה דרש בה. אמרו לו, כך דרש בה: אנשים באים ללמד, ונשים – לשמע; טף למה הם באים – כדי לתת שכר טוב למביאייהם. אמר להם: מרגלית טובה היתה בידכם ובקשתם לאברה ממני; אלמלא באתם אלא להשמיע דבר זה – די. אמרו לו, ועוד דרש בה: "דברי חכמים כדרכונות וכמשמרות נטועים בעלי אספות" (קהלת יב) – מה דרבן זה מכון את הפרה לתלמיה, כך דברי-תורה מכונן את האדם לדרכי חיים; אי מה דרבן זה מטלטל,

צ"י"ב

ב חגיגה ג, [והובא שם עוד

סדורים בפיו ולא אמר אלמוד מקרא לעצמו מדרש לעצמו אבל כשנעשה חכם גדול עשה כל התורה מטבעות מטבעות סידר מדרש ספרי וספרא לבדן ושנאן לעצמן לתלמידיו והלכות לעצמן ואגדות לעצמן. (רש"י גיטין ס"ז.) טבעות טבעות. היינו טבעות שהכלים נטלים על ידיהם, כך עשה ר"ע כללים כללים לזכור למודו. (ריעב"ן)

ב שבת של מי היתה. מי דרש בשבת זו. (רש"י) דרבן. יתר התקועה במחרישה. (כ"י) מה

אף דברי-תורה משלטלין – תלמוד לומר: "וכמשמרות"; אי מה מסמר חסר ולא יתיר, אף דברי-תורה בן – תלמוד לומר: "נטועים", מה נטיעה פרה ורבה, אף דברי-תורה בן. "בעלי אספות" – אלו תלמידי חכמים שנכנסין ויושבין אספות אספות, אלו אוסרין ואלו מתירין; אלו מטמאין ואלו מטהרין; אלו פוסלין ואלו מכשירין. שמה יאמר אדם: היאך אני לומד תורה מעתה, תלמוד לומר: "כלם נתנו מרעה אחד" – אל אחד נתנם, פרנס אחד אמרם. אף אתה, עשה אונך באפרנסת והכנס בהם דברי אוסרין ודברי מתירין, דברי מטמאים ודברי מטהרין, דברי פוסלין ודברי מכשירין. אמר להם: אין דור יתום, שרבי אלעזר בן עזריה שרוי בתוכו. ולרבי יוחנן בן-נורי קרא לו: קפה של הלכות, ולרבי יוסי הגלילי – מלקט יפה בלא גסות הרוח, שהיה מלקט מדת חכמים ומשנת כל חכמי ישראל.

ג יאסי בן-יהודה היה קורא לחכמים שמות: לרבי מאיר – חכם וסופר; לרבי יהודה – חכם לכשירצה; לרבי אליעזר בן-יעקב – קב ונקי; לרבי יוסי – נמוקו עמו; לרבי טרפון קרא לו: גל של אגוזים; לרבי עקיבא קרא לו: אוצר בלום; לרבי אלעזר בן עזריה – קפה של בשמים, ולרבי יוחנן בן-נורי קרא לו: קפה של הרוכלים; לרבי יוסי הגלילי – מלקט יפה בלא גסות הרוח; לרבי שמעון בן גמליאל – חנות מיוזנת;

מבטל אף דברי תורה מבטלין ת"ל וכמסמרות נטועים מה נטועים אינן מתקרינן אף דברי תורה אינן מתקרינן בעלי אספות אלו ת"ל שנכנסין ויושבין אספות אספות אלו אוסרין ואלו מתירין אלו מטמאין ואלו מטהרין אלו פוסלין ואלו מכשירין [שמה יאמר אדם] אשכ ולא אשנה ת"ל נתנו מרועה אחד אל אחד בראם ופרנסם אחד נתנם רבון כל המעשים אמרם אף אתה עשה אונך כאפרנסת והכנס בהם דברי אוסרין ודברי מתירין דברי מטמאים ודברי מטהרין דברי פוסלין ודברי מכשירין ולר' יוחנן בן נורי קרא לו קופה של הלכות. ולר' יוסי הגלילי מלקט יפה בלא גסות הרוח שאחז בה מדת חכמים מהר סיני והיה משנן בה כל חכמי ישראל:

ג יאסי בן יהודה היה קורא לחכמים שמות. לר"מ חכם וסופר. לר' יהודה חכם לכשירצה. לר"א בן יעקב קב ונקי. לרבי יוסי נמוקו עמו. ולרבי יוחנן בן נורי קופה של הלכות. לרבי יוסי הגלילי מלקט יפה בלא גסות הרוח. לר' שמעון בן גמליאל חנות מלא ארגון מב לר"ש

ציורים

דבר משמן. ג גיטין סז.

דרבן זה מוטל. שאינו מתקיים. (מהרש"א) חסר ולא יתיר. שמחסר ומנקב בכותל. (שם) בלא גסות וכו'. שהיה עניו ללמוד אפילו מקטן ממנו. (ב"י)

ג חכם לכשירצה. כשהיה רוצה להיות מתון ומתיישב בדבריו היה חכם. (רש"י) קב ונקי. לא לימד הרבה כשאר חבריו אלא מה שאומר בבית המדרש נקי הוא שהלכה כמותו לעולם. (רש"י) גיטין סז. נמוקו עמו. פרושו עמו לתת טעם לכל דבריו שהיה מיישב את דבריו. (רש"י) שם) חנות מיוזנת. יינה מוכן בה תמיד שאין החנוני צריך לומר ללוקחין המתינו ואביא לכם כך

אבות דרבי נתן פרק יט

נומחת הספרים

שונה הרבה ומשכח קמעא.
לאח"כ מצאו רבי שמעון
לאיסי בן יהודה א"ל מפני מה
אתה מפטפט דברי בפני ת"ח
א"ל ובי אמרתי עליך אלא
שאתה שונה הרבה ומשכח
קמעא ומה שאתה משכח
סובין של משנתך:

פרק חשעה עשר

א עקביא בן מהללאל אומר
כל הנותן ארבעה דברים אל
לבו, שוב אינו חוטא מאין הוא
בא ולאן הוא הולך ומה עתיד
להיות ומי הוא רייני [מאין]
הוא בא ממקום חושך ולאן
הולך למקום חושך ואפילה
ומה עתיד להיות עפר רמה
ותולעה ומי הוא רייני [מלך]
מלכי המלכים הקב"ה:

ב רבי שמעון אומר בא
ממקום חושך וחזור למקום
חושך בא מטפה סרוחה
ממקום שאין העין יכולה
לראות ומה עתיד להיות עפר
רמה ותולעה שנא' אף כי
אנוש רמה [וכן] אדם תולעה
רבי אלעזר בן יעקב אומר
רמה בחייו [וכן] אדם תולעה
במותו איזה רמה בחייו [זה]
כניס [וכן] אדם תולעה במותו
זה שמרחיש במותו:

ג ר"ש בן אלעזר אומר
אמשול לך משל למה הדבר
דומה למלך שבנה פלטרין
גדולים וישב בבולם וביס של
בורסקי עוברת בתוכה ונופל
על פתחה כל עובר ושב אימר
כמה נאה ומשובח פלטרין זו:

ציונים

א דרך ארץ רבה פ"ג [הובא
שם משם בן עזאי]. ב ויק"ר
פ"ח, קה"ר פ"ב.

לרבי שמעון - שונה הרבה ומשכח קמעא. ואחר-כך
מצאו רבי שמעון לאיסי בן יהודה, אמר לו: מפני מה
אתה מפטפט דברי בפני תלמידי חכמים. אמר לו: וכי
אמרתי עליך, אלא שאתה שונה הרבה ומשכח קמעא;
ומה שאתה משכח - סובין של משנתך.

פרק תשעה-עשר

א עקביא בן מהללאל אומר: "כל הנותן ארבעה דברים
אל לבו, שוב אינו חוטא: במאין הוא בא, ולאן הוא
הולך, ומה עתיד להיות, ומי הוא רייני. מאין הוא בא -
ממקום חשך, ולאן הולך - למקום חשך ואפלה. ומה
עתיד להיות - עפר, רמה ותולעה. ומי הוא רייני - מלך
מלכי המלכים הקדוש-ברוך-הוא.

ב רבי שמעון אומר: בא ממקום חשך וחזור למקום
חשך. בא מטפה סרוחה, ממקום שאין העין יכולה
לראות. ומה עתיד להיות - עפר, רמה ותולעה, שנאמר
(איוב כה): "אף כי אנוש רמה ויבן אדם תולעה". רבי
אלעזר בן יעקב אומר: רמה בחייו, ויבן אדם תולעה
במותו. איזה רמה בחייו - זה כניס; ויבן אדם תולעה
במותו - זה שמרחיש במותו.

ג רבי שמעון בן אלעזר אומר: אמשול לך משל למה
הדבר דומה. למלך שבנה פלטרין גדולה ומשבחת
בכלה, וביס של בורסקי עוברת בתוכה ונופל על פתחה.
כל עובר ושב אומר: כמה נאה ומשבח פלטרין זו.

נצרך אדם ללמד מפיו מזומן לו ותלמודו ערוך בפיו. (רש"י שם)
ששכח מתלמודו לא שכח אלא דברים שלא נראו שהלכה כמותן. (רש"י שם)

פרק יט

ג בורסקי. מקום עיבוד עורות ומדיף ריח רע. (ב"א)

אלמלא ביב של ברסקי היתה עוברת בתוכה. אף כף אדם דומה. ומה אם עכשו, שמוציאין ממעיו מעין סרוח – כף מתגאה על הבריות; אם היה מוציא מעין של שמן טוב, אפרסמון ופליטון על אחת וכמה שיתגאה על הבריות.

אלמלא ביב של בורסקי לא היתה עוברת בתוכה. אף כף אדם דומה ומה אם עכשו שמוציאין ממעיו מעין סרוח כך מתגאה על הבריות אם היה מוציא מעין של שמן טוב אפרסמון ופליטון על אחת וכמה שיתגאה על הבריות:

ד' כשחלה רבי אליעזר, נכנסו תלמידיו לבקרו וישבו לפניו. אמרו לו: רבנו, למדנו ארחות חיים. אמר להם: צאו והזהרו איש בכבוד חברו; ובשעה שאתם מתפללין, דעו לפני מי אתם עומדים להתפלל, שמתוך דבר זה תזכו לחיי העולם הבא. אמר רבי אלעזר בן עזריה: 'חמשה דברים למדנו מרבי אליעזר, ושמחנו בהן יותר ממה ששמחנו בהן בחייו אלו הן: [כסת] ענולה והכדור והאימון והקמיע והתפלה שנקרעה שאמרת לנו מה הן אמר להם טמאים הם והזהרו בהן והטבילו אותן כמה שהן שהלכות קבועות שנאמרו לו למשה בסיני.

ד' כשחלה ר"א נכנסו תלמידיו לבקרו וישבו לפניו אמרו לו רבנו למדנו דבר אחר ממה שלמדנו אמר להם מה אלמד אתכם צאו והזהרו איש בכבוד חברו ובשעה שאתם מתפללין דעו לפני מי אתם עומדים להתפלל שמתוך דבר זה תזכו לחיי העוה"ב אמר רבי אלעזר בן עזריה חמשה דברים למדנו מרבי אליעזר ושמחנו בהן יותר ממה ששמחנו בהן בחייו אלו הן [כסת] ענולה והכדור והאימון והקמיע והתפלה שנקרעה שאמרת לנו מה הן אמר להם טמאים הם והזהרו בהן והטבילו אותן כמה שהן שהלכות קבועות שנאמרו לו למשה בסיני:

פרק עשרים

א רבי חנניה סגן הכהנים אומר כל הנותן ד"ת על לבו מבטלין ממנו הרהורי חרב הרהורי רעב הרהורי שטות הרהורי זנות הרהורי יצר הרע הרהורי אשת איש הרהורי דברים בטלים הרהורי עול כשר ודם שכן כתוב בספר תלים על ידי מלך ישראל שנא' פקודי ה' ישרים משמחי

צינונים

ג ברכות כח: ד סנהדרין סח. א סדר אליהו זוטא פט"ו ושם הובא בשם רשב"י ובסגנון אחר. ב במדבר רבה פ"ט.

פרק עשרים

א "רבי חנינא סגן הכהנים אומר: כל הנותן דברי תורה על לבו, מבטלין ממנו הרהורי חרב, הרהורי רעב, הרהורי שטות, הרהורי זנות, הרהורי יצר הרע, הרהורי אשת איש, הרהורי דברים בטלים, הרהורי עול בשור ודם; שכן כתוב בספר תלים על ידי דוד מלך ישראל, שנאמר (תהלים יט): "פקודי ה' ישרים משמחי לב, מצות

ד' כסת ענולה וכו'. בכל אלו נחלקו ר' אליעזר וחכמים אם מקבלין טומאה או לא. (ע"י לקמן כה, ג) הלכות קבועות. אין להרהר אחריהן שנאמרו למשה בסיני. (ב"א)

פרק כ

א משמחי לב. ע"י התורה הלב שמח, וממילא הולכים אותם הרהורים וחטאים. (כס"ד)

אבות דרבי נתן פרק כ

קג

נוסחת הספרים

לב מצות ה' כזה מאירת עינים. וכל שאינו נותן דברי תורה על לבו נותנין לו הרהורי חרב הרהורי רעב הרהורי שטות הרהורי זנות הרהורי יצר הרע הרהורי אשת איש הרהורי דברים בטלים הרהורי עול כשר ודם שכן כתוב במשנה תורה על ידי משה רבינו והיו כך לאית ולמפות ובורעך עד עולם תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך כשמצחה ובמנוי לבב מרוב כל ועבדת את אייביך אשר ישלחנו " כך ברעב ובצמא ובקשין ובחסר כל. כרע כיעד בזמן שאדם תואב לאכול פת שעורים ואינו מוצא אייביו מבקשין ממנו פת נקה וכשר שמן. ובצמא כיעד בזמן שאדם מתאווה לשותות טפה של חומין טפה של שכר ואינו מוצא אייביו מבקשין ממנו " מן משוכה שבכל המדינות. ובקשין כיעד בזמן שאדם יבא ללבוש חלוק של צמר או של פשתן ואינו מוצא אייביו מבקשין ממנו השיראין והכלך שבכל המדינות. ובחסר כל בלא גר ובלא סבין ובלא שלחן. דבר אחר בחסר כל בלא חמין ובלא מלח זו היא קללה שמקללין בני אדם אל יחא דך חומין ומלח בתוך ביתך. הוא היה אומר אל תראוני שאני שחרחרת ששופתני השמש אלו כל בנות שביהודה שפרקו עולו של הקדוש ברוך הוא מעליהם והמליכו עליהם מלך כשר ודם. דבר אחר בני אמו נחרי בי זה משה שהרג את המצרי שנא "יהי בימים ההם ויגדל משה ויצא אל אחיו וירא בסבלותם [וגו'] ייפן כה וכה וירא כי אין איש

ה' ברה מאירת עינים". וכל שאינו נותן דברי-תורה על לבו, נותנין לו הרהורי חרב, הרהורי רעב, הרהורי שטות, הרהורי זנות, הרהורי יצר הרע, הרהורי אשת איש, הרהורי דברים בטלים, הרהורי על פשר ודם; שפך כתוב במשנה תורה על-ידי משה רבינו (דברים כח): "והיו כך לאות ולמופת ובזרעך עד עולם. תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב מרב כל. ועבדת את אייביך אשר ישלחנו ה' בך ברעב ובצמא ובקשין ובחסר כל, ונתן על פרזל על צוארך וגו'". 'ברעב' כיצד, שתאב לאכל פת קבר ואינו מוצא – ואייביו מבקשין ממנו פת נקה ובשר שמן. 'ובצמא' כיצד, מתאווה לשותות טפה של חמץ, טפה של שכר, ואינו מוצא – ואייביו מבקשין ממנו יין משבח שפכל המדינות. 'ובקשין' כיצד, שמבקש ללבש חלוק של צמר או של פשתן ואינו מוצא – ואייביו מבקשין ממנו השיראין והכלך הטוב שפכל המדינות. 'ובחסר כל' – בלא גר ובלא סבין ובלא שלחן. דבר אחר 'בחסר כל' – בלא חמץ ובלא מלח; זו היא קללה שמקללין בני-אדם: "אל יחא לך חמץ ומלח בתוך ביתך".

הוא היה אומר (שה"ש א): "אל תראני שאני שחרחרת ששופתני השמש, בני אמי נחרו בי" – אלו בולאות שביהודה, שפרקו עלו של הקדוש-ברוך-הוא מעליהם והמליכו עליהם מלך כשר ודם. "ששופתני השמש בני אמי נחרו בי" – זה משה, שהרג את המצרי; שנאמר (שמות ב): "ויהי בימים ההם ויגדל משה ויצא אל אחיו וירא בסבלותם וגו'. ויפן כה וכה וירא כי אין איש –

בולאות. עשירים, ויש מפרשים שרות ושרים. (ב"י, תומ"י) ששופתני השמש זה משה. כך אמרה כנס"י בגלות, אל תבזוני ואל תעשו לי שום רעה, כי דעו וראו שהשקיף וצפה בי השמש, היינו משה (שפני משה כפני חמה), וכמ"ש וירא בסבלותם וכו' ויך את המצרי וכו'. (כ"א)

מה תלמוד לומר "כי אין איש", מלמד שהושיב לו משה סנהדראות של מלאכי השרת ואמר להם: אהרונ את זה. אמרו לו: הרג. וכי בחרב הרגו, והלוא במאמר הרגו, שנאמר (שם): "הלהרגני אתה אמר כאשר הרגת את המצרי מלמד שהרגנו בשם ר"א בני אמי נחרו כי זה משה שברח למדון שנא' וישמע פרעה את הדבר הזה ויבקש להרוג את משה ויכרת משה מפני פרעה וישב בארץ מדין וישב על הכבד ויבאו הדויעים ויגרשו ויקם משה ויושען וישק את צאנם בא משה וישב עליהם כדן אמר להם מנהגו של עולם אנשים ממלאין ונשים משקות כאן נשים דולות ואנשים משקין ענות הדין יש כאן חייבין בדין חייבין לשעה ויש אומרים כל זמן שהיה משה עומד על שפת הכבד היו המים צפין ועולין לקראתו וכיון שחזר חזרו המים לאחוריהם באותה שעה אמר אוי לי שהנחתי את עמי ובאתי לדור עם כותים. ר"א בני אמי נחרו בי אלו ישראל שעשו את העגל שבתחלה אמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע. חזרו המים צפין ועולין לקראתו. אוי לי, שהנחתי את עמי ובאתי לדור עם אמות העולם. דבר אחר: "בני אמי נחרו בי" – אלו ישראל שעשו את העגל. שבתחלה אמרו (שם כד): "כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע", חזרו המים צפין ועולין לקראתו. אוי לי, שהנחתי את עמי ובאתי לדור עם אמות העולם. דבר אחר: "בני אמי נחרו בי" – אלו מרגלים, שהוציאו דבת הארץ, וגרמו להם לישראל שיפלו פגריהם במדבר, שנאמר (במדבר יד): "במדבר הזה יפלו פגריכם". "שמני נטרה את הפרמים, פרמי שלי לא נטרתי" (שה"ש א) – אמר הקדוש-ברוך-הוא: מי גרם לי להיטיב לאמות העולם, אלא ישראל; שאמות העולם שרויים בשלוח, והם דחופים ונוזופים ומטלטלים. דבר אחר: "שמני נטרה את הפרמים" – אלו ישראל, שגלו לבבל. עמדו עליהם נביאים שביניהם ואמרו להם: הפרישו תרומות ומעשרות. אמרו להם: כל עצמנו לא גלינו מארצנו אלא

מה ת"ל כי אין איש מלמד שהושיב לו משה סנהדראות של מלאכי השרת ואמר להם אהרונ את זה אמרו לו הרג וכי בחרב הרגו והלא במאמר הרגו שנא' הלהרגני אתה אמר כאשר הרגת את המצרי מלמד שהרגנו בשם ר"א בני אמי נחרו כי זה משה שברח למדון שנא' וישמע פרעה את הדבר הזה ויבקש להרוג את משה ויכרת משה מפני פרעה וישב בארץ מדין וישב על הכבד ויבאו הדויעים ויגרשו ויקם משה ויושען וישק את צאנם בא משה וישב עליהם כדן אמר להם מנהגו של עולם אנשים ממלאין ונשים משקות כאן נשים דולות ואנשים משקין ענות הדין יש כאן חייבין בדין חייבין לשעה ויש אומרים כל זמן שהיה משה עומד על שפת הכבד היו המים צפין ועולין לקראתו וכיון שחזר חזרו המים לאחוריהם באותה שעה אמר אוי לי שהנחתי את עמי ובאתי לדור עם כותים. ר"א בני אמי נחרו בי אלו ישראל שעשו את העגל שבתחלה אמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע חזרו המים צפין ועולין לקראתו. אוי לי, שהנחתי את עמי ובאתי לדור עם אמות העולם. דבר אחר: "בני אמי נחרו בי" – אלו מרגלים, שהוציאו דבת הארץ, וגרמו להם לישראל שיפלו פגריהם במדבר, שנאמר (במדבר יד): "במדבר הזה יפלו פגריכם". "שמני נטרה את הפרמים, פרמי שלי לא נטרתי" (שה"ש א) – אמר הקדוש-ברוך-הוא: מי גרם לי להיטיב לאמות העולם, אלא ישראל; שאמות העולם שרויים בשלוח, והם דחופים ונוזופים ומטלטלים. דבר אחר: "שמני נטרה את הפרמים" – אלו ישראל, שגלו לבבל. עמדו עליהם נביאים שביניהם ואמרו להם: הפרישו תרומות ומעשרות אמרו להם: כל עצמנו לא גלינו מארצנו אלא עד שלא הפרשנו תרומות

צינים

ג שמות רבה א-לב, ד שהש"ה, ודרש שם בעוד כמה אופנים.

אבות דרבי נתן פרק כא קה

נוסחת הספרים

ומעשרות ועכשיו אתם
אומרים לנו שנפריש תרומות
ומעשרות ולכך נאמר שבנוי
נוטת את הכרמים:]

פרק אחד ועשרים

א רבי דוסא בן הרקנים אומר
שינה של שחרית יין של
צהרים כו'. שינה של שחרית
כיצד מלמד שלא יתכוון אדם
לישן עד שתעבור עליו זמן
ק"ש שאם ישן עד שתעבור
עליו זמן ק"ש נמצא בטל מן
התורה שנאמר הדלת תסוב
על צירה ועצל על מטתו אמר
עצל שחל בדרך ארי בין
הרחובות. יין של צהרים כיצד
מלמד שלא יתכוון אדם
לשתות יין בצהרים שכל זמן
שארם שותה יין בצהרים
נמצא בטל מכל התורה בלילה
שנא' איך ארץ שמלכך נער
ושריף בבקר יאכלו ואומר
אשריך ארץ שמלכך בן חורים
וגו'. ואיו אותו עת הוי אומר
לעתיד לבא שנאמר אני יי'
בעתה אחישנה. ואומר בעת
יאמר ליעקב ולישראל וגו' כך
אמר הקב"ה לבלעם בעת ולא
בעת [לא] בעת שאתה עומד
בתוכה [אלא] בעת שאני
עתיד לעשות להם גאולה
לישראל. שית ילדים כיצד
מלמד שלא יתכוון אדם
בשעה שהוא שונה בביתו
לשוח עם אשתו עם בנו ועם
בנותיו שכל זמן שאדם יושב
בתוך ביתו ושונה ומשיח עם
בניו ובני ביתו נמצא בטל מן

צינונים

א עי' דברים וכה חו ביאור
הפסוק ביתר ביאור. ב עיין
שבת י' ובמדבר וכה יח
שנדרש הפסוק באופן שונה.

בשכיל שלא הפרשנו תרומות ומעשרות בארץ ישראל,
ועכשו אנו צריכין להפריש תרומות ומעשרות בבבבב.
לכך נאמר: "שמני נטרה את הכרמים, כרמי שלי לא
נטרתי".

פרק אחד ועשרים

א רבי דוסא בן הרקנים אומר: שנה של שחרית ויין
של צהרים וכו'. "שנה של שחרית" כיצד, מלמד שלא
יתכונן אדם לישן עד שתעבור עליו זמן קריאת שמע,
שאם יישן עד שתעבור עליו זמן קריאת שמע, נמצא
בטל מן הקריאת שמע, "שנאמר (משלי כו): "אמר עצל
שחל בדרך, ארי בין הרחובות. הדלת תסוב על צירה,
ועצל על מטתו". "יין של צהרים" כיצד, מלמד שלא
יתכונן אדם לשתות יין בצהרים, שכל זמן שאדם שותה
יין בצהרים, נמצא בטל מדברי תורה, "שנאמר (קהלת י):
"אי לך ארץ שמלכך נער, ושריף בבקר יאכלו"; ואומר
(שם): "אשריך ארץ שמלכך בן חורים, ושריף בעת
יאכלו". ואיו אותו עת, הוי אומר: לעתיד לבוא,
שנאמר (ישעיה ס): "אני ה' בעתה אחישנה"; ואומר
(במדבר כג): "בעת יאמר ליעקב ולישראל וגו'". כך אמר
הקדוש ברוך הוא לבלעם: "בעת" ולא "בעת" – לא
בעת שאתה עומד בתוכה, אלא בעת שאני עתיד לעשות
להם גאולה לישראל. "שית ילדים" כיצד, מלמד שלא
יתכונן אדם בשעה שהוא שונה בביתו, לשוח עם אשתו,
עם בניו ועם בנותיו; שכל זמן שאדם יושב בתוך ביתו
ושונה ומשיח עם בניו ובני ביתו, נמצא בטל מן

פרק כא

א הדלת תסוב על צירה. מחמת האנשים ההולכים למלאכתם, והעצל עדיין על מטתו. (אכ"ע)
שנאמר אני ה' בעתה אחישנה. זה קאי על הגאולה, נמצא תיבת 'בעת יאכלו' מכוונת לתיבת
'בעתה אחישנה'. (כ"י)

התורה, שְׁנֵאֲמַר (יהושע א): "לא ימוש סֵפֶר התורה הזֶה מִפִּיד וְהִגִּיתָ בוּ יוֹמָם וְלַיְלָה". "וְיֹשִׁיבָת בְּתֵי כְנִסְיֹת שֶׁל עַמִּי הָאָרֶץ" כִּיצַד, מִלְּמַד שֶׁלֹּא יֵשֵׁב אָדָם עִם יוֹשְׁבֵי קִרְנוֹת בְּשׁוּק, וְנִמְצָא כְּטֵל מִן הַתּוֹרָה, שְׁנֵאֲמַר (תהלים א): "אֲשֶׁרִי הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא הֵלֵךְ בַּעֲצַת רְשָׁעִים וּבְדֶרֶךְ חַטָּאִים לֹא עָמַד וּבִמְוֶשֶׁב לָצִים לֹא יָשָׁב". רַבִּי מֵאִיר אֹמֵר: וְמָה תִּלְמֹד לֹמֵר "וּבִמְוֶשֶׁב לָצִים", יֵאלֹו תַרְטִיאוֹת וְקַרְקִסִּיאוֹת שֶׁלֹּהֶן שֶׁל לָצִים. וְמָה פִּרְעָנוֹתָן לַעֲתִיד לָבוֹא, שְׁנֵאֲמַר (תהלים לו): "כִּי מִרְעִים יִכְרֹתוּן", וְאִין מִרְעִים אֵלֹא רְשָׁעִים, שְׁנֵאֲמַר (שם נו): "שְׁנֵאֲתִי קֵהֵל מִרְעִים וְעַם רְשָׁעִים לֹא אֲשָׁב"; וְאֹמֵר (מלאכי ג): "כִּי הִנֵּה הַיּוֹם בָּא בַּעַר פֶּתְנוֹר, וְהָיוּ כָּל זָדִים וְכָל עֲשֵׂה רְשָׁעָה קֵשׁ", וְאִין זָדִים אֵלֹא לָצִים, שְׁנֵאֲמַר (משלי כא): "זֶד זֶהִיר לִץ שְׁמוֹ".

ב מַעֲשֵׂה בְּרַבִּי עֲקִיבָא, שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב וְשׁוֹנֶה לְתַלְמִידֵיו, וְנִזְכָּר לוֹ מָה שֶׁעָשָׂה בִּילְדוּתוֹ. אָמַר: 'מוֹדָה אֲנִי לַפָּנִיד ה' אֱלֹהִי, שֶׁשְּׁמַתָּ חֲלָקִי מִיוֹשְׁבֵי בֵּית הַמִּדְרָשׁ וְלֹא שְׁמַתָּ חֲלָקִי מִיוֹשְׁבֵי קִרְנוֹת בְּשׁוּק.

פֶּרֶק שְׁנִימ וְעֲשָׂרִים

א רַבִּי חֲנִינָא בֶן דֹּסָא אֹמֵר: כֹּל שִׁירָאֵת חֲטָאוֹ קוֹדֶמֶת לְחֻכְמָתוֹ, חֻכְמָתוֹ מִתְקִימָתָהּ, שְׁנֵאֲמַר (תהלים קיא): "רִאשִׁית חֻכְמָה יִרְאֵת ה'". הוּא הָיָה אֹמֵר: כֹּל שֶׁמַּעֲשִׂיו מִרְבִּין וְכו', שְׁנֵאֲמַר: "נַעֲשֵׂה וְנִשְׁמַע". אָמְרוּ לִפְנֵי רַבִּין יוֹחָנָן

הַתּוֹרָה שְׁנֵא' לֹא יִמוֹשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיד וְהִגִּיתָ בוּ יוֹמָם וְלַיְלָה וְיֹשִׁיבָת בְּתֵי כְנִסְיֹת שֶׁל עַמִּי הָאָרֶץ כִּיצַד מִלְּמַד שֶׁלֹּא יֵשֵׁב אָדָם עִם יוֹשְׁבֵי קִרְנוֹת בְּשׁוּק וְנִמְצָא בַּטֵּל מִן הַתּוֹרָה שְׁנֵאֲמַר אֲשֶׁרִי הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא הֵלֵךְ בַּעֲצַת רְשָׁעִים [כִּי אִם בְּתוֹרַת ה'] חֲפִצוֹן רַבִּי מֵאִיר אֹמֵר וְמָה תִּלְמֹד לֹמֵר וּבִמְוֶשֶׁב לָצִים לֹא יָשָׁב אֵלֹו תַרְטִיאוֹת שֶׁל לָצִים שְׁכֹהֵן דִּנִּין גִּנִּין נַפְשׁוֹת לְהַמִּית. שְׁנֵא' שְׁנֵאֲתִי קֵהֵל מִרְעִים וְעַם רְשָׁעִים לֹא אֲשָׁב. וְאִין מִרְעִים אֵלֹא רְשָׁעִים שְׁנֵא' כִּי מִרְעִים יִכְרֹתוּן וְמָה הוּא פִּרְעָנוֹתָן לַעֲתִיד לָבוֹא שְׁנֵאֲמַר כִּי הִנֵּה הַיּוֹם בָּא בַּעַר כְּתָנוֹר וְהָיוּ כָּל זָדִים וְכָל עֲשֵׂה רְשָׁעָה קֵשׁ. וְאִין זָדִים אֵלֹא לָצִים שְׁנֵא' זֶד זֶהִיר לִץ שְׁמוֹ: **ב** מַעֲשֵׂה בְּרַבִּי עֲקִיבָא, שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב וְשׁוֹנֶה לְתַלְמִידֵיו וְנִזְכָּר לוֹ מָה שֶׁעָשָׂה בִּילְדוּתוֹ אֹמֵר מוֹדָה אֲנִי לַפָּנִיד ה' אֱלֹהִי שֶׁשְּׁמַתָּ חֲלָקִי מִיוֹשְׁבֵי בֵּית הַמִּדְרָשׁ וְלֹא שְׁמַתָּ חֲלָקִי מִיוֹשְׁבֵי קִרְנוֹת בְּשׁוּק:

פֶּרֶק שְׁנִימ וְעֲשָׂרִים

א רַבִּי חֲנִינָא בֶן דֹּסָא אֹמֵר כֹּל שִׁירָאֵת חֲטָאוֹ קוֹדֶמֶת לְחֻכְמָתוֹ חֻכְמָתוֹ מִתְקִימָתָהּ שְׁנֵאֲמַר רִאשִׁית חֻכְמָה יִרְאֵת ה' הוּא הָיָה אֹמֵר כֹּל שֶׁמַּעֲשִׂיו מִרְבִּין וְכו' שְׁנֵאֲמַר נַעֲשֵׂה וְנִשְׁמַע אָמְרוּ לִפְנֵי רַבִּין יוֹחָנָן

צִיּוֹנִים

ג ע"ז יח: ד ברכות כח:

ב וְנִזְכָּר לוֹ מָה שֶׁעָשָׂה בִּילְדוּתוֹ. שֶׁעַד הַיּוֹתוֹ בֶּן אַרְבַּעִים שָׁנָה לֹא לָמַד וְעָשָׂה מַעֲשֵׂה נַעֲרוֹת. (יעב"ץ)

פֶּרֶק כב

א כֹּל שִׁירָאֵת חֲטָאוֹ וְכו'. שֶׁכָּל מַעֲשִׂיו וְעִנְיָנוֹ מִקְדַּמַּת יִרְאֵת חֲטָא וְבָא לִפְנֵי שְׁנִזְכָּר הוּא

אבות דרבי נתן פרק כב

קו

נוסחת הספרים

בן זכאי: חכם וירא-חטא מה הוא. אמר להם: הרי זה אמן, וכלי אמונתו בידו. חכם ואין ירא-חטא מהו. אמר להם: הרי זה אמן, ואין כלי אמונתו בידו. ראב"ע: אימר אם אין תורה אין דרך ארץ וכו'. הוא היה אימר אדם שיש בו מעשים טובים ולמד תורה הרבה למה הוא דומה לאילן שעומד על המים, ענפיו מועטין ושרשיו מרובין אפי' ארבע רוחות העולם באות ונושבות בו אין מוזין אותו ממקומו שנאמר ויהיה כעץ שתול על פלגי מים וגו'. אדם שאין בו מעשים טובים ולמד תורה למה הוא דומה לאילן שעומד במדבר ענפיו מרובין ושרשיו מועטין כשרוח נושבת בו עוקרתו והופכתו על פניו שנא' ויהיה כערער בערבה וגו'. רבן גמליאל אימר עשה לך רב וקנה לך חבר. רב לחכמה וחבר ללמוד והסתלק מן הספקות ואל תרבה לעשר אומדות:

ב שמעון בנו אימר כל ימי גדלותי בין החכמים ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה. ואם לחכמים יפה שתיקה קל וחומר לטיפשים:

ג לא חכמה מביא דברים ולא דברים מביא חכמה אלא מעשה. כל המרבה דברים מביא חטא שנא' כרוכ דברים לא יחדל פשע ואומר גם אויל מחריש חכם יחשב:

צ"ג

א תד"א רבה סוף פ"ט ופ"א.
ב תד"א זוטא פט"ז, ספרי
תבוא פיס' שה' ג פסחים צט.
ויק"ר פט"ז.

בן זכאי: חכם וירא-חטא מה הוא. אמר להם: הרי זה אמן, וכלי אמונתו בידו. חכם ואין ירא-חטא מהו. אמר להם: הרי זה אמן, ואין כלי אמונתו בידו. ירא-חטא ואין חכם מהו. אמר להם: אין זה אמן, אכל כלי אמונתו בידו. רבי אלעזר בן עזריה אומר: "אם אין תורה, אין דרך ארץ וכו'." * הוא היה אומר: אדם שיש בו מעשים טובים ולמד תורה הרבה, למה הוא דומה, לאילן שעומד על המים, ענפיו מועטין ושרשיו מרובין – אפלו ארבע רוחות העולם באות ונושבות בו, אין מזיזין אותו ממקומו, שנאמר (ירמיה יז): "והיה כעץ שתול על מים וגו'". אדם שאין בו מעשים טובים ולמד תורה, למה הוא דומה, לאילן שעומד במדבר, ענפיו מרובין ושרשיו מועטין – כשרוח נושבת בו, עוקרתו והופכתו על פניו, שנאמר (שם): "והיה כערער בערבה וגו'". רבן גמליאל אומר: עשה לך רב וקנה לך חבר – רב לחכמה, וחבר ללמוד. והסתלק מן הספקות, ואל תרבה לעשר אומדות.

ב שמעון בנו אומר: כל ימי גדלותי בין החכמים, ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה; ולא המדרש הוא העקר, אלא המעשה. ואם לחכמים יפה שתיקה, קל-וחומר לטיפשים.

ג לא חכמה מביא דברים, ולא דברים מביא חכמה, אלא מעשה. כל המרבה דברים, מביא חטא, שנאמר (משלי י): "כרוב דברים לא יחדל פשע"; ואומר (שם יז): "גם אויל מחריש חכם יחשב". רבי שמעון בן אלעזר

הדרכה
שקלאו
סל עד
יקומו

עליה בכל אשר הוא עושה. (רש"י אבות) מה הוא. למה הוא דומה. אומן. שיודע להלכות.
(ב"י) כלי אמונתו בידו. שמכין שהוא יר"ש דבריו מתקבלין. (שם) אין דרך ארץ. אין משאו ומתנו יפה עם הבריות. (רע"ב)

אומר: הלומד תורה וירא שמים, דומה לרופא שהביאו לפניו מכה, ויש לו אומל לחתך וסמני רפואה לרפאת; הלומד תורה ואינו ירא שמים, דומה לרופא שהביאו לפניו מכה, ויש לו אומל לחתך, ואין לו סמנין לרפאת.

פרק שלשה ועשרים

א בן-זומא אומר: איזהו חכם – הלומד מכל אדם, שנאמר (תהלים קיט): "מכל מלמדי השכלתי". איזו עלוב שבעלובים – זה שהוא עלוב כמשה רבנו, שנאמר (במדבר יב): "והאיש משה ענו מאד". איזהו עשיר שבעשירים – זה ששמת בחלקו, שנאמר (תהלים קכח): "יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך". איזו גבור שפגבורים – זה שכובש את יצרו, שנאמר (משלי טז): "טוב אך אפים מגבור ומשל ברוחו מלכד עיר". וכל הכובש את יצרו, מעלין עליו כאלו כבש עיר מלאה גבורים, שנאמר (שם כא): "עיר גברים עלה חכם". דבר אחר: אין גבורים אלא גבורי תורה, שנאמר (תהלים קג): "גברי כח עשי דברו". ויש אומרים: מלאכי השרת, שנאמר (שם): "ברכו ה' מלאכיו גברי כח וגו'". ויש אומרים: מי שעושה שונא אהבו.

ב הוא הנה אומר: אל תהי כז לכל אדם, שנאמר (משלי יג): "כז לדבר יחבל לו, וירא מצוה הוא ישלם". אלישע בן אבויה אומר: הלומד תורה לילד וכו'. הוא הנה אומר: הלומד תורה בילדותו למה הוא דומה, לעגלה שכבשוה כשהיא קטנה, שנאמר (הושע י): "ואפרים עגלה מלמדה אהבתי לדוש". והלומד תורה בזקנותו

פרק שלשה ועשרים

א בן זומא אומר איזהו חכם הלומד מכל אדם שנא' מכל מלמדיו השכלתי איזו עלוב שבעלובים זה שהוא עלוב כמשה רבינו שנאמר והאיש משה ענו מאד. איזו עשיר שבעשירים זה ששמת בחלקו שנאמר יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך, איזו גבור שפגבורים זה שכובש את יצרו שנאמר טוב ארך אפים מגבור ומישל ברוחו מלכד עיר. וכל הכובש את יצרו מעלין עליו כאלו כבש עיר מלאה גבורים שנאמר עיר גבורים עלה חכם ואין גבורים אלא גבורי תורה שנא' גבורי כח עושי דברו. וי"א מלאכי השרת שנאמר ברכו ה' מלאכיו [גבורי כח וגו'] ויש אומרים מי שעושה שונא אהבו.

ב רבי נחוראי אומר הוי גילה למקום תורה וכו' הוא היה אומר אל תהי כז לכל אדם [ואל תהי מפליג לכל דבר] שנאמר בזלכר יחבל לו ירא מצוה הוא ישלם הוא היה אומר הלומד תורה בילדותו למה הוא דומה לעגלה שכבשוה כשהיא קטנה שנאמר ואפרים עגלה מלמדה אהבתי לדוש. והלומד תורה בזקנותו דומה לפרה שלא כבשוה אלא בזקנותה שנא' כי כפרה סורה סדר ישראל. הוא היה אומר הלומד תורה בילדותו

צינינים

א שבת כה. ב מדרש תנחומא ויקרא א. ג עיי' סוכה נ"ב צדיקים נדמה להם כהר.

פרק כג

א עלוב. עניו. ששמת בחלקו. בחלק שהקב"ה מזמין לו, הכל נוטל בעין יפה. (ורש"י) ב לעגלה שכבשוה. שמקטנותה מורגלת לעבודה ושוב לא תסור ממנה כן הלומד מקטנותו

אבות דרבי נתן פרק כג קט

נוסחת הספרים

דומה לאשה שהיא לשה
בחמין והלומד תורה בוקנתו
למה הוא דומה לאשה שהיא
לשה בצונן:

ג ר' אליעזר בן יעקב אומר
הלומד תורה בילדותו דומה
לכתב שנכתב על נייר חדיש
והלומד תורה בוקנתו דומה
לכתב שנכתב על נייר ישן:

ד רבן שמעון בן גמליאל
מוסיף על דבריו הלומד תורה
בילדותו דומה לכתור שנשא
בתולה שהיא הוגנת לו והוא
הגון לה והיא מתנפלת עליו
והוא מתנפל עליה הלומד
תורה בוקנתו למה הוא דומה
לזקן שנשא בתולה היא
הוגנת לו והוא אינו הגון לה
היא מתנפלת עליו והוא
מתרחק ממנה שנא' כחצים
ביד גבור כן בני הנעורים
וכתיב כתרתי אשרי הגבר
אשר מלא את אשפתו מהם.
שונה ומשכח דומה לאשה
שילדת בנים וקוברת שנאמר
כי אם יגדלו את בניהם
ושכלתים מאדם אל תקרי
ושכלתים אלא ושכחתים רבי
שמעון בן אליעזר אומר הלומד
תורה בילדותו דומה לרופא
שהביאו לפניו מכה ויש לו
איזמל לחתוך וסמני רפואות
לרפאות הלומד תורה
בוקנתו דומה לרופא שהביאו
לפניו מכה ויש לו איזמל
לחתוך ואין לו סמני רפואות.
אף כך דברי תורה יהיו
מצויינין לך זה מזה ויהיו
מצויינין לך זה בצד זה שנא'
קשרם על אצבעותיך כתבם
על לוח לבך ואומר קשרם על
לבך תמיד ענדם על
גרונתך:

דומה לפרה שלא כבשוה אלא בזקנותה, שנאמר (שם ד):
"כי כפרה סרה סרר ישראל". הוא היה אומר: הלומד
תורה בילדותו דומה לעסה שהיא לוישה בחמין, והלומד
תורה בוקנתו דומה לעסה שהיא לוישה בצונן.

ג רבי אליעזר בן יעקב אומר: הלומד תורה בילדותו,
דומה לכתב שנכתב על נייר חדש, והלומד תורה
בזקנותו, דומה לכתב שנכתב על נייר ישן.

ד רבן שמעון בן גמליאל מוסיף על דבריו: הלומד
תורה בילדותו, דומה לכתור שנשא בתולה, שהיא
הוגנת לו והוא הגון לה, והיא מתנפלת עליו והוא
מתנפל עליה. הלומד תורה בוקנתו, למה הוא דומה,
לזקן שנשא בתולה – היא הוגנת לו, והוא אינו הגון
לה; היא מתנפלת עליו, והוא מתרחק ממנה, שנאמר
(תהלים קכז): "כחצים ביד גבור כן בני הנעורים", וכתיב
בתרה: "אשרי הגבר אשר מלא את אשפתו מהם".
ישונה ומשכח, דומה לאשה שילדת בנים וקוברת,
שנאמר (הושע ט): "כי אם יגדלו את בניהם ושכלתים
מאדם" – אל תקרי "ושכלתים", אלא "ושכחתים";
ונאמר (דברים יא): "ושמתם את דברי וגו'" – ה' שיהיו
דברי תורה מצוינים לך זה מזה, ויהיו מצוינין לך זה בצד
זה, שנאמר (משלי ז): "קשרם על אצבעותיך, כתבם על
לוח לבך"; ואומר (שם ו): "קשרם על לבך תמיד, ענדם
על גרונתך".

צינונים

ד סנהדרין צט. ה עירובין נד:

לא ימוט ממנה. (ב"י) לוישה בחמין. ומתוך כך עולה העיסה יפה. (ב"י)

ג על נייר חדש. שהכתב קיים לעולם, כן הלומד בילדותו אינו שוכח תלמודו, נשא"כ על נייר
ישן הכתב נמחק לאחר זמן. (ב"י)

ד מצויינין לך. שהתורה נקנית בצינונים. (ב"י) זה מזה וכו'. כלומר כל עניני דיני ממונות בפני
עצמם ודיני איסור והיתור בפ"ע ודיני טומאה וטהרה בפ"ע ויעשה לו ציונים ע"י אותיות או
תיבות בכדי שלא ישכחם ויחזור עליהם תמיד. (ב"א)

פרק ארבעה ועשרים

א אלישע בן אבויה אומר: אדם שיש בו מעשים טובים ולמד תורה הרבה, למה הוא דומה, לאדם שבונה אבנים מלמטה, ואחר-כך לבנים – אפילו באים מים ועומדן בצידן אין מחין אותן ממקומן.

ב ואדם שאין בו מעשים טובים ולמד תורה, למה הוא דומה, לאדם שבונה לבנים תחלה, ואחר-כך אבנים – אפילו באים מים קמעא מיד הופכין אותו.

ג הוא ה'ה אומר: אדם שיש בו מעשים טובים ולמד תורה הרבה, דומה לסיד שטוח על-גבי אבנים – אפילו יורדין עליו גשמים מרבים, אינן נמוחים ממקומן. אדם שאין בו מעשים טובים ולמד תורה הרבה, דומה לסיד שטוח על-גבי לבנים – אפילו יורדין עליו מעוט גשמים מיד נופל.

ד הוא ה'ה אומר: אדם שיש בו מעשים טובים ולמד תורה הרבה, דומה לכוס שיש לו פיספס, שפיון שהניח אותו מידו, אף-על-פי שנהפך על צדו אין נשפך כל מה שיש בו. ואדם שאין בו מעשים טובים ולמד תורה הרבה, דומה לכוס שאין לו פיספס, שפיון שהניח אותו מידו, נהפך על צדו ונשפך כל מה שיש בו. הוא ה'ה אומר: אדם שיש בו מעשים טובים ולמד תורה הרבה, דומה לסוס שיש לו רסן לבלם; ואדם שאין לו מעשים טובים ולמד תורה הרבה, דומה לסוס שאין לו רסן לבלם – פיון שאדם רוצה לרכבו, זורקו בבת-אחת

פרק ארבעה ועשרים

א אלישע בן אבויה אומר: אדם שיש בו מעשים טובים ולמד תורה הרבה למה הוא דומה לאדם שבונה אבנים מלמטה ואחר כך לבנים אפילו באים מים הרבה ועומדן בצידן אין מחין אותן ממקומן.

ב ואדם שאין בו מעשים טובים ולמד תורה למה הוא דומה לאדם שבונה לבנים תחילה ואחר כך אבנים אפילו באים מים קמעא מיד הופכין אותו.

ג הוא היה אומר אדם שיש בו מעשים טובים ולמד תורה הרבה למה הוא דומה לסיד שטוח על גבי לבנים אפילו יורדין עליו גשמים אין מוהין אותו ממקומן. אדם שאין בו מעשים טובים ולמד תורה הרבה דומה לסיד שטוח על גבי לבנים אפילו יורדין עליו מעוט גשמים מיד נופל.

ד הוא היה אומר אדם שיש בו מעשים טובים ולמד תורה הרבה דומה לכוס שיש לו פיספס שבין שמניח אותו מידו אע"פ שנהפך על צידו אין נשפך כל מה שיש בו. ואדם שאין בו מעשים ולמד תורה הרבה דומה לכוס שאין לו פיספס שבין שהניח אותו מידו מיד נהפך על צידו ונשפך כל מה שיש בו. הוא היה אומר אדם שיש בו מעשים טובים ולמד תורה הרבה דומה לסוס שיש לו כליס נאים. ואדם שאין בו מע"ט ולמד תורה הרבה דומה לסוס שאין לו רסן לבלום כיון שאדם רוצה לרכבו זורקו בבת אחת. הוא

נמהד
שקלא
שנת
וכנה
ט"ס

פרק כד

א אבנים מלמטה. שהם חזקים יותר מלבנים וכך ע"י מעשים טובים אינו זז מלמודו. (כ"י)

ג לסיד שטוח. כך התורה ומעשים טובים מגינים עליו שלא יכשל בחטא. (כ"י)

ד כוס שיש לו פיספס. היינו מושב רחב שאינו נוח ליפול. (כ"י)

אבות דרבי נתן פרק כד קיא

נוסחת הספרים

היה אימר הלומד תורה בלדותו דברי תורה נבלעין בדמיו ויוצאין מפיו מפורשין. והלומד תורה בזקנותו אין דברי תורה נבלעין בדמיו ואין יוצאין מפיו מפורשין וכן מתלא אימר אם בנערותך לא חפצתם איך תשיגם בזקנותך.

זה הוא אימר קשין דברי תורה לקנותם ככלי זהבים. ונוחין לאבדם ככלי זכוכית. וזכית שנא' לא יערכנה זהב וזכוכית מקיש זהב לזכוכית מה כלל זהב לאחר שנשבר יש לו תקנה וכל כלי זכוכית אין להם תקנה כשנשברו אלא א"כ חזרו לבריתן. ומה אני מקיים ותמורתה כלי פז לימר לך כל העמל בהן ומקיימן פניו מצהיבות בפז. וכל העמל בהם אין מקיימן פניו משחירות בזכוכית.

והוא אימר יכל אדם ללמוד תורה בעשרים שנה ולשכח בשתי שנים. כיצד יושב ששה חדשים ואין חזר לאחריו נמצא אימר על טמא טהור ועל טמא טהור יעל טהור טמא. שנים עשר חדשים ולא חזר לאחריו נמצא מחליף חכמים זה בזה. ושלש חדשים ולא חזר לאחריו נמצא משכח ראשו מסבתיו. כ"ה חדשים אין חזר לאחריו נמצא משכח ראש פרקים ומתוך שאמר על טמא טהור יעל טהור טמא ומחליף חכם בחכם ומשכח ראשו מסבתיו וראשו פרקיו סוף שיישב ידמים יעליו אמר שלמה על שדה איש ענף עברתי עליו ברם אדם חסר לב יהנה עלה כל קטשונים בסו פניו חרלים יגדל אבניו נהרסה. יבין שנפל ביתו של ברם מיד חרב כל החרם בלתי.

צינים

א חגיגה טו. רות רבה פ"א. ב סדר אליהו וטא פט"ו (ושם כתוב בעשר שנים, ובסגנון שונה).

הוא היה אומר: הלומד תורה בילדותו, דברי תורה נבלעין בדמיו ויוצאין מפיו מפורשין; והלומד תורה בזקנותו, אין דברי תורה נבלעין בדמיו ואין יוצאין מפיו מפורשין. וכן מתלא אימר: אם בנערותך לא חפצתם – איך תשיגם בזקנותך.

הוא היה אומר: "קשין דברי תורה לקנותם ככלי זהבים, ונוחין לאבדם ככלי זכוכית, שנאמר (איוב כח): "לא יערכנה זהב וזכוכית" – מקיש לזהב ולזכוכית: מה כלי זהב וזכוכית, לאחר שנשבר יש לו תקנה, אף תלמיד-חכם, אף-על-פי שפרח יש לו תקנה. "ותמורתה כלי פז" (שם) – לומר לך, שכל העמל בהן ומקיימן, פניו מצהיבות בפז; וכל העמל בהם ואין מקיימן, פניו משחירות בזכוכית.

והוא היה אומר: יוכל אדם ללמד תורה בעשרים שנה, ולשכח בשתי שנים. כיצד, יושב ששה חדשים ואין חזר לאחריו – נמצא אומר על טמא טהור ועל טהור טמא; שנים-עשר חדשים ולא חזר לאחריו – נמצא מחליף חכמים זה בזה; שמונה-עשר חדשים ולא חזר לאחריו – נמצא משכח ראשי מסבתותיו; עשרים וארבעה חדשים ואין חזר לאחריו – נמצא משכח ראשי פרקים. ומתוך שאמר על טמא טהור ועל טהור טמא, ומחליף חכם בחכם, ומשכח ראשי מסבתותיו וראשי פרקיו – סוף שיושב ודומם. ועליו אמר שלמה (משלי כד): "על שדה איש ענף עברתי ועל ברם אדם חסר לב. והנה עלה כלו קמשנים בסו פניו חרלים וגדר אבניו נהרסה"; וכיין שנפל ביתו של ברם, מיד חרב כל הברם כלו.

ויוצאין מפיו מפורשים. שמכיון שאינו שוכח הכל ברור אצלו. (כ"י)

קיב אבות דרבי נתן פרק כה

נוסחת הספרים

ז הוא היה אומר: יכל המעשה את חברו לעשות מצוה, מעלה עליו הכתוב כאלו עשה הוא בגופו. כל השוכח דבר אחד ממשנתו, מעלה עליו הכתוב כאלו מתחייב בנפשו, שנאמר (דברים ד): "רק השמר לך ושמר נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך". ומשל למה הדבר דומה, למלך בשר ודם שצד צפור ונתנו לאחד מעבדיו ואומר לו: הוי זהיר בצפור זה שאם אתה נזהר בו טוב ואם לאו אני נוטל נשמתך תחתיו. כך אמר הקב"ה לישראל דברי תורה שנתתי לכם אם אתם משמרים אותן טוב ואם לאו אני נוטל נפשכם תחתיה שנא' רק השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך כי לא דבר רק הוא מכם כי הוא חייכם:

ז הוא היה אומר כל העושה מצוה בחבירו מעלה עליו הכתוב כאלו לא עשאו אלא בגופו. משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שצד צפור ונתנו לאחד מעבדיו ואומר לו: הוי זהיר בצפור זה שאם אתה נזהר בו טוב ואם לאו אני נוטל נשמתך תחתיו. כך אמר הקב"ה לישראל דברי תורה שנתתי לכם אם אתם משמרים אותן טוב ואם לאו אני נוטל נפשכם תחתיה שנא' רק השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך כי לא דבר רק הוא מכם כי הוא חייכם:

פרק חמשה ועשרים

א בן עזאי אומר כל שדעתו נוחה מפני חכמתו סימן יפה הוא לו. ושאין דעתו נוחה מפני חכמתו סימן רע הוא לו. כל שדעתו נוחה מפני יצרו סימן יפה לו. ושאין דעתו נוחה מפני יצרו סימן רע לו. כל שרוח חכמים נוחה הימנו בשעת מיתה סימן יפה לו. שאין רוח חכמים נוחה הימנו סימן רע לו. כל שפניו זקופות למעלה סימן יפה לו. וכל שפניו כבוסות למטה סימן רע לו. נתן עיניו בבני אדם סימן יפה לו לא נתן עיניו בבני אדם סימן רע לו. כל שפניו מצהיבות סימן יפה לו. כל שפניו משחירות סימן רע לו. בשעת פטירתו של רבן יוחנן בן זכאי היה מגביה קולו ובוכה אמרו לו תלמידיו רבי עמוד הנכות נר עולם פטש

פרק חמשה ועשרים

א בן עזאי אומר: "כל שדעתו נוחה מפני חכמתו, סימן יפה הוא לו, ושאין דעתו נוחה מפני חכמתו, סימן רע הוא לו. כל שדעתו נוחה מפני יצרו – סימן יפה לו, ושאין דעתו נוחה מפני יצרו – סימן רע לו. כל שרוח חכמים נוחה הימנו – סימן יפה לו, שאין רוח חכמים נוחה הימנו – סימן רע לו. כל שפניו זקופות בשעת מיתה למעלה – סימן יפה לו, וכל שפניו כבוסות למטה – סימן רע לו. נתן עיניו בבני אדם – סימן יפה לו, לא נתן עיניו בבני אדם – סימן רע לו. כל שפניו מצהיבות – סימן יפה לו, כל שפניו משחירות – סימן רע לו. בשעת פטירתו של רבן יוחנן בן זכאי, היה מגביה קולו ובוכה. אמרו לו תלמידיו: רבי, עמוד

צינונים

ג סנהדרין צט. ד מנחות צט: א ע"י תוספתא ברכות פ"ג (בסגנון שונה). ב כתובות קג: ג ברכות כח:

פרק כה

א שדעתו נוחה מפני חכמתו. שחכם להיטיב הוא, נמצא שאינו דואג על מעשיו. (כ"י)

אבות דרבי נתן פרק כה קיג

נוסחת הספרים

החזק מפני מה אתה בוכה. אמר להם וכי פני מלך בשר ודם אני הולך להקביל, שאם יכעס עלי אין כעסו אלא בעוה"ז ואם אוסרני אין אסורין אלא בעוה"ז אם ממיתני אין מיתתני אלא בעוה"ז ועוד שאני יכול לפייסו בדברים ולשחרו בממון. הא איני הולך להקביל אלא פני מלך מלכי המלכים הקב"ה שאם יכעס עלי כעסו בעוה"ז ועולם הבא ועוד שאני יכול לפייסו בדברים ולשחרו בממון. ועוד שיש לי שתי דרכים אחת לנן ערן ואחת לניהנם ואני יודע אם יכרעני לניהנם או אם יכניסני לנן ערן. ועליו הכתוב אמר לפניו יכרעו כל יורדי עפר וגו' במשה הוא אימר ייגע וימת ויאסף אל עמו ואומר והסירותי את כפי ואומר ויפריש אותה לפני והיא כתיבה פנים ואחור וכו' פנים בעוה"ז ואחור לעולם הבא. דבר אחר פנים יסורין של צדיקים בעוה"ז ושלמותן של רשעים בעוה"ז. ואחור מתן שכרן של צדיקים לעתיד לבא ופוענותן של רשעים בניהנם. וכתוב אליה קנים והנה והי קנים זו פוענותן של רשעים בעוה"ז שנה קונה היא וקוננות בנות הגוים תקוננה אותה. והנה זה מתן שכרן של צדיקים לעתיד לבא שנאמר עלי עשור ועלי נבל עלי הגוין בבגור. והי זה פוענותן של רשעים לעולם הבא שנה הונה על הונה

צ"ל

ד עירובין כא.

הימני, נר עולם, פטיש החזק, מפני מה אתה בוכה. אמר להם: וכי פני מלך בשר ודם אני הולך להקביל, שאם יכעס עלי, אין כעסו אלא בעולם הזה; ואם אוסרני, אין אסורו אלא בעולם הזה; אם ממיתני, אין מיתתני אלא בעולם הזה; ועוד, שאני יכול לפייסו בדברים ולשחרו בממון. הא איני הולך להקביל אלא פני מלך מלכי המלכים הקדוש-ברוך-הוא, שאם יכעס עלי – כעסו בעולם הזה ובעולם הבא, ואם אוסרני – אסורו בעולם הזה ובעולם הבא, ואם ממיתני – מיתתני בעולם הזה ובעולם הבא; ועוד, שאני יכול לפייסו בדברים ולשחרו בממון; ועוד, שיש לפני שתי דרכים: אחת לגן-עדן ואחת לגיהנום, ואני יודע אם יכריעני לגיהנום או אם יכניסני לגן-עדן, שנאמר (תהלים כב): "לפניו יכרעו כל יורדי עפר וגו'"; ואומר (שמות לג): "והסרתי את כפי וראית את אחרי ופני לא יראו" – 'פני' בעולם הזה, ו'אחרי' לעולם הבא; דבר אחר: * 'פנים' – יסורין של צדיקים בעולם הזה ושלמותן של רשעים בעולם הזה; * 'ואחור' – מתן שכרן של צדיקים לעתיד לבוא ופרענותן של רשעים בגיהנום; ואומר (יחזקאל ב): "ויפרש אותה לפני והיא כתובה פנים ואחור, וכתוב אליה קנים והנה והי" – 'קנים' – זו פרענותן של רשעים בעולם הזה, שנאמר (שם לב): "קינה היא וקוננוה, בנות הגוים תקוננה אותה"; 'והנה' – זה מתן שכרן של צדיקים לעתיד לבוא, שנאמר (יחזקאל כב): "עלי עשור ועלי נבל עלי הגוין בכנור"; 'והי' – זה פרענותן של רשעים לעולם הבא, שנאמר (יחזקאל ז): "הנה על הנה

ב"ה
פני

ב"ה
והי

עמוד הימני. ב' עמודים העמיד שלמה באולם, והימני לעולם יותר חשוב. אוסרני, חובש אותי. ואומר ויפריש אותה. מגילת תורה שבע"פ. והנה. לשון שמחה. (רש"י ברכות כ"ח)

קיד אבות דרבי נתן פרק כה

נוסחת הספרים

חבא ושמעה על שמועה תהיה, הוא היה אומר פנו הבית מפני הטומאה והכינו כסא לחזקיה מלך יהודה.

ב הוא היה אומר מת מתוך הישוב סימן יפה לו. מתוך הטרור סימן רע לו. מתוך הדיבור סימן יפה לו. מתוך השתיקה סימן רע לו. מתוך דברי תורה סימן יפה לו. מתוך דבר סחורה סימן רע לו. מתוך דבר מצוה סימן יפה לו. מתוך דבר בטלה סימן רע לו. מתוך שמחה סימן יפה לו. מתוך עצבות סימן רע לו. מתוך השחוק סימן יפה לו. מתוך כביה סימן רע לו. מת"ש סימן יפה לו. במוצאי שבת סימן רע לו. מת בערב יום הכפורים סימן יפה לו. במוצאי יום הכפורים סימן יפה לו.

ג כשחלה רבי אליעזר אמרו אותו היום ערב שבת היה נכנס רבי עקיבא וחביריו לבקרו והיה יושב בתוך חדרו והם יושבין בטרקלין שלו נכנס הורקנוס בנו לחלין תפילין שלו ולא הניחו והיה בוכה ויצא הורקנוס ואמר לחכמים רבותי דומה לי שנטרפה דעתי של אבא. אמר לו בני לא דעתי נטרפה אבל דעתך נטרפה שהנחת הדלקת הנר שנתחייבת עליה מיתה לשמים והיית מתעסק בתפילין שאין אתה מתחייב עליהן אלא משום שבות. כיון עליהן אלא משום שבות. כיון

ציורים

ה ירושלמי סוף סוטה, ועבודת זרה פ"ג ה"א. ו כתובות ק"ג: ו סנהדרין סח. ירושלמי שבת פ"ב ה"ט.

תבוא ושמעה אל שמועה תהיה. "הוא היה אומר: פנו הבית מפני הטמאה, והכינו כסא לחזקיה מלך יהודה.

ב הוא היה אומר: מת מתוך הישוב – סימן יפה לו, מתוך הטרור – סימן רע לו; מתוך הדיבור – סימן יפה לו, מתוך השתיקה – סימן רע לו; מתוך דברי תורה – סימן יפה לו, מתוך דבר סחורה – סימן רע לו; מתוך דבר מצוה – סימן יפה לו, מתוך דבר בטלה – סימן רע לו; מתוך שמחה – סימן יפה לו, מתוך עצבות – סימן רע לו; מתוך השחוק – סימן יפה לו, מתוך כביה – סימן רע לו. מת"ש סימן יפה לו. במוצאי שבת – סימן רע לו. יום הכפורים – סימן יפה לו. במוצאי יום הכפורים – סימן יפה לו.

ג כשחלה רבי אליעזר, אותו היום ערב שבת היה. נכנס רבי עקיבא וחביריו לבקרו, והוא יושב בתוך חדרו, והם יושבין בטרקלין שלו. נכנס הורקנוס בנו לחלין תפילין שלו, ולא הניחו, והיה בוכה. ויצא הורקנוס ואמר לחכמים: רבותי, דומה לי שנטרפה דעתי של אבא. אמר לו: בני, לא דעתי נטרפה, אכל דעתך נטרפה, שהנחת הדלקת הנר שנתחייבת עליה מיתה לשמים, והיית מתעסק בתפילין, שאין אתה מתחייב עליהן אלא משום שבות. כיון שראו חכמים שדעתו מושבת עליו, ישבו לפניו ברחוק ארבע אמות. אמרו לו: רבי, כסת

הוא היה אומר. רבן יוחנן בן זכאי. מפני הטומאה. טומאת אהל המת בכל הבית. חזקיה. שבא אלי ללוותי. (רש"י שם)

ב מתוך הישוב. שהיית דעתו מיושבת עליו להתוודות. (ב"י) בערב שבת. שיכנס למנוחה מיד. במוצאי יו"כ. נמחלו עוונתיו. (רש"י כתובות ק"ג:)

ג להחיות תפילין. דשבת לאו זמן תפילין ואסור להניחם שמה יצא בהם לרה"ר. דומה לי שנטרפה. שאילו היתה דעתו מיושבת היה חולץ תפילין. א"א משום שבות. דמניח תפילין בשבת אין כאן איסור מלאכה ואפילו יצא לרה"ר דהא דרך מלבוש הוא ותכשיטין הוא לו בחול. ברחוק ד"א. מפני הנדוי. ב"מ נט: (רש"י סנהדרין ס"ח.)

אבות דרבי נתן פרק כה קטו

נוסחת הספרים

שראי חכמים שדעתי
מיושבת עליו נכנסו ישובו
לפניו בחזק ר' אבות אמרו
לו רבי כסת עגלה והכדור
והאימום והקמיע ותפילין
שנקרעו מהו מקבלין טומאה
אמר להם מקבלין טומאה
והטבילו אותן כמו שהן
והזהירו בהן שהן הלכות
גדולות שנאמרו למשה בסני.
והיו שואלים לו בטהרות
בטמאות במקוואות. אמרו לו
רבי מה הוא זה אמר להם
טמא. מה הוא זה אמר להם
טהור. והיו משיב על טמא
טמא ועל טהור טהור. אח"כ
אמר ר' אליעזר לחכמים תמה
אני על תלמידי הדור שמה
יעשו מיתה לשמים אמרו לו
רבי מפני מה. אמר להם מפני
שלא באו ושמשו אותי.
י"א"כ אמר לעקיבא בן יוסף
עקיבא מפני מה לא באת לפני
ישמשת אותי א"ר רבי לא
נפנית. אמר לו תמה אני
עלך אם תמות מיתה עצמך
י"א לא אמר לו כלום אלא
בין שאמר רבי אליעזר
לתלמידיו כך מיד נמס רבו
בקרבן אמר ר' רבי עקיבא רבי
מיתתי במה אמר לו ר' עקיבא
שליך קשה מכלין נכנס ר"ע
וישב לפניו ואמר לו רבי
מעתה שנה לי פתח ושנה לי
ש' הלכות בבכרת באותה
שעה הגביה רבי אליעזר שתי
ורועותיו יתניחן על חזהו של
ואמר אי לי על שתי ורועותיו
אלה ב' ספרי תורות שנפטרין
מן העולם שאם יהיו כל
הימים דיו וכל קנים
קלמוסים וכל בני אדם
לכבדן אינן יכולין לבתיב כל
מה שקרתי ועשיתי ומה
ששמשתי לחכמים ביישובה
י"א חסרתי מכל אשר שאלו
עוני אלא כאדם שטובל
אצבעי בים ולא חסרתי

עגלה והכדור והאימום והקמיע ותפילין שנקרעו מהו.
אמר להם: מקבלין טמאה, והטבילו אותן כמו שהן.
והזהירו בהן, שהן הלכות גדולות שנאמרו למשה בסני.
והיו שואלים לו בטהרות, בטמאות, במקוואות. אמרו
לו: רבי, מה הוא זה. אמר להם: טמא. מה הוא זה.
אמר להם: טהור. והיה משיב על טמא טמא ועל טהור
טהור. אחר-כך אמר רבי אליעזר לחכמים: תמה אני על
תלמידי הדור, שמא יעשו מיתה לשמים. אמרו לו:
רבי, מפני מה. אמר להם: מפני שלא באו ושמשו אותי.
ואחר-כך אמר לעקיבא בן-יוסף: עקיבא, מפני מה לא
באת לפני ישמשת אותי. אמר לו: רבי, לא נפנית. אמר
לו: תמה אני עליך אם תמות מיתה עצמך. ויש אומרים:
לא אמר לו כלום, אלא בין שאמר רבי אליעזר
לתלמידיו כך, מיד נמס דמו בקרבן. אמר לו רבי
עקיבא: רבי, מיתתי במה. אמר לו: עקיבא, שליך קשה
משלהן. נכנס רבי עקיבא וישב לפניו ואמר לו: רבי,
מעתה שנה לי. פתח ושנה לי שלש-מאות הלכות
בבכרת. באותה שעה הגביה רבי אליעזר שתי זרועותיו
והניחן על חזהו שלו ואמר: אי לי על שתי זרועותי
אלה, שתי ספרי תורות שנפטרין מן העולם, שאם יהיו
כל הימים דיו, וכל אגמים קלמוסים, וכל בני-אדם
לכלרין -- אינן יכולין לכתב כל מה שקריתי ושניתי
ומה ששמשתי לחכמים ביישיבה, ולא חסרתי * מרבומי
אלא כאדם שטובל אצבעו בים; ולא חסרו מפני

דרכם
קלאו
ימא

ותפילין שנקרעו מהו. לפי שנחלקו באלו ר"א וחכמים בסדר טהרות היו רוצין לידע (בשעת
פטירתו) אם חזר בו. והטבילו אותן כמו שהן. כלומר עומד אני בדברי שהמלוי אינו תוצין
שמטבילין כמו שהן. שליך קשה וכו'. מפני שלבך פתוח כאלום, ואילו שמשתני היית לומר
תורה הרבה. בבכרת. בהלכות מראות נגעים. וי"א חסרתי מרבומי. כלומר לא חסרתים
מחכמתם ממה שהיו בתחילה גדולים יותר ממני וגם עתה גדולים הם ממני לפי שלא למדתי
מחכמתם אלא מעט. (רש"י שם)

מתלמודי אלא כדי שיכחול המכחול מן השפופרת ועוד אני שונה נ' מאות הלכות במכשפת לא תחיה וי"א שלשת אלפים משל הלכות ולא שאלני אדם בהם דבר מעולם חרין מעקיבא בן יוסף שפעם אחת אמר לי רבי למדני איך נוטעים קישואין ואיך עוקרין אותן אמרתי דבר אחד נתמלא כל השדה קישואין. אמר לי רבי למדני נטיעתן למדני עקירתן אמרתי דבר אחד נתכנסו כל הקישואין בלום למקום אחד. א"ל ר"א בן עזריה רבי מנעל שעל גבי האימוס. אמר לי טהור. והיה משיב על טמא טמא ועל טהור טהור עד שיצתה נשמתו בטהרה. מיד קרע ר"א בן עזריה את בגדיו ובכה ויצא ואמר לחכמים רבותי בואו וראו ברבי אליעזר שטהור הוא לעולם ב' לפי שיצתה נשמתו בטהרה. לאחר שבת בא ר"ע ומצאו בארסטר' שבא מקסרי ללוד מיד קרע את בגדיו והלש בשערו והיה דמו שותת ונפיל לארץ והיה צועק ובוכה ואומר אללי רבי עליך אללי רבי עליך מרי שהנחת כל הדור יתום. פתח עליו בשורה ואמר אבי אבי רבב ישראל ופרשו מעות יש לך עלי ואין לי שולחני לרצותן.

ד בן עזאי אומר הוי רן למצוה קלה. הוא היה אומר אם עשית מצוה אחת ואין אתה דואג ממנה מאותה מצוה סוף שהיא גוררת מצות הרבה. העובר עברה אחת ואינו דואג מאותה עברה סוף שהיא גוררת עבירות הרבה. שמצוה גוררת מצוה

צייונים

ח דברים רבה ו-ד, ותנחומא תחילת פרשת כי תצא.

תלמידי, אלא כדי שיכחול המכחול מן השפופרת; ועוד אני שונה שלש-מאות הלכות ב"מכשפה לא תחיה"; ויש אומרים: שלשת אלפים הלכות; ולא שאלני אדם בהם דבר מעולם, חוץ מעקיבא בן-יוסף, שפעם אחת אמר לי: רבי, למדני איך נוטעים קישואין. אמרתי דבר אחד — נתמלא כל השדה קישואין. אמר לי: רבי, למדני נטיעתן — למדני עקירתן. אמרתי דבר אחד — נתכנסו כל הקישואין כלם למקום אחד. אמר לו רבי אלעזר בן עזריה: רבי, מנעל שעל-גבי האמוס. אמר לו: טהור. ויצאה נשמתו בטהרה. מיד קרע רבי אלעזר בן עזריה את בגדיו ובכה, ויצא ואמר לחכמים: רבותי, בואו וראו ברבי אליעזר שטהור הוא לעולם הבא, שיצתה נשמתו בטהרה. לאחר שבת בא רבי עקיבא ומצא ארנון שבא מקיסרי ללוד. מיד קרע את בגדיו ותלש בשערו, והיה דמו שותת ונופל לארץ, והיה צועק ובוכה ואומר: אללי לי עליך, רבי; אללי לי עליך רבי ומורי, שהנחת כל הדור יתום. פתח עליו בשורה ואמר: אבי אבי רבב ישראל ופרשיו, הרבה מעות יש לי, ואין לי שולחני לרצותן.

ד בן-עזאי אומר: הוי רץ למצוה קלה. הוא היה אומר: אם עשית מצוה אחת, ואין אתה דואג ממנה מאותה מצוה — סוף שהיא גוררת מצות הרבה. העובר עברה אחת ואינו דואג מאותה עברה — סוף שהיא גוררת עבירות הרבה, "שמצוה גוררת מצוה, ועברה גוררת

שפופרת. קנה שנותנין בה מכחול, קיסם של עץ או של כסף שתוחבין בתוכו ומטבלו בכחול ומוציאו. איך נוטעים קישואים. הלכות מיני כשפים שעל ידיהם נתמלא כל השדה קישואין. פתח עליו בשורה. שהיו עושין שורה סביבות המטה להספד. (רש"י שם) הרבה מעות וכו'. כלומר, הרבה שאלות יש לי ואין לי למי לשאול.

ד למצוה קלה. הנראית קלה בעיניך. (רש"י) ואין אתה דואג. שאינו מתחרט. (כ"י)

אבות דרבי נתן פרק כו קי

נוסחת הספרים

ועבירה גזרת עבירה. ושכר מצוה מצוה ושכר עבירה עבירה. הוא היה אומר הפסק מאליך והוא שכר להפסקך, ואל יפסיקוך אחרים, ויהא שכר להפסקם. הוא היה אומר: רד ממקומך שמים ושלש מעלות ושב; טוב שיאמרו לך: עלה, משיאמרו לך: רד, שנאמר (משלי כה): "כי טוב אמר לך עלה הנה, מהשפילך לפני נדיב אשר ראו עיניך".

ה שלשה חיייהם אינן חיים. אלו הן: המצפה לשלחן חבירו והדר בעלייה וכל שאשתו מושלת עליו ו"א שיסורין מושלין בגופו. הוא היה אומר נוח למלך על כל העולם כולו מלישב ולשנות בפני בני אדם העטופים בסדינין.

פרק ששה ועשרים

א רבי עקיבא אומר סייג לכבוד שחוק. סייג לחכמה שתיקה. סייג לגדרים פרישות. סייג לטהרה קדושה. סייג לענוה יראת חטא.

ב הוא היה אומר אל תבא לבין הלצים שמא תלמד ממעשיהם. אל תאכל לחם עם כהן ע"ה שמא תמעייל בקדשים. אל תפרוץ בגדרים שמא תמעייל בשבועות. אל תרגיל עצמך לאכול כון הסעודה שמא יהא סופך

צינונים

ט תנא רבי אליהו רבה פ"א.
י ביצה לב: [בשינוי קצת].
א נדרים כ. [עיי"ש שמוכא בשינוי לשון]. ד"א רבה פ"א.

עבירה; "ששכר מצוה מצוה ושכר עבירה עבירה. הוא היה אומר: הפסק מאליך, ויהא שכר להפסקך, ואל יפסיקוך אחרים, ויהא שכר להפסקם. הוא היה אומר: רד ממקומך שמים ושלש מעלות ושב; טוב שיאמרו לך: עלה, משיאמרו לך: רד, שנאמר (משלי כה): "כי טוב אמר לך עלה הנה, מהשפילך לפני נדיב אשר ראו עיניך".

ה שלשה חיייהם אינן חיים. אלו הן: המצפה לשלחן חבירו, והדר בעליה, וכל שאשתו מושלת עליו; ויש אומרים, שיסורין מושלין בגופו. הוא היה אומר: נוח להלך על כל העולם כולו, מלישב בפני בני אדם העטופים בסדינין.

פרק ששה ועשרים

א רבי עקיבא אומר: שחוק וקלות ראש מרגילין את האדם לערוה. מסרת – סיג לתורה; מעשרות – סיג לעשר; נדרים – סיג לפרישות; טהרה – סיג לקדושה; ענוה – סיג ליראת חטא; סיג לחכמה – שתיקה.

ב הוא היה אומר: אל תבוא לבין הלצים, שמא תלמד ממעשיהם. "אל תאכל לחם עם כהן ע"ה, שמא תמעייל בקדשים. אל תפרוץ בגדרים, שמא תמעייל בשבועות."

הפסק מאליך. כשפוסקין צדקה, פסוק אתה ולא שאחרים יכפו אותך לתת. (ב"י) וי"מ הפסק מעבירה. (ריעב"ץ)

ה בנ"א העטופים בסדינים. היינו שהם צבועים ואין תוכם כברים. (ב"י)

פרק כו

א מרגילין. ממשיכים את האדם לידי עבירה. סיג לתורה. שע"י המסורת ידעין בירור המקראות והלכותיו. סיג לפרישות. כשאדם מתחיל בפרישות ומתירא מיצרו יקבל עליו בלשון נדר. (רש"י)

ב שמא תמעייל בקדשים. שהכהן יאכילך תרומה וקדשים. (ב"י)

לאכול מן הקנים. ואל תבא לידי ספק שמא תבא לידי ודאי ואל תצא חוצה לארץ. שמה תעבד עבודת כוכבים שכן דוד הוא אומר כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבד אלהים אחרים וכי תעלה על דעתך שדוד המלך עובד עבודת כוכבים היה. אלא כך אמר דוד כל המניח א"י ויוצא חו"ל מעלה עליו הכתוב כאילו עובד עבודת כוכבים. הוא היה אומר כל הקבור בשאר ארצות כאילו קבור בבבל. כל הקבור בבבל כאילו קבור באר"י. כל הקבור באר"י כאילו קבור תחת המזבח. לפי שכל א"י ראויה למזבח. וכל הקבור תחת המזבח כאילו קבור תחת כסא הכבוד שנאמר כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו:

ג' הוא היה אומר אין ע"ה חסיד ולא הביישן למד ולא הקפדן מלמד. הוא היה אומר מפני מה תלמידו חכמים מתים כשהן קטנים לא מפני שהן מנאפים ולא מפני שהן גוזלין אלא שפוסקין מדברי תורה ועוסקים בדברי שיחה. ועוד שאין מתחילין במקום שפוסקים:

ד' ר' שמעון בן אלעזר אומר ישראל שבחוצה לארץ עובדים עבודת כוכבים במהרה. הא כיצד כותי שעשה משתה לבנו שלח וזימן כל היהודים שבעירו אע"פ שהן אוכלין ושותין ושמוש שלהן עומד ומשקה עליהן מעלה עליהם כאילו אכלו מזבחי מתים שנאמר וקרא לך ואכלת מזבחיו רבי

צינונים

ב כתובות קי: תוספתא ע"ז פ"ה. ג תוספתא שם. ד ע"ז ח.

בשבעות. אל תאכל מן הסעודה, שסופך לאכל מן הציקנין. ואל תבוא לידי ספק, שלא תבוא לידי ודאי. ואל תצא חוצה לארץ, שלא תעבד עבודת אלילים; שכן דוד הוא אומר (שמואל-א כו): "כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבד אלהים אחרים". וכי תעלה על דעתך שדוד המלך עובד עבודה זרה היה. אלא כך אמר דוד: כל המניח ארץ ישראל ויוצא חוצה לארץ, מעלה עליו הכתוב כאילו עובד עבודה זרה. הוא היה אומר: כל הקבור בשאר ארצות, כאילו קבור בבבל. כל הקבור בבבל, כאילו קבור בארץ ישראל. לפי שכל ארץ ישראל ראויה למזבח. וכל הקבור בירושלים, כאילו קבור תחת כסא הכבוד, שנאמר (ירמיה יז): "כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו".

ג' הוא היה אומר: אין עם הארץ חסיד, ולא הביישן למד, ולא הקפדן מלמד. הוא היה אומר מפני מה תלמידו חכמים מתים כשהן קטנים, לא מפני שהן מנאפים, ולא מפני שהן גוזלין, אלא שפוסקין מדברי תורה ועוסקים בדברי שיחה; ועוד, שאין מתחילין במקום שפוסקים.

ד' רבי שמעון בן אלעזר אומר: ישראל שבחוצה לארץ עובדים עבודת אלילים בטהרה. הא כיצד, נכרי עובד אלילים שעשה משתה לבנו, שלח וזמן כל היהודים שבעירו – אף-על-פי שהן אוכלין ושותין משלהם,

לאכול מן הציקנין. אם תאכל מסעודה של אחרים סופך לאכול מן צריהעין. (כ"א)
ג' שאין מתחילין במקום שפוסקים. כיון שפוסקים מד"ת ועוסקים בדברי שיחה שוכחין המקום שפסקו ומדלגים. (כ"ב)
ד' עובדים עבודת אלילים במהרה. בלא כונה ואין שמים לב לכך. (רש"י ע"ז ח.)

אבות דרבי נתן פרק כו קט

נוסחת הספרים

אלעזר המודעי אומר המהלל שבתות והמבזה את המועדות והמפר את הברית בבשר והמגלה פנים בתורה אע"פ שיש בידו תורה ומעשים טובים אין לו חלק לעולם הבא. ור"ע אומר כל הנושא אשה שאינה מהוגנת לו עובר משום חטשה לאוין משום לא תקום ומשום לא תטור ומשום לא תשנא את אחיך בלבבך ומשום יאהבת לרעך כמוך ומשום וחי אחיך עמך מתוך ששונא איתה רוצה היא שתמות ונמצא מבטל פריה ורביה מן העולם:

ה' הוא היה אומר האוכל אכלין (שאינם עולים על גופו) (שאינו מבקר עליהן) עובר משום ג' לאוין שבזה את עצמו וביזה את האוכלין במבטל ברכה שאינה כתיקונה:

ו' רבי יהודה בן אלעיז אומר אדם שמת והניח בן ולא למד תורה מאביו והלך ולמד תורה מאחרים הרי חנופה מבקש. ור"א הקפר אומר אל תהא כמשקוף העליון שאין יד בני אדם יבילה ליגע בה. ולא כאסקופה העליונה שמבלעת פריצות. ולא כאסקופה האמצעית שמנפת הרגלים. אלא הוי כאסקופה התחתונה שהכל דשין בה יסוף כל הבנין נסתר והיא במקומה עומדת:

ציורים

ה' ירושלמי פסחים פ"ו ה"ב, תרבא"ר פכ"ח. ו' עיין עוד בד"א רבה סוף פ"א, תוספתא סוטה פ"ה. ו' דרך ארץ וזוטא פ"א ופ"ג, מסכת כלה פ"ג.

ושמש שלהן עומד ומשקה עליהן, מעלה עליהם כאלו אכלו מזבחי מתים, שנאמר (שמות לד): "וקרא לך ואכלת מזבחך". רבי אלעזר המודעי אומר: המהלל שבתות, והמבזה את המועדות, והמפר את הברית בבשר, והמגלה פנים בתורה – אף-על-פי שיש בידו תורה ומעשים טובים, אין לו חלק לעולם הבא. ורבי עקיבא אומר: כל הנושא אשה שאינה הוגנת לו, עובר משום חמשה דברים: משום "לא תקם" (ויקרא יט), ומשום "לא תטור" (שם), ומשום "לא תשנא את אחיך בלבבך" (שם), ומשום "ואהבת לרעך כמוך" (שם), ומשום "וחי אחיך עמך" (שם כה). מתוך ששונא אותה רוצה הוא שתמות, ומבטל פריה ורביה מן העולם.

ה' הוא היה אומר: האוכל אכלין שאינם עולים על גופו, עובר משום שלשה דברים: שבזה את עצמו, ובזה את האכלין, ומבטל ברכה שאינה כתיקונה.

ו' רבי יהודה בן אלעיז אומר: אדם שיש לו בן, ולא למד תורה מאביו, והלך ולמד תורה מאחרים – הרי חנופה מבקש. רבי אלעזר הקפר אומר: אל תהא כמשקוף העליון, שאין יד בני-אדם יכולה לגע בה; ולא כאסקופה העליונה, שמבלות פריצות; ולא כאסקופה האמצעית, שמנפת הרגלים; אלא הוי כאסקופה תחתונה, שהכל דשין בה, וסוף כל הבנין נסתר, והיא במקומה עומדת.

וקרא לך. משמע שאתה קרוי לו, מעלה אני על אכילתך כאילו הוא מזבחך. (רש"י) כ"ה הנושא אשה וכו'. משום שסופו לשנאותה. (ב"י)

ה' שאינם עולים על גופו. שאינם לבריאות גופו. (ב"י) שביזה את עצמו. שנראה כרעבתנות. (ב"י) וי"מ שעובר על כל תשקצו את נפשותיכם. (ב"א וכן משמע בבבאור הגר"א יו"ד סי' קט"ז ס"ק י"ט) וביזה את האוכלין. שעבר על כל תשחית. (ב"י)

ו' הרי חנופה מבקש. ומכיון שאביו לא חנף לו לכן לא למד. (ראש"ל) שמבזה את מלשון שמלתך לא בלתה וכן באיכה ג' בלה בשירי. (ב"א) אלא הוי כאסקופה וכו'. שעל ידי שיהא שפל יושע וכדכתיב ואת דכאי רוח יושע. (ב"י)

פרק שבעה ועשרים

א רבי יוסי אומר: "כל המכבד את התורה, גופו מכבד על הבריות, שנאמר (שמואל-א ב): 'כי מכבדי אכבד ובני יקלו'". דבר אחר: "כי מכבדי אכבד" – זה פרעה מלך מצרים, שנהג כבוד לפני מי שאמר והיה העולם שיצא בראש פמליא שלו ואמר לו עבדו מנהג שבעולם כל המלכים אינם יוצאים אלא אחר פמליא שלהם ואתה יוצא בראש פמליא שלך. אמר להם וכי פני מלך בשר ודם אני הולך להקביל אני הולך להקביל אלא פני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא לפיכך נהג בו הקב"ה כבוד ולא נפרע ממנו אלא הוא בעצמו שנא' לסוסי ברכי פרעה דמותך רעיתו:

ב רבי פפיס אומר כנסת ישראל היתה משבחת על סוס רכב פרעה שנא' דרכת בים סוסך. רבי יהושע בן קרחה אומר כשבא פרעה לים בא על סוס זכר ונגלה עליו הקב"ה בסוסיא נקיבה שנא' לסוסי ברכי פרעה. והלא לא רכב אלא על כרוב שנא' וירכב על כרוב ויעף וידא על כנפי רוח אלא נדמה הכרוב לסוסי פרעה כנקבה ונכנסו בלם לים. ובני יקלו זה סנחריב שנהג בזון לפני מי שאמר והיה העולם לפיכך בזהו הקב"ה שנא' ביד עבדיך חרפת את אדני ותאמר כרוב רכבי אני עליהי מרום הרים ירדתי לבנון ואכרות קומת ארזיו מבחר ברושיו ואבא מלון קיצו יער כרמיליו ואמר אני קרתי ושתיתי מים ואחרב בכף פעמי כל יאורי מצור. לפיכך פרע הקב"ה ממנו ע"י מלאך

ב רבי יהושע בן קרחה אומר: 'כשפא פרעה לים, לא בא אלא על סוס זכר, שנאמר (שמות טו): 'כי בא סוס פרעה'; ונגלה עליו הקדוש-ברוך-הוא בסוסיא נקיבה, שנאמר (שה"ש א): 'לססתי ברכבי פרעה'. והלוא לא רכב אלא על כרוב, שנאמר (תהלים יח): 'וירכב על כרוב ויעף, וידא על כנפי רוח'. אלא נדמה הכרוב לסוסי פרעה כנקבה, ונכנסו כלם לים. 'ובני יקלו' (שמואל-א ב) – זה סנחריב, שנהג בזיון לפני מי שאמר והיה העולם, שנאמר (ישעיה לו): 'ביד עבדיך חרפת אדני ותאמר ברב רכבי אני עליהי מרום הרים ירדתי לבנון, ואכרות קומת ארזיו מבחר ברושיו ואבוא מרום קצו יער כרמלו. אני קרתי ושתיתי מים, ואחרב בכף פעמי כל יאורי מצור' – לפיכך פרע הקדוש-ברוך-הוא ממנו על-ידי מלאך, וגלח

פרק שבעה ועשרים

א רבי יוסי אומר כל המכבד את התורה גופו מכבד על הבריות שנא' כי מכבדי אכבד ובני יקלו כי מכבדי אכבד זה פרעה מלך מצרים שנהג כבוד לפני מי שאמר והיה העולם שיצא בראש פמליא שלו ואמר לו עבדו מנהג שבעולם כל המלכים אינם יוצאים אלא אחר פמליא שלהם ואתה יוצא בראש פמליא שלך. אמר להם וכי פני מלך בשר ודם אני הולך להקביל אני הולך להקביל אלא פני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא לפיכך נהג בו הקב"ה כבוד ולא נפרע ממנו אלא הוא בעצמו שנא' לסוסי ברכי פרעה דמותך רעיתו:

ב רבי פפיס אומר כנסת ישראל היתה משבחת על סוס רכב פרעה שנא' דרכת בים סוסך. רבי יהושע בן קרחה אומר כשבא פרעה לים בא על סוס זכר ונגלה עליו הקב"ה בסוסיא נקיבה שנא' לסוסי ברכי פרעה. והלא לא רכב אלא על כרוב שנא' וירכב על כרוב ויעף וידא על כנפי רוח אלא נדמה הכרוב לסוסי פרעה כנקבה ונכנסו בלם לים. ובני יקלו זה סנחריב שנהג בזיון לפני מי שאמר והיה העולם לפיכך בזהו הקב"ה שנא' ביד עבדיך חרפת את אדני ותאמר כרוב רכבי אני עליהי מרום הרים ירדתי לבנון ואכרות קומת ארזיו מבחר ברושיו ואבא מלון קיצו יער כרמיליו ואמר אני קרתי ושתיתי מים ואחרב בכף פעמי כל יאורי מצור. לפיכך פרע הקב"ה ממנו ע"י מלאך

צינונים

א במדבר רבה ח-ג, ב ע"י סנהדרין צד. שמכואר שם טעם אחר. ג מכילתא בשלח

פרק כז

ב מרום הרים. הר הבית. ירדתי לבנון. ביהמ"ק שמלבין עוונות. קיצו. סופו, ר"ל לסוף גבהו, וזה ביהמ"ק. יער כרמלו. טוב שכחו וכובד חזקו ויפי הדרו. אני קרתי ושתיתי. התחלתי במעשי וגמרתי כאדם החופר בור ומצליח להוציא מים. (כ"י) יאורי מצור. יער

אבות דרבי נתן פרק כז

קכא

נוסחת הספרים

ונילח ראשו וזקנו, וחזר בבשת פנים אל ארצו רבי ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה אומר הלומד ע"מ ללמד וכו' הוא היה אומר לא כל התורה כולה אתה מקבל עליך ללמודה ואי אתה בן חורין לפרוש הימנה אלא כל המורה ומוסיף מוסיף שכר הרבה. ר' אלעזר בן חסמא אומר קנין ופתחי נדה הן הן גופי הלכות. רבי יוחנן בן נורי אומר הלכות ופתחי נדה הן הן גופי הלכות והטהרות והנדרות והקנין הן הן גופי תורה. הוא היה אומר סידור של שלחן [גדול] ועשיית ב"ד וקיימיהן מביאין טובה לעולם:

ג ר' יוחנן בן דהבאי אומר האומר אין הלכה זאת נבראת אין לו חלק לעולם הבא. הוא היה אומר: "אל תרחק עצמך ממדה שאין לה קצבה וממלאכה שאין לה קצבה וממלאכה שאין לה גמירא. משל למה הדבר דומה לאחד שהיה נוטל מי הים ומטיל ליבשה ים אינו חסר ויבשה אינה מתמלאה היה מקצר בדעתו אמר לו ריקה מפני מה אתה מקצר בדעתך בכל יום טול שכרך דינר של זהב:

ד ר"א בן שמוע אומר יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך וכבוד חבירך כמורא רבך ומורא רבך כמורא שמים. מלמד שיהא כבוד תלמידו חביב עליו ככבוד חבירו ילמדו כל אדם ממשה רבינו שאמר ליהושע בחר לנו אנשים בחר לי לא נאמר אלא

צינונים

מס' ב"פ"ו, שהש"ר פ"א [ושם מבוואר שגם הקב"ה נגלה על זכרן]. ד חגיגה י. ה ילקוט עקב תחס"ג. ו תנחומא פ' בשלח

ראשו וזקנו, וחזר בבשת פנים אל ארצו. הוא היה אומר: לא כל התורה כלה אתה מקבל עליך לגמרה, ואי אתה בן-חורין לפרש הימנה, אלא כל המרבה ומוסיף – מוסיף שכר הרבה. רבי אלעזר בן חסמא אומר: קנין ופתחי נדה – הן הן גופי הלכות. רבי יוחנן בן נורי אומר: יהלכות והטהרות והנדרות והקנין, הן הן גופי תורה. הוא היה אומר: ספוק של תלמידי-חכמים, ועשיית בתי-דין וקיימיהן, מביאין טובה לעולם.

ג רבי יוחנן בן דהבאי אומר: האומר אין הלכה זאת נראית – אין לו חלק לעולם הבא. הוא היה אומר: "אל תרחק עצמך ממדה שאין לה קצבה וממלאכה שאין לה גמירא. משל למה הדבר דומה, לאחד שהיה נוטל מי הים ומטיל ליבשה – ים אינו חסר, ויבשה אינה מתמלאה. היה מקצר בדעתו – אמר לו: ריקה, מפני מה אתה מקצר בדעתך, בכל יום טל שכרך דינר של זהב.

ד רבי אלעזר בן-שמוע אומר: יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך, וכבוד חבירך כמורא רבך, ומורא רבך כמורא שמים. מנין שיהא כבוד תלמידו חביב עליו ככבודו, ילמדו כל אדם ממשה רבנו, שאמר ליהושע (שמות יז): "בחר לנו אנשים – בחר לי" לא נאמר, אלא "בחר לנו"; מלמד שעשהו כמותו, אף-על-פי שהוא רבו ויהושע תלמידו. ומנין שפכוד חבירו יהא חביב

הבאה במצור. (רש"י) קנין. קרבנות העוף, יש בהם הלכות חמורות אם נתערבו אלו באלו. (ב"י) פתחי נדה. נדה שאבדה וסתה. (ב"י) גופי הלכות. אל יהיו קלות בעיניך אלא שים ליבך עליהם כי חמורות הן יותר מדאי, ותמצא בהן עומק גדול. (רש"י) הלכות. הדינים והעבודות. (ב"י) הן הן גופי תורה. ואל תקל ראשך בהם מפני שהם תלויים בחשבונות ודומין לגימטראיות. (רע"ב)

ג אל תרחק עצמך ממדה וכו'. היינו התורה שהיא רחבה מני ים. (ב"י) מקצר בדעתו. קוצר רוח.

עָלֵיו רַבּוֹ, שְׁנָאֹמֶר (במדבר יב): "וַיֹּאמֶר אֶהְרֹן אֶל מֹשֶׁה בִּי אֲדֹנִי"; וְהָלֹא אָחִיו קָטָן מִמֶּנּוּ הִנֵּה, אֲלֵא עָשָׂא רַבּוֹ. וּמִנֵּין שִׁכְבּוֹד רַבּוֹ יֵהָא חֲבִיב עָלָיו כְּכַבּוֹד שָׁמַיִם, שְׁנָאֹמֶר (שם יא): "וַיַּעַן יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון מִשְׁרַת מֹשֶׁה מִבְּחָרָיו וַיֹּאמֶר, אֲדֹנִי מֹשֶׁה כָּלָאם" – שׁוֹקְלוֹ כְּנֶגֶד שְׂכִינָה. וְבִרְאשׁוֹנָה הָיוּ אוֹמְרִין: דָּגָן בִּיהוּדָה, וְתָבֶן בְּגָלִיל, וּמוֹץ בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן; תְּזִירוֹ לֹמֶר: אִין דָּגָן בִּיהוּדָה וְאִין תָּבֶן בְּגָלִיל, אֲלֵא מוֹץ; וּבְעֵבֶר הַיַּרְדֵּן – לֹא זֶה וְלֹא זֶה.

בחר לנו מלמד שעשהו כמותו אע"פ שהוא רבו ויהושע תלמידו. ומניין שכבוד חברו יאה חביב עליו כרבו שנא' ויאמר אהרן אל משה כי אדוני והלא אהיו קטן ממנו היה אלא עשאו רבו ומניין שכבוד רבו (יהא) חביב עליו ככבוד שמים שנא' ויען יהושע בן נון משרת משה מבחוריו ויאמר אדוני משה כללם, שוקלו כנגד שכינה מפני שכראשונה היו אומרים דגן ביהודה ותבן בגליל ומרן בעבר הירדן חורו לומר אין דגן ביהודה ואין תבן בגליל אלא מרן ובעבר הירדן לא זה ולא זה:

פרק שמונה ועשרים

פֶּרֶק שְׁמוֹנֶה וְעֶשְׂרִים

א רַבִּי נֶתַן אוֹמֵר: אִין לָךְ אַהֲבָה כְּאַהֲבָה שֶׁל תּוֹרָה, "וְאִין לָךְ חֻכְמָה כְּחֻכְמָה שֶׁל אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, וְאִין לָךְ יָפִי כְּיָפִי שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם, וְאִין לָךְ עֶשֶׂר כְּעֶשֶׂר שֶׁל מְדִי, וְאִין לָךְ גְּבוּרָה כְּגְבוּרָה שֶׁל פָּרֶס, וְאִין לָךְ זְנוּת כְּזְנוּת שֶׁל עַרְבֵיִים, וְאִין לָךְ גִּסּוּת כְּגִסּוּת שֶׁל עֵילָם, וְאִין לָךְ חֲנֻפָּה כְּחֲנֻפָּה שֶׁל בָּבֶל, שְׁנָאֹמֶר (זכריה ה): "וַיֹּאמֶר אֵלֵי לְבָנוֹת לֵה בֵּית בְּאֶרֶץ שְׁנַעַר"; וְאִין לָךְ כֶּשֶׁפִּים כְּכֶשֶׁפִּים שֶׁל מִצְרַיִם.

א רבי נתן אומר אין לך אהבה כאהבה של תורה. ואין לך חכמה כחכמה של דרך ארץ ואין לך יופי כיופי של ירושלים. ואין לך עושר כעושר של מדי. ואין לך גבורה כגבורה של פרס. ואין לך זנות כזנות של ערביים. ואין לך גסות כגסות של עילים. ואין לך חנופה כחנופה של בבל שנא' ויאמר [אלה] לבנות לה בית בארץ שנער. ואין לך כשפים ככשפים של מצרים:

ב רבי שמעון בן אלעזר אומר חכם הדר בארץ ישראל ויוצא חוצה לארץ פגם הדר בה משובח הימנו ואע"פ שפגם משובח הוא יותר מכל המשובחים שבמדינות. משלו למה הדבר דומה לבחור

ב רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן אֱלֵעָזָר אוֹמֵר: חָכֵם הָדָר בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, מְשֻׁבָּח; יוֹצֵא חוּצָה לְאֶרֶץ – פָּגָם. וְאֶף־עַל־פִּי שְׁפָגָם – מְשֻׁבָּח הוּא יוֹתֵר מִכָּל הַמְּשֻׁבָּחִים שֶׁבְּמִדְיָנוֹת. מְשֻׁלוֹ מִשְׁלֵי לָמָּה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְבָרְזֵל הַנִּדְוָאִי שֶׁבָּא

ציונים

פיסקא כ"ו. ו בסנהדרין יז מובא שאמרו עוד דברים אחרים (ולנוסחת הספרים). א ע"י קידושין מט: ג שם,

ד בראשונה היו אומרים. לנוסחת הגר"א הוא ענין בפ"ע (כ"א) ולנוסחת הספרים "מפני שכראשונה היו אומרים" היינו אלדד ומידד שדגן שבגליל יאה כתבן לעומת מעלת הדגן שביהודא, ושבעבר הירדן יאה כ"כ גרוע עד שיחשב כמוץ. (כ"י) חורו לומר. היינו שלאחר חורבן הבית יפחת חשיבות התבואה. (כ"י)

פרק כח

א כחכמה של ארץ ישראל. היינו הגרים בארץ ישראל. **ב הנדואי.** ארץ כוש. (רש"י)

אבות דרבי נתן פרק כח קכג

נוסחת הכפרים

הנזירי שבא ממדינת הים
שאע"פ שנפחת מכה שחיה
הוא משובח יותר מכל
המשובחים שבמדינות:

ג רשב"ג אומר כל המשים
שלום בתוך ביתו מעלה עליו
הכתוב כאילו משים שלום
בישראל על כל אחד ואחד.
יכל המטייל קנאה ותחרות
בתוך ביתו מעלה עליו
הכתוב כאילו מטייל קנאה
ותחרות בישראל לפי שכל
אחד ואחד מולך בתוך ביתו
שנא' להיות כל איש שורר
בביתו:

ד רבן גמליאל אומר בר'
דברים מלכות כותים אוכלת
במכסאות
ותרטיאות וארגוניות שלהן:

ה הוא היה אימר דברי תורה
קשין לקנות ככלי מילת
ינוחין לאבדן ככלי פשתן.
דברי שטות ודברי תיפלות
נוחין לקנותם וקשין לאבדם
כשק. פעמים שאדם לוקח שק
מן השוק בסלע ומשתמש בו
והולך ד' או חמש שנים. רבי
יהודה הנשיא אומר כל
המקבל עליו תענוגי העולם
הזה מונעין ממנו תענוגי
העולם הבא וכל שאינו מקבל
תענוגי העולם הזה נותנין לו
תענוגי העולם הבא:

ו הוא היה אימר צדיקים שרע
להם בעולם הזה למה הוא
דומה למכח שמתקן סעודה
לעצמו ואף שמצטער בעצמו
אין מתקן לאחרים אלא
לעצמו אבל רשעים שרע

למדינת הים, שאף-על-פי שנפחת ממה שהיה – הוא
משבח יותר מכל המשבחים שבמדינות.

ג רבי שמעון בן גמליאל אומר: כל המשים שלום
בתוך ביתו, מעלה עליו הכתוב כאלו משים שלום
בישראל על כל אחד ואחד; וכל המטייל קנאה ותחרות
בתוך ביתו, מעלה עליו הכתוב כאלו מטייל קנאה
ותחרות בישראל, לפי שכל אחד ואחד מלך בתוך ביתו,
שנאמר (אסתר א): "להיות כל איש שרר בביתו".

ד רבן גמליאל אומר: בארבעה דברים מלכות יון
אוכלת: במכסאות, במרחצאות ותרטיאות וארגוניות
שלהן.

ה הוא היה אומר: דברי תורה, קשין לקנות ונוחין
לאבדן ככלי פשתן. דברי שטות ודברי תפלות, נוחין
לקנותם וקשין לאבדם כשק – פעמים שאדם לוקח שק
מן השוק בסלע, ומשתמש בו והולך ארבע או חמש
שנים. רבי יהודה הנשיא אומר: כל המקבל עליו תענוגי
העולם הזה – מונעין ממנו תענוגי העולם הבא; וכל
שאינו מקבל תענוגי העולם הזה, נותנין לו תענוגי
העולם הבא.

ו הוא היה אומר: צדיקים שרע להם בעולם הזה, למה
הוא דומה. לטבח שמתקן סעודה לעצמו, ואף שמצטער
בעצמו – אין מתקן לאחרים אלא לעצמו; אבל רשעים

ציורים

אסתר רבה א-טו. ג עיין לעיל
כ, ה, ובמה שזוין שם.

ג כאילו משים שלום בישראל. שעי' שילמדו בני ביתו להתנהג כך בביתם תפשט מזה זו
בכל ישראל. (כ"י)

ד מלכות יון אוכלת. שמכלה ממון בני המדינה מחמת מכס בלא קצבה לצורך
המרחצאות ובתי הוועד שלהן. (כ"י) תרטיאות. מיני פלטים שנאספים לבית הוועד. (רש"י)
ארגוניות. מס שגובה המלך מן התבואות כך וכך כורין מן השדה לשנה. (רש"י סנהדרין כ"ו.)
ה כשק. שדבר מתקיים הוא כמו שמפרש מיד. (כ"י) משתמש והולך בו וכו'. כך דברי
שטות קשין לאבדם, וזה ממעשה היצר. (כ"י)

שָׂרַע לָהֶם בְּעוֹלָם הַזֶּה, לָמָּה הוּא דוֹמָה, לְטַבַּח שֶׁהִתְקִין סְעוּדָה לְאַחֲרִים, וְאַף-עַל-פִּי שֶׁמִּצְטָעַר בְּעֲצָמוֹ – אֵין מִתְקֵן לְעֲצָמוֹ כָּלום לְאַחֲרִים.

ז הוּא הָיָה אוֹמֵר: יִהְיֶה סִתְרָךְ לְךָ כְּגִלּוּי, וְדָבָר שֶׁאֵפְשָׁר לְשַׁמֵּעַ עֲלֶיךָ אֶל תֹּאמַר לְחִבְרָךְ.

ח יִהְלֵל אוֹמֵר: אֶל תִּפְרֹשׁ עֲצָמְךָ מִן הַצָּבוּר וְכוּ'.

ט הוּא הָיָה אוֹמֵר: כָּל הַמִּרְבֵּה לְאָכֹל – מִרְבֵּה לְהוֹצִיא; וְכָל הַמִּרְבֵּה בָשָׂר – מִרְבֵּה רִמָּה וְתוֹלַעָה; וְכָל הַמִּרְבֵּה מַעֲשִׂים טוֹבִים – מִשִּׁים שְׁלוֹם בְּגוּפוֹ. רַבִּי אֱלֶעָזָר בֶּן-שָׁמוּעַ אוֹמֵר: שְׁלֹשׁ מִדּוֹת בְּתַלְמִידֵי חֲכָמִים: אֶבֶן גְּזִית, אֶבֶן פְּנֵה, אֶבֶן פִּסְסָפָס. אֶבֶן גְּזִית פִּיצֵד – זֶה תַלְמִיד שֶׁשֶּׁנָּה מִדְּרָשׁ; בְּזִמָּן שֶׁתַּלְמִיד חָכֵם נִכְנָס אֲצָלוֹ, שׁוֹאֵלוֹ בְּמִדְרָשׁ – אוֹמֵר לוֹ: זֶהוּ אֶבֶן גְּזִית, שְׁאִין לָהּ אֵלָּא פֶּה אֶחָת. אֶבֶן פְּנֵה פִיצֵד – זֶה תַלְמִיד שֶׁשֶּׁנָּה מִדְּרָשׁ וְהִלְכוֹת; בְּזִמָּן שֶׁתַּלְמִיד חָכֵם נִכְנָס אֲצָלוֹ, שׁוֹאֵלוֹ בְּמִדְרָשׁ – אוֹמֵר לוֹ, בְּהִלְכוֹת – אוֹמֵר לוֹ: זֶהוּ אֶבֶן פְּנֵה, שֵׁשׁ לוֹ שְׁתֵּי פִיּוֹת בְּלִבָּד. אֶבֶן פִּסְסָפָס פִּיצֵד – זֶה תַלְמִיד שֶׁשֶּׁנָּה מִדְּרָשׁ וְהִלְכוֹת וְאִגְדוֹת וְתוֹסֶפְתוֹת; כְּשֶׁתַּלְמִיד חָכֵם נִכְנָס אֲצָלוֹ, שׁוֹאֵלוֹ בְּמִדְרָשׁ – אוֹמֵר לוֹ, בְּהִלְכוֹת – אוֹמֵר לוֹ, בְּתוֹסֶפְתוֹת – אוֹמֵר לוֹ, בְּאִגְדוֹת – אוֹמֵר לוֹ. וְזֶהוּ אֶבֶן פִּסְסָפָס, שֵׁשׁ לָהּ אַרְבַּע פִּיּוֹת מֵאַרְבַּע רִחוּתֶיהָ.

י רַבִּי יְהוֹדָה בֶּן אֱלֵעָאי אוֹמֵר: כָּל הָעוֹשֶׂה דְּבָרֵי תוֹרָה עֶקֶר וְדֶרֶךְ-אֶרֶץ טָפֵל – עוֹשִׂין אוֹתוֹ עֶקֶר בְּעוֹלָם; דֶּרֶךְ-

לָהֶם בְּעוֹלָם הַזֶּה לָמָּה הוּא דוֹמָה לְטַבַּח שֶׁהִתְקִין סְעוּדָה לְאַחֲרִים וְאֵפְשָׁר שֶׁמִּצְטָעַר בְּעֲצָמוֹ אֵין מִתְקֵן לְעֲצָמוֹ כָּלום לְאַחֲרִים:

ז הוּא הָיָה אוֹמֵר יִהְיֶה סִתְרָךְ לְךָ כְּגִלּוּי וְדָבָר שֶׁאֵפְשָׁר לְשַׁמֵּעַ עֲלֶיךָ אֶל תֹּאמַר לְחִבְרָךְ:

ח הֵלֵל אוֹמֵר אֶל תִּפְרֹשׁ עֲצָמְךָ מִן הַצָּבוּר וְכוּ':

ט הוּא הָיָה אוֹמֵר כָּל הַמִּרְבֵּה לְאָכֹל מִרְבֵּה לְהוֹצִיא וְכוּ' וְכָל הַמִּרְבֵּה בָשָׂר מִרְבֵּה רִמָּה וְתוֹלַעָה וְכוּ' וְכָל הַמִּרְבֵּה מַעֲשִׂים טוֹבִים מִשִּׁים שְׁלוֹם בְּגוּפוֹ. רַבִּי אֱלֶעָזָר בֶּן שָׁמוּעַ אוֹמֵר שְׁלֹשׁ מִדּוֹת בְּתַלְמִידֵי חֲכָמִים אֶבֶן גְּזִית אֶבֶן פְּנֵה אֶבֶן פִּסְסָפָס. אֶבֶן גְּזִית כִּיצֵד זֶה תַלְמִיד שֶׁשֶּׁנָּה מִדְּרָשׁ בְּזִמָּן שֶׁתַּלְמִיד חָכֵם נִכְנָס אֲצָלוֹ שׁוֹאֵלוֹ בְּמִדְרָשׁ אוֹמֵר לוֹ זֶהוּ אֶבֶן גְּזִית שְׁאִין לָהּ אֵלָּא פֶּה אֶחָת. אֶבֶן פְּנֵה כִיצֵד זֶה תַלְמִיד שֶׁשֶּׁנָּה מִדְּרָשׁ וְהִלְכוֹת בְּזִמָּן שֶׁתַּלְמִיד חָכֵם נִכְנָס אֲצָלוֹ שׁוֹאֵלוֹ בְּמִדְרָשׁ אוֹמֵר לוֹ בְּהִלְכוֹת אוֹמֵר לוֹ זֶהוּ אֶבֶן פְּנֵה שֵׁשׁ לוֹ שְׁתֵּי פִיּוֹת בְּלִבָּד. אֶבֶן פִּסְסָפָס כִּיצֵד זֶה תַלְמִיד שֶׁשֶּׁנָּה מִדְּרָשׁ וְהִלְכוֹת וְאִגְדוֹת וְתוֹסֶפְתוֹת כְּשֶׁתַּלְמִיד חָכֵם נִכְנָס אֲצָלוֹ שׁוֹאֵלוֹ בְּמִדְרָשׁ אוֹמֵר לוֹ בְּהִלְכוֹת אוֹמֵר לוֹ בְּתוֹסֶפְתוֹת אוֹמֵר לוֹ בְּאִגְדוֹת אוֹמֵר לוֹ זֶהוּ אֶבֶן פִּסְסָפָס שֵׁשׁ לָהּ אַרְבַּע פִּיּוֹת מִדְּרָשׁ וְהִלְכוֹת:

י רַבִּי יְהוֹדָה בֶּן אֱלֵעָאי אוֹמֵר כָּל הָעוֹשֶׂה דְּבָרֵי תוֹרָה עֶקֶר וְדֶרֶךְ-אֶרֶץ טָפֵל עוֹשִׂין אוֹתוֹ עֶקֶר בְּעוֹלָם הַזֶּה דֶּרֶךְ אֶרֶץ עֶקֶר וְדֶרֶךְ-אֶרֶץ טָפֵל עוֹשִׂין אוֹתוֹ:

ציונים

ז עֵין תַּעֲנִית יא.

ו שֶׁהִתְקִין סְעוּדָה לְאַחֲרִים. כִּי רִשְׁעוֹתוֹ גִּירָם לוֹ שְׁנוּטֵל הַצָּדִיק חֶלְקוֹ בְּגִ"ע. (ב"י)

ז יְהִי סִתְרָךְ לְךָ כְּגִלּוּי. שֶׁלֹּא תִדְבַּר א' בְּפֶה וּא' בִּלְבָב. (ב"י)

ט מִשִּׁים שְׁלוֹם בְּגוּפוֹ. אֲבָל אִם הוּא חוּטֵא גּוּפוֹ מִתִּיַּסֵּר בִּיסוּרִים. (ב"י)

אבות דרבי נתן פרק כט

נוסחת הספרים

מפל בעולם הזה. משלו משל
למה הדבר דומה לאיסטריא
שהיא עוברת בין שני דרכים
אחת של אור ואחת של שלג
אם מהלך כנגד האור הרי
נכון באור ואם מהלך נגד
שלי הרי הוא לוקה בצנינה
כיצד יעשה ילך בינתיים ויזהר
בעצמו שלא יכזה באור
ושלא ילקה בצנינה רבי שמעון
בן אלעזר אומר אל תרצה את
חבירך וכו'.

פרק תשעה ועשרים

א רבי שמעון בן אלעזר אומר
משום רבי מאיר אל תרצה
את חבירך בשעת כעסו ואל
תנחמנו בשעת אבלו ואל
תשאל לו בשעת נדרו ואל
תבא לביתו ביום אידו ואל
תשתדל לראותו וכו' יש
אומרים יש לך חברים מקצתן
מוכיחין אותך ומקצתן
משבחין אותך אהוב את
המוכיחך ושנא את המשבחך
מפני שמוכיחך מביאך לחיי
העולם הבא והמשבחך
מוציאך מן העולם. הוא היה
אימר בכל מקום שאדם הולך
לבו הולך. עומד לבו עומד.
יושב רברים מיושבים כנגדו:
ב הוא היה אומר כל השוקר
עצמו על דברי תורה מוסרין
לו שקדנין כנגדו. וכל הבוטל
מדברי תורה מוסרין לו

ציונים

א תנכ"א רבה פט"ז ופ"ח,
ברכות ז.

ארץ עקר ודברי תורה טפל – עושין אותו טפל בעולם.
משלו משל למה הדבר דומה, לאסטריא שהיא עוברת
בין שני דרכים: אחת של אור ואחת של שלג – אם
מהלך כנגד האור, הרי נכון באור, ואם מהלך נגד שלג,
הרי הוא לוקה בצנינה. כיצד יעשה, ילך בינתיים, ויזהר
בעצמו שלא יכזה באור ושלא ילקה בצנינה.

פרק תשעה ועשרים

א רבי שמעון בן אלעזר אומר משם רבי מאיר: "אל
תרצה את חבירך בשעת כעסו, ואל תנחמהו בשעה
שמתו מוטל לפניו, ואל תשאל לו בשעת נדרו, ואל
תבוא לביתו ביום אידו, ואל תשתדל לראותו בשעת
קלקלתו. הוא היה אומר: יש לך חברים, מקצתן
מוכיחין אותך ומקצתן משבחין אותך – אהב את
המוכיחך ושנא את המשבחך, מפני שהמוכיחך מביאך
לחיי העולם הבא, והמשבחך מוציאך מן העולם. הוא
היה אומר: כל זמן שאדם הולך – לבו הולך; עומד –
לבו עומד; יושב – לבו יושב.

ב הוא היה אומר: כל השוקר עצמו על דברי תורה,
מוסרין לו שקדנין כנגדו; וכל הבוטל מדברי תורה,

י איסטריא. שביל. (כ"י) כיצד יעשה וכו'. וכמו כן יתעסק בדרך ארץ אך יזהר שלא יטה
יותר מדי מן התורה, רק יתעסק בד"א כפי צורכו. (כ"י)

פרק כט

א אל תרצה וכו'. שהפיוס או ירכה את כעסו. (תפא"י) ואל תנחמהו וכו'. שמתוך שצרתו
לפניו אינו מקבל תנחומין. (רש"י) ואל תשאל וכו'. שבשעת הנדר יאמר שנדר גם על דעת
פתח זה, ושוב לא יוכל לישאל לעולם. (רע"ב) ואל תשתדל וכו'. משום שהוא מתבייש מכל
אדם. (רע"ב) לבו הולך. שיש ביד האדם להטות הלב. (כ"י) יושב. שעושה מעשיו בישוב
ומתן. (כ"י)

ב שקדנין כנגדו. שיסיעו לשקור, ואם הוא בטל מוסרים בטלנין שיסיעו לבטלו. (תפא"י)

בטלנין כנגדו כגון ארי וזאב
ונמר וכדלם ונחש והגייסות
והליסטין באין ומקיפין אותו
ונפרעין ממנו שנה' אך יש
אלהים שופטים בארץ:

ג אבא שאול בן ננס אומר יש
לך ד' מדות בת"ח יש לך
אדם שלמד לעצמו ואינו
מלמד לאחרים. לאחרים ואינו
מלמד לעצמו. הלמד לעצמו
ולאחרים. ואינו למד לא
לעצמו ולא לאחרים. הלמד
לעצמו ואינו למד לאחרים
כיצד שנה אדם פרק אחר
שנים ושלשה ולא השנה
אותם לאחר ונתעסק בהן ולא
שכחן זה שלמד לעצמו ואינו
למד לאחרים. לאחרים ולא
למד לעצמו כיצד שנה אדם
סדר אחר שנים ג' פעמים
ושנה אותן לאחרים ולא
נתעסק בהם ושכחן זה שלמד
לאחרים ולא למד לעצמו.
הלמד לעצמו ולאחרים כיצד
שנה סדר אחר שנים ושלשה
סדרים והשנה אותן לאחרים
ונתעסק בהן ולא שכחן
נתפשה ותפשוהו זה שלמד
לעצמו ולאחרים. אינו למד
לא לעצמו ולא לאחרים כיצד
שנה אדם סדר אחר ב' ג'
פעמים ולא שנאן לאחרים
ולא נתעסק בהן ושכחן זה
שלא למד לעצמו ולא
לאחרים. רבי חנניה בן יעקב
אומר הניעיר כלילה מתוך
דברי תורה סימן יפה לו.
מתוך דברי שיחה סימן רע לו.
ר' יעקב בן חנניה אומר
הניעיר כלילה ואינו פותח פיו
בדברי תורה ראוי לו מוטב לו
שנהפכה לו שלייתו של אמי
על פניו ולא יצא לאויר
העולם ולא ראה את העולם:

מוסרין לו בטלנין כנגדו, ולבסוף באין עליו ארי וזאב
ונמר וכדלם ונחש והגייסות והליסטין באין ומקיפין
אותו ונפרעין ממנו, שנאמר (תהלים נח): "אף יש אלהים
שפטים בארץ".

ג אבא שאול אומר: ארבע מדות בתלמידי חכמים: יש
אדם שלמד לעצמו, ואינו מלמד לאחרים; לאחרים,
ואינו מלמד לעצמו; הלמד לעצמו ולאחרים; ואינו
למד, לא לעצמו ולא לאחרים. "הלמד לעצמו ואינו
מלמד לאחרים" כיצד – שנה אדם פרק אחר, שנים
ושלשה, ולא השנה אותם לאחר, ונתעסק בהן ולא
שכחן – זה שלמד לעצמו ואינו למד לאחרים.
"לאחרים ולא למד לעצמו" כיצד – שנה אדם סדר
אחר, שנים ושלשה סדרים, ושנה אותן לאחרים, ולא
נתעסק בהן ושכחן – זה שלמד לאחרים ולא למד
לעצמו. "הלמד לעצמו ולאחרים" כיצד – שנה סדר
אחר, שנים ושלשה סדרים, והשנה אותן לאחרים,
ונתעסק בהן ולא שכחן, תפשו ותפשוהו – זהו שלמד
לעצמו ולאחרים. "אינו למד לא לעצמו ולא לאחרים"
כיצד – שנה אדם סדר אחר, שנים ושלשה סדרים, ולא
שנאן לאחרים, ולא נתעסק בהן ושכחן – זהו שלא
למד לעצמו ולא לאחרים. רבי חנניה בן יעקב אומר:
הניעיר כלילה מתוך דברי תורה – סימן יפה לו, מתוך
דברי שיחה – סימן רע לו. רבי יעקב בן חנניה אומר:
הניעיר כלילה, ואינו פותח פיו בדברי תורה – ראוי לו
ומוטב לו שנהפכה לו שלייתו של אמו על פניו, ולא
יצא לאויר העולם ולא ראה את העולם.

ג ושנה אותן לאחרים. והם חזרו כדי שיחקיים בידם. (ב"י) הניעיר כלילה. שהקיץ משנתו.

(ב"י)

אבות דרבי נתן פרק כט קכו

נוסחת הספרים

ד' ר"א הקפר אומר כל המכבד חברו לשם ממון סוף שנפטר ממנו בקלון; וכל הבוזה את חברו לשם מצוה סוף שנפטר ממנו בכבוד. וימנע שכל המכבד חברו לשם ממון סוף שנפטר ממנו בקלון שכן מצינו בבלעם הרשע שכבד בלק לשם ממון שנא' ויען בלעם ויאמר אל עבדי בלק אם יתן לי בלק מלא ביתי כסף וזהב. וימנע שנפטר ממנו בקלון שנא' ועתה ברח לך אל מקומך וגו' והנה מנעך ה' מכבוד. וימנע שכל הבוזה את חברו לשם מצוה סוף שנפטר ממנו בכבוד שכן מצינו במשה רבינו שבוזה פרעה לשם מצוה שנא' וירדו כל עבדיך אלי וישתחוו לי לאמה. וכן פרעה עומד על הגג ומשה עומד על הארץ אלא כך אמר משה לפרעה אפי' כל עבדיך שעומדין ובשתחיים לפניך על במה שלך יעמדו ויבקשו ממני אוני שומע להם. וימנע שנפטר ממנו בכבוד שנא' ויקרא למשה ולאהרן לילה אמרו לי ימי גנבים אנו שנצא בלילה אלא המתן לנו עד שיביא הקב"ה לנו ו' ענני כבוד ונצא בהם כשמתה יבראש גל"י שנא' ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה:

ד' על ר' חלוקי כפרה הלך ר' מתאי בן חרש אצל ר' ישמעאל בן אביו הקפר ללדיקא לבקרי יאמר לי שמעת בארבע חלוקי כפרה שהיה ר' ישמעאל חרש. אמר לי שמעתי ישלשה הן יתשובה על כל אחת ואחת. כתיב אתה אימר שיבי כנים

ציינים

כ' וזמא פה ירושלמי שבועות פ"א ה"ד, סנהדרין פ"ה ה"א, מכותא יתרו בחודש פ"ו.

ד' רבי אלעזר הקפר אומר: כל המכבד חברו ומתחבר לשם ממון – סוף שנפטר ממנו בקלון; וכל הבוזה את חברו לשם מצוה – סוף שנפטר ממנו בכבוד. וימנע שכל המכבד חברו ומתחבר לשם ממון, סוף שנפטר ממנו בקלון – שכן מצינו בבלעם הרשע, שכבד לבלק והלך אצלו לשם ממון, שנאמר (במדבר כב): "ויען בלעם ויאמר אל עבדי בלק, אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב". וימנע שנפטר ממנו בקלון, שנאמר (שם כד): "ועתה ברח לך אל מקומך וגו', והנה מנעך ה' מכבוד". וימנע שכל הבוזה את חברו לשם מצוה, סוף שנפטר ממנו בכבוד – שכן מצינו במשה רבינו, שבזה פרעה לשם מצוה, שנאמר (שמות יא): "וינדרו כל עבדיך אלה אלי והשתחוו לי לאמר" – וכי היו עומדין על הגג ומשה עומד על הארץ? אלא כך אמר משה לפרעה: אפלו כל עבדיך שעומדין לפניך על במה שלך יעמדו ויבקשו ממני – איני שומע להם. וימנע שנפטר ממנו בכבוד, שנאמר (שם יב): "ויקרא למשה ולאהרן לילה". אמרו לו: וכי גנבים אנו שנצא בלילה, אלא המתן לנו עד שיביא הקדוש-ברוך-הוא לנו שכעז ענני כבוד, ונצא בהם בשמחה ובראש גלוי, שנאמר (במדבר לג): "ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה לעיני כל מצרים".

ה' על ארבעה חלוקי כפרה הלך רבי מתאי בן-חרש אצל רבי ישמעאל בן אלעזר הקפר ללודקיא לבקרו, ואמר לו: ישמעתי בארבע חלוקי כפרה שהיה רבי ישמעאל חרש. אמר לו: שמעתי, ושלשה הן, ותשובה עם כל אחת ואחת. כתיב אחד אומר (ירמיה ג): "שובו

ד' בוזה את חברו לשם מצוה. שמוכחו ומהפכו לטוב. (כ"י)
ה' חלוקי כפרה. שחלוקין בכפרתן זה כך וזה כך.

שוכבים נאם ה' ארפה משבותיכם. וכתוב אחד אומר כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם. וכתוב א' אומר ופקדתי בשבט פשעם וכוונעים עונם. וכתוב אחד אומר אם יכפר העין הזה לכם עד תמותו. הא כיצד אם עבר אדם על מצוה עשה ועשה תשובה אינו זו משם עד שמוחלין לו מיד על זה נאמר שובו בנים שוכבים. עבר אדם על מצוה לא תעשה ועשה תשובה התשובה תולה ויום הכפורים מכפר על זה נאמר כי ביום הזה יכפר עליכם. עבר אדם על כריתות ומיתות ב"ד ועשה תשובה תשובה ויוה"כ תולין ויסורי ממוקדן ובטא ימות השנה מכפרין ועל זה נאמר ופקדתי בשבט פשעם. אבל מי שמחלל שם שמים אין בו כח לא לתשובה לתלות ולא ליסורין למרק ולא ליה"כ לכפר אלא תשובה ויסורין תולין ומיתה ממרקת עמה ועל זה נאמר אם יכפר העין הזה לכם עד תמותו.

1 איסי בן יהודה אומר מפני מה תלמידי חכמים מתים בלא זמן, לא מפני שזנאפין ולא מפני שגוזלין, אלא מפני שהן בוזין בעצמן.
2 ר' יצחק בן פנחס אומר כל מי שיש בידו מדרש ואין בידו הלכות לא טעם טעם של חכמה. כל מי שיש בידו הלכות ואין בידו מדרש לא טעם טעם של יראת חטא. הוא היה אומר כל שיש בידו מדרש ואין בידו הלכות זה גבור ואינו מזזין. כל שיש

בנים שוכבים נאם ה', ארפה משבותיכם, וכתוב אחד אומר (ויקרא טז): "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם", וכתוב אחד אומר (תהלים פט): "ופקדתי בשבט פשעם וכוונעים עונם", וכתוב אחד אומר (ישעיה כב): "אם יכפר העין הזה לכם עד תמותו". הא כיצד, אם עבר אדם על מצוה עשה ועשה תשובה – אינו זו משם עד שמוחלין לו מיד; על זה נאמר: "שובו בנים שוכבים". עבר אדם על מצוה לא-תעשה ועשה תשובה – התשובה תולה, ויום-הכפורים מכפר; על זה נאמר: "כי ביום הזה יכפר עליכם". עבר אדם על כרתות ומיתות בית-דין ועשה תשובה – תשובה ויום-הכפורים תולין, ויסורין ממרקין; ועל זה נאמר: "ופקדתי בשבט פשעם". אבל מי שמחלל שם שמים – אין בו כח, לא לתשובה לתלות, ולא ליסורין למרק, ולא ליום-הכפורים לכפר, אלא תשובה ויום-הכפורים ויסורין תולין, ומיתה ממרקת עמה; ועל זה נאמר: "אם יכפר העין הזה לכם עד תמותו".

1 איסי בן יהודה אומר: מפני מה תלמידי חכמים מתים בלא זמן, לא מפני שזנאפין ולא מפני שגוזלין, אלא מפני שהן בוזין בעצמן.

2 רבי יצחק בן פינחס אומר: כל מי שיש בידו מדרש ואין בידו הלכות – לא טעם טעם של חכמה. כל מי שיש בידו הלכות ואין בידו מדרש – לא טעם טעם של יראת חטא. הוא היה אומר: כל שיש בידו מדרש ואין בידו הלכות – זה גבור ואינו מזזין; כל שיש בידו

שובו בנים. ומיד ארפא, למדת שיש עבירה שמכפרת בתשובה לכד. כי ביום הזה, למדת שיש עבירה שצריכה יום הכפורים. ופקדתי בשבט, למדת שיש עבירה שצריכה יסורין. חלול השם, חוטא ומחטיא אחרים. (רש"י יומא פ"ו.)

2 הלכות. פלפול הגמרא, וזה נקרא חכמה. (ב"י) מדרש. מביאו ליראת שמים ונקרא גבור

אבות דרבי נתן פרק ל קבט

נוסחת הספרים

כידו הלכות ואין בידו מדרש
חלש וזיין בידו. יש בידו זה וזה
גבור ומוזיין. הוא היה אומר
היו זהיר בשאלת שלום בין
אדם לחבירו ואל תבוא לבין
המחלוקת ואל תשתדל
לראותו. שב במקום חברים
והיו זנב לאריות ואל תהי
ראש לשועלים.

פרק שלשים

א רבי נתן בן יוסף אומר כל
המבטל דברי תורה מעושר
סופו לבטלה מעוניי וכל
המקיים ד"ת מעוניי סופו
לקיימה מעושר. הוא היה
אומר תנחומי אבלים וביקור
חולים ונמ"ח מביאין טובה
לעולם:

ב ר"מ אומר כל העובר
עבירה אחת בספק מעלה
עליו הכתוב כאילו עשה
בוראי. כיצד אדם חוטא ונודע
לו חטאו מביא חטאת בסלע
ועשירית האיפה בפונדיון.
ספק חטא ספק לא חטא מביא
מעילה וחומשה ומביא אשם
בשתי סלעים. וכי איזה מדה
מרוכה מדה טובה או מדה
פורענות הוי אומר מדה טובה
והרי דברים ק"ו אם מדה
פורענות מעושה העובר
עבירה בספק מעלה עליו
הכתוב כאילו עשה בוראי
ק"ו למדת הטובה מרובה. רבי
נתן בן יוסף אומר כל העובר
עבירה בשוגג מעלה עליו
הכתוב כאילו עשה במזיד
כיצד שוגג שהרג את הנפש
וגולה לעיר מקלטו ומצאו

צינונים

ג סנהדרין לו. ירוש' סנהדרין
פ"ד הל"ח.

הלכות ואין בידו מדרש – חלש וזיין בידו; יש בידו זה וזה
גבור ומוזיין. הוא היה אומר: הוי זהיר בשאלת
שלום בין אדם לחבירו, ואל תבוא לבין המחלוקת, ואל
תשתדל לראותו. שב במקום חברים, ויהיו זנב לאריות,
ואל תהי ראש לשועלים.

פרק שלשים

א רבי יונתן בן יוסף אומר: כל המבטל דברי תורה
מעושר – סופו לבטלה מעוני; וכל המקיים דברי תורה
מעני – סופה לקיימה מעושר. הוא היה אומר: תנחומי
אבלים וביקור חולים וגמילות חסדים, מביאין טובה
לעולם.

ב רבי מאיר אומר: כל העובר עברה אחת בספק,
מעלה עליו הכתוב כאלו עשה בודאי. כיצד: אדם
חוטא, ונודע לו חטאו – מביא חטאת בסלע ועשירית
האיפה בפונדיון. ספק חטא, ספק לא חטא – מביא
אשם בשתי סלעים. וכי איזה מדה מרובה, מדה טובה או
מדת פרענות, הוי אומר: מדה טובה. והרי דברים קל-
וחמר: אם מדת פרענות מעושה – העובר עברה בספק,
מעלה עליו הכתוב כאלו עשה בודאי – קל-וחמר
למדת הטובה מרובה. רבי נתן בן יוסף אומר: כל העובר
עברה בשוגג – מעלה עליו הכתוב כאלו עשה במזיד.
כיצד: שוגג שהרג את הנפש וגולה לעיר מקלטו, ומצאו

מחמת שגובר על יצרו. ומוזיין היינו מחמת הפלפול שנקרא כלי
חבירים. היכן ששאר חבריך יושבים ואל תחמוד לגדולה. (רש"י)
שתהיה זנב לאריות לאנשים טובים, מהיותך ראש ושר לריקים. (רש"י)

פרק ל

א מבטל ד"ת מעושר. מחמת רוב עושרו. (רע"ב)

גואל הדם והרגו – הרי זה פטור; הרגו במזיד, ומצאו גואל הדם והרגו – הרי זה נהרג על-ידו. וכי איזו מדה מרבה, מדת הטוב או מדת פרענות, הרי אומר: מדת הטוב. ואם מדת פרענות מעוטה – העובר עברה בשוגג, מעלין עליו כאלו עשה במזיד, קל-וחמור למדת הטוב מרבה.

ג רבי עקיבא אומר: כל המדבק בעוברי עברה, אף-על-פי שלא עשה כמעשיהם – הרי זה מקבל פרענות כפיצא בהן; וכל המדבק בעושי מצוה, אף-על-פי שלא עשה כמעשיהם – הרי זה מקבל שכר כפיצא בהן. כיצד, שנים מעידין באחד ואומרים: אדם זה הרג את הנפש; ועד שלא נגמר דינו, אחד רץ אחריהם ואומר: יודע אני בעדות זו. אומרים לו: בוא והעד עדותך. ונגמר דינו ונמצא זוממין ונגמר דינו להרג. פשהן מוציאין אותו לבית הסקילה אומר: אוי לי, שאלו לא באתי אני, ככר לא נגמר דיני להרג. עכשו שבאתי עמהן נגמר דיני להרג. אפילו מאה בני אדם באין אחריו ונמצאו זוממין – כלן נהרגין. וכי איזה מדה מרובה מדת הטוב או מדת פרענות, הרי אומר: מדת הטוב; אם מדת פרענות מעוטה – המדבק בעוברי עברה, אף-על-פי שלא עשה כמעשיהם הרי זה מקבל פרענות – קל-וחמור למדת הטוב מרבה.

ד רבי שמעון אומר: כן ענשו של בדאי, שאפלו דובר אמת, אין שומעין לו, שכן מצינו בכניו של יעקב שכיבו לאביהן בתחלה האמין להם, שנאמר (בראשית לו): "ויקחו את כתנת יוסף וישחטו שעיר עזים", וכתוב

גואל הדם והרגו הרי זה פטור. הרגו במזיד ומצאו גואל הדם והרגו (הרי זה גולה על ידו) וכי איזו מדה מרובה מדת הטוב או מדת פרענות הרי אומר מדת הטוב ואם מדת פרענות מעוטה העובר עברה בשוגג מעלין עליו כאלו עשה במזיד כ"ו למדת הטוב מרובה:

ג רבי עקיבא אומר כל המדבק בעוברי עברה אע"פ שלא עשה כמעשיהם הרי זה מקבל פרענות כפיצא בהן וכל המדבק בעושי מצוה אע"פ שלא עשה כמעשיהם הרי זה מקבל שכר כפיצא בהן כיצד שנים מעידים באחד ואומרים אדם זה הרג את הנפש ונמצאו זוממין ונגמר דינם ליהרג וכשהן מוציאין אותו לבית הסקילה אחד רץ ובא אחריהם ואומר יודע אני בעדות זו ואומרים לו בא והעד עדותך. אף הוא נמצא זומם ונגמר דינו ליהרג כשהן מוציאין אותו לבית הסקילה אומר אוי לי שאלו לא באתי אני כבר לא נגמר דיני להרג עכשו שבאתי עמהן נגמר דיני להרג. אומרים לו ריקה אפילו מאה בני אדם באין אחריו ונמצאו זוממין כלן נהרגין. וכי איזה מדה מרובה מדת הטוב או מדת פרענות הרי אומר מדת הטוב אם פרענות מעוטה המדבק בעוברי עברה אע"פ שלא עשה כמעשיהם הרי זה מקבל פרענות ק"ו למדת הטוב מרובה:

ד ר' שמעון אומר כך עונש של בראי שאפי' דובר אמת אין שומעין לו שכן מצינו בכניו של יעקב שכיבו לאביהן בתחלה האמין להם שנאמר ויקחו את כתנת יוסף וישחטו שעיר עזים וכתוב

צינונים

א מכות ה: במתניתין.
ג בסנהדרין פט: מביא דוגמא
נוספת לזה.

ב ק"ו למדת הטוב. שאם עשה מצוה בבלי דעת שמקבל על זה שכר. (כ"י)

אבות דרבי נתן פרק לא קלא

נוסחת הספרים

ויבירה ויאמר כתנת בני אבל
באחרונה אע"פ שדברו אמת
לפניו לא האמין להם שנאמר
[ויפג לבו כי לא האמין להם]
ויגידו לו לאמר עוד יוסף חי
ולא האמין להם. ויש אומרים
רוח הקודש שנסתלקה
מיעקב אבינו שרתה עליו
באותה שעה שנא' ותחי רוח
יעקב אביהם:

פרק אחד ושלשים

א רבי אחאי בן יאשיה אומר
הלוקח תבואה מן השוק למה
הוא דומה לתנינוק שמתה אמו
ומתזרין אותו על פתחי
מיניקות אחרות ואינו שבע.
הלוקח פת מן השוק למה הוא
דומה כאילו חפור וקבור.
האוכל משלו דומה לתנינוק
המתגדל על שרי אמו. הוא
זיה אוכל בזמן שאדם אוכל
משלו דעתו מיושבת עליו
ואפילו אוכל אדם משל אביו
ומשל אמו ומשל בנו אין
דעתו מיושבת עליו ואין צריך
לומר משל אחרים:

ב בעשרה מאמרות נברא
העולם וכי מה צורך לבאי
עולם בכך אלא ללמדך שכל
העושה מצוה אחת וכל
המשמר שבת אחד וכל
המקיים נפש אחת [מעלה
עליו הכתוב] כאילו קיים
עולם מלא שנברא בעשרה
מאמרות. וכל העובר עברה
אחת וכל המחלל שבת אחד
וכל המאכל נפש אחת מעלין
עליו כאילו איבד עולם מלא

צינים

א מנחות קג: ריש אסתר רבה
[ושם הובא באופן שונה].
ב כע"ז בב"ר י"ט.

(שם): "ויבירה ויאמר כתנת בני". אבל באחרונה, אף-
על-פי שדברו אמת לפניו, לא האמין להם, שנאמר (שם
מה): "ויגידו לו לאמר עוד יוסף חי, ויפג לבו כי לא
האמין להם", עד: "וירא את העגלות וגו'". ויש
אומרים: רוח הקדש שנסתלקה מיעקב אבינו, שרתה
עליו באותה שעה, שנאמר (שם): "ותחי רוח יעקב
אביהם".

פרק אחד ושלשים

א רבי אחאי בן יאשיה אומר: "הלוקח תבואה מן
השוק, למה הוא דומה – לתנינוק שמתה אמו, ומתזרין
אותו על פתחי מיניקות אחרות ואינו שבע. הלוקח פת
מן השוק, למה הוא דומה – כאילו חפור וקבור. האוכל
משלו, דומה לתנינוק המתגדל על שרי אמו. הוא ה"ה
אומר: בזמן שאדם אוכל משלו, דעתו מיושבת עליו;
ואפילו אוכל אדם משל אביו ומשל אמו ומשל בנו, אין
דעתו מיושבת עליו, ואין צריך לומר משל אחרים.

ב בעשרה מאמרות נברא העולם. וכי מה צורך לבאי
עולם בכך. אלא ללמדך, שכל העושה מצוה אחת וכל
המשמר שבת אחד וכל המקיים נפש אחת – מעלין עליו
כאלו קיים עולם מלא שנברא בעשרה מאמרות; וכל
העובר עברה אחת וכל המחלל שבת אחד וכל המאכל
נפש אחת – מעלין עליו כאלו איבד עולם מלא שנברא

פרק לא

א הלוקח תבואה מן השוק וכו'. שאין לו קרקע לזרוע, וחיייו תלויים מנגד שאינו יודע אם
יהיה לו מעות לאחר זמן. (ב"א) חפור וקבור. משום דכתיב ולא תאמין בחיך, ונדרש על זה.
והכונה שאפילו חיי שעה אין לו (ב"א)

ב בעשרה מאמרות וכו'. ט' פעמים כתוב לשון מאמר במעשה בראשית ו"ב ראשית" נחשב
למאמר. (רש"י)

שנברא בעשרה מאמרות שכן מצנינו בקין שהרג את הבל אחיו שנא' קול דמי אחיך דם אחד שפך דמים רבים נאמר אלא מלמד שדם בניו ובני בניו וכל תולדותיו עד סוף כל הדורות שעתידין לצאת ממנו כלם היו עומדין וצועקין לפני הקב"ה הא למדת שאדם אחד שקול כנגד מעשה בראשית כולו:

ג רבי נחמיה אומר מנין שאדם אחד שקול כנגד כל מעשה בראשית שנא' זה ספר תולדות אדם וזה הולדו הוא אומר אלה תולדות השמים והארץ בהבראם מה להלן בראה ועשה אף כאן בראה ועשה מלמד שהראו הקב"ה כל הדורות שעתידין לצאת ממנו כאלו הם עומדין ומשחקין לפניו. וי"א לא הראו אלא צדיקים בלבד שנא' כל הכתוב לחיים בירושלים. רבי יהושע בן קרחא אומר הרי הוא אומר גלמי ראו עיניך ועל ספרך וגו' מלמד שהראו הקב"ה לאדם הראשון דור דור ודורשיו דור דור ופרנסיו דור דור ומנהיגיו דור דור וגביאי דור דור וגבוריו דור דור ופושעיו דור דור וחסידיו בדור פלוני עתיד להיות מלך פלוני בדור פלוני עתיד להיות חכם פלוני. ר"א בנו של רבי יוסי הגלילי אומר תשע מאות ושבעים וארבעה דורות קודם שנברא העולם היתה תורה כתובה ומנחת בחיקו של הקב"ה ואומרת שירה עם מלאכי השרת שנא' ואהיה אצלו אמון ואהיה שעשועים יום יום משחקת כתבל ארצו. משלו משל למה הדבר דומה לאחר שנמל את

בעשרה מאמרות. ישפן מצנינו בקין שהרג את הבל אחיו, שנאמר (בראשית ד): "קול דמי אחיך" – דם אחד שפך, דמים רבים נאמר. אלא מלמד, שדם בניו ובני בניו וכל תולדותיו עד סוף כל הדורות שעתידין לצאת ממנו, כלם היו עומדין וצועקין לפני הקדוש-ברוך-הוא.

ג רבי נחמיה אומר: מנין שאדם אחד שקול כנגד כל מעשה בראשית, שנאמר (שם ה): "זה ספר תולדות אדם, ביום ברא אלהים אדם בדמות אלהים עשה אותו"; וילהלן הוא אומר (שם ב): "אלה תולדות השמים והארץ בהבראם, ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים" – מה להלן בריאה ועשיה, אף כאן בריאה ועשיה. ומלמד שהראו הקדוש-ברוך-הוא כל הדורות שעתידין לצאת ממנו, כאלו הם עומדין לפניו. ויש אומרים: לא הראו אלא צדיקים בלבד, שנאמר (ישעיה ד): "כל הכתוב לחיים בירושלים". רבי יהושע בן קרחא אומר: הרי הוא אומר (תהלים קלט): "גלמי ראו עיניך ועל ספרך וגו'" – מלמד שהראו הקדוש-ברוך-הוא לאדם הראשון דור דור ודורשיו, דור דור ופרנסיו, דור דור ומנהיגיו, דור דור וגביאי, דור דור וגבוריו, דור דור ופושעיו, דור דור וחסידיו בדור פלוני עתיד להיות מלך פלוני בדור פלוני עתיד להיות חכם פלוני. ר"א בנו של רבי יוסי הגלילי אומר תשע מאות ושבעים וארבעה דורות קודם שנברא העולם היתה תורה כתובה ומנחת בחיקו של הקב"ה ואומרת שירה עם מלאכי השרת שנא' ואהיה אצלו אמון ואהיה שעשועים יום יום משחקת כתבל ארצו. משלו משל למה הדבר דומה לאחר שנמל את

צינונים

- ג סנהדרין לו. ב"ר ככ-ט.
- ד סנהדרין לח. ע"ז ה. [ונלמד שם מפסוק אחר]. ה חגיגה יד.
- זבחים קטו. ילקוט תהלים קה.

ג כל הכתוב לחיים. וצדיקים קרואים חיים, והם היו כתובים בספר תולדות אדם. (כ"י) גלמי ראו וכו'. גלמי זהרתי בתבנית צורתי בטרם הולדי ובטרם בואי לעולם ראו עיניך. (כ"י) אמון.

אבות דרבי נתן פרק לא קל

נוסחת הספרים

העין ומבקש לצור צורת הרבה ואין לו מקום לצור ויש לו צער אבל מצייר בארץ והולך ומכריל הרבה הרבה אף כך הקב"ה יהא שמו הגדול מבורך לעולם ולעולמי עולמים בכתבונתו וכתבונתו ברא את כל העולם כולו וברא את השמים ואת הארץ עליונים ותחתונים ויצר באדם כל מה שברא בעולמו. ברא חורשים בעולם וברא חורשים באדם זה שערו של אדם. ברא חיה רעה בעולם ברא חיה רעה באדם זה בני מעיו של אדם. ברא קורצין בעולם וברא קורצין באדם זה אוניו של אדם. ברא ריח בעולם ברא ריח באדם זה חוטמו של אדם. חמה בעולם חמה באדם זה אורו של אדם. מים סרוחים בעולם מים סרוחים באדם זהו מימי חוטמו של אדם. מים מלוחים בעולם מים מלוחים באדם זהו דמעות של עינים. נחלים בעולם נחלים באדם אלו רמעות. חומות בעולם חומות באדם אלו שפתותיו של אדם. דלתות בעולם דלתות באדם זה שיניו של אדם. רקיעים בעולם רקיעים באדם זה לשונו של אדם. מים מתוקים בעולם מים מתוקים באדם זהו רוקו של אדם. לסתות בעולם לסתות באדם זה לחיו של אדם. מגדלים בעולם מגדלים באדם זה צארו של אדם. סתיראות בעולם סתיראות באדם זה זרועותיו של אדם. יתירות בעולם יתירות באדם זה אצבעותיו של אדם. מלך בעולם מלך באדם ראשו. אשכולות בעולם אשכולות באדם ריחיו. יעצים בעולם יעצים באדם ריחיו. נימסים בעולם נימסים באדם זה

ומבקש לצור צורות הרבה, ואין לו מקום לצור ויש לו צער; אבל מצייר בארץ, והולך ומצייר צורות הרבה. אף כן הקדוש-ברוך-הוא, יהא שמו הגדול מבורך לעולם ולעולמי עולמים, בכתבונתו וכתבונתו ברא את כל העולם כולו, וברא את השמים ואת הארץ, עליונים ותחתונים, ויצר באדם כל מה שברא בעולמו: ברא חרשים בעולם, וברא חרשים באדם – זה שערו של אדם. ברא חיה רעה בעולם, ברא חיה רעה באדם – זה אורו של אדם. ברא קורצין בעולם, וברא קורצין באדם – זה אוניו של אדם. ברא ריח בעולם, ברא ריח באדם – זה חוטמו של אדם. חמה בעולם, חמה באדם – זה אורו של אדם. מים סרוחים בעולם, מים סרוחים באדם – זהו מימי חוטמו של אדם. מים מלוחים בעולם, מים מלוחים באדם – זהו דמעות של עינים. נחלים בעולם, נחלים באדם – אלו מי רגליו של אדם. שערם בעולם, שערם באדם – אלו שפתותיו של אדם. דלתות בעולם, דלתות באדם – זה שניו של אדם. רקיעים בעולם, רקיעים באדם – זה לשונו של אדם. מים מתוקים בעולם, מים מתוקים באדם – זהו רוקו של אדם. כוכבים בעולם, כוכבים באדם – זה לסתות של אדם. חומות בעולם, חומות באדם – זה לחיו של אדם. מגדלים בעולם, מגדלים באדם – זה צארו של אדם. סתיראות בעולם, סתיראות באדם – זה זרועותיו של אדם. יתדות בעולם, יתדות באדם – זה אצבעותיו של אדם. מלך בעולם, מלך באדם – ראשו. יעצים בעולם, יעצים באדם – כליותיו. ריחים בעולם, ריחים באדם – נימסים באדם – נימסים באדם – נימסים באדם –

גדילה אצלו. (ב"י) חרשים. יערות. (ב"י) פדחתו. שהמצח מאיר. (ב"י) לשונו של אדם. ודבר המתפשט נקרא רקיע. (ב"י) סתיראות. השרים אשר להם הכח והממשלה לעשות כאות נפשם. (ב"א) נימסים. דבר הממס. (ב"י)

קלד אבות דרבי נתן פרק לב

נוסחת הספרים

זֶה טָחֹלוּ שֶׁל אָדָם. אֲשַׁפְּתוֹת בְּעוֹלָם, אֲשַׁפְּתוֹת בְּאָדָם –
זֶה פָּרְסוּ שֶׁל אָדָם. בּוֹרוֹת בְּעוֹלָם, בּוֹרוֹת בְּאָדָם – זֶה
טָבוּרוֹ שֶׁל אָדָם. מִים חַיִּים בְּעוֹלָם, מִים חַיִּים בְּאָדָם –
זֶה דָּמוֹ שֶׁל אָדָם. עֲצִים בְּעוֹלָם, עֲצִים בְּאָדָם – זֶה
עֲצָמוֹתָיו שֶׁל אָדָם. גִּבְעוֹת בְּעוֹלָם, גִּבְעוֹת בְּאָדָם – זֶה
עֲגֻבוֹתָיו שֶׁל אָדָם. עָלִי וּמִכְתָּשֶׁת בְּעוֹלָם, עָלִי וּמִכְתָּשֶׁת
בְּאָדָם – זֶה אֲרָכְבוֹתָיו שֶׁל אָדָם. צָבָאִים בְּעוֹלָם, צָבָאִים
בְּאָדָם – זֶה שׁוֹקִיו שֶׁל אָדָם. סוּסִים בְּעוֹלָם, סוּסִים
בְּאָדָם – זֶה רִגְלָיו שֶׁל אָדָם. הָרִים וּבִקְעוֹת בְּעוֹלָם, הָרִים
וּבִקְעוֹת בְּאָדָם – עוֹמֵד, דּוֹמָה לָהֶר; נוֹפֵל, דּוֹמָה
לְבִקְעָה. הָא לְמַדָּת, שֶׁכָּל מָה שֶׁפָּרָא הַקְדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא
בְּעוֹלָמוֹ בְּרָא בְּאָדָם.

טחולו של אדם. אשפתות
בעולם אשפתות באדם זה
כריסו של אדם. בורות בעולם
בורות באדם זה מיכרו של
אדם. מים חיים בעולם מים
חיים באדם זה מי רגליו של
אדם. חיים בעולם חיים באדם
זה דמו של אדם. עצים בעולם
עצים באדם זה עצמותיו של
אדם גבעות בעולם גבעות
באדם זה עגבותיו של אדם.
עלי ומכתשת בעולם עלי
ומכתשת באדם זה ארכבותיו
של אדם. סוסים בעולם
סוסים באדם זה שוקיו של
אדם. מלאך המות בעולם
מלאך המות באדם זה עקביו
של אדם. הרים ובקעות
בעולם הרים ובקעות באדם
עומד דומה להר נופל דומה
לבקעה. הא למדת שכל מה
שברא הקב"ה בעולמו ברא
באדם:

פרק שנים ושלשים

פֶּרֶק שָׁנִים וּשְׁלָשִׁים

א עֲשֶׂה דוֹרוֹת מֵאָדָם וְעַד נָח. וְכִי מֵה הַצֶּרֶף לְבָאִי
עוֹלָם לָכֶּךָ. אֵלָּא לְלַמֶּדְךָ, שֶׁכָּל הַדּוֹרוֹת הֵיוּ מְכַעֲסִין
וּבָאִין, וְלֹא הִבִּיא הַקְדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא עֲלֵיהֶם אֶת מִי
הַמַּבּוּל, בְּשָׁבִיל צְדִיקִים וְחַסִּידִים שֶׁהֵיוּ בָהֶם. וְכָל זְמַן
שֶׁהָיָה מְתוֹשֵׁלַח חַי, לֹא יֵרֵד מִבּוֹל לְעוֹלָם; "וּבִשְׁמַת
מְתוֹשֵׁלַח, עוֹד נִתְּלָה לָהֶם שְׁבַעַת יָמִים לְאַחַר מִיתָתוֹ,
שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ז): "וַיְהִי לְשִׁבְעַת הַיָּמִים" – יְמֵה טִיבָן
שֶׁל שְׁבַעַת הַיָּמִים הַלָּלוּ, אֵלּוּ יָמֵי אֲבֵלוֹ שֶׁל צְדִיק, שֶׁעָכָב
אֶת הַפְּרָעָנוּת; לְפִיכָךְ נֶאֱמַר: "וַיְהִי לְשִׁבְעַת הַיָּמִים. דָּבָר
אַחֵר: "וַיְהִי לְשִׁבְעַת הַיָּמִים" – מְלַמֵּד שֶׁקָּבַע הַקְדוֹשׁ-
בְּרוּךְ-הוּא לָהֶם זְמַן לְאַחַר מָאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה, שֶׁמָּא
יַעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה, וְלֹא עָשׂוּ, וּלְכָךְ נֶאֱמַר: "וַיְהִי לְשִׁבְעַת
הַיָּמִים". דָּבָר אַחֵר: מְלַמֵּד שֶׁשָּׁנָה עֲלֵיהֶם הַקְדוֹשׁ-בְּרוּךְ-

א עשרה דורות מאדם ועד
נח וכי מה הצורך לבאי עולם
לכך אלא ללמדך שכל
הדורות היו מכעיסין ובאין
ולא הביא הקב"ה עליהם את
מי המבול בשביל צדיקים
וחסידים שהיו בהם. ויא"ל כל
זמן שהיה מתושלח חי לא ירד
מבול לעולם וכשמת
מתושלח עוד נתלה להם
שבעת ימים לאחר מיתתו
שנא' ויהי לשבעת הימים מה
טיבן של שבעת הימים הללו
אלו ימי אבלו של צדיק
שעיכב את הפרענות. לפיכך
נאמר ויהי לשבעת הימים
ד"א ויהי לשבעת הימים
מלמד שקבע הקב"ה להם זמן
לאחר ק"כ שנה שמא יעשו
תשובה ולא עשו ולכך נאמר
ויהי לשבעת הימים. ד"א
מלמד ששנה עליהם הקב"ה

צינונים

א סנהדרין קח: ב בב"ר פל"ב
ירושלמי מועד קטן פ"ג כתבו
עוד טעם לעיכוב שבעת ימים.

פרק לב

א מלמד ששינה להם. ופי' הפסוק לשבעת הימים היינו סדר שבעת ימי בראשית שינה. (רש"י)

אבות דרבי נתן פרק לב קלה

נוסחת הספרים

סידורו של עולם והיות חמה יוצאת ממערב ושוקעת במזרח שמא יבינו ויתראו ויעשו תשובה ולא עשו לכך ויעשו תשובה ולא עשו לכך נאמר ויהי לשבעת הימים. דבר אחר מלמד שהעריך להם הקב"ה את שולחננו והראה להם טובו מעין העולם הבא כדי שידקדקו הן בעצמן ויאמרו: אוי לנו טובה זו שאכדנו וששחתנו ורענו מן הארץ שנא' וירא אלהים את הארץ והנה נשחתה וגו'.

ב רבי אלעזר בן פרטא אומר הרי הוא אומר לא ידון רוחי באדם לעולם אמר הקב"ה אוי רן אותם עד שאכפול להם שכן שנא' יכלו בטוב ימיהם ושנותיהם בנעימים וברגע שאול יחתו. רבי יוסי הגלילי אומר הרי הוא אומר לא ידון אמר הקב"ה אוי משווה יצר הרע על יצר הטוב אימתי עד שלא נחתם גור דינם אבל נחתם גור דינם שניהם שוין בעבירה.

ג הוא היה אומר צדיקים נוטל מהם יצר הרע ונותן להם יצר טוב שנא' לבי חלל בקרבי. רשעים נוטל מהם יצר טוב ונותן להם יצר הרע שנא' נאם פשע לרשע בקרב לבי אין פחד אלהים לנגד עיניו. בינונים נותנין להם זה וזה את שכל יצר הרע יצר הרע שופטו את שכל יצר טוב יצר טוב שופטו שנא' כי יעמוד לימין אביון להושיע משופטי נפשו. ר"ש בן אלעזר אומר הרי הוא אומר לא ידון אמר הקב"ה [אוי רן אותם עד שאשכלם שכל צדיקים אימתי בעוה"ז אבל בעוה"ב אמר הכתוב תצא רוחו ישוב לאדמתו. ר"ע אומר הרי הוא

הוא סידורו של עולם, והיתה חמה יוצאת ממערב ושוקעת במזרח, שמא יבינו ויתראו ויעשו תשובה, ולא עשו; לכך נאמר: "ויהי לשבעת הימים". דבר אחר: מלמד שהעריך להם הקדוש-ברוך-הוא את שולחננו, והראה להם טובו מעין העולם הבא, כדי שידקדקו הן בעצמן ויאמרו: אוי לנו, טובה זו שאכדנו וששחתנו ורענו, שנאמר (שם ו): "וירא אלהים את הארץ והנה נשחתה וגו'".

ב רבי אלעזר בן פרטא אומר: הרי הוא אומר (שם): "לא ידון רוחי באדם לעולם" – אמר הקדוש-ברוך-הוא: איני רן אותם, עד שאכפול להם שכן, שנאמר (איוב כא): "יכלו בטוב ימיהם וברגע שאול יחתו". רבי יוסי הגלילי אומר: הרי הוא אומר "לא ידון" – אמר הקדוש-ברוך-הוא: איני רן יצר הרע עם יצר הטוב. אימתי, עד שלא נחתם גור דינם, אבל נחתם גור דינם, ישניהם שוין.

ג הוא היה אומר: צדיקים, נוטל מהם יצר הרע ונותן להם יצר טוב, שנאמר (תהלים קט): "לבי חלל בקרבי". רשעים, נוטל מהם יצר טוב ונותן להם יצר הרע, שנאמר (שם לו): "נאם פשע לרשע בקרב לבי אין פחד אלהים לנגד עיניו". בינונים, נותן להם זה וזה: את שכל יצר הרע – יצר הרע שופטו; את שכל יצר טוב – יצר טוב שופטו, שנאמר (שם קט): "כי יעמד לימין אביון להושיע משפטי נפשו". רבי שמעון בן אלעזר אומר: הרי הוא אומר "לא ידון" – אמר הקדוש-ברוך-

צ"ל

ג עיי' סנהדרין צא: משל לחגור וסומא. ד כע"ז בברכות סא: ובילקוט תהלים תתס"ח.

ב עד שאכפול להם שכן. בעוה"ז כדי שלא יהא לאדם תרעומת עלי על עונשו בעוה"ב. (ב"י) שניהם שוין. לפרוע ממנו. (כ"א)

ג שנאמר לבי חלל בקרבי. שהיצה"ר הרי הוא כמת שיש בידי לכופו ואין שולט בו. (רש"י ברכות ס"א) נאם פשע לרשע. שהפשע הוא היצה"ר נאם לרשע והיינו שהוא שופטו. (ע"ש)

הוא: הם לא רנו בעצמן שהם בשר ודם, אלא הגיסו את רוחן כלפי מעלה, ויאמרו לאל סור ממנו. רבי מאיר אומר: הרי הוא אומר "לא ידון" – אמר הקדוש-ברוך-הוא: אָמְרו הַדּוֹר הַהוּא: לֹא יִדּוֹן ה' – אֵין דִּין בְּעוֹלָם. נָטַשׁ הַמָּקוֹם אֶת הָעוֹלָם. רַבִּי אֹמֵר: הָרִי הוּא אֹמֵר "לֹא יִדּוֹן" – אָמַר הַקְדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא: הֵם לֹא הוֹשִׁיבוּ סִנְהֶדְרִין בָּאָרֶץ, אֲנִי מוֹשִׁיב לָהֶם סִנְהֶדְרִין בְּמָרוֹם.

אומר לא ידון רוחי באדם לעולם אמר הקב"ה] הם לא דנו בעצמן שהן בשר ודם אלא הגיסו את רוחן כלפי מעלה ויאמרו לאל סור ממנו. ר"מ אומר הרי הוא אומר לא ידון אמר הקב"ה אמרו הדור ההוא לא ידון ה' אין דין בעולם נטש המקום את העולם. רבי אומר הרי הוא אומר לא ידון אמר הקב"ה הם לא הושיבו סנהדרין בארץ אני משיב להם סנהדרין במרום:

פרק שלשה ושלשים

פרק שלשה ושלשים

א עשרה דורות מנח ועד אברהם. וכי מה צריך לבאי עולם בכך. אלא ללמד, שכל אותן הדורות היו מכעיסין לפניו, ולא היה אחד מהם שיהלך בדרכי הקב"ה עד שבא אברהם אבינו והלך בדרכי הקב"ה שנה עקב אשר שמע אברהם בקולי וגו' וכי תורה אחת שמר והלא תורות הרבה שמר אלא מלמד שזמן הקב"ה לאברהם אבינו ב' כליותיו בשני חכמים והיו מבינות אותו ויעצות אותו ומלמדות אותו חכמה כל הלילה שנה אברך את ה' אשר יעצני אף לילות יסרוני כליותי ולא עוד אלא שהיה אברהם אבינו עושה צדקה תחלה ואח"כ משפט שנה כי ידעתי למען אשר יצוה וגו' בזמן ששני בעלי דינין באין לפני אברהם אבינו בדין ואמר אחד על חברי זה חייב לי מנה היה אברהם אבינו מוציא מנה משלו ונותן לו ואמר להם: סדרו דינכם לפני. וסדרו דינן. בין שאחד מתחייב לחברו, אמר לזה שבדור המנה: תן המנה

עשרה דורות מנח ועד אברהם וכי מה צורך לבאי עולם בכך אלא ללמד שכל אותן הדורות היו מכעיסין לפניו ולא היה אחד מהם שיהלך בדרכי הקב"ה עד שבא אברהם אבינו והלך בדרכי הקב"ה שנה עקב אשר שמע אברהם בקולי וגו' וכי תורה אחת שמר והלא תורות הרבה שמר אלא מלמד שזמן הקב"ה לאברהם אבינו ב' כליותיו בשני חכמים והיו מבינות אותו ויעצות אותו ומלמדות אותו חכמה כל הלילה שנה אברך את ה' אשר יעצני אף לילות יסרוני כליותי ולא עוד אלא שהיה אברהם אבינו עושה צדקה תחלה ואח"כ משפט שנה כי ידעתי למען אשר יצוה וגו' בזמן ששני בעלי דינין באין לפני אברהם אבינו בדין ואמר אחד על חברי זה חייב לי מנה היה אברהם אבינו מוציא מנה משלו ונותן לו ואמר להם: סדרו דינכם לפני וסדרו דינן בין שאחד מתחייב לחברו, אמר לזה שבדור המנה תן

צינים

א ילקוט תהלים טז.

אבות דרבי נתן פרק לג קלו

נוסחת הספרים

המנה לחברך. ואם לאו, אמר להם: חלקו ותפטרו לשלום. אבל ידוד המלך לא עשה כן, אלא עושה משפט תחלה, ואחר-כך עושה צדקה, שנאמר (שמואל ב' ח'): "ויהי דוד עשה משפט וצדקה לכל עמו". בזמן שבבבלי דינין באין לדין לפני דוד המלך, אמר הא' זה נתחייב לי מנה. אמר להם: סדרוני דינכם. וסדרו דינם. כיון שנתחייב אחד מהם לחברו מנה, היה מוציא מנה משלו ונותן לו ואם לאו אמר להם חלקו מה שעליכם ותפטרו בשלום.

ב עשר נסיונות נתנסה אברהם אבינו לפני הקדוש-ברוך-הוא, ובכלן נמצא שלם. אלו הן: שנים בפתי בניו, שנים באשתו, אחד עם המלכים, ואחד בין הבתרים, אחד באור כשרים ואחד בבית מילה בין הבתרים. וכל כך למה כדי שישבא אברהם אבינו ליטול שכרו שיהיו המלאכים אומרים יותר מכולנו יותר מכל שיה' אברהם אבינו ליטול שכרו שנא' דף אכול בשמחה לחמך ושתה בלב טוב ינך. כנגד עשר נסיונות שנתנסה אברהם אבינו ובכולן נמצא שלם וכנגדן עשה הקב"ה י' נסים לבניו במצרים כנגדן הביא עשר מכות כנגדן נעשו לישראל עשרה נסים על הים כנגדן הביא עשר מכות על המצריים בים, מצריים הרעימו עליהם בקולם אף הקב"ה הרעים עליהם בקול על הים שנא' ירעם אל בקולו נפלאות. מצריים באו על הים בקשת ובחצים והקב"ה נגלה עליהם בקשת ובחצים שנאמר עריה תעור קשתך

צינונים

ג ע"י סנהדרין ו: דברים רבה ה-ג. ג שמות רבה טו-כז. ד שהש"ר א-טס.

ב עשר נסיונות נתנסה אברהם אבינו לפני הקדוש-ברוך-הוא, ובכלן נמצא שלם. אלו הן: שנים בפתי בניו, שנים באשתו, אחד עם המלכים, ואחד בין הבתרים, אחד באור כשרים ואחד בבית מילה בין הבתרים. וכל כך למה כדי שישבא אברהם אבינו ליטול שכרו שיהיו המלאכים אומרים יותר מכולנו יותר מכל שיה' אברהם אבינו ליטול שכרו שנא' דף אכול בשמחה לחמך ושתה בלב טוב ינך. כנגד עשר נסיונות שנתנסה אברהם אבינו ובכולן נמצא שלם וכנגדן עשה הקב"ה י' נסים לבניו במצרים כנגדן הביא עשר מכות כנגדן נעשו לישראל עשרה נסים על הים כנגדן הביא עשר מכות על המצריים בים, מצריים הרעימו עליהם בקולם אף הקב"ה הרעים עליהם בקול על הים שנא' ירעם אל בקולו נפלאות. מצריים באו על הים בקשת ובחצים והקב"ה נגלה עליהם בקשת ובחצים שנאמר עריה תעור קשתך

ב עשר נסיונות נתנסה אברהם אבינו לפני הקדוש-ברוך-הוא, ובכלן נמצא שלם. אלו הן: שנים בפתי בניו, שנים באשתו, אחד עם המלכים, ואחד בין הבתרים, אחד באור כשרים ואחד בבית מילה בין הבתרים. וכל כך למה כדי שישבא אברהם אבינו ליטול שכרו שיהיו המלאכים אומרים יותר מכולנו יותר מכל שיה' אברהם אבינו ליטול שכרו שנא' דף אכול בשמחה לחמך ושתה בלב טוב ינך. כנגד עשר נסיונות שנתנסה אברהם אבינו ובכולן נמצא שלם וכנגדן עשה הקב"ה י' נסים לבניו במצרים כנגדן הביא עשר מכות כנגדן נעשו לישראל עשרה נסים על הים כנגדן הביא עשר מכות על המצריים בים, מצריים הרעימו עליהם בקולם אף הקב"ה הרעים עליהם בקול על הים שנא' ירעם אל בקולו נפלאות. מצריים באו על הים בקשת ובחצים והקב"ה נגלה עליהם בקשת ובחצים שנאמר עריה תעור קשתך

במנה. (כ"י) דוד המלך לא כן עשה. לא היה נותן מנה רק אחרי שנתברר שהנתבע חייב. (כ"י)

ב בשתי בניו. א' שאמר לו על ישמעאל לגרש אותו וא' נסיון של עקדת יצחק. עריה תעור

ואומר וישלח חציו ויפיצם. מצריים באו על הים בחרבות אף הקב"ה בא עליהם בחרבות ורמחים שנא' וישלח חציו ויפיצם ברק ויהם ואין ברק אלא חרב שנא' חרב חרב הוחרה וגם מרובה למען טבוח טבח הוחרה למען היה לה ברק מרובה מצריים נתנאי כמגן וצנה והקב"ה עשה כמו כן שנא' החזק מגן וצנה וקומה בעזרתו מצריים באו בחנית וכך הקב"ה שנא' לננוה ברק חניתך. מצריים באו באבנים בקלעים והקב"ה נתנאה עליהם כאבני אלגביש שנאמר מנוה נגדו עביו עברו בדר וגחלי אש. כשעה שעמדו אבותינו על הים אמר להם משה קומו עברו אמרו לו לא נעבור עד שנראה הים נקבים נקבים נטל משה מטהו והכה על הים ונעשה הים נקבים נקבים שנא' נקבת במטי' ראש פרזו. אמר להם משה קומו עברו אמרו לו לא נעבור עד שנעשה הים בקעה לפנינו הכה משה על הים ונעשה בקעה לפניו שנאמר בקע ים ויעבירו ונאמר כבהמה בבקעה תרד. אמר להם משה קומו עברו אמרו לו לא נעבור עד שנעשה לפנינו גורים גורים שנא' לגור ים סוף לגורים. אמר להם משה קומו עברו אמרו לו לא נעבור עד שנעשה לפנינו חומר נטל משה המטה והכה הים ונעשה לפניו מים מים שנא' דרכת בים סוסך חומר מים רבים. אמר להם משה קומו עברו אמרו לו לא נעבור עד שיעשה לפנינו מדבר נטל

צינונים

ה תנחומא בשלח ובמכילתא מכואר ביתר פירוט הניסים שנעשו בקריעת ים סוף.

(תהלים יח): "וישלח חציו ויפיצם". מצריים באו על הים בחרבות, אף הקדוש-ברוך-הוא בא עליהם בחרבות, שנאמר (שם): "וישלח חציו ויפיצם ברקים ויהם", ואין ברק אלא חרב, שנאמר (יחזקאל כא): "חרב חרב הוחרה וגם מרובה. למען טבח טבח הוחרה, למען היה לה ברק מרובה". מצריים נתנאו כמגן וצנה, והקדוש-ברוך-הוא עשה כמו כן, שנאמר (תהלים לה): "החזק מגן וצנה וקומה בעזרתך". מצריים באו בחניתים, אף הקדוש-ברוך-הוא בא עליהם בחניתים, שנאמר (שם יח): "מנגה נגדו וגו'", ונאמר (חבקוק ג): "לנגה ברק חניתך". מצריים באו באבנים וטרמנטין ונפט, ואף הקדוש-ברוך-הוא בא עליהם כמו-כן, שנאמר (תהלים יח): "עביו עברו בדר וגחלי אש". בפשעה שעמדו אבותינו על הים, אמר משה להם: קומו עברו. אמרו לו: לא נעבר עד שנראה הים נקבים נקבים. נטל משה מטהו והכה על הים, ונעשה הים נקבים נקבים, שנאמר (חבקוק ג): "נקבת במטי' ראש פרזו". אמר להם משה: קומו עברו. אמרו לו: לא נעבר עד שנעשה הים בקעה לפנינו. הכה משה על הים, ונעשה בקעה לפניו, שנאמר (תהלים עח): "בקע ים ויעבירו", ונאמר (ישעיה סג): "כבהמה בבקעה תרד". אמר להם משה: קומו עברו. אמרו לו: לא נעבר עד שנעשה לפנינו גורים, שנאמר (תהלים קלז): "לגור ים סוף לגורים". אמר להם משה: קומו עברו. אמרו לו: לא נעבר עד שנעשה לפנינו חומר. נטל משה המטה והכה הים, ונעשה לפניו חומר, שנאמר (חבקוק ג): "דרכת בים סוסך חומר מים רבים". אמר להם משה: קומו עברו. אמרו לו: לא נעבר עד שיעשה

וכו'. בגלוי לעין כל עוררת קשתך ללחום עם מצרים. (ב"ר) טרמנטין ונפט. אפשר שעשו מזה פחילות להדלק בנפט כדי שיאיר להם במלחמתן בלילה. (ב"ר) שנא' לגור ים סוף לגורים.

אבות דרבי נתן פרק לג קלט

נוסחת הספרים

משה את המטה והכה על הים שנא' ויוליכם בתחומות כמדבר. אמר להם משה קומו עברו אמרו לא נעבור עד שיעשה לפנינו פירורים פירורים נטל משה את המטה והכה על הים שנא' אתה פוררת בעוז ים. אמר להם משה קומו עברו אמרו לא נעבור עד שיעשה לפנינו סלעים סלעים נטל המטה והכה על הים שנא' שברת ראשי תנינים על המים היו אומר ראשי תנינים אין משהכרין אלא על הסלעים אמר להם משה קומו עברו אמרו לא נעבור עד שיעשה לפנינו נטל משה את המטה והכה על הים שנא' הפך ים ליבשה ואומר ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים. אמר להם משה קומו עברו אמרו לא נעבור עד שיעשה לפנינו חומות נטל משה את המטה והכה על הים שנאמר להם חומה מימינם ומשמאלם. אמר להם משה קומו עברו אמרו לא נעבור עד שיעשו לפנינו נאדות נטל משה את המטה והכה על הים שנאמר נצבו כמו נד נזלים. ומנין שבין הגורים ירדה אש וליהכתן שנאמר כקדוח אש המסים מים תבעה אש להוריע שמך לצורך והיו הנאדות מושכין שמן ודבש לתוך פיהן של תינוקות והן יונקין מהם שנא' ויניקו דבש מסלע. ו"א היה יוצא להם מים חיים מן הים וישותין בתוך הגורים לפי שממי הים מלוחים הם שנא' נזלים ואין נזלים אלא מתוקים שנא' באר מים חיים ונזלים מן לבנון ועניו כבוד למעלה מהם.

לפנינו מדבר. נטל משה את המטה והכה על הים, ונעשה מדבר, שנאמר (תהלים קו): "ויוליכם בתחומות כמדבר". אמר להם משה: קומו עברו. אמרו: לא נעבור עד שיעשה לפנינו פירורים פירורים. נטל משה את המטה והכה על הים, ונעשה פירורים, שנאמר (שם עד): "אתה פוררת בעוז ים". אמר להם משה: קומו עברו. אמרו: לא נעבור עד שיעשה לפנינו סלעים סלעים. נטל המטה והכה על הים, ונעשה סלעים, שנאמר (שם): "שברת ראשי תנינים על המים" – הרי אומר, ראשי תנינים אין משתכרין אלא על הסלעים. אמר להם משה: קומו עברו. אמרו: לא נעבור עד שיעשה לנו יבשה. נטל משה את המטה והכה על הים, ונעשה יבשה, שנאמר (שם סו): "הפך ים ליבשה", ואומר (שמות יד): "ויבני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים". אמר להם משה: קומו עברו. אמרו: לא נעבור עד שיעשה לפנינו חומות. נטל משה את המטה והכה על הים, ונעשה חומות, שנאמר (שם יד): "והמים להם חמה מימינם ומשמאלם". אמר להם משה: קומו עברו. אמרו: לא נעבור עד שיעשו לפנינו נאדות. נטל משה את המטה והכה על הים, ונעשה נאדות, שנאמר (שם טו): "נצבו כמו נד נזלים". והיו הנאדות מושכין שמן ודבש לתוך פיהן של תינוקות, והן יונקין מהם, שנאמר (דברים לב): "ויניקו דבש מסלע". והיה יוצא להם מים חיים מן הים וישותין בתוך הגורים, לפי שממי הים מלוחים הם, שנאמר: "נזלים", ואין "נזלים" אלא מתוקים, שנאמר (שה"ש ד): "באר מים חיים ונזלים מן לבנון". ועניו כבוד למעלה מהם.

היינו שנעשה לכל שבט שביל בפנ"ע. (ב"י) פירורים פירורים. שלא נקפאו לחתיכה א'. (ב"י) סלעים סלעים. שנקפאו המים ונתקשו כאבנים. (ב"י) נאדות. שאחר שלקחו לשתות מיד היו נקפים. (ב"י)

שלא ישלט בהם השמש, ועברו ישראל בן, כדי שלא יצטערו. רבי אליעזר אומר: תהום כפה עליהם מלמעלה ועברו בו ישראל, כדי שלא יצטערו. רבי אליעזר ורבי שמעון אומרים: מים העליונים והתחתונים היו מנערים את המצרים, שנאמר (שמות יד): "וינער ה' את מצרים בתוך הים". ומנין שבין הגזרים ירדה אש ולהטתן, שנאמר (ישעיה סד): "כקדח אש המסים מים תבעה אש, להודיע שמך לצריך".

פרק ארבעה ושלשים

א "עשרה נסיונות נסה הקדוש-ברוך-הוא את אבותינו, ובכלן לא נמצאו שלמים. ואלו הן: במדבר, בערבה, מול סוף, בין פארן ובין תפל, ולבן, וחצרת, ודי זקב (דברים א). "במדבר" – זה כלל כל מה שעשו במדבר, שנאמר (תהלים עח): "כמה ימרוהו במדבר וגו'". "בערבה" – מה שעשו במדבר על המים, שנאמר (שמות טו): "ויילנו העם על משה לאמר מה נשתה". "מול סוף" – על שהמרו על ים-סוף. רבי יהודה אומר: המרו על הים, המרו בתוך הים, שנאמר (תהלים קו): "וימרו על ים בים-סוף". "בין פארן" – במרגלים: "וישלח אתם משה ממדבר פארן" (במדבר יג). "בין תפל" – אלו דברי תפלות שתפלו על השלח הראשון. "ולבן" – במן. "וחצרת" – על השבת. ^י "ודי זקב" – אמר להם: דיכם חטא זה, שהבאתם לעגל. ורבי אליעזר בן יעקב אומר:

שלא ישלט בהם השמש ועברו ישראל בן כדי שלא יצטערו. רבי אליעזר אומר תהום כפה עליהם מלמעלה ועברו בו ישראל כדי שלא יצטערו. רבי אליעזר ורבי שמעון אומרים מים העליונים והתחתונים היו מנערים את המצרים שנא' וינער ה' את מצרים בתוך הים:

פרק ארבעה ושלשים

א עשרה נסיונות נסה הקב"ה את אבותינו ובכלן לא נמצאו שלמים ואלו הן במדבר בערבה מול סוף בין פארן ובין תפל ולבן וחצירות ודי זקב במדבר שעשו את העגל שנא' עשו להם עגל מסכת בערבה על המים שנא' ויצא שם העם למים מול סוף על שהמרו על ים סוף וי"א זה פסלו של מיכה רבי יהודה אומר המרו על הים המרו בתוך הים שנא' וימרו על ים בים סוף בין פארן במרגלים וישלח אותם משה ממדבר פארן בין תופל אלו דברי תפלות שתפלו על חמון ולבן זה מחלוקתו של קרית וחצירות על השלח הרי שבעה ובמקום אחר הוא אומר ובתבערה ובמסה ובקברות התאוו ודי זקב אמר להם אהרן רי"כם חטא זה שהבאתם לעגל ורבי אליעזר בן יעקב אומר די הוא

צינונים

א ערכין טו. (ובגמ' שם הלשון עשרה נסיונות ניסו אבותינו להקדוש ביהן, ילקוט ומדרש תהלים צה, ספרי דברים פיסקא א. ב עיין סנהדרין קב. שו"ע כבוד אופנים.)

פרק לד

א על שהמרו על ים סוף. דכתיב ויאמרו המבלי אין קברים במצרים. (כ"י) המרו בתוך הים. שהיו מקטני אמנה ואמרו כשם שאנו עולין בצד זה כן המצרים עולים בצד אחר. (כ"א) שתפלו על שלח הראשון. שאמרו מי יתן מותנו ביד ה'. (כ"א) ולבן במן. שנא' והמן כורע

אבות דרבי נתן פרק לד קמא

נוסחת הספרים

עון זה שלקו ישראל בו מכאן ועד שיחיו המתים:

ב עשרה שמות של שבת נקרא הקב"ה. אלו הן שם אל"ף דל"ת ויו"ד ה"א י"ה אלהים אל"ה אלהיך אלהיכם אל אלהיך אלהיך שד"י צבאות. אמר רבי יוסי חלקנו על צבאות שנא' ופקדו שרי צבאות בראש העם:

ג עשרה שמות נקראו לעכו"ם שם גנאי אלו הן שקוצים גלולים מסכות פסילים אלילים אשירים חמנים עצבים און ותרפים:

ד שני סמניות אמורות בתורה בפרשה קטנה ואיו פרשה קטנה ויהי בסמוע הארון וכו' רבן שמעון בן גמליאל אמר ראוייה היתה פרשה זו שתעקר ממקומה ותכתב במקום אחר כיוצא בו ויהונתן בן גרשום בן מנשה וכו' בן מנשה היה והלא בן משה היה אלא לפי שלא נדמו מעשיו למשה אביו לפיכך תולין במנשה כיוצא בו אלה שני בני היצחק העומדים על ארון כל הארון זה אהרן ומשיח ואינו יודע איזה מהן

צינונים

א סנהדרין שם. אין לך כל פורענות וכו'. ירושלמי חענית פ"ד ה"ח. ד שבועות לה: מסכת סופרים פ"ד, מכליתא משפטים פ"ב, ירושל' מגילה. ה שבת קטו: מסכת סופרים פ"ה, ספרי בהעלותך פ' פ"ד, ובילקוט בפסוק זה. וב"ב קט: שהש"ר ב"ה, ירושלמי ברכות פ"ט. ז תו"כ פ' צו פ"ח, במד"ר יח-טז, שמו"ר פט"ו.

די הוא עון זה שלקו ישראל בו מכאן ועד שיחיו המתים. הרי שבועה, ובמקום אחר הוא אומר: "ובתבערה ובמסה ובקברות התאווה" – הרי עשרה.

ב יעשרה שמות של שבת נקרא הקדוש-ברוך-הוא, אלו הן: שם אלף דלת, ויוד הא, י"ה, אלהים, אלו"ה, אלהי, א"ל, אלהיך אש"ר אלהיך, שד"י, צבאות. אמר רבי יוסי: חלקנו על 'צבאות', שנאמר (שם כ): "ופקדו שרי צבאות בראש העם".

ג עשרה שמות נקראו לאלילים שם גנאי, אלו הן: שקוצים, גלולים, מסכות, פסילים, אלילים, אשירים, חמנים, עצבים, און ותרפים.

ד שני סמניות אמורות בתורה בפרשה קטנה. ואיוזו היא פרשה קטנה – "ויהי בנסע הארון וכו'". רבן שמעון בן גמליאל אומר: ראוייה היתה פרשה זו שתעקר ממקומה ותכתב במקום אחר. 'כיוצא בו' (שופטים יח): "ויהונתן בן גרשום בן מנשה" – וכי בן מנשה היה, והלא בן משה היה. אלא לפי שלא נדמו מעשיו למשה אביו, לפיכך תולין במנשה; וכן הוא אומר (תהלים קי): "אתה כהן לעולם על דברתי מלפי צדק" – וכי דוד כהן הוא. אלא לפי שנמשח בשמן המשיחה, קראו כהן. וכן הוא אומר (זכריה ד): "אלה שני בני היצחק העומדים על ארון כל הארץ" – זה כהן צדק ומשיח, ואינו יודע

גד לבן. (שם) די הוא עון זה שלקו וכו'. שאין פורענות באה לישראל שאין בו קצת מפרעון עון העגל. (ב"א)

ד שני סמניות וכו'. להבדילה מן הסמוכות לה. (רש"י שבת קט"ז) ראוייה היתה פרשה וכו'. שאינה ראוייה לכאן דלאו בהליכות מסעות משתעי לעיל מינה, אלא בדגלים היתה ראוייה ליכתב. (רש"י) בן מנשה. הנון תלויה מפני שהיא יתירה דבן משה הוא. (רשב"ם) שלא נדמו מעשיו. שעבד ע"ז כמנשה. (רשב"ם) כיוצא בו אלה. כמו לענין הקלקלה תולין במקולקל, כך לשבח תולין במשובח באהרן ומשיח. (מפרש) שני בני היצחק. קרן כהונה ומלכות הנמשחים

איזה מהן חביב. כשהוא אומר (תהלים קי): "נשבע ה' ולא ינחם אתה כהן לעולם" – הרי יודע שמלך המשיח חביב יותר מכהן צדק הרי הוא אומר יכרסמנה חזיר מיאור כתיב ויכרסמנה חזיר מיאור כתיב יכרסמנה חזיר מיאור שבזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום כותים דומות עליהם כחזיר מיאור מה חזיר מיאור הורג נפשות ומזיק את הבהמות ומלקה בני אדם כך כל זמן שאין ישראל עושים רצונו של מקום כותים הורגין ומלקין ומזיקין אותם וכל זמן שישאל עושין רצונו של מקום אין כותים מושלין בהם כחזיר של יאור מה חזיר של יאור אינו הורג נפשות ואינו מזיק לבריות כך כל זמן שישאל עושין רצונו אין אומה ולשון הורגין בהן ומזיקין בהן ולא מלקין אותן לכך נכתב חזיר מיאור:

ה' עשר נקודות בתורה, ואלו הן: "וישפט ה' בני וביניך על י" שבניך" נקוד מלמד שלא אמרה לו אלא על הגר וי"א על המטילין מריבה ביני וביניך. ויאמרו אליו איה שרה נקוד על א"ו שידעין בה ומבקרין אחריה. נקוד על בשכבה ובקומה נקוד על וי"ו שבקומה הראשון מלמד שלא הרגיש אלא בעמידתה של צעירה כיוצא בו וירץ עשו לקראתו ויחבקהו ויפול על צוארו וישקהו כלו נקוד מלמד שלא נשקו באמת. ר"ש בן אלעזר אומר נשיקה זו של אמת וכולן אינן של אמת. כיוצא בו וילכו אחיו לרעות

ה' עשר נקודות בתורה, ואלו הן: "וישפט ה' בני וביניך" (בראשית טז) – על יוד ש'ביניך' נקוד, מלמד שלא אמרה לו אלא על הגר. ויש אומרים: על המטילין מריבה ביני וביניך. "ויאמרו אליו איה שרה" (שם יח) – נקוד על "איו", שידעין בה ומבקרין אחריה. "בשכבה ובקומה" (שם יט) – נקוד על וי שבקומה הראשון; מלמד שהרגיש בעמידתה של צעירה. כיוצא בו: "וירץ עשו לקראתו ויחבקהו ויפול על צוארו וישקהו" (שם לג) – כלו נקוד, מלמד שלא נשקו באמת. רבי שמעון בן אלעזר אומר: נשיקה זו של אמת, וכלן אינן של אמת. כיוצא בו: "וילכו אחיו לרעות את צאן אביהם

ציונים

ח שהש"ר ג-ד, מדרש תהלים, ובילקוט פרק פ' ט ספרי במדבר פ"י טז, במדבר רבה ג-י, מסכת סופרים פ"י י"ב פ"ה ב"ר פמ"ח, ובמקומות הנ"ל. יא ב"ר עז-ט, שהש"ר ד-ז יב ב"ר פד-יג.

בשמן המשחה. (רש"י) חזיר מיאור. שהעין מיאור תלויה וכאילו נכתב באלף. (רש"י) ה' עשר נקודות בתורה. על י' מקומות בתורה נקוד, והנקוד בא למעט ולדרוש הכתב. (ב"י) שלא אמרה לו אלא על הגר. שהפכה פניה כלפי הגר ואמרה כן. (ב"א) וי"א על המטילין. שלא הפכה פניה וכך היתה כונתה. (ב"א) שידעין בה ומבקרין אחריה. כדי לחבבה על

אבות דרבי נתן פרק לד קמג

נוסחת הספרים

את צאן אביהם בשכם נקוד על א"ת מלמד שלא לרעות הצאן הלכו אלא לאכול ולשתות ולהתפתות. כיוצא בו כל פקודי הלויים אשר פקד משה ואהרן נקוד על אהרן למד מלמד שלא היה אהרן מן המניין. כיוצא בו אי בדרך רחוקה נקוד על ה' שבחוקה מלמד שלא היתה דרך רחוקה אלא מן אסקפת עזרה ולחיוץ. כיוצא בו נפח אשר עד מידבא נקוד על ר"ש שבאשר למה מלמד שהחריבו העיבדי כוכבים ולא החריבו המדינות שלא החריבו עיבדי כוכבים אלא המדינות. ועשרון עשרון של י"ט הראשון של חג הסוכות נקוד על עשרון כ"ו למה מלמד שלא יהא שם אלא עשרון אחד כיוצא בו הנסתרות לה' אלהינו והנצלות לנו ולבנינו נקוד על לנו ולבנינו ועל ע' שבער למה אלא כך אמר עזרא אם יבא אליהו ויאמר לי מפני מה כתבת כך ואמר אני לי כבר נקדתי עליהן ואם אומר לי יפה כתבת אעביר נקודה מעליהן. אחת עשרה היא (והיא כתיב ב"ד) בתורה. הראשון הוא מלך בלע הוא ציור. הלא הוא אמר לי אחיזי הוא והוא גם הוא אמרה אחיזי הוא. הוא מוצא והוא שלחה אל חמיה לאמה וביימות מן הבחמה אשר הוא לבם לאכלה. והיא הפכה שער לבן. ואם יראנה הכהן

צ"י:יג

יג בכורות ר' יד פסחים צג: ירושלמי פ"ט ה"ד, ובמדרש רבה בפסוק זה, טו מנחות פז: ספרי אות נד, טו סנהדרין מג: יז מס' סופרים פ"ו,

בשכם" (שם לו) – נקוד על "את"; מלמד שלא לרעות הצאן הלכו, אלא לאכל ולשתות. כיוצא בו: "כל פקודי הלויים אשר פקד משה ואהרן" (במדבר ג) – נקוד על "אהרן"; למה, "מלמד שאין אהרן מן המניין. כיוצא בו: "או בדרך רחוקה" (שם ט) – נקוד על הא ש"ב רחוקה"; "מלמד שלא היתה דרך רחוקה, אלא מן אסקפת עזרה ולחיוץ. כיוצא בו: "ונשים עד נפח אשר עד מידבא" (שם כא) – נקוד על ריש ש"ב אשר"; מלמד שאף מכאן ולהלאה החריבו, אלא שעד כאן החריבו האמות והמדינות, מכאן ולהלאה החריבו האמות ולא המדינות. ^{טו} "ועשרון עשרון" (במדבר כט) של יום טוב הראשון של חג הסוכות – נקוד על וו ש"ב עשרון"; למה, מלמד שלא יהא שם אלא עשרון אחד. כיוצא בו (דברים כט): ^{טז} "הנסתרות לה' אלהינו והנצלות לנו ולבנינו" – נקוד על "לנו ולבנינו" ועל עין ש"ב עד"; מלמד, שלא ענש עליהם, אלא עד שעברו את הירדן. ולמה נקוד, אלא כן אמר עזרא: אם יבוא אליהו ויאמר לי: מפני מה כתבת כך. ואמר אני לו: כבר נקדתי עליהן. ואם אומר לי: יפה כתבת – אעביר נקודה מעליהן.

"אחת עשרה" היא "כתיב ביד בתורה. הראשון הוא: "מלך בלע היא צער" (בראשית יד). "הלא הוא אמר לי אחיזי הוא והיא גם הוא אמרה אחיזי הוא" (שם כ). "הוא מוצא והיא שלחה אל חמיה לאמר" (שם לח). "וכי ימות מן הבחמה אשר היא לכם לאכלה" (ויקרא יא). "והיא הפכה שער לבן" (שם יג). "ואם יראנה

בעלה. (כ"י) מפני מה כתבת כך. שהדין שוה בין קודם שעברו את הירדן ולאחר שעברו. (כ"י) כבר נקדתי עליהן. והניקוד ממעט שלא ענש עד שעברו את הירדן. (כ"י) אחת עשרה היא וכו'. דבכל התורה כתוב הוא בין לזכר בין לנקיבה וכו"א מקומות כתוב היא לנקיבה. (כ"י)

הכֹּהֵן וְגו' וְהָיָא כְּהֵה" (שם). "שִׁבְתָּ שְׁבִתוֹן הִיא לְכִם" (שם טז). "וְהָיָא תְּרָאָה אֶת עֲרוֹתוֹ" (שם כ). "אֶת אֲבִיהָ הִיא מַחְלִילָת" (שם כא). "וְנִסְתָּרָה וְהָיָא נִטְמָאָה, או עֲבַר עָלֶיָּה רוּחַ קִנְאָה וְקִנְאָה אֶת אִשְׁתּוֹ וְהָיָא לֹא נִטְמָאָה" (במדבר ה).

"עֶשֶׂר יִרְדוֹת יִרְדָּה שְׂכִינָה עַל הָעוֹלָם: אַחַת בְּגִן-עֵדֶן, שְׁנָאֲמַר (בראשית ג): "וַיִּשְׁמְעוּ אֶת קוֹל ה' אֱלֹהִים מִתְּהִלָּה בְּגִן"; וְאֹמַר (שה"ש ו): "דוּדִי יֵרֵד לִגְנוֹ". וְאַחַת בְּדוֹר הַמִּגְדָּל, שְׁנָאֲמַר (שם יא): "וַיִּרְדָּה ה' לָרְאוֹת אֶת הָעִיר וְאֶת הַמִּגְדָּל". וְאַחַת בְּסֹדֶם, שְׁנָאֲמַר (שם יח): "אֲרָדָה נָא וְאֲרָאָה הַכְּצַעְקָתָהּ הַבָּאָה אֵלַי". וְאַחַת בְּמִצְרַיִם, שְׁנָאֲמַר (שמות ג): "וְאֲרַד לְהַצִּילוֹ מִיַּד מִצְרַיִם". וְאַחַת עַל הַיָּם, שְׁנָאֲמַר (תהלים יח): "וַיֵּט שָׁמַיִם וַיִּרְדָּה". וְשִׁנִּי בְּסִינִי, שְׁנָאֲמַר (שמות יט): "וַיִּרְדָּה ה' עַל הָר סִינִי אֶל רֹאשׁ הָהָר, וְנֹאֲמַר (שם לד): "וַיִּרְדָּה ה' בָּעֲנָן וַיִּתְּצֵב עָמוֹ שָׁם". וְשִׁנִּי בְּאֵהֶל מוֹעֵד, שְׁנָאֲמַר (במדבר יא): "וַיִּרְדָּה ה' בָּעֲנָן וַיְדַבֵּר אֵלָיו" וְגו'; "וַיִּרְדָּה ה' בְּעָמוֹד עָנָן וְגו'" (שם יב). וְאַחַת שְׁעִתִּידָה לְהֵיוֹת בִּימֵי גֹג וּמִגּוֹג, שְׁנָאֲמַר (זכריה יד): "וְעָמְדוּ רַגְלָיו בַּיּוֹם הַהוּא עַל הָר הַזֵּיתִים".

וְעֶשְׂרָה מַסְעוֹת נִסְעָה שְׂכִינָה מִמָּקוֹם לְמָקוֹם: מִכְּפָרֶת לְכְרוּב, וּמִכְּרוּב לְמִפְתֵּן הַבֵּית, וּמִמִּפְתֵּן הַבֵּית לְכְרוּבִים, וּמִכְּרוּבִים לְגֵג הַהִיכָל, וּמִגֵּג הַהִיכָל לְחֹמַת עֲזָרָה, וּמִחֹמַת עֲזָרָה לְמִזְבֵּחַ, וּמִמִּזְבֵּחַ לְעִיר, וּמֵעִיר לְהָר, וּמֵהָר לְמִדְבָּר, וּמִמִּדְבָּר עֲלֵתָה לְמִקְוֶה. מִכְּפָרֶת לְכְרוּב — דְּכָתִיב (שמות כה): "וְנוֹעַדְתִּי לָךְ שָׁם וְדִבַּרְתִּי אִתָּךְ מֵעַל הַכְּפָרֶת", וְכָתִיב (שמואל ב כב): "וַיִּרְכַּב עַל כְּרוּב וַיַּעֲפֵף".

[וגו'] והוא כהה. והוא תראה את ערותו. את אביה היא מחללת. בקנאות ונסתרה והיא נטמאה והיא לא נתפשה. או עבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו והיא לא נטמאה:

ה עשר ירדות ירדה שכינה על העולם אחת בגן עדן שנא' וישמעו את קול ה' אלהים מתהלך בגן ואחת בדור המגדל שנא' וירד ה' לראות את העיר ואת המגדל ואחת בסדום שנא' ארדה נא ואראה הכצעתה הבאה אלי ואחת במצרים שנאמר וארד להצילו מיד מצרים ואחת על הים שנאמר ויט שמים וירד ואחת בסני שנא' וירד ה' על הר סיני לעיני כל העם ואחת במקדש שנאמר ויאמר אלי' ה' השער הזה סגור יהיה לא יפתח וגו' כי ה' אלהי ישראל בא בו ואחת בעמוד הענן שנאמר וירד ה' בענן ואחת שעתידה להיות בימי נוג ומנוג שנא' ועמדו רגליו ביום ההוא על הר הזיתים:

ו עשרה מעלות נסתלקה שכינה ממקום למקום מכפורת לכרוב ומכרוב למפתן הבית וממפתן הבית לשני כרובים ומשני כרובים לגג ההיכל ומגג ההיכל לחומת עזרה ומחומת עזרה למזבח וממזבח לעיר ומעיר להר הבית ומהר הבית למדבר מכפורת לכרוב דכתיב וירכב על כרוב ויעוף. מכרוב למפתן דכתיב ויעל כבוד ה' מעל הכרוב אשר יהיה עליו אל מפתן הבית.

צינים

ירושלמי תענית פ"ד. י"ח פרכי ר"א פ"ד. ילקוט בראשית כז, ב"ר לח-ט. מט-ה. ספרי במדבר צג. יט ר"ה לא. פסיקתא דר"כ קיד. איכה רכתי בפסחתא, ילקוט ירמיה רנז,

ו נסעה שכינה. להסתלק מעל ישראל מעט מעט כשחטאו. מכפורת. שהיתה רגילה לשכון שם, נסתלקה על אחד מן הכרובים שעשה שלמה. וממזבח לעיר. ירושלים. ומעיר להר. הזיתים, וכל סלוקים הללו לפי שבקושי היה מסתלק ומצפה שישובו. (רש"י ר"ה ל"א)

אבות דרבי נתן פרק לד קמה

נוסחת הספרים

וממפתן הבית לשני כרובים
דכתיב ויצא כבוד ה' מעל
מפתן הבית ויעמוד על
הכרובים. מכרוב לגג ההיכל
דכתיב טוב לשבת על פנת גג.
מגג לחומת העזרה דכתיב
והנה ה' נצב על חומת אנך.
ומחומת העזרה למזבח
שנאמר ראיתי את ה' נצב על
המזבח. וממזבח לעיר שנא'
קול ה' לעיר יקרא. ומעיר להר
דכתיב ויעל כבוד ה' מעל תוך
העיר ויעמוד על ההר וגו'.
מהר למדבר דכתיב טוב שבת
בארץ מדבר. ואחרי
שנסתלקה כלפי מעלה
שנאמר אלך אשובה אל
מקומי:

ז עשרה שמות נקרא נביא
אלו הן ציר. נאמן. עבד.
שליח. חוזה. צופה. רואה.
חילם. נביא. איש האלהים:

ח עשרה שמות נקרא רוח
הקדש. אלו הן משל. מליצה.
חידה. דיבור. אמירה. תפארת
ציור. משא. נבואה. חזיון:

ט עשרה שמות נקרא שמחה.
אלו הן ששון. שמחה. גילה.
רינה. ריצה. צהלה. עליצה.
חידה. תפארת. עליצה:

י עשרה נקראו חיים. הקב"ה
וה' אלהים אמת הוא אלהים
חיים. תורה נקראת חיים
שנא' עין חיים היא למחזיקים
בה ותומכיה מאושר. ישראל
נקראו חיים שנא' ואתם
הדבקים בה' אלהיכם חיים
כלכם חיים. צדיק נקרא חיים
שנא' פרי צדיק עין חיים. גן

ציורים

וביתוקאל שנו. כ ב"ר מר-ו.
כא פסיקתא דר"כ קמא: שיר
השירים רבה פ"א. כב ילקוט
תהילים קטו. ומשלי יא.

מכרוב למפתן – דכתיב (יחזקאל ט): "וכבוד אלהי
ישראל נעלה מעל הכרוב אשר היה עליו אל מפתן
הבית". וממפתן הבית לכרובים – דכתיב (שם י): "ויצא
כבוד ה' מעל מפתן הבית, ויעמד על הכרובים". מכרוב
לגג ההיכל – דכתיב (משלי כא): "טוב לשבת על פנת
גג". מגג לחומת העזרה – דכתיב (עמוס ז): "והנה ה'
נצב על חומת אנך". ומחומת העזרה למזבח – שנאמר
(שם ט): "ראיתי את ה' נצב על המזבח". וממזבח לעיר
– שנאמר (מיכה ו): "קול ה' לעיר יקרא". ומעיר להר –
דכתיב (יחזקאל יא): "ויעל כבוד ה' מעל תוך העיר ויעמד
על ההר וגו'". מהר למדבר – דכתיב (משלי כא): "טוב
שבת בארץ מדבר". ואחרי שנסתלקה למעלה – שנאמר
(הושע ה): "אלך אשובה אל מקומי".

ז עשרה שמות נקרא נביא. אלו הן: ציר, נאמן, עבד,
שליח, חוזה, צופה, רואה, מלאך, נביא, איש האלהים.

ח עשרה שמות נקרא רוח הקדש. אלו הן: משל,
מליצה, חידה, דיבור, אמירה, קריאה, צווי, משא,
נבואה, חזיון.

ט עשרה שמות נקרא שמחה. אלו הן: ששון, שמחה,
גילה, רנה, ריצה, צהלה, עליצה, חידה, עליצה.

י עשרה נקראו חיים: הקדוש ברוך הוא – "וה'
אלהים אמת הוא אלהים חיים" (ירמיה י). תורה נקראת
חיים, שנאמר (משלי ג): "עץ חיים היא למחזיקים בה
ותמכיה מאשר". ישראל נקראו חיים, שנאמר (דברים ו):
"ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם היום". מעשים
טובים נקראו חיים, שנאמר (משלי יא): "פרי צדיק עץ

י עשרה נקראו חיים. הגר"א גורס נמי ירושלים, וא"כ צ"ל דתורה והקב"ה אחד. (כ"י)
שנא' פרי צדיק וכו'. היינו שמעשי הצדיק קרואים פירותיו. (ב"א)

חיים". גן-עדן נקרא חיים, שְנֵאמַר (בראשית ב): "וַעַן הַחַיִּים בְּתוֹךְ הַגֵּן". אֶרֶץ-יִשְׂרָאֵל נקראת חיים, שְנֵאמַר (יחזקאל כו): "וְנָתַתִּי צִבִּי בְּאֶרֶץ חַיִּים". יְרוּשָׁלַיִם נקראת חיים, שְנֵאמַר (ישעיה ד): "כָּל הַכְּתוּב לַחַיִּים בִּירוּשָׁלַיִם". עוֹלָם הַבָּא נקרא חיים, שְנֵאמַר (דניאל יב): "אֵלֶּה לַחַיִּי עוֹלָם". צְדָקָה נקרא חיים, שְנֵאמַר (משלי יב): "בְּאֶרֶץ צְדָקָה חַיִּים". חֲכָמָה נקרא חיים, שְנֵאמַר (שם יג): "תוֹרַת חָכֶם מְקוֹר חַיִּים". אֹר נקרא חיים, שְנֵאמַר (איוב לג): "בְּאֹר הַחַיִּים".

עדן נקרא חיים | שנא' אתהלך לפני ה' בארצות החיים. עין נקרא חיים | שנא' עין החיים בתוך הגן. ארץ ישראל נקראת חיים שנא' ונתתי צבי בארץ חיים. ירושלים נקראת חיים שנא' אתהלך לפני ה' בארצות החיים. גמילות חסדים נקרא חיים שנא' כי טוב חסדך מחיים שפתי ישבחוך. חכם נקרא חיים שנא' תורת חכם מקור חיים. מים נקרא חיים שנא' כיום הרוא יצאו מים חיים מירושלים:

פרק חמשה ושלשים

א עשרה נסים נעשו לאבותינו בבהמ"ק [מעולם לא הסריח בשר הקדש] ולא הפילה אשה מריח בשר הקדש | עשרה נסים נעשו לאבותינו בירושלים לא נזוק אדם בירושלים מעולם | ולא נפגע אדם בירושלים מעולם ולא נכשל אדם בירושלים מעולם ולא נפלה דליקה בירושלים מעולם לא היתה מפלאת בירושלים מעולם לא אמר אדם לחבירו לא מצאתי תנור לצלות פסחים בירושלים. מעולם לא אמר אדם לחבירו לא מצאתי מיטה שאישן עליה בירושלים. מעולם לא אמר אדם לחבירו צר לי המקום שאלין בירושלים:

ב אין ירושלים מטמאה בגנעים, ואין נדרונת בעיר הנדחת, ואין מוציאין בה זיזין וגזזטראות וצינורות לרשות

צינונים

א ע"י יומא כא. ב טעמי הדברים מבואר בב"ק פ"ב: וע"י ערכין לב: יומא כג. תוספתא גנעים פ"ד. ג ספרי

פרק חמשה ושלשים

א "עשרה נסים נעשו לאבותינו בבית-המקדש: מעולם לא הסריח בשר הקדש, ולא הפילה אשה מריח בשר הקדש. לא נזוק אדם בירושלים מעולם, ולא נפגע אדם בירושלים, ולא נכשל אדם בירושלים מעולם. ולא נפלה דליקה בירושלים מעולם. לא היתה מפלאת בירושלים מעולם. לא אמר אדם לחברו: לא מצאתי תנור לצלות פסחים בירושלים. מעולם לא אמר אדם לחברו: לא מצאתי מיטה שאישן עליה בירושלים. מעולם לא אמר אדם לחברו: צר לי המקום שאלין בירושלים.

ב אין ירושלים מטמאה בגנעים, ואין נדרונת בעיר הנדחת, ואין מוציאין בה זיזין וגזזטראות וצינורות

שנא' ועין החיים וכו'. צ"ע דאדרבה מהכא: משמע דג"ע גופיה לא איקרי חיים, ואפשר דכל הגן נקרא על שמו. (זית רענן)

פרק לה

א לא הסריח בשר הקדש. היינו קדשים קלים. (ב"י) לא נזוק. ע"י נחש ועקרב. (ב"י) ולא נכשל. מפגע רע. (ב"י) צר לי המקום וכו'. מזונותי דחוקה, דירת דחוקה. (רש"י יומא כ"א) ב זיזין. קורות יוצאין מן הכתלים. (רש"י ב"ק פ"ב:) גזזטראות. על פני העליה מבחוץ. (רש"י)

אבות דרבי נתן פרק לה קמז

נוסחת הספרים

הרבים מפני אהל הטומאה. ואין מלינין בה את המט. ואין מעבירין בתוכה עצמות אדם. ואין עושין בה מקום לגר ותושב. ואין מקיימין בה קברות חרין מקברי בית דוד ותולדה הנביאה שהיו שם מימות נביאים הראשונים וכשפנו את הקברות מפני מה לא פינום אמרו מחילה היתה שם שהיתה מוציאה הטומאה לנחל קדרון. ואין נוטעים בה נטיעות. ואין עושין בה גנות ופרדסין חרין מגנות יורדים שהיו שם מימות נביאים הראשונים. ואין מגדלין בה אוזנין ותרנגולין ואין צ"ל חורים. אין מקיימין בה אשפות מפני הטומאה. ואין מקיימין בה סורר ומורה דברי רבי נתן שנאמר ותפשו בו אביו ואמו והוציאו אותו אל זקני עירו ואל שער מקומו. ואין זה עירו ואין זה מקומו. אין מוכרין בה בתים [אלא] מן הקרקעות ולמעלה. ואין [מוכרין] הבית לעצמותו] בתוכה לאחר י"ב חדש. ואין לוקחין בה שכר מטות ומצעות רבי יהודה אימור אף שכר המטות והמצעות [לא] היו לוקחין בה. עירוב קדשים מה היו עושין בהן נהנין אותן לבעלי אישפוזין.

צינונים

דברים פ"ז צב. סנהדרין ק"ב:
ז תרי"ב פ"י בחקותי פ"ד.
ה תוספתא סוף פ"ק דב"ב,
שמחות פ"ד, ירושלמי נזיר
נט. ו יומא יב, מגילה כו.

לרשות הרבים, מפני אהל הטמאה. ואין מלינין בה את המט, ואין מעבירין בתוכה עצמות אדם, ואין עושין בה מקום לגר ותושב, ואין מקיימין בה קברות, חוץ מקברי בית-דוד וחלדה הנביאה, שהיו שם מימות נביאים הראשונים – אמרו: מחלה היתה שם, שהיתה מוציאה הטמאה לנחל קדרון. ואין נוטעים בה נטיעות, ואין עושין בה גנות ופרדסין, חוץ מגנות ורדים שהיו שם מימות נביאים הראשונים. ואין מגדלין בה תרנגולין, ואין צריך לומר חזירים. אין מקיימין בה אשפות, מפני הטמאה, ואין דנין בה בן סורר ומורה, דברי רבי נתן, שנאמר (דברים כא): "ותפשו בו אביו ואמו, והוציאו אותו אל זקני עירו ואל שער מקומו" – ואין זה עירו ואין זה מקומו. אין מוכרין בה בתים, אלא מן הקרקעות ולמעלה; ואין נחלט הבית לצמיתות. ואין לוקחין בה שכר בתים, אכל לוקחין בה שכר מטות ומצעות. רבי יהודה אומר: אף שכר המטות והמצעות לא היו לוקחין בה. עורות קדשים מה היו עושין בהן, נותנין אותן לבעלי אשפוזין. רבי שמעון בן גמליאל אומר: אכסנינים היו שרויים מבפנים, ובעלי אשפוזין מבחוץ – אכסנינים היו מערימין ולוקחין כבשים המצירין, שעורותיהן יפה

מפני אהל הטומאה. שמא יהיה כזית מן המת מוטל בארץ, והגוזזטאות מאהלות עליו ועל אנשים הרבה ונמצאת מרבה את הטומאה. (רש"י) אין מלינין בה את המט. מת בה אדם באותו היום קוברים אותו מיד. (רש"י) חוץ מגנות ורדים. היא היתה צריכה לקטורת. (רש"י) מפני הטומאה. דרכן של שרצים ליגדל באשפה ומרבים טומאה לפי שמתים שם ומטמאים הקדשים שבירושלים. (רש"י) ואין זה מקומו. דסבר לא נחלקה ירושלים לשבטים. (ב"א) אלא מן הקרקעות ולמעלה. הוא הבנין, והקרקע עצמו לא, לפי שאינו שלו כדלעיל. (כס"ד) ואין נחלט. כדן בתי ערי חומה אלא גאולה תהיה לו אם ירצה לגאול, ואם יגיע יוכל יוצא ביובל כבתי ערי חצרים. (רש"י) עורות קדשים. תודה ושלמים שהעורות לבעלים. (רש"י) מגילה כ"ד. אכסנינים היו מערימין. ולוקחין כבשים טובים ונאים כדי שיתנו ב"ב עניהם בהם, עבור העור ועי"ז מכבדים אותם בעין יפה. (כ"י)

בְּאַרְבַּע וְחֲמֵשׁ סְלָעִים, וְנוֹתְנִין לְבְנֵי יְרוּשָׁלַיִם, וְכֹה בְּעַלֵי-
בָתִּים הָיוּ מְשַׁתְּכֵרִין.

ג' וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר (דברים יב): "בְּאֶחָד שְׁבָטֶיךָ", וְכָתוּב
אֶחָד אוֹמֵר (שם): "מִכָּל שְׁבָטֶיכֶם". "בְּאֶחָד שְׁבָטֶיךָ" –
זוֹ שְׁבַט יְהוּדָה וּבְנֵימִין; "מִכָּל שְׁבָטֶיכֶם" – שָׁפָל יִשְׂרָאֵל
שֶׁתִּפִּין בָּהּ. "מָה הָיָה בְּחֻלְקוֹ שֶׁל יְהוּדָה – הִר הַבֵּית
וְהַלְשָׁכוֹת וְהַעֲזָרוֹת. וְמָה הָיָה בְּחֻלְקוֹ שֶׁל בְּנֵימִין –
הַהִיכָל וְהָאוֹלָם וּבֵית קֹדֶשִׁי הַקְּדוּשִׁים; וְכִרְאֵשׁ תוֹר הָיָה
יוֹצֵא וְנִכְנָס וְהָיָה חוֹזֵר לְאַחֲרָיו, וְעָלָיו מִזְבֵּחַ בְּנוֹי. וְהָיָה
בְּנֵימִין הַצַּדִּיק מִצְטַעַר עָלֶיהָ שֶׁנֶּאֱמַר (שם לג): "חִפְּףָּ עָלָיו
כָּל הַיּוֹם"; לְפִיכָף זָכָה בְּנֵימִין וְנַעֲשֶׂה אוֹשְׁפִיזִיכֶנָּה
לְגִבּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שם): "וּבֵין כְּתַפּוּי שָׁכֵן".

ד' אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: בְּאוֹתָהּ שָׁעָה שֶׁיָּדְעוּ שְׂבִית הַבְּחִירָה
עֲתִידָה לִקְבֹּעַ בֵּין תַּחֲוֹם שְׁבִין יְהוּדָה לְבְנֵימִין – הַפְּרִישׁוֹ
דְּשִׁנָּה שֶׁל יְרִיחוֹ. "וּמִי אָכַל כָּל אוֹתָן הַשָּׁנִים – בְּנֵי קִינִי
חֲתָן מֶשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר י'): "וְהָיָה הַטּוֹב הַהוּא אֲשֶׁר
יִיטִיב ה' עִמּוֹ וְהִטְבֵּנוּ לָךְ". וְכִשְׁנֹכְנָה בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ,
עָמְדוּ וּפְנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (שופטים א'): "וּבְנֵי קִינִי חֲתָן מֶשֶׁה
עָלוּ מֵעִיר הַתְּמָרִים וְגו'". וּמִנֵּין הֵם מִתְּפָרְנִסִּים, מִן
הַצִּדִּיקָה. אָמְרוּ: כִּשְׁנִיגְלָה הַקְּדוּשָׁה בְּרוּךְ־הוּא אֶת שְׂכִינָתוֹ,
עֲתִיד לְשַׁלֵּם שָׂכָר טוֹב לִיתְרוֹ וּלְבָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר י')

רשב"ג אוֹמֵר אֲכַסְנִים הָיוּ
שְׂרָוּיִם מִכַּפְּנִים וְכַעֲלִי
אוֹשְׁפִיזִין מִבְּחָרִין. אֲכַסְנִים הָיוּ
מֵעִרְמִין וְנוֹטְלִין כִּבְשִׁים
הַמְצוּיִין שְׁעוֹרֹתֵיהֶן יָפָה
כֹּד' וְה' סְלָעִים וְנוֹתְנִין לְבַעֲלֵי
אֹנִשֵּׁי יְרוּשָׁלַיִם וְכֹה [כַּעֲלִי
בָתִּים] הָיוּ מְשַׁתְּכֵרִין:

ג' כָּתוּב אֶחָד אוֹמֵר בְּאֶחָד
שְׁבָטֶיךָ וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר
מִכָּל שְׁבָטֶיכֶם בְּאֶחָד שְׁבָטֶיךָ
זוֹ שְׁבַט יְהוּדָה וּבְנֵימִין מִכָּל
שְׁבָטֶיכֶם זוֹ יְרוּשָׁלַיִם שְׁכַל
יִשְׂרָאֵל שֶׁתִּפִּין בָּהּ. מָה הָיָה
בְּחֻלְקוֹ שֶׁל יְהוּדָה הִר הַבֵּית
וְהַלְשָׁכוֹת וְהַעֲזָרוֹת וְמָה הָיָה
בְּחֻלְקוֹ שֶׁל בְּנֵימִין הַהִיכָל
וְהָאוֹלָם וּבֵית קֹדֶשִׁי הַקְּדוּשִׁים
וְכִרְאֵשׁ תוֹר הָיָה יוֹצֵא וְנִכְנָס
וְהָיָה חוֹזֵר לְאַחֲרָיו [וְעָלָיו
מִזְבֵּחַ בְּנוֹי] וְכֹה בְּנֵימִין וְנַעֲשֶׂה
אוֹשְׁפִיזִיכֶנָּה לְגִבּוֹרָה שֶׁנֶּאֱמַר [וּבֵין
כְּתַפּוּי שָׁכֵן]:

ד' א"ר יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי בֹאֲתָה
שָׁעָה שִׁידַע אֲנִי שְׂבִית
הַבְּחִירָה עֲתִידָה לִקְבֹּעַ בֵּין
תַּחֲוֹמוֹ שֶׁל יְהוּדָה לְבְנֵימִין
אֵלֶךְ וְאֶתְקַן דְּרֻשָּׁנָה שֶׁל יְרִיחוֹ.
וּמִי אָכַל כָּל אוֹתָן הַשָּׁנִים בְּנוֹ
קִינִי חֲתָן מֶשֶׁה. שֶׁנֶּאֱמַר [וּבְנֵי
קִינִי חֲתָן מֶשֶׁה עָלוּ מֵעִיר
הַתְּמָרִים וְגו'] אָמַר כִּשְׁנִיגְלָה
הַקְּב"ה אֶת שְׂכִינָתוֹ עֲתִיד
לְשַׁלֵּם שָׂכָר טוֹב לִיתְרוֹ וּלְבָנָיו.
[וּמִנֵּין] הֵם מִתְּפָרְנִסִּין בְּנוֹי שֶׁל

צִיּוּנִים

תוספתא מע"ש פ"א, ז' וילקוט
דברים תתע"ט ותתקנ"ז, ספרי
דברים פ"י צב. ח' יומא יב.
מגילה כו. ובתים נג: קת:
ירושלמי מגילה פ"א ה"ד,
ספרי דברים פ"י שנוב. ט' וילקוט

ג' לְשִׁכּוֹת. שְׁבִיתוֹךְ הַחֵיל. (רש"י שם) הַעֲזָרוֹת. שלשתן, עזרת נשים, עזרת ישראל ועזרת
כהנים. (ע"ש) וְכִרְאֵשׁ תוֹר וְכו'. כלומר שהיה יוצא ונכנס מחלקו של יהודה לחלקו של
בנימין והיה חוזר לאחוריו, ועל אותו מקום היה בנוי מקצת מהמזבח. (ב"א) וְהָיָה בְּנֵימִין
הַצַּדִּיק. צופה ברוח הקדש שכן עתיד להיות ומצטער עליה. (רש"י) חִפְּפָּה עָלָיו. אדם
המצטער חופף ומתחכך בבגדיו. (רש"י) אוֹשְׁפִיזִיכֶנָּה. שהיה ארון בחלקו. (רש"י)

ד' הַפְּרִישׁוֹ דְּשִׁנָּה שֶׁל יְרִיחוֹ. אמרו כל מי שיבנה ביהמ"ק בחלקו יטול כנגד החלק של הר
הבית בדרושנה של יריחו כדי שלכל ישראל יהיה חלק בהר הבית. (ע"י ב"א וב"י) כָּל אוֹתָן
הַשָּׁנִים. ארבע מאות וארבעים שנה קודם שנבנה בית המקדש. (ב"א) וְהִטְבֵּנוּ לָךְ. זו דרשנה
של יריחו שהיו אוכלין אותה בני בניו של יתרו. (ילקוט) עָמְדוּ. בני בנימין שבחלקם שרתה

אבות דרבי נתן פרק לה קמט

נוסחת הספרים

יתרו מן הצדקה שנאמר ומשפחות סופרים יושבי עיבן ואומר המה היוצרים ויושבי נטעים וגו'. בני אדם גדולים היו ובעלי בתים ובעלי שדות וכרמים היו ובעלי מלאכתו של מלך מלכי המלכים הקב"ה ישבו שם עם המלך במלכותו ישבו שם להיכן הלכו אצל יעבן ללמוד תורה ונעשו עם למקום באותה שעה היה יעבן איש טוב וכשר ואיש אמת וחסיד ויושב ודורש בתורה שנאמר ויקרא יעבן לאלהי ישראל לאמר [אם בדרך תברכני וגו'] ויבא אלהים את אשר שאל:

ה עשרה נסים נעשו לאבותינו בבית המקדש מעולם לא נראה זבוב בבית המטבחים ולא אירע קרי לכתן גדול ביום הכפורים חרין מרבי ישמעאל בן קמחית שיצא להסית עם שר אחד ונתזה צינורא מפיו ונפל על בגדיו ונכנס אחיו ושמש בכהונה גדולה תחתיו וראתה אותן אמן בו ביום שני כהנים גדולים. ראיה חכמים ואמרו מה זכות היה בדרך ואמרה מעולם לא ראו קורות ביתי שער ראשי מעולם לא נפגע אדם בירושלים ולא נזוק אדם ולא נכשל במקדש מעולם לא הפילה אשה מריח בשר הקודש מעולם, ולא פנילו הכהנים בקדשים מעולם וכשהיו מרכיבים לאכול בשר הקדשים היו שותים את מי השילוח ומתעכל במיעיהן בדרך שהמזון מתעכל:

צינונים

דברים תחקנו, ילקוט שופטים לת. יומא כא. יא יומא מז. ירושלמי יומא פ"א, תוספתא פ"ג, ויק"ר פכ"ו, במדבר רבה

"כי ה' דבר טוב על ישראל וגו'". רבי שמעון אומר: בני אדם גדולים היו, ובעלי בתים ובעלי שדות וכרמים היו, ובעלי מלאכתו של מלך מלכי המלכים הקדוש-ברוך הוא הניחו הכל והלכו משם, שנאמר (דה"א ב'): "ומשפחות סופרים יושבי יעבן וגו'"; "המה היוצרים ויושבי נטעים וגו', עם המלך במלאכתו ישבו שם" (שם ד). להיכן הלכו – אצל יעבן ללמוד תורה, ונעשו עם למקום. יעבן היה איש טוב וכשר, ואיש אמת וחסיד, ויושב ודורש בתורה – הלכו חסידים אצל חסיד, שנאמר (דברי הימים א ד): "ויקרא יעבן לאלהי ישראל לאמר אם ברוך תברכני וגו', ויבא אלהים את אשר שאל".

ה עשרה נסים נעשו לאבותינו בבית המקדש: מעולם לא נראה זבוב בבית המטבחים, ולא ארע טמאה לכהן גדול ביום הכפורים, "חוץ מרבי ישמעאל בן קמחית, שיצא להסית עם שר אחד, ונתזה צינורא מפיו ונפל על בגדיו, ונכנס אחיו ושמש בכהונה גדולה תחתיו. וראתה אותן אמן בו ביום שני כהנים גדולים. אמרו לה חכמים: מה זכות היה בדרך. ואמרה: מעולם לא ראו קורות ביתי שער ראשי. לא הפילה אשה מריח בשר הקדש מעולם, ולא פגלו הכהנים בקדשים מעולם, ולא ארע נותר מעולם. וכשהיו מרכיבים לאכל בשר הקדשים, היו שותים את מי השילוח, ומתעכל במיעיהן בדרך שהמזון מתעכל.

שכינה ופינו אותם. (כ"י) ר"ש אומר. חולק על דעת ר"י וסובר שעשירים היו אלא שרצו לעסוק במלאכת שמים והלכו ללמוד תורה עם יעבן במדבר יהודה אשר בנגב ערד. (עי' ב"א) אם בדרך תברכני וגו'. ביקש שיזמין לו הקב"ה תלמידים הגונים וכן היה. (ב"א) ה בבית המטבחים. של העזרה. (רש"י) רבי ישמעאל וכו' שיצא. יוה"כ היה. (רש"י) צינורא. רוק. (רש"י) מריח בשר וכו'. מתאות בשר הקודש א"נ מריח אברים של המערכה. (רש"י) בדרך שהמזון מתעכל. שלא היה להם צער כדרך שותה סם לרפואה וכיצא. (כס"י)

ו י' מעולם לא נמצא פסול בעמר ובשתי הלחם ובלחם הפנים.

ז י' פליחוס שנשבר - במקומו נבלעין שבריו. לא נצחה הרוח בעמוד עשן. ובזמן שעמוד העשן יוצא ממזבח, היה מתמר ועולה כמקל, עד שמגיע לרקיע. ובזמן שעמוד הקטרת יוצא ממזבח הזהב, היה נכנס בדרכו לבית קדשי קדשים.

ח נס גדול מכלם - אפלו מאה בני אדם נכנסים בבית אחת, אין חזן הנכנסת מכריז: פנו מקום לאחיכם. נס גדול מכלן - שאפלו כל ישראל עומדים בתפלה דחוקים, ואין כל בריה יכול להושיט אצבעו ביניהם - וכשהן משתחוין, נעשה רוח ביניהם כמלא קומת אדם.

ט רבי שמעון בן גמליאל אומר: "עתידה ירושלים, שיתקבצו לתוכה כל הגוים וכל הממלכות, שנאמר (ירמיה ג): 'ונקוו אליה כל הגוים'; ולהלן הוא אומר (בראשית א): 'נקוו המים' - מה קווי האמור להלן, לכנס כל מימי בראשית למקום אחד, אף קווי האמור כאן, לקבץ כל הנכרים והממלכות לתוכה, שנאמר: 'ונקוו אליה כל הגוים'."

פרק ששה ושלשים

א אנשי סדם לא חיו ולא נדונין, שנאמר (שם יג): "ואנשי סדם רעים וחטאים וגו'". "רעים" - זה עם

ו מעולם לא נמצא פסול בעומר ובשתי הלחם ולחם הפנים:

ז כלי חרס שנשבר במקומו נבלעין שבריו. לא נצחה הרוח בעמוד עשן הקטרת. ובזמן שיצא [עמוד עשן] מן המזבח [העולה היה] מתמר ועולה כמקל עד שמגיע לרקיע [ובזמן שעמוד הקטרת יוצא ממזבח הזהב היה נכנס בדרכו לבית קדשי קדשים:

ח עומד צפופין ומשתחוין רוחים בזמן שישראל עולין להשתחוות לאביהן שבשמים כשהן יושבין יושבין דחוקים אין כל בריה יכולה להושיט אצבעו ביניהם [ובשעה משתחוים משתחוים רוחות] נס גדול מכלם אפילו ק' בני אדם נכנסים בבית אחת אין חזן הכנסת מכריז ואומר פנו מקום לאחיכם. נסים נעשו בעזרה שאפי' כל ישראל נכנסין בעזרה עזרה מחוקת. נס גדול מכלן כשישראל עומדים בתפלה דחוקים ואין כל בריה יכול להושיט אצבעו ביניהם כמלא קומתו וכשהן משתחוין נעשה רוח ביניהם כמלא קומת אדם:

ט רשב"ג אומר עתידה ירושלים שיתקבצו בתוכה כל האומות וכל הממלכות שנאמר ונקוו אליה כל הגוים לשם ה' ולהלן הוא אומר יקוו המים מה [קווי האמור להלן] ליכנס כל מימי בראשית למקום אחד אף קווי האמור כאן לקבץ כל האומות והממלכות לתוכה שנא' ונקוו אליה כל הגוים:

פרק ששה ושלשים

א אנשי סדם לא חיו ולא נדונין שנא' ואנשי סדם

ציונים

פ"ב. יב יומא כא. יג יומא שם, זכרים צו. יד ב"ב עה: ויק"ר י"ט, וב"ד בפסוק זה. אסנהדרין

ו לא נמצא פסול וכו'. שאם יארע בו פסול אין אחר להביא תחתיו. (רש"י יומא כ"א, והאריך שם בבואור הענין)

ז במקומו נבלעין שבריו. שמבשלים בהן קדשי קדשים ובליעתן נאסרת משום נותר וטעונין שבירה במקום קדוש וכו' ואם אין נבלעין נמצאו אשפות של שברים בעזרה. (רש"י שם) **לא נצחה הרוח**. שהמזבח היה עומד במקום מגולה. (רע"ב)

אבות דרבי נתן פרק לו קנא

נוסחת הספרים

רעים וחטאים וגו' רעים זה עם זה. וחטאים בגלוי עריות. לה' זה חלול השם. מאד שריו מתכוונן לעבירות רביו ר'א רבי יהושע אומר באין הן לדון שנא' על כן לא יקומו רשעים במשפטם וחטאים בעדת צדיקים בעדת צדיקים אינן עומדין הן בעדת רשעים ר' נחמיה אומר אפילו בעדת רשעים אינן כאים שוא' יהמי חטאים מן הארון ורשעים עוד אינם. קטנים בני רשעים לא חיינ ולא נדונים שוא' כי הנה היום בא בער כהנור [וגו'] [אשר לא יעזבו להם שורש וענף] דברי ר'א. רבי יהושע אומר אינם כאים ועליהם הוא אומר קרי בחיל וכן אמר נדורו אילנא וקציצו ענפיהו אתרו עפיה ובדרו אינביה ואומר ברם עיקר שרשוהי בארעא שביקו ובאסור די פרזל ינחש נאמר כאן שרשו ונאמר להלן שרשו מה שרשו האמור להלן בגופו של אילן אף שורש האמור כאן בגופו של אדם הכתוב מדבר א"כ מה אני מקים אשר לא יעזוב להם שורש וענף שלא תמצא להם זכות שיסמכו עליה. ואחרים אומרים כאים הם

זה: "וחטאים" – בגלוי עריות: "לה" – זה ברכת השם: "מאד" – שהיו מתכוננין לעבירות. וכתוב (תהלים א): "על כן לא יקמו רשעים במשפט וחטאים בעדת צדיקים"; "על כן לא יקמו רשעים במשפט" – זה דור המבול; "וחטאים בעדת צדיקים" – אלו אנשי סדם. דברי רבי אליעזר. רבי יהושע אומר: באין הן לדון, שנאמר: "בעדת צדיקים" – בעדת צדיקים אינן עומדין, אבל עומדין הן בעדת רשעים. רבי נחמיה אומר: אפילו בעדת רשעים אינן באים, שנאמר (שם קד): "יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם". יקטנים בני רשעים, לא חיינ ולא נדונים, שנאמר (מלאכי ג): "כי הנה היום בא בער פתנור וגו', אשר לא יעזב להם שורש וענף". דברי רבי אליעזר. רבי יהושע אומר: באים, ומה אני מקים "שרש וענף" – בגופן. וכן הוא אומר (דניאל ד): "גדו אילנא וקציצו ענפיהו אתרו עפיה ובדרו אנביה"; ואומר (שם): "ברם עקר שרשוהי בארעא שביקו ובאסור די פרזל ינחש". נאמר כאן "שרשו", ונאמר להלן "שרשו" – מה שרשו האמור להלן, בגופו של אילן, אף שורש האמור כאן, בגופו של אדם הכתוב מדבר. אם כן, מה תלמוד לומר (מלאכי ג): "אשר לא יעזב להם שורש וענף" – שלא תמצא להם זכות שיסמכו עליה. ואחרים אומרים: באים הם, ועליהם

פרק לו

א וחטאים בגלוי עריות. דכתיב איך אעשה וכו' וחטאתי לאלוקים, וקאי על ג"ע. (כ"י) רשעים במשפט זה דור המבול. דכתיב בהו כי רבה רעת האדם. (רש"י סנהדרין ק"ח.) חטאים וכו' אלו אנשי סדם וכו'. דכתיב בהו רעים וחטאים. (רש"י) אבל עומדין וכו'. שחיינ ונדונין. (רש"י) שורש וענף. אלו בני קטנים שלהם. (רש"י סנהדרין ק"י:) גודו אילנא. קוצו האילן. קציצו ענפיהו. השירו והפילו ענפיו. בדרו אנביה. הפיצו פרו. (כ"י) ברם עיקר שרשוהי וכו'. אלו הבנים קטנים, שאע"פ שאבות אין להם חלק תקנה יש להם. (רש"י) בגופו של אילן. וכמבואר בדניאל שחזר למלכותו כאשר פתר לו. (כ"א) אף שורש האמור כאן. היינו הפסוק שרש וענף קאי על הרשעים עצמם. (כ"י) שלא תמצא להם זכות. שלא יניח

צינינים
קט. [ושם נדרש באופן אחר].
ב שם יז: במתני'. וכירושלמי
שם, ותוספתא פ"ג. ג סנהדרין
ק"י: ילקוט מלאכי ג, יט.
מכילתא משפטים פ"ה.

ועליהם הכתוב הוא ואמר זה יאמר לה' אני וזה יקרא בשם יעקב וזה יכתוב ידו לה' ובשם ישראל יכנה. זה יאמר לה' אני אלו צדיקים גמורים. וזה יקרא בשם יעקב אלו קטנים בני רשע וזה יכתוב ידו לה' אלו רשעים שפירשו מדרךיהם וחזרו בהם ועשו תשובה. ובשם ישראל יכנה אלו גרי אומות העולם:

ב קרח ועדתו לא חיין ולא נדונין שנאמר ותכס עליהם הארץ ויאבדו מתוך הקהל דברי ר' אליעזר. רבי יהושע אומר כאין הן ועליהם הוא אומר ה' ממית ומחיה מוריד שאל יועל נאמר כאן שאל וירדו הם וכל אשר להם חיים שאלה ונאמר להלן שאל מה שאל שנאמר להלן מוריד ומעלה אף שאל האמור כאן ירדו ועתידין לעלות אמר לו ר"א מה אני מקיים ותכס עליהם הארץ ויאבדו מתוך הקהל אמר לו מתוך הקהל אבדו מן העולם ב לא אבדו:

ג דור המדבר לא חיין ולא נדונין שנא' במדבר הזה יתמו ושם ימותו ואומר אשר נשבעתי באפי אם יבאון אל מנוחתי דברי ר' א. רבי יהושע אומר כאין הן ועליהן הוא אומר אספו לי חסידי כורתי בריתי עלי זבח. אמר לו קבל דברי מה אתה מקיים אשר נשבעתי באפי אמר לו אלו מרגלים כל רשעי הדור כולן. אמר לו רבי יהושע ומה אתה

ציונים

ד סנהדרין קת. ובירושלמי ותוספתא שם, במדר"פ קרח. ה סנהדרין קי. ובירושלמי

הכתוב ואמר (ישעיה מד): "זה יאמר לה' אני וזה יקרא בשם יעקב, וזה יכתוב ידו לה' ובשם ישראל יכנה". "זה יאמר לה' אני" – אלו צדיקים גמורים; "וזה יקרא בשם יעקב" – אלו קטנים בני הרשעים; "וזה יכתוב ידו לה'" – אלו רשעים שפירשו מדרךיהם, וחזרו בהם ועשו תשובה; "ובשם ישראל יכנה" – אלו גרי אמת.

ב יקרח ועדתו, לא חיין ולא נדונין, שנאמר (במדבר טז): "ותכס עליהם הארץ ויאבדו מתוך הקהל", דברי רבי אליעזר. רבי יהושע אומר: כאין הן, ועליהם הוא אומר (שמואל א ב): "ה' ממית ומחיה, מוריד שאל ויעל" – נאמר כאן "שאל": "וירדו הם וכל אשר להם חיים שאלה" (במדבר טז), ונאמר להלן "שאל" – מה שאל שנאמר להלן מוריד ומעלה, אף שאל האמור כאן, ירדו ועתידין לעלות. אמר לו רבי אליעזר: מה אתה מקיים "ותכס עליהם הארץ ויאבדו מתוך הקהל". אמר לו: מתוך הקהל אבדו, מן העולם הבא לא אבדו.

ג הדור המדבר לא חיין ולא נדונין, שנאמר (שם יד): "במדבר הזה יתמו ושם ימותו", ואומר (תהלים צה): "אשר נשבעתי באפי אם יבאון אל מנוחתי", דברי רבי אליעזר. רבי יהושע אומר: כאין הן, ועליהן הוא אומר (שם נ): "אספו לי חסידי, כרתי בריתי עלי זבח". אמר לו רבי אליעזר: מה אתה מקיים "אשר נשבעתי באפי". אמר לו: אלו מרגלים ורשעי הדור. אמר לו רבי יהושע:

להם הקב"ה לא מצוה חמורה ולא מצוה קלה, הכל יהא מעביר ומשלם שכרם לאלתר כדי לטרוח מן העולם. (רש"י) בשם יעקב. ומפני שיעקב היה לו צער גידול בנים מאד ע"כ הוא עומד לימין צדקם. (ב"א)

ג אשר נשבעתי באפי. ולעיל מיניה כתיב ארבעים שנה אקוט בדור דקאי על דור המדבר. (כ"י) כורתי בריתי עלי זבח. והיינו דור המדבר שכרתו ברית של מקום עלי זבחים ושלמים

אבות דרבי נתן פרק לו קנ

נוסחת הספרים

מקיים אספו לי חסידיו אמר לו זה משה ואהרן וכל חסידיו הדור משבט לוי משבטין על דבריו רשעים נאמר בהם שם וצדיקים לא נאמר בהם שם והלא כבר נאמר שמה קברו את אברהם ואת שרה אשתו ואומר בקברי אשר כריתי לי בארן כנען שמה תקברני ואומר ותמת שם מרים ותקבר שם [והלא כבר נאמר ויעל אהרן הכהן וגו'] וימת [שם] ואומר וימת שם משה עבד ה' בארן מואב על פי ה' רבי יוסי הגלילי אומר אינן באין שם במדבר הזה יתמו ושם ימותו ואומר וערפו שם את העגלה בנחל. מה שם האמור להלן בעגלה ערופה שתמות ולא תזוז ממקומה אף שם האמור כאן ימותו ולא יזוזו ממקומן. ואחרים אומרים באים הן ועליהן הוא אומר הלך וקראת באוני ירושלים לאמר [וגו'] זכרתי לך חסד נעורידך וגו'.

ד' עשרת השבטים לא חיו ולא נידונין שני ויתשם ה' מעל ארמיתם [וישליכם אל ארן אחרת כיום הזה]. רשב"י אומר מה היום [הוא אשר מדרו בו] הולך ואינו חוזר אף הם אינם חוזרין. ר"ע אומר מה היום מאפיל ומאיר אף אפילה שלהן עתידה להאיר. ר"ג אומר הרי הוא אומר למען ירבו ימיכם וימי בניכם ואומר לא יומתו אבות על בנים כל זמן שהאב מאריך ימים הבן מאריך ימים [אין האב מאריך ימים אין הבן מאריך ימים] רבי יוסי הגלילי מסייע לר"ג ור"ע מסייע לרבי יהושע:

צינונים

ותוספתא. ו סנהדרין קי:

ומה אתה מקיים "אספו לי חסידיי". אמר לו: זה משה ואהרן וכל חסידיו הדור ושבט לוי. רבי יוסי הגלילי אומר: אינן באין, שנאמר (במדבר יד): "במדבר הזה יתמו ושם ימתו", ואומר (דברים כא): "וערפו שם את העגלה בנחל" – מה "שם" האמור להלן בעגלה ערופה, שתמות ולא תזוז ממקומה, אף "שם" האמור כאן, ימותו ולא יזוזו ממקומן. משיבין על דבריו: רשעים נאמר בהם "שם", וצדיקים לא נאמר בהם "שם". והלא כבר נאמר (בראשית מט): "שמה קברו את אברהם ואת שרה אשתו"; ואומר (שם נ): "בקברי אשר פריתי לי בארץ כנען שמה תקברני"; ואומר (במדבר כ): "ותמת שם מרים ותקבר שם"; ואומר (שם לג): "ויעל אהרן הכהן וגו' וימת שם"; ואומר (דברים לד): "וימת שם משה עבד ה' בארץ מואב על פי ה'". רבן גמליאל אומר: הרי הוא אומר: "למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם" – זה תחית המתים, שהאבות מאריכין ימיהם עם הבנים יחד. רבי יוסי הגלילי מסייע לרבי אליעזר, ורבן גמליאל מסייע לרבי יהושע.

ד' עשרת השבטים, לא חיו ולא נידונין, שנאמר (דברים כט): "וייתשם ה' מעל אדמתם וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה". רבי שמעון בן יוחאי אומר: מה היום הולך ואינו חוזר, אף הם אינם חוזרין. רבי עקיבא אומר: מה היום מאפיל ומאיר, אף אפילה שלהן עתידה להאיר.

דכתיב ויזבחו זבחים שלמים וכו'. (רש"י סנהדרין ק"י): לתת להם זה תחית המתים. שהיה צ"ל לתת להם בלשון נוכח כמו בתחילת הפסוק, אלא ע"כ זה תחית המתים, ורמזו בזה לדור המדבר שלא יבואו בחייהם לארץ רק לעזה"ב. (ב"א)

ד' עשרת השבטים. שהגלה סנהריב שנאמר וינחם בחלח וכו'. (רש"י סנהדרין ק"י): מה היום מאפיל. בבקר אפל ובצהריים מאיר, א"נ כערב אפל והולך ולמחרתו מאיר. (רש"י)

נוסחת הספרים

ה' שבעה אין להם חלק לעוה"ב ואלו הן לבד וסופר וטוב שברופאין ודין לעיו וקום חון וטבח:

ו' שלשה מלכים וארבעה הדיוטות אין להם חלק לעוה"ב. ג' מלכים ירבעם אחאב מנשה, ד' הדיוטות בלעם דואג ואחיתופל וניחזי. רבי יהודה אומר מנשה כבר שב שנא' ויתפלל אליו ויעתר לו אמר לו אליו כתיב וישיבתו לירושלים ושחק היינו [אומרים] כדברך כשהוא אומר למלכותו למלכותו השיבו ולא השיבו לחי העוה"ב. ר"מ אומר אבשלום אין לו חלק לעוה"ב. רשב"א אומר ירבעם אחאב מנשה בעשא ואחיה וכל מלכי ישראל שהרשיעו אין להן חלק לעוה"ב. רבי יוחנן בן נורי אומר אף ההוגה את השם באותיותיו אין לו חלק לעוה"ב. הוא היה אומר המנענע קולו בשיר השירים והלוחש על המכה והרוקק על המכה ואומר כל המחלה וגו' אין לו חלק לעוה"ב. וחכמים אומרים כל תלמיד חכם

ציורים

ז עירובין יג. סוטה כ. ח ע"י סוף קידושין. ח שבת קלט. י סנהדרין קא: י"ג שם צ. י"ג שם קא. י"ג פסחים מט: מדרש משלי י.

קנר אבות דרבי נתן פרק לו

ה' שבעה אין להם חלק לעולם הבא, ואלו הן: י' לבד, וסופר, וטוב שברופאין, ודין לעירו, וחנוני, חנן, וטבח.

ו' שלשה מלכים וארבעה הדיוטות אין להם חלק לעולם הבא. שלשה מלכים: ירבעם, אחאב, מנשה; ארבעה הדיוטות: בלעם, דואג ואחיתופל וג' יחזי. רבי יהודה אומר: מנשה כבר שב, שנאמר (דה"ב לג): "ויתפלל אליו ויעתר לו וגו' וישיבתו לירושלים למלכותו". אמר לו: אלו כתיב "ושיבתו לירושלים" ושחק, היינו אומרים כדברך; כשהוא אומר: "למלכותו" – למלכותו השיבו, ולא השיבו לחי העולם הבא. רבי מאיר אומר: אבשלום אין לו חלק לעולם הבא. רבי שמעון בן אלעזר אומר: אֶחָז וְאַחֲזִיָּה וְכָל מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁהִרְשִׁיעוּ, אֵין לָהֶן חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא. רבי יוחנן בן נורי אומר: אף "ההוגה את השם באותיותיו, אין לו חלק לעולם הבא. הוא היה אומר: "המנענע קולו בשיר השירים, והלוחש והרוקק על המכה ואומר "כל המחלה וגו'" – אין לו חלק לעולם הבא. וחכמים אומרים: "כל תלמיד חכם ששנה ופרש,

ה' שבעה אין להם חלק וכו'. ר"ל קרוב הדבר שאין להם חלק להעוה"ב אם לא יזהרו באומנותן. (ב"י וכו') ל' לבד. דמבואר בגמרא הוי זהיר במלאכתך וכו' שמא אתה מחסר אות א' או מייתר ונמצא מחריב את כל העולם כולו. (ב"י) סופר. מלמד תינוקות, כדאיתא סוף קידושין לא ילמד אדם רווק ספרים. (ב"י) וי"מ סופר הדיינים שכותב טענות בעלי דינים וע"פ דבריו יהיה הפסק דין וצריך לדקדק היטב בדבריהם שלא יכתוב בלשון המשתמע לשני פנים ויחייב את הזכאי. (כ"א) טוב שברופאין. דאיתא שם טוב שברופאין לגיהנם. שאינו ירא מן החולי ומאכלו מאכל בריאים ואינו משכר לבו למקום ופעמים שהורג נפשות ויש בידו לרפאות העני ואינו מרפא. (רש"י) ודין בעירו. שדן יחידי. (ב"י) וחנוני. דאיתא שם שאמנותו אומנות ליסטים, שמלומד בהונאה להטיל מים ביין צורות בחטין. (שם) חזן. ש"ץ שאינו הגון. (ב"י) וי"מ שמש שליח ב"ד להלקות ולהזמין בעלי-דינים. (ב"א) וטבח. דאיתא שם הכשר שבטבחין שוחפו של עמלק, שספיקי טריפות באות לידו וחס על ממונו ומאכילן. (ב"י)

ו' ההוגה את ה'. שם בן מ"ב בלשון עגה חוץ למקדש. (רש"י סנהדרין ק"א:) המנענע קולו וכו'. שעושה אותו כמין זמר. (גמרא)

אבות דרבי נתן פרק לו קנה

ששנה ופירש אין לו חלק
לעוה"ב שנא' כי דבר ה' בזה
ואומר מה מצאו אבותיכם כי
עול כי רחקו מעלי. ר"מ אומר
כל שיש לו בית המדרש
בעירו ואינו הולך לשם אין לו
חלק לעוה"ב. ור"ע אומר אף
מי שאינו מושמש לתלמידי
חכמים אין לו חלק לעולם
הבא:

אין לו חלק לעולם הבא, שנאמר (במדבר טו): "כי דבר
ה' בזה"; ואומר (ירמיה ב): "מה מצאו אבותיכם כי עול
כי רחקו מעלי". רבי מאיר אומר: "כל שיש לו בית
המדרש בעירו ואינו הולך לשם, אין לו חלק לעולם
הבא; ורבי עקיבא אומר: אף מי שאינו משמש
לתלמידי חכמים, אין לו חלק לעולם הבא."

פרק שבעה ושלשים

א שבעה בריות זו למעלה
מזו זו למעלה מזו, למעלה
מכולם ברא רקיע, למעלה מן
הרקיע ברא כוכבים שטאירין
לעולם. למעלה מכוכבים ברא
אילנות שאילנות עושין פירות
וכוכבים אינם עושין פירות.
למעלה מן האילנות ברא
רוחות רעות שרוחות רעות
הולכות לכאן ולכאן ואילנות
אינם זזים ממקומן. למעלה
מרוחות רעות ברא בהמה
שבהמה עושה ואוכלת
ורוחות רעות לא עושות ולא
אוכלות. למעלה מן הבהמה
ברא אדם שבאדם יש בו דעה
ובבהמה אין בה דעה. למעלה
מן האדם ברא מלאכי השרת
שמלאכי השרת הולכין מסוף
העולם ועד סופו ובני אדם
אין בהן.

ב ששה דברים נאמרו בכני
אדם שלשה כבהמה ושלשה
כמלאכי השרת. שלשה
כבהמה אוכלין ושותין
כבהמה פרין ורובין כבהמה
ומוציאין ריעי כבהמה. שלשה
כמלאכי השרת יש בהן בינה
כמלאכי השרת ומהלכין
בקומה זקופה כמלאכי השרת
ומספרין בלשון הקודש
כמלאכי השרת:

צינים

יד סנהדרין עט. ספרי במדבר
קוב, דרך ארץ רבה פ"א.
א חגיגה טז.

פרק שבעה ושלשים

א שבעה בריות, זו למעלה מזו זו למעלה מזו.
למעלה מכלם ברא רקיע; למעלה מן הרקיע ברא
כוכבים, שמאירין לעולם; למעלה מכוכבים ברא
אילנות, שאילנות עושין פירות, וכוכבים אינם עושין
פירות. ולמעלה מן האילנות ברא רוחות רעות, שרוחות
רעות הולכות לכאן ולכאן, ואילנות אינם זזים ממקומן.
למעלה מרוחות רעות ברא בהמה, שבהמה עושה
ואוכלת, ורוחות רעות לא עושות ולא אוכלות. למעלה
מן הבהמה ברא אדם, שבאדם יש בו דעה, ובבהמה אין
בה דעה. למעלה מן האדם ברא מלאכי השרת, שמלאכי
השרת הולכין מסוף העולם ועד סופו, ובני אדם אינן
בן.

ב "ששה דברים נאמרו בכני אדם – שלשה כבהמה,
ושלשה כמלאכי השרת. שלשה כבהמה: אוכלין ושותין
כבהמה, פרין ורובין כבהמה, ומוציאין ריעי כבהמה.
שלשה כמלאכי השרת: יש בהן בינה כמלאכי השרת,
ומהלכין בקומה זקופה כמלאכי השרת, ומספרין בלשון
הקודש כמלאכי השרת."

פרק לו

א זו למעלה מזו. בחשיבות.

ב ומספרין בלשון הקודש. היינו קודם דור ההפלה, ואחר החטא בבל ה' לשונם. (כ"י)

ג' **יְשֻׁשָׁה דְּבָרִים נֶאֱמָרוּ בְּשָׂדִים – שְׁלֹשָׁה כִּבְנֵי אָדָם וְשְׁלֹשָׁה כִּמְלָאכֵי הַשָּׁרֶת. שְׁלֹשָׁה כִּבְנֵי אָדָם: אוֹכְלִין וְשׁוֹתִין כִּבְנֵי אָדָם, פָּרִין וְרִבִּין כִּבְנֵי אָדָם, וּמֵתִים כִּבְנֵי אָדָם. שְׁלֹשָׁה כִּמְלָאכֵי הַשָּׁרֶת: יֵשׁ לָהֶם כְּנָפִים כִּמְלָאכֵי הַשָּׁרֶת, וְיֹדְעִים מָה עֲתִיד לֵהְיוֹת כִּמְלָאכֵי הַשָּׁרֶת, וּמַהֲלֵכִין מִסּוּף הָעוֹלָם וְעַד סוּפוֹ כִּמְלָאכֵי הַשָּׁרֶת. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: אֵף הוֹפְכִין פְּגִיחָם לְכָל דְּמוּת שִׁירְצוֹ, וְרוֹאִין וְאִינֵם נִרְאִין.**

ד' **יְשַׁבְּעָה פְּרוּשִׁין הֵם: פְּרוּשׁ שְׂכָמִי, פְּרוּשׁ נֶקְפִי, פְּרוּשׁ קוֹזָאִי, פְּרוּשׁ מְדוּכָאִי, פְּרוּשׁ מֵה חוֹבְתִי וְאֶעֱשֶׂנָּה, פְּרוּשׁ מִירָאָה, פְּרוּשׁ מֵאֲהָבָה.**

ה' **יְשַׁבְּעָה דְּבָרִים, רַבֵּן קָשָׁה וּמַעֲוִטָן יָפָה: יֵין, מְלָאכָה, שִׁנָּה, וְעֶשֶׂר, וְדֶרֶךְ-אֶרֶץ, וּמִים חֲמִין, וְהַקְזֹת דָּם.**

ו' **יְבַשְׁבְּעָה דְּבָרִים בְּרָא הַקָּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא אֶת עוֹלָמוֹ. אֱלוֹ הֵן: בְּחֻכְמָה, בְּבִינָה, וּבְדַעַת, וּבְכַח וּבְגִבּוּרָה, וּבְחֻסָּד וּבְרַחֲמִים.**

ז' **וּכְשֶׁם שֶׁבְּרָא אֶת עוֹלָמוֹ בְּשַׁבְּעָה, כֵּךְ בְּרָא שְׁבַעָה: יָאֲבוֹת שְׁלֹשָׁה, וְאֲמָהוֹת אַרְבָּעָה.**

ג' ששה דברים נאמרו בשדות – שלשה כבני אדם וג' כמלאכי השרת. ג' כבני אדם אוכלין ושותין כבני אדם פרין ורבין כבני אדם ומתים כבני אדם. ג' כמלאכי השרת יש להם כנפים כמלאכי השרת ויודעים מה עתיד להיות כמלאכי השרת ומהלכין מסוף העולם ועד סופו כמלאכי השרת. ויש אף הופכין פניהן [לכל דמות שירצו] ורואין ואינם נראין:

ד' ח' פרושין הם. פרוש שכמי. פרוש נקפאי. פרוש מקצואי. פרוש מכובאי. פרוש מלאכה היתה לו. פרוש מחופתו עשאו. ופרוש מן היצרא. ופרוש מן היראה:

ה' ח' דברים רובן קשה ומיעוטן יפה. יין מלאכה שיגה ועושר ודרך ארץ ומים חמין ותשמיש והקזת דם:

ו' ב' דברים ברא הקב"ה את עולמו אלו הן בדיעה כבינה ובגבורה כגבורה כחוסר וברחמים:

ז' וכענין ז' דברים שברא את עולמו כך ברא ז' אבות ג' ואמהות ר':

צייונים

ב שם. ג סוטה כב: ירושלמי ברכות פ"ט ה"ז. ד גיטין ע. ה חגיגה יב. [ושם כתוב כי דברים עיי"ש]. ו ברכות טז: שמחות ספ"א, דא"ז ספ"א.

ג' יודעין מה עתיד להיות. שומעין מאחורי הפרגוד. (גמרא חגיגה ט"ז)

ד' פרוש שכמי. העושה מעשה שכס שמלו שלא לש"ש, אף זה מעשיו להנאתו שיכבדוהו בנ"א ולא לשם שמים (גמ' רש"י סוטה כ"ב:). פרוש נקפי. מהלך בשפלות עקב בצד גודל ואינו מרים רגליו מן הארץ, ומתוך כך מנקף אצבעותיו באבנים. פרוש קוזאי. המקיז דם לכתלים, עושה עצמו כעוצם עיניו שלא יסתכל בנשים, ומתוך כך מכה ראשו בכותל והדם יוצא. פרוש מדוכאי. שהולך כפוף כמדוכאי, היינו בוכנא עשוי כמקבת וראשו כפוף. פרוש מה חובתי וכו'. למדוני מה עלי לעשות ואעשה. פרוש מיראה. של עונשין. פרוש מאהבה. מאהבת שחר המצוות, ולא לאהבת מצות הבורא. (רש"י סוטה כ"ב:)

ה' רובן קשה. כשיש לו הרבה. ומיעוטן יפה. כשיש לאדם מעט מהם יפה לגופו לרפואה וטוב שיהא לו קצת משלא יהא לו כלום. עושר. מיעוטו יפה ורובו קשה שמבטלו מת"ת ומגביה לבבו. דרך ארץ. תשמיש. ומים חמין. לרחוץ ולשתות. (רש"י גיטין ע')

ו' בחכמה. יודע מה שלמד. (רש"י חגיגה י"ב) בבינה. שהוא מבין דבר חדש מפלפול חכמתו. (ע"ש) דעת. ישוב. כח. הוא כח הזרוע. בגבורה. גבורת הלב.

אבות דרבי נתן פרק לו קנו

נוסחת הספרים

ח שבע מדות שמשמשות לפני כסא הכבוד, אלו הן: אמונה, צדק ומשפט, חסד ורחמים, אמת ושלוש; שנאמר (הושע ב): "וארשתיו לי לעולם, וארשתיו לי בצדק ובמשפט ובחסד וברחמים. וארשתיו לי באמונה, וידעת את ה'"; ואומר (תהלים פה): "חסד ואמת נפגשו, צדק ושלוש נשקו". ומה תלמוד לומר: "וידעת את ה'", אלא מלמד, שכל אדם שיש בו כל מדות הללו יודע דעתו של מקום:

ט ו' מדורות הן אלו הן מדור עליון ומדור תחתון ואור העולם וד' עליונים רבי מאיר אומר שבע רקיעין הן אלו הן וילון רקיע שחקים וזבל מעין מכון ערבות. כנגדן קרא "ארץ" ו' שמות אלו הן ארץ אדמה ארקא חרבה יבשה תבל חלד למה נקרא שמה תבל על שם שהיא מתובלת בכל. ד"א שדרכה להכניס ואינה דרכה להוציא. ו' מעלות בין צדיק לצדיק אשתו נאה מושל חבירו בניו נאים מושל חבירו שנים אוכלין בקערה אחת זה טועם לפי מעשיו זה טועם לפי מעשיו שנים צובעים ביורה אחת זה עולה נאה ולזה עולה כיעור. בחכמתו ובתבונתו ובדעתו ובקומתו שנא' יתר מרעהו צדיק וגו'.

י ו' מדות דרש הילל הוקן לפני בני בתירה אלו הן ק"ו גזירה שיה בנין אב מכתוב אחר ובנין אב משני כתובים מכלל ופרט ומפרט וכלל כיוצא בו במקום אחר דבר הלמד מענינו אלו שבע מדות שדרש הילל הוקן לפני בני בתירה:

יא שבעה דברים בגולם

ציונים

ו חגיגה יב: ילקוט דברים תתנא, ויק"ר כט-יא, פסיקתא דר"ב קנה. ח ב"ר יג-יב, ילקוט משלי פ"ח, ירושלמי שבת פ"ד ה"ב. ט ריש תו"כ, תוספתא סנהדרין סוף פרק ז. י תוספתא סנהדרין פ"ז, דרך

ח שבע מדות שמשמשות לפני כסא הכבוד, אלו הן: אמונה, צדק ומשפט, חסד ורחמים, אמת ושלוש; שנאמר (הושע ב): "וארשתיו לי לעולם, וארשתיו לי בצדק ובמשפט ובחסד וברחמים. וארשתיו לי באמונה, וידעת את ה'"; ואומר (תהלים פה): "חסד ואמת נפגשו, צדק ושלוש נשקו". ומה תלמוד לומר: "וידעת את ה'", אלא מלמד, שכל אדם שיש בו כל מדות הללו, יודע דעתו של מקום.

ט שבעה מדורות הן, אלו הן: מדור עליון, ומדור תחתון, ואור העולם, וארבע רוחות. רבי מאיר אומר: ישבע רקיעין הן, אלו הן: וילון, רקיע, שחקים, וזבל, מעון, מכון, ערבות. כנגדן "קרא לארץ שבע שמות, אלו הן: ארץ, אדמה, ארקא, חרבה, יבשה, תבל, חלד. למה נקרא שמה תבל – על שם שהיא מתובלת בכל. דבר אחר: שמבלה את הכל. שבע מעלות בין צדיק לצדיק: אשתו נאה מושל חבירו; בניו נאים מושל חבירו; שנים אוכלין בקערה אחת – זה טועם לפי מעשיו, וזה טועם לפי מעשיו; שנים צובעים ביורה אחת – לזה עולה נאה, ולזה עולה כיעור; בחכמתו, ובתבונתו, ובדעתו, ובקומתו שנא' יתר מרעהו צדיק וגו'.

י שבע מדות דרש הלל הוקן לפני בני בתירה, אלו הן: קל-וחמר, וגזרה שנה, בגן-אב, מכלל ופרט, ומפרט וכלל, כיוצא בו במקום אחר, דבר הלמד מענינו – אלו שבע מדות שדרש הלל הוקן לפני בני בתירה.

יא שבעה דברים בחכם: חכם אינו מדבר לפני מי

ח שנאמר וארשתיו. לשון אירוסין, שכאלו המדות הקדשתיו וארשתיו לי. (כ"י)

ט ארקא. שנאמר (ירמיה י, יא) די שמיא וארקא. (כ"י) שהיא מתובלת וכו'. שאינה חסירה כלום שנא' ארץ לא תחסר כל בה וכו'. (כ"א) אשתו נאה. נאה במעשיה. (כ"א)

ושבעה בחכם וכו' על מה שלא שמע אומר לא שמעתי ואינו מתבייש ומודה על האמת ובגדו נאמרו בגלם בחלופין:

יב חכם אינו מדבר לפני מי שגדול ממנו בחכמה ובמנין זה משה שנא' וידבר אהרן את כל הדברים אשר דבר ה' אל משה ויעש האותות לעיני העם וכי מי ראוי לדבר משה או אהרן הוי אומר משה שמושה שמע מפי הגבורה ואהרן שמע מפי משה אלא כך אמר משה אפשר שאדבר במקום שאחי גדול ממני עומד שם לפיכך אמר לו לאהרן דבר שנא' וידבר אהרן את כל הדברים אשר דבר ה' אל משה ואינו נכנס לתוך דברי חבירו זה אהרן [שנא'] וידבר אהרן וגו' הן היום הקריבו את חטאתם ואת עולתם וגו' אלא ששתק עד שסיים משה את דברו ולא אמר לו קצר דברך ואחר כך אמר אל משה הן היום הקריבו [וגו'] ואוננים אנתו וי"א משכו אהרן מתוך הצבור לתרין ואמר לו משה אחי ומה מעשר הקל אסור לאונן לאכול ממנו חטאת חמור לא כ"ש שתהא אסורה לאונן מיד הודה לו שנאמר וישמע משה ויטב בעיניו ובעיני הגבורה. כיוצא בו ויקצף משה על אלעזר ועל איתמר בני אהרן. מכאן אמרו כשאדם [עושה] משהתן לתלמידיו אינו נותן פניו אלא בגדול. וכשהוא קוצף אינו קוצף אלא על הקטן שנא' ויקצף על אלעזר ועל איתמר מלמד שאף אהרן היה בקצפון. אהרן היה גדול

שגדול ממנו בחכמה ובמנין; ואינו נכנס לתוך דברי חברו; ואינו נבהל להשיב; שואל פענן ומשיב פהלקה; ואומר על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון; ועל מה שלא שמע, אומר לא שמעתי; ואינו מתבייש, ומודה על האמת. וחלופיהן בגלם.

יב "חכם אינו מדבר לפני מי שגדול ממנו בחכמה ובמנין" – זה משה, שנאמר (שמות ד): "וידבר אהרן את כל הדברים אשר דבר ה' אל משה, ויעש האותות לעיני העם". וכי מי ראוי לדבר, משה או אהרן – הוי אומר, משה, שמושה שמע מפי הגבורה, ואהרן שמע מפי משה. אלא כך אמר משה: אפשר שאדבר במקום שאחי גדול ממני עומד שם. לפיכך אמר לו לאהרן: דבר. ואהרן גדול ממשה, ולמה לא דבר הקדוש ברוך הוא עם אהרן – על שלא היה עומד בפרץ; שאלו היה עומד בפרץ, לא גרם חטא לנדה ואביהוא. "ואינו נכנס לתוך דברי חברו" – זה אהרן, שנאמר (ויקרא י): "ויקצף על אלעזר ועל איתמר בני אהרן" – מכאן אמרו, שכשאדם שונה לתלמידיו, אינו נותן פנים אלא בגדול; וכשהוא קוצף, אינו קוצף אלא על הקטן; שנאמר: "ויקצף על אלעזר ועל איתמר". ומה תלמוד לומר: "בני אהרן" – שאף אהרן היה בקצפון. וכתוב (שם): "וידבר אהרן אל משה הן היום הקריבו את חטאתם ואת עולתם וגו'" – ששתק עד שסיים משה את דברו, ולא אמר לו קצר

יא בחכמה. שהרבה תורה יותר ממנו כמנין בשנים וגדול בתלמידים. שואל בענין. כפי הענין שבנ"א עוסקין בו, ואינו מפליג לדבר אחר. ומשיב כה"כ. למי ששואל אותו כדת וכהלכה, עד שמעמידו על העיקר, ואם שואלו ב' או ג' דברים אינו מקדים המאחר. לא שמעתי. שאינו רוצה לומר בשם שאינו אומר. ומודה ב"ה האמת. ואינו בוש בכך אם חוזר ממה שהיה אומר טעות. גו"ם. אדם שאין בו בינה קרי ליה גולם ע"ש שלא נגמרה צורתו כשאר בני"א. (רש"י אבות) **יב** ע"ש ש"א היה עומד בפרץ. להתפלל בעבורם בחטא העגל, ואילו היה עומד בפרץ היתה תפלתו נשמעת והיה לתועלת לבניו. (ב"א)

אבות דרבי נתן פרק לו קנט

נוסחת הספרים

ממשה וגדול מאתן הקב"ה
ולמה לא דבר עם אתרן על
שלא היו לו בנים עומדים
בפרן שאילו היה לו בנים
עומדים בפרן אלעזר ואיתמר
לא נרם חטא לנרם ואביתא.
כיוצא בו באברהם אבינו
כשהיה מתפלל על אנשי
סדם אמר לו הקב"ה אם
אמצא בסדם חמישים צדיקים
ונשאתי לכל המקום בעבורם
גלוי יודיע לפני מי שאמר
יהיה העולם שאילו היו מצויין
בסדם ג' או ה' צדיקים לא
נרם בה עין אלא הסתין
הקב"ה את אברהם עד
שס"ם דבריו ואח"כ השיבו
שנאמר וילך ה' כאשר בלה
לדבר אל אברהם בביביל
אמר לו הרי אני נפטר שנא'
ואברהם שב למקומו:

יג ואינו נבהל להשיב זה
אליהו בן ברכאל הבזוי שנא'
אמרתי ימים ידברו בלמוד
שהיו יושבין ושוחקין לפני
איוב עמד היו עומדין ישב היו
יושבין אבל היו אוכלין שתה
היו שותין עד שנשטל מהם
רשות שנא' אחרי כן פתח
איוב את פיהו ויקלל את ימיו
ואמר יאבד ימי אילד בו
והלילה אמר היתה גבר. יאבד
ימי שבא אבי אצל אמי
יאבדתי לי אני הרה. ומניין
שלא עני בערביכא שנאמר
יען איוב ויאמר יען אליפו
התימני ויאמר יען בלדד
השוחי ויאמר יען צופר
הנעמתי ויאמר יען אליהוא
בן ברכאל הבזוי ויאמר סדרן
הכתוב אחד אחד אלא
להודיע לכל באי עולם שאין
חכם מרבה לפני מי שנדיל
הימני בחכמה ואינו נכנס
לתיך דבר חכמה ואינו נבהל

צינינים

ארץ ווטא פ"ז ופ"ד. יא וזכרים
קא. תר"כ פ"י שמוני, ספרי

דבריו; ואחר-כך אמר אל משה: "הן היום הקריבו
וגו'", ואוננים אֶנְחֵנו. ויש אומרים: מִשְׁכוּ אֶהְרֶן מִתּוֹךְ
הַצִּבּוּר לַחוּץ וְאָמַר לוֹ: מִשֶּׁה אָחִי, "וְמָה מַעֲשֶׂה הַקֵּל,
אֲסוּר לְאוֹנֵן לֶאֱכֹל מִמֶּנּוּ; חֲטָאת חֲמוּר, לֹא כָל-שֹׁכֵן
שֶׁתָּהָא אֲסוּרָה לְאוֹנֵן. מִיָּד הוֹדָה לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שם):
וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה וַיֵּיטֵב בְּעֵינָיו". כיוצא בו בְּאַבְרָהָם אֲבִינוּ,
כְּשֶׁהָיָה מִתְפַּלֵּל עַל אֲנָשֵׁי סְדֵם, אָמַר לוֹ הַקְדוֹשׁ-בְּרוּךְ-
הוא: "אם אֶמְצָא בְּסְדֵם חֲמִשִּׁים צַדִּיקִים, וְנִשְׁאַתִּי לְכָל
הַמָּקוֹם בְּעֵבוֹרָם" – גְּלוֹי וַיְדוּעַ לִפְנֵי מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה
הָעוֹלָם, שֶׁאִפְלוּ אֲרֻכָּעָה אוֹ חֲמִשָּׁה צַדִּיקִים לֹא הָיוּ
בְּסְדֵם; אֲלֹא הִמָּתִין הַקְדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוא לְאַבְרָהָם עַד
שִׁסִּים דְּבָרָיו, וְאַחֵר שְׁסִים כָּל דְּבָרָיו, כְּבִכּוּל אָמַר לוֹ:
הֲרִינִי נִפְטָר, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית יח): "וַיֵּלֶךְ ה' כְּאֲשֶׁר בָּלָה
לְדַבֵּר אֶל אַבְרָהָם, וְאַבְרָהָם שָׁב לְמָקוֹמוֹ".

יג "ואינו נבהל להשיב" – זה אליהוא בן ברכאל
הבזוי, שאמר (איוב לב): "אמרתי ימים ידברו" – מלמד
שהיו יושבים ושוחקין לפני איוב. עמד – היו עומדין;
ישב – היו יושבין; אכל – היו אוכלין; שתה – היו
שותין; עד שנטל מהם רשות, שנאמר (שם ג): "אחרי כן
פתח איוב את פיהו ויקלל את ימיו ויאמר, יאבד יום
אילד בו, והלילה אמר הנה גבר" – יאבד לילה שבא
אבי אצל אמי, ואמרה לו: אני הנה. ומנין שלא ענו
בערבוביא, שנאמר: "וען איוב ויאמר"; "וען אליפז
התימני ויאמר"; "וען בלדד השוחי ויאמר"; "וען
צופר הנעמתי ויאמר"; "וען אליהוא בן ברכאל הבזוי
ויאמר" – סדרן הכתוב אחד אחד, להודיע לכל באי

יג שאמר אמרתי וכו'. סיפא דקרא ורוב שנים יודיעו חכמה, ר"ל הזקנים ישיבו כהלכה. (כ"ה)
עמד היו עומדין וכו'. דכתיב שם וישבו "אתו" לארץ. (כ"א)

עולם, שאין חכם מדבר לפני מי שגדול הימנו בחכמה, ואינו נכנס לתוך דברי חברו, ואינו נבהל להשיב.

"שואל כענין" – זה יהודה, שאמר (בראשית מג): "אנכי אערכנו". יב "שואל שלא כענין" – זה ראובן, שנאמר (שם מב): "ויאמר ראובן אל אביו את שני בני תמית". "ואומר על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון" – זה יעקב; ויש אומרים: זו רבקה; ויש אומרים: אלו אנשי חרן. "ועל מה שלא שמע אומר לא שמעתי" – זה משה, שנאמר (במדבר ט): "ויאמרו האנשים ההמה וגו', ויאמר אליהם משה עמדו ואשמעה וגו'". "ומודה על האמת" – זה משה, שנאמר (ויקרא י): "וישמע משה ויטיב בעיניו". וכן הקדוש-ברוך-הוא הודה על האמת, שנאמר (דברים ה): "ויאמר ה' אלי וגו' היטיבו כל אשר דברו"; ואומר (במדבר כז): "כן בנות צלפחד דברת".

להשיב. שואל כענין זה יהודה שנא' אנכי אערכנו. שואל שלא כענין זה ראובן שנא' ויאמר ראובן אל אביו את שני בני תמית. ואומר על ראשון ראשון זה יעקב וי"א זו שרה ועל אחרון אחרון אלו אנשי חרן. ומודה על האמת זה משה שנא' ויאמר ה' אלי [וגו'] היטיבו [את] [כל] אשר דברו. וכן הקב"ה הודה על האמת שנא' כן בנות צלפחד דיברות:

פרק שמונה ושלשים

א שבעה מיני פורעניות באות לעולם וכו'. מקצתן מעשרין ומקצתן אינן מעשרין רעב של בצורת באה. מקצתן תורמים ומקצתן אינן תורמים רעב של מהומה באה מקצתן מפרישין חלה ומקצתן אינן מפרישין חלה רעב של כליה

ציונים

במדבר פ"י קג. יב ב"ר צא-ט.

פרק שמונה ושלשים

א שבעה מיני פורעניות באות לעולם וכו'. מקצתן מעשרין ומקצתן אינן מעשרין – רעב של בצורת באה, מקצתן רעבים ומקצתם שבעים. גמרו שלא לעשר – רעב של מהומה באה. ובשביל שאין מפרישין חלה –

ואינו נכנס לתוך דברי חברו. מדכתיב בכל א' ויען ויאמר משמע שדבר בנפרד ולא בתוך דברי חברו. (ב"א) שואל כענין זה יהודה. שאמר רק אנכי אערכנו, ודינא הכי להכנס בערבות מה שנוטל מחבירו להשיב לידו. (ב"ב) שלא כענין זה ראובן. דאיתא בחז"ל השיב לו יעקב בכור שוטה הוא זה וכי בניו הם ולא בני. (ב"ב) זה יעקב. כששלח המנחה לעשיו, וכמבואר שם ברש"י. (ב"ב) זו רבקה. כששאל אותה העבד בת מי את וכו'. (ב"א)

פרק לח

א רעב של בצורת. שמתיקר השער עד שמקצת בני"א רעבין ומקצתן שבעין מדה כנגד מדה. (רש"י) של מהומה. אוכלים ואינם שבעים, כדכתיב, ואכלתם ולא תשבעו זה רעב של מהומה,

אבות דרבי נתן פרק לח קסא

נוסחת הספרים

בא. נמרו שלא לעשר עצרו
השמים להוריד מל ומטר ובני
אדם יגיעים ואין מסתפקין
רבי יאשיה אמר בעון חלה אין
הברכה נכנס בפירות ובני
אדם יגיעים ואין מסתפקין.
בעון תרומות ומעשרות
נעצרו השמים להוריד מל
ומטר והעם נמסרות
לאויביהם:

ב דבר בא לעולם בעון לקט
שכחה ופאה ומעשר עני.
מעשה באשה אחת שהיתה
יושבת בשכונה של בעל
השדה ויצאו שני בניה ללקט
ולא הניחן בעל השדה. אמר
היתה אומרת מתי יבואו בני
מן השדה שמא אמצא בידם
כלום לאכול והם היו אומרים
מתי נלך אל אמנו שמא נמצא
בידה כלום לאכול היא לא
מצאה בידם כלום והם לא
מצאו בידה כלום לאכול.
והניחו ראשיהם בין ברכי
אמם ומתו שלשתן ביום אחד.
אמר להן הקב"ה אין אתם
נוכחין מהן אלא נפשות. חייכם
אף אני אנבה מכם נפשותיכם
וכן הוא אומר אל תגזול דל כי
דל הוא ואל תדכא עני בשער
כי ה' יריב ריבם וקבע את
קובעיהם נפש:

ג חרב בא לעולם על עינוי
הדין ועל עיוות הדין ומפני
המורין בתורה שלא כהלכה
וכשתפשו את רשב"ג ואת
רבי ישמעאל ליהרג היה
רשב"ג יושב ותורה כרעתו
ואומר או לנו שאנו נהרגין
כמחללי שבתות וכעובדי

ציונים

א שבת לב: תוי"כ פ' בחקותי
פ"ה. ב עי' שבת לג. ג ב"מ

רעב של פליה בא. רבי יוסי אומר: בעון חלה, אין
הברכה נכנסת בפרות, והעם נמסרו למלכות, שנאמר
(ויקרא כו): "וחרעתם לריק וזרעתם ואכלהו איביכם."
"בעון תרומות ומעשרות, השמים נעצרין מלהוריד טל
ומטר, ובני-אדם יגעין ואינם מסתפקין, שנאמר (איוב
כד): "ציה גם חם יגזלו מימי שלג וגו'".

ב דבר בא לעולם, בעון לקט שכחה ופאה ומעשר-עני.
מעשה באשה אחת שהיתה יושבת בשכונה של בעל
השדה, ויצאו שני בניה ללקט, ולא הניחן בעל השדה.
אמן היתה אומרת: מתי יבואו בני מן השדה, שמא
אמצא בידם כלום לאכל. והם היו אומרים: מתי נלך אל
אמנו, שמא נמצא בידה כלום לאכל. היא לא מצאה
בידם כלום, והם לא מצאו בידה כלום לאכל, והניחו
ראשיהם בין ברכי אמם ומתו שלשתן ביום אחד. אמר
הקדוש-ברוך-הוא: אתם נוטלין נפשות – חייכם, אף
אני אגבה מכם נפשותיכם. וכן הוא אומר (משלי כב):
"אל תגזול-דל כי דל הוא ואל תדכא עני בשער. כי ה'
יריב ריבם וקבע את קבעיהם נפש".

ג חרב בא לעולם – על ענוי יתום ואלמנה, ועל ענוי
הדין ועל עיוות הדין, ועל המורין בתורה שלא כהלכה,
שנאמר (שמות כב): "וחרה אפי וחרגתי אתכם בחרב
וגו'". ממשמע שנאמר: "וחרגתי אתכם בחרב", איני
יודע שהנשים נעשו אלמנות והבנים יתומים, ומה

אבל עדין אינן מתים. (שם) וי"מ רעב הבא מחמת מלחמות ופורעניות. (רבינו יונה) כליה בא.
השמים ככרזל והארץ כנחושה. (רע"ב) שנאמר ציה גם חום. ציה כמו ציווי, דברים שצוית
אתכם בשעת החום היינו תרומות ומעשרות ולא עשיתם יגזלו מכם מימי שלג בימות הגשמים.
(שבת ל"ב: ורש"י שם)

ב כי דל הוא. אע"פ שדל הוא ואין לו מה לגחלו. אל תדכא עני בשער. מעשר עני ולקט
שכחה ופאה המתחלקין בשעריך אל תדכאוהו בם. וקבע את קובעיהם נפש. גחל נפש
גחליהם. (רש"י ב"ק ק"ט.)

קסב אבות דרבי נתן פרק לח

גוססת הספרים

תלמוד לומר: "והיו נשיכם אלמנות ובניכם יתומים".
אלא אלמנות ולא אלמנות, שלא ימצאו להן עדים
להתירן להנשא, כגון ביתר, שלא נמלט ממנה נשמה
להתיר אשת איש; וממשמע שנאמר: "והיו נשיכם
אלמנות", איני יודע שהבנים יתומים, אלא יתומים
ואינם יתומים, שיהיו נכסיהם עומדים בחזקת אבותם,
ולא יהיו מניחים אותם לירש ולשא ולתן בהם.

וכשתפשו את רבי שמעון בן גמליאל ואת רבי
שמעאל בן אלישע כהן גדול להרג, היה רבי שמעון בן
גמליאל יושב ותוהה בדעתו ואומר: אוי לנו שאנו
נהרגין כמחללי שבתות וכעובדי כוכבים וכמגלי עריות
וכשופכי דמים. אמר לו רבי שמעאל בן אלישע: רצונך
שאמר לפניך דבר אחד. אמר לו: אמר. אמר לו: שמה
כשהיית מסב בסעודה באו עניים ועמדו על פתחך, ולא
הניחם השמש שיכנסו ויאכלו. אמר לו: השמים, אם
עשיתי כן; אלא שומרים היו לי יושבין על הפתח:
כשהיו עניים באים היו מכניסין אותן אצלי, ואוכלין
ושותין אצלי ומברכין לשם שמים. אמר לו: שמה
כשהיית יושב ודורש בהר הבית, והיו כל אכלוסי
ישראל יושבין לפניך, וזה דעתך עליך. אמר לו:
שמעאל אחי, לא, אלא מוכן אדם לקבל פגעו. והיו
מתחננין לאספקלטור – זה אומר: אני כהן בן כהן
גדול, הרגני תחלה, ואל אראה במיתת חברי. וזה אומר
לו: אני נשיא בן נשיא, הרגני תחלה, ואל אראה במיתת
חברי. אמר להם: הפילו גורלות, והפילו, ונפל הפור על
רבי שמעון בן גמליאל. מיד נטל החרב וחתך את ראשו.
נטלו רבי שמעאל בן אלישע והניחו בחיקו, והיה בוכה
וצועק פה קדוש פה נאמן פה שמוציא
סנדלונין טובות ואבנים טובות ומרגליות מי הטמין
בעפר ומי מלא לשונך עפר ואפר. עליך הכתוב אומר
חרב עורי על רועי ועל גבר עמתי. לא הספיק לגמור
הדבר עד שנטלו החרב וחתכו את ראשו. ועליהם
אמר הכתוב וחרה אפי והרגתי אתכם שראו והרגתי
[ממשמע שנאמר והרגתי אתכם בחרב] איני יודע.
שהנשים נעשו אלמנות ובנים יתומים. אלא אלמנות ולא

כוכבים וכמגלי עריות וכשופכי דמים. אמר לו רבי שמעאל בן אלישע רצונך שאומר לפניך דבר אחד אמר לו אמור אמר לו שמה כשהיית מיסב בסעודה בא עניים ועמדו על פתחך ולא הנחתם שיכנסו ויאכלו אמר לו השמים אם עשיתי כן אלא שומרים היו לי יושבין על הפתח כשהיו עניים באים היו מכניסין אותן אצלי ואוכלין ושותין אצלי ומברכין לשם שמים. אמר לו שמה כשהיית יושב ודורש בהר הבית והיו כל אכלוסי ישראל יושבין לפניך וזה דעתך עליך. אמר לו שמעאל אחי מוכן אדם שיקבל את פגעה והיו מתחננין לאספקלטור זה אמר אני כהן בן כהן גדול הרגני תחלה ואל אראה במיתת חברי וזה אמר לו אני נשיא בן נשיא הרגני תחלה ואל אראה במיתת חברי אמר להם הפילו גורלות והפילו ונפל הפור על רשב"ג מיד נטל החרב וחתך את ראשו. נטלו רבי שמעאל בן אלישע והניחו בחיקו והיה בוכה וצועק פה קדוש פה נאמן פה שמוציא סנדלונין טובות ואבנים טובות ומרגליות מי הטמין בעפר ומי מלא לשונך עפר ואפר. עליך הכתוב אומר חרב עורי על רועי ועל גבר עמתי. לא הספיק לגמור הדבר עד שנטלו החרב וחתכו את ראשו. ועליהם אמר הכתוב וחרה אפי והרגתי אתכם שראו והרגתי [ממשמע שנאמר והרגתי אתכם בחרב] איני יודע. שהנשים נעשו אלמנות ובנים יתומים. אלא אלמנות ולא

צינים

לח: ד מסכת שמחות פ"ח, תדב"א פרק ל, ילקוט משפטי שם, מכילתא שם פ"ח.

ג אלא מוכן אדם וכו'. אל תשאל טעם ותהרהר אחר מדותיו של הקב"ה. ולפניו גלוי הטעם וצדיק ה' בכל דרכיו. (כ"א) אספקלטור. ממונה להרוג חייבי מיתה למלכות. (כ"ב)

אבות דרבי נתן פרק לח קסג

נוסחת הספרים

אלמנות כגון שלא ימצאו להן עדים להתירם להנשא כגון ביתר שלא נמלט ממנה נשמה להתיר אשת איש וממשמע שנאמר והיו נשיכם אלמנות אני יודע שהבנים יתומים אלא יתומים ושאינן יתומים שהיו נבסיהם עומדים בחוקת אבותם ולא היו מניחין אותן לירש ולנשא וליתן בהן:

ד גלות בא לעולם על עבודת כוכבים ועל גלוי עריות ועל שפיכות דמים ועל שמירת הארץ. על עבודת כוכבים שנא' והשמרתי את שמיכם. אמר הקב"ה הואיל ואתם רוצין בעבודת כוכבים אף אני מגלה אתכם למקום שיש שם עבודת כוכבים לכך נאמר והשמרתי את שמיכם. על שמירת הארץ מנין שנא' או תרצה הארץ את שבתותיה אמר להן הקדוש ברוך הוא הואיל ואין אתם משמטין אותה היא תשמט אתכם ומספר ירחים שאי אתם משמטין אותה היא תשמט מאליה לכך נאמר או תרצה הארץ כל ימי השמה. על גלוי עריות כיצד אמר רבי ישמעאל ברבי יוסי כל זמן שישראל פרוצים בעריות שכונה מסתלקת מביניהם שנאמר ולא יראה כך ערות דבר ושם מאחרך:

צינים

ה שבת לג. במדבר רבה י"ז.
ו ספרי דברים פ"י רנר רנח,
סוטה ג: ז ע"י שם, תרי"ב
בחקותי פ"ז.

וצועק: פה קדוש, פה נאמן, פה קדוש, פה נאמן, פה שמוציא סנדלבונין טובות ואבנים טובות ומרגליות – מי הטמינך בעפר, ומי מלא לשונך עפר ואפר. עליך הכתוב אומר (זכריה יג): "חרב עורי על רעי ועל גבר עמיתי". לא הספיק לגמר הדבר, עד שנטלו החרב וחתכו את ראשו.

ד גלות בא לעולם – על עבודת כוכבים ועל גלוי עריות ועל שפיכות דמים ועל שמירת הארץ. על עבודת כוכבים – שנאמר (ויקרא כו): "והשמדתי את כמתיכם וגו', ואתכם אזהר בגוים", ואומר (דברים ד): "כי תוליד בנים וגו', והפיץ ה' אתכם וגו' ועבדתם שם וגו'". אמר הקדוש-ברוך-הוא: הואיל ואתן רוצין בעבודת כוכבים, אף אני מגלה אתכם למקום שיש שם עבודת כוכבים. ועל גלוי עריות – שנאמר (ויקרא יח): "ולא תקיא הארץ אתכם וגו'". אמר רבי ישמעאל ברבי יוסי: 'כל זמן שישראל פרוצים בעריות, שכונה מסתלקת מביניהם, שנאמר (דברים כג): "ולא יראה כך ערות דבר ושם מאחרך". ועל שפיכות דמים – שנאמר (במדבר לה): "ולא תטמא את הארץ אשר אתם יושבים בה וגו'". ועל שמירת הארץ – שנאמר (ויקרא כו): "אז תרצה הארץ את שבתיה". אמר להן הקדוש-ברוך-הוא: הואיל ואין אתם משמטין אותה – היא תשמט אתכם; ומספר ירחים שאי אתם משמטין אותה, היא תשמט מאליה. לכך נאמר: "אז תרצה הארץ, כל ימי השמה".

סנדלבונין. שם אבן טובה. (ב"א) עורי על רועי. אתה חרב עורר את עצמך על מלכות רומי שמניתי אותו להיות רועה על עמי. (ב"י)
ד ולא תקיא. ובפרשת עריות כתיב. (רש"י) ולא תטמא את הארץ. הא אתם מטמאים אותה אינכם יושבים בה. (גמרא) ומספר ירחים וכו'. ר"ל מספר השנים, וכמו שפירש"י החשבון של ע' שנה גלות כנגד ע' שמיטין שלא שמרו. (ב"י)

קסר אבות דרבי נתן פרק לט

פרק תשעה ושלשים

א ששה אין להם סליחה: המרבה לחטא, והמרבה לשוב, והחוטא על-מנת לשוב, ומי שיש בידו הכפורים מכפר, והמחטיא את הרבים, ומי שיש בידו חלול השם. ואלמלא אדם חוטא, היו מוסרים לו מפתחות, ויודע כמה נבראו שמים וארץ, הוא היה אומר הכל צפוי והכל גלוי והכל לפי דעתו של אדם. הוא היה אומר הכל נתון בערבון ומצודה פרוסה על כל החיים וכו'. תשובת רשעים מעכבת וגור דינם מחותם. ושלוח רשעים סופה רעה. והרשות קוברת את בעליה. תשובה תולה יום הכפורים מכפר. תשובה מכפרת עד יום המיתה. ויום המיתה בתשובה [ממק]. משלמין לרשעים ומקפין לצדיקים. משלמין לרשעים [בעוה"ז] בכני אדם שעשו את התורה בעין רעה ולא נמצא בהם דבר טוב מעולם. ומקפין לצדיקים בכני אדם שעשו את התורה בעין יפה ולא נמצא בהם דבר רע נותנין לאלו ואלו קמעה והשאר מונה להם מרובה. הוא היה אומר הכל יוצא והולך ערום והלואי

נוסחת הספרים

פרק תשעה ושלשים

א חמשה אין להם סליחה המרבה לשוב ומרבה לחטא. והחוטא בדור זכאי. וחוטא ע"מ לשוב. וכל שיש בידו חלול השם בעונו. אין ספק לאדם לידע מה דמות למעלה ואלמלא כן היו מוסרין לו מפתחות ויודע כמה נבראו שמים וארץ. הוא היה אומר הכל צפוי והכל גלוי והכל לפי דעתו של אדם. הוא היה אומר הכל נתון בערבון ומצודה פרוסה על כל החיים וכו'. תשובת רשעים מעכבת וגור דינם מחותם. ושלוח רשעים סופה רעה. והרשות קוברת את בעליה. תשובה תולה יום הכפורים מכפר. תשובה מכפרת עד יום המיתה. ויום המיתה בתשובה [ממק]. משלמין לרשעים ומקפין לצדיקים. משלמין לרשעים [בעוה"ז] בכני אדם שעשו את התורה בעין רעה ולא נמצא בהם דבר טוב מעולם. ומקפין לצדיקים בכני אדם שעשו את התורה בעין יפה ולא נמצא בהם דבר רע נותנין לאלו ואלו קמעה והשאר מונה להם מרובה. הוא היה אומר הכל יוצא והולך ערום והלואי

צינונים

א יומא פו: ב ברכות נה.
ב סוטה יג: יומא פו: ג יומא
שם ד קידושין מ: [ושם
מבאר גם הנמשל].

פרק לט

א אין להם סליחה. כלומר קשה סליחתם, כי צריכים תשובה גדולה. (ב"י) מרבה לחטא. בחטא אחד, שע"ז נעשה לו כהיתר וכש"כ שתשובתו קשה. (ב"י) המרבה לשוב. בחטאים משונים, בזה מראה שלא עשה בראשונה תשובה כהוגן שעיקרה עזיבת החטא. (ב"י) חוטא ע"מ לשוב. דהאומר אחטא ואשוב וכו' אין מספיקין בידו לעשות תשובה. (ב"י) מה דמות למעלה. כלומר שהיה מכיר גודל רוממותו ית'. (ב"א) מעכבת. הפורענות. (גמרא יומא פ"ו:) סופה רעה. מתוך שלותם הם יושבין ומהרהרין בעבירות. (רש"י שם) רשות. רבנות. (רש"י) ערום נכנס. לעולם הזה. (ב"א) והלואי שתהא יציאה. ממנה בלא חטא כביאה. (רש"י) מקיפין. לשון חנוני המקיף. נותנין לאלו וכו'. לרשעים שכר מעוט זכויותיו, וצדיקים פירותיהן של מעשו שמקבל בעוה"ז. (ב"י) והמנין מרובה. שכר הצדיק ועונש הרשע. (ב"י) למה צדיקים דומים. ביסורין הבאים עליהם. (רש"י קידושין מ:) ושובה. כלומר מעט ממנו. (ע"ש)

אבות דרבי נתן פרק מ קסה

נוסחת הספרים

שתהא יציאה כביאה. ר"מ
אומר חביב אדם שנברא
בעולם אלהים שנא' כי בעולם
אלהים עשה את האדם.
חביבין ישראל שנקראו בנים
למקום שנא' בנים אתם ליי'
אלהיכם. חביבין ישראל
שניתן להם כלי חמדה שבו
נברא העולם שנא' כי לקח
טוב נתתי לכם תורתי על
הענובו. ר"א בר צדוק אומר
למה הצריקים דומים בעולם
הזה לאילן שעומד במקום
טהור וסוכה יוצא ממנו
למקום טמא מה הם אומרים
קוצו סוכה זו מן האילן ויהיה
כלו טהור כדרכו. למה
רשעים דומים בעוה"ז לאילן
שעומד במקום טמא וסוכה
יוצא ממנו למקום טהור מה
הן אומרים קוצו סוכה זו מן
האילן ויהא האילן כולו
כדרכו טמא:

ב ששה שמות נקרא הארץ.
ארץ כפיר לביא ליש שחל
שחין;
ג ששה שמות נקרא נחש.
נחש. שרף. תנין. צפעוני.
אפעה. עכשוי;
ד ששה שמות נקרא שלמה.
ידידה. קהלת. בן יקת. אגור.
למואל;

פרק ארבעים

א ארבעה דברים אדם
העושה אותן איכל פירותיהן
בעולם הזה והקדן קיימת
לעולם הבא. אלו הן כבוד אב
ואם וגמילות חסדים והבאת
שלום בין אדם לחבירו
ותלמוד תורה כנגד"כלם. ד'
דברים אדם העושה אותן
נפרעין ממנו בעולם הזה
ולעולם הבא. עבודת כוכבים
וגילוי ערוות ושפיכות דמים
ול"ה יותר מכלום:

ב זכות יש לה קרן ויש לה
פירות שנאמר אמרו צדיק כי

צינונים

ה סנהדרין צה. ילקוט משלי כ.
ו במדבר רבה י-ג. ויש שיר השירים רבה. א פאה פ"א מ"א ובירושלמי שם, שבת קכו. קידושין לט: ב תוספתא

למקום טמא — מה הם אומרים: קצו שוכה זו מן
האילן, ויהיה טהור כדרכו. למה רשעים דומים בעולם
הזה, לאילן שעומד במקום טמא, ושוכה יוצא ממנו
למקום טהור. מה הן אומרים, קצו שוכה זו מן האילן,
ויהא האילן כלו כדרכו טמא.

ב ששה שמות נקרא הארץ: ארץ, כפיר, לביא, ליש,
שחל, שחין.

ג ששה שמות נקרא נחש: נחש, שרף, תנין, צפעוני,
אפעה, עכשוי.

ד ששה שמות נקרא שלמה: שלמה, ידידה, קהלת,
בן-יקה, אגור, למואל.

פרק ארבעים

א "ארבעה דברים, העושה אותן אוכל פירותיהן בעולם
הזה, והקדן קיימת לעולם הבא. אלו הן: כבוד אב ואם,
וגמילות חסדים, והבאת שלום בין אדם לחבירו, ותלמוד
תורה כנגד כלם. ארבעה דברים, אדם העושה אותן,
נפרעין ממנו בעולם הזה ולעולם הבא: עבודת
כוכבים, וגילוי ערוות, ושפיכות דמים, ולשון הרע יותר
מכלם.

ב זכות — יש לה קרן ויש לה פירות, שנאמר (ישעיה ג):
"אמרו צדיק כי טוב, כי פרי מעלליהם יאכלו". עברה —
יש לה קרן ואין לה פירות, שנאמר (שם): "אוי לרשע רע

ו במדבר רבה י-ג. ויש שיר השירים רבה. א פאה פ"א מ"א ובירושלמי שם, שבת קכו. קידושין לט: ב תוספתא
פאה פ"א, ובירושלמי שם. ג קידושין מ. ושם.

פרק מ

ב אין לה פירות. אין נפרעין ממנו יותר מכדי רשעו. (רש"י) **אוי לרשע רע.** וסוף הפסוק כי
גמול ידיו יעשה לו.

קסו אבות דרבי נתן פרק מ

נוסחת הספרים

טוב כי פרי מעליהם יאכלו. עבירה יש לה קרן ואין לה פירות שגא' או לרשע רע וגו'. ויא' יש להם לעבירות פירות שנאמר ויאכלו מפרי דרכם וממועצותיהם ישבעו:

ג כל המוכה את הרבים אין מנלנלין עבירה על ידו שלא יהא תלמידו נוחלין העולם הבא והוא יורד לשאול שנאמר כי לא תעזוב נפשי לשאול. וכל המחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה כדי שלא יהיו תלמידיו יורדים לשאול והוא נוחל העולם הבא שגא' אדם עשוק ברם נפש עד בור ניסם:

ד האומר אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה. אחטא ויום הכפורים מכפר אין יום הכפורים מכפר. אחטא ויום המיתה ממרק אין יום המיתה ממרק:

ה רבי אלעזר ברבי יוסי אומר החוטא ושכ' והולך לתוכו אינו זו ממקומו עד שמוחלין לו והאומר אחטא ואשוב מוחלין לו עד שלשה פעמים ולא יותר:

ו ארבע מדות באדם. האומר שלי שלך ושלך שלי וכו'. ארבע מדות בתלמידים הרוצה שילמדו וילמדו אחרים עין טובה. ילמוד ולא ילמדו אחרים עין רעה. ילמדו אחרים והוא לא ילמדו זו מדה בינונית ויא' זו מדה סדום. לא ילמדו ולא ילמדו אחרים ה"ו רשע גמור. ארבע מדות בהולכי לברמ"ה. מתקרב ויושב יש לו חלק. מתקרב ואינו יושב אין לו חלק. מתרחק ויושב יש לו חלק. מתרחק ואינו יושב אין לו חלק:

צינונים

ז ספרי עקב פ"י מת.

וגו'". ויש אומרים: יש להם לעבירות פירות, שנאמר (משלי א): "וַיֹּאכְלוּ מִפְּרֵי דָרְכָם וּמִמַּעֲצוֹתֵיהֶם יִשְׁבְּעוּ".

ג ארבע מדות בתלמידים: הרוצה שילמד וילמדו אחרים – עין טובה; ילמד ולא ילמדו אחרים – עין רעה; ילמדו אחרים והוא לא ילמד – זו מדה בינונית; ויש אומרים: זו מדת סדם. לא ילמד ולא ילמדו אחרים – הרי זה רשע גמור.

ד ארבע מדות ביושבי בית המדרש: מתקרב ויושב – יש לו חלק; מתקרב ויושב – אין לו חלק; מתרחק ויושב – יש לו חלק; מתרחק ויושב – אין לו חלק. יושב ושואל – יש לו חלק; יושב ושותק – אין לו חלק. מתקרב ויושב בשביל שישמע וילמד – יש לו חלק. מתקרב ויושב מפני שיאמרו: איש פלוני מתקרב ויושב לפני חכם – אין לו חלק. מתרחק ויושב בשביל שינהג כבוד בפי שהוא גדול – יש לו חלק. מתרחק ויושב בשביל שיאמרו: איש פלוני אין צריך לחכם – זה אין לו חלק. יושב ושואל בשביל שיאמרו: איש פלוני יושב ושואל ומשמע לפני חכמים – זה אין לו חלק. יושב ושואל בשביל שישמע וילמד – יש לו חלק. יושב ושותק בשביל שיאמרו: איש פלוני יושב ושותק לפני חכמים – זה אין לו חלק.

ה ארבע מדות ביושבים לפני חכמים: יש דומה לספוג, יש דומה לנפה, יש דומה למשפך, יש דומה למשמרת. דומה לספוג פיצד – זה תלמיד חכם שיושב לפני חכמים וילמד מקרא ומשנה ומדרש, הלכות ואגדות

ג ילמדו אחרים והוא לא ילמד. היינו ילמדו אחרים לתלמידים, והוא ילמד לעצמו ולא ילמד, זהו מדה בינונית. (כס"ד) וי"מ שילמדו אחרים אותו אבל אינו רוצה שילמד שמועתו להם אולי מפני שמקטין עצמו. (כ"א)

ד יש לו חלק. עמהם כדן חברותא. (כ"י) אין לו חלק. ובהמשך מבאר דהכל תלוי אם עושה כך לשם שמים.

אבות דרבי נתן פרק מ

קסו

נוסחת הספרים

— כִּשְׁם שֶׁסָּפּוּג סוּפֵג אֶת הַכֹּל, כֵּן הוּא סוּפֵג אֶת הַכָּל.
לִנְפֹה כִּיצַד — תִּלְמִיד־חֶכֶם פֶּקַח, שְׂיוֹשֵׁב לִפְנֵי תִלְמִידֵי
חֲכָמִים וְשָׁמַע מִקְרָא וּמִשְׁנָה, מִדֶּרֶשׁ, הִלְכוֹת וְאַגָּדוֹת —
כִּשְׁם שֶׁהִנְפֹּה מוֹצִיָּאָה אֶת הַקֶּמַח וְקוֹלֵט אֶת הַסֵּלֶת, כֵּן
הוּא מוֹצִיא אֶת הָרֶעַ וְקוֹלֵט אֶת הַיֶּפֶה. לְמַשְׁפָּךְ כִּיצַד —
זֶה תִּלְמִיד טָפֵשׁ, שְׂיוֹשֵׁב לִפְנֵי תִלְמִידֵי חֲכָמִים, שָׁמַע
מִקְרָא וּמִשְׁנָה, מִדֶּרֶשׁ, הִלְכוֹת וְאַגָּדוֹת — כִּשְׁם שֶׁהִמְשִׁיפָה
מִטִּיל מִכָּאן וְיוֹצֵא מִכָּאן, כֵּן הוּא, כֹּל דְּבָר וְדָבָר
שֶׁמִּטִּילִין בְּאַזְנוֹיו, נִכְנָסִים מִכָּאן וְיוֹצֵאִין מִכָּאן; רֹאשׁוֹן
רֹאשׁוֹן נִשְׁמָט וְהוֹלֵךְ לוֹ. לְמַשְׁמַרְתִּי כִיצַד — זֶה תִּלְמִיד
רָשָׁע, שְׂיוֹשֵׁב לִפְנֵי חֶכֶם, וְשָׁמַע מִקְרָא וּמִשְׁנָה, מִדֶּרֶשׁ,
הִלְכוֹת וְאַגָּדוֹת — כִּשְׁם שֶׁהִמְשִׁמַּרְתִּי מוֹצִיָּאָה הַיִּין
וְקוֹלֵט הַשְּׁמֵרִים, כֵּן הוּא מוֹצִיא אֶת הַיֶּפֶה וְקוֹלֵט אֶת
הָרֶעַ. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב קוֹרָא אוֹתוֹ: קָרָן נְקוּב, קָרָן
קְטוּעַ. קְטוּעַ כִּיצַד — זֶה תִּינוּק, שְׁנוֹתָנִין לוֹ מְרָגְלִית,
וְחוֹזְרִין וְנוֹתְנִין לוֹ פֶת — זוֹרֵק אֶת הַמְּרָגְלִית וְנוֹטֵל אֶת
הַפֶּת. חוֹזְרִין וְנוֹתְנִין לוֹ כְּלִי־חֶרֶס — זוֹרֵק אֶת הַפֶּת וְנוֹטֵל
אֶת הַחֶרֶס; לֹא נִמְצָא בְּיָדוֹ כִּי אִם כְּלִי־חֶרֶס בְּלִבָּה.
וְלַעֲנִין תִּלְמִידִים, דֶּרֶשׁ רַבִּין גְּמִלְאֵל הִזְקֵן אַרְבָּעָה
דְּכָרִים: דָּג טָמֵא, דָּג טָהוֹר, דָּג מִן הַיָּרְדֵּן, דָּג מִן הַיָּם
הַגָּדוֹל. דָּג טָמֵא כִיצַד — בֶּן עֲנִיִּים, שֶׁלָּמַד מִקְרָא וּמִשְׁנָה,
הִלְכוֹת וְאַגָּדוֹת, וְאֵין בּוֹ דַּעַה. דָּג טָהוֹר כִּיצַד — זֶה בֶּן
עֲשִׂירִים שֶׁלָּמַד מִקְרָא וּמִשְׁנָה, הִלְכוֹת וְאַגָּדוֹת, וְיֵשׁ בּוֹ
דַּעַה. דָּג מִן הַיָּרְדֵּן כִּיצַד — זֶה תִּלְמִיד־חֶכֶם שֶׁלָּמַד

וְשׂוֹאֵל וּמוֹשִׁיב יֵשׁ לוֹ חֵלֶק
יוֹשֵׁב וּשְׂוֹתֵק אֵין לוֹ חֵלֶק.
מִתְקָרֵב וְיוֹשֵׁב בִּשְׂבִיל שִׂישְׁמַע
וְיִלְמֹד יֵשׁ לוֹ חֵלֶק. מִתְקָרֵב
וְיוֹשֵׁב מִפְּנֵי שִׂיאָמְרוֹ אֵישׁ
פְּלוֹנִי מִתְקָרֵב וְיוֹשֵׁב לִפְנֵי חֶכֶם
אֵין לוֹ חֵלֶק. מִתְרַחֵק וְיוֹשֵׁב
בִּשְׂבִיל שִׂינְהוּי כְּבוֹד בְּמִי
שֶׁהוּא גָדוֹל יֵשׁ לוֹ חֵלֶק.
מִתְרַחֵק וְיוֹשֵׁב בִּשְׂבִיל
שִׂיאָמְרוֹ אֵישׁ פְּלוֹנִי אֵין צָרִיךְ
לְחֶכֶם זֶה אֵין לוֹ חֵלֶק. יוֹשֵׁב
וְשׂוֹאֵל בִּשְׂבִיל שִׂיאָמְרוֹ אֵישׁ
פְּלוֹנִי יוֹשֵׁב וְשׂוֹאֵל וּמוֹשִׁיב
לִפְנֵי חֲכָמִים זֶה אֵין לוֹ חֵלֶק
יוֹשֵׁב וְשׂוֹאֵל בִּשְׂבִיל שִׂישְׁמַע
וְיִלְמֹד יֵשׁ לוֹ חֵלֶק. יוֹשֵׁב
וּשְׂוֹתֵק בִּשְׂבִיל שִׂישְׁמַע וְיִלְמֹד
יֵשׁ לוֹ חֵלֶק. יוֹשֵׁב וּשְׂוֹתֵק
בִּשְׂבִיל שִׂיאָמְרוֹ אֵישׁ פְּלוֹנִי
יוֹשֵׁב וּשְׂוֹתֵק לִפְנֵי חֲכָמִים זֶה
אֵין לוֹ חֵלֶק.

ח ארבע מרות ביושבים לפני
חכמים. יש דומה לספוג יש
דומה לנפה יש דומה למשפך
יש דומה למשמרת. דומה
לספוג כיצד זה תלמיד חכם
שיושב לפני חכמים ולמד
מקרא ומשנה ומדרש הלכות
ואגדות כשם שספוג סופג את
הכל כך הוא סופג את הכל.
לנפה כיצד ת"ח פיקח שיושב
לפני תלמידי חכמים ושמע
מקרא ומשנה מדרש הלכות
ואגדות כשם שנפה מוציאה
את הקמח וקולטת את
הסולת כך הוא מוציא את
הרע וקולט את היפה. למשפך
כיצד זה תלמיד טיפש שיושב
לפני ת"ח שמע מקרא ומשנה
הלכות ואגדות כשם
שהמשפך מטיף מכאן ויוצא
מכאן כך הוא כל דבר ודבר
שמטילין באזניו נכנסים מכאן
ויוצאין מכאן ראשון ראשון
נשמט והולך לו. למשמרת
כיצד זה תלמיד רשע שיושב
לפני חכם ושמע מקרא
ומשנה מדרש הלכות ואגדות

ה כך הוא סופג את הכל. שלבו רחב לשמוע אבל אינו רחב כ"כ שיוכל להבחין בין עיקר
לטפל. (רש"י) קרן נקוב. היינו כנגד משפך, שהכל נשפך מצד שני. (ב"י) קרן קטוע. כנגד
משמרת, כלומר שהוא נכרת ונקצץ כמו בעל מוס. (ב"א)
ו בן עניים. היינו עני בדעת. בן עשירים. עשיר בדעת שמבין מה שלומדים עמו. דג מן
הירדן. שאין לכנות אותו דג מן הים המרמז על תורה, והוא בבחינת ירדן הקטן מן הים, שאין

קסח אבות דרבי נתן פרק מ

ניסחת הספרים

מקרא ומשנה, מדרש, הלכות ואגדות, וי' ואין בו דעת להשיב. דג מן הים הגדול כיצד – זה תלמיד-חכם שלמד מקרא ומשנה, מדרש, הלכות ואגדות, ויש בו דעת להשיב.

ז ארבע מכות הם: יש רואה ונראה, נראה ואינו רואה, רואה ואינו נראה, אינו רואה ונראה. רואה ונראה – כגון הזאב והארי והדב והנמר, הברדלס והנחש והלסטין והגיסות – אלו רואין ונראין. נראה ואינו רואה – כגון הסיף והקשת והרמח והסכין ומקל וכידון – נראין ואינן רואין. רואה ואינו נראה – זו מפת רוח רעה. אינו נראה ולא רואה – זה מפת חלי מעים.

ח ארבעה חכמים הם: הרואה רבי יוחנן בן-גוריון בחלום – יצפה ליראת-חטא; רבי אלעזר בן עזריה – יצפה לגדלה ולעשירות; רבי ישמעאל – יצפה לחכמה; רבי עקיבא – ידאג מן הפרענות.

ט שלשה תלמידי חכמים הם: הרואה בן-עזאי בחלום – יצפה לחסידות; בן-זומא – יצפה לחכמה; אלישע בן אבויה – ידאג מן הפרענות.

י שלשה נביאים הם: הרואה ספר מלכים בחלום – יצפה לגדלה ולעשירות; ישעיה – יצפה לנחמה; ירמיה – ידאג מן הפרענות.

כשם שהמשמרת מוציאה הין וקולטת השמרים כך הוא מוציא את היפה וקולט את הרע. ר' אליעזר בן עקיבא קרא אותו קרן נקוב קטועה. קטועה כיצד זה תינוק שנחתן לו מרגלית וחזרין ונותנין לו פת וזרק את המרגלית ונטל את הפת חזרין ונותנין לו כלי חרס וזרק את הפת ונטל את החרס לא נמצא בידו כי אם כלי חרס כלברו.

ט לענין תלמידים דרש רבן גמליאל הוון ארבעה דברים דג טמא דג טהור דג מן הירדן דג מן הים הגדול. דג טמא כיצד בן עניים שלמד מקרא ומשנה הלכות ואגדות ואין בו דעת. דג טהור כיצד זה בן עשירים שלמד מקרא ומשנה הלכות ואגדות ויש בו דעת. דג מן הירדן כיצד זה תלמיד חכם שלמד מקרא ומשנה מדרש הלכות ואגדות ואין בו דעת להשיב. דג מן הים הגדול כיצד זה ת"ח שלמד מקרא ומשנה מדרש הלכות ואגדות ויש בו דעת להשיב.

י ד' מדות הם. יש רואה ונראה נראה ואינו רואה רואה ואינו נראה אינו רואה ואינו נראה. רואה ונראה כגון הזאב והנמר והארי והדב והברדלס והנחש והלסטין והגיסות אלו רואין ונראין. נראה ואינו נראה כגון הסיף והקשת

צינונים

ה עיין תנוד"א זוטא פט"ז.
ו ברכות נו: (ושם איתא ג')
ובשנינו קצת. ז ברכות שם.
ח שם.

כוחו גדול כ"כ. דג מן הים. ים רומז לתורה שהיא ארוכה מני ים, ומרמז שהוא יודע להשיב כל מה ששואלין אותו. (ב"י)

ח יצפה לגדולה וכו'. דראב"ע בן ח"י שנים נתמנה לנשיא. (ב"י) ידאג מן הפרענות. דהיה מהרורי מלכות וסרקו בשרו במסריקות ברזל. (ב"י)

ט יצפה לחסידות. דבן עזאי לא נשא אשה וניצול מן החטא. (ב"י) אלישע בן אבויה. הוא אחר.

י ספר מלכים. דשם נזכר דוד ושלמה ושאר מלכי ישראל. ישעיה. דרוב ישעיה נחמות, ורוב ירמיה פורענות. (ב"י)

אבות דרבי נתן פרק מ קסט

נוסחת הספרים

והרומח והסכין ומקל
וקינוקנות נראין ואין רואין.
רואה ואינו נראה זו מכת רוח
רע. אינו נראה ולא רואה זה
מכת חולי מעיים:

יא ארכעה חכמים הם.
הרואה רבי יוחנן בן גורי
בחלום יצפה ליראת חטא.
ר"א בן עזריה יצפה לגדולה
ולעשירות. ר"י יצפה לחכמה.
ר"ע ידאג מן הפורענות:

יב שלשה ח"ח הם. הרואה
בן עזאי בחלום יצפה
לחסידות. בן זומא יצפה
לחכמה. אלישע בן אבייה
ידאג מן הפורענות:

יג שלשה נביאים הם. הרואה
ספר מלכים בחלום יצפה
לגדולה ולעשירות. ישעיה
יצפה לנחמה. ירמיה ידאג מן
הפורענות:

יד שלש כתובים הם. הרואה
ספר תהלים בחלום יצפה
לענוה. משלי יצפה לחכמה.
איוב ידאג מן הפורענות:

טו מיתה לרשעים נאה
להם ונאה לעולם. לצדיקים
רע להם ורע לעולם. שקט
לרשעים רע להם ורע לעולם.
לצדיקים טוב להם וטוב
לעולם. אל יעמוד אדם ערום
בנגד בית קרשי הקרשים:

טז הנכנס לבית הכסא לא
יחזיר פניו לא למזרח ולא
למערב אלא לצדדין לא יפרע
עצמו מעומד אלא מיושב.
ולא יקנח אדם עצמו בימין
אלא בשמאל ומפני מה אמרו
לא יקנח אדם עצמו בימין
אלא בשמאל רבי אליעזר
אומר מפני שמראין בה דברי
תורה. ר' יהושע אומר מפני
שאוכל ושותה בה:

צינים

ט שם. י סנהדרין עא: יא ע"י
ברכות נד: יב ברכות סא:
דא"ר סופ"י. יג ברכות סב.

יא שלש כתובים הם: הרואה ספר תהלים בחלום –
יצפה לחסידות; משלי – יצפה לחכמה; איוב – ידאג
מן הפורענות.

יב שלשה דברים אמרו: מיתה לרשעים – נאה להם
ונאה לעולם; לצדיקים – רע להם ורע לעולם. יין ושנה
לרשעים – נאה להם ונאה לעולם; לצדיקים – רע להם
ורע לעולם. פזור לרשעים – נאה להם ונאה לעולם;
לצדיקים – רע להם ורע לעולם. שלשה דברים אמרו:
חיים לרשעים – רע להם ורע לעולם; לצדיקים – טוב
להם וטוב לעולם. שקט לרשעים – רע להם ורע
לעולם; לצדיקים – נאה להם ונאה לעולם. כנוס
לרשעים – רע להם ורע לעולם; לצדיקים – נאה להם
ונאה לעולם. "אל יעמד אדם ערום נגד בית קרשי
הקרשים.

יג הנכנס לבית הכסא – לא יחזיר אחריו, לא
למזרח ולא למערב, אלא לצפון או לדרום. "ולא יפרע
עצמו מעמד, אלא מישב. ולא יקנח אדם עצמו בימין,
אלא בשמאל. ומפני מה אמרו: לא יקנח אדם עצמו
בימין אלא בשמאל? רבי אליעזר אומר: מפני שמראין
בה דברי תורה; רבי יהושע אומר: מפני שאוכל ושותה
בה.

יד כל אהבה שהיא תלויה בדבר וכו'. איזו היא אהבה
שהיא תלויה בדבר וכו'. כל מחלקת שהיא לשם שמים
וכו'. איזו היא מחלקת שהיא לשם שמים וכו'. כל
כנסיה שהיא לשם מצוה וכו'. כל כנסיה שהיא לשם

יב מיתה לרשעים נאה להם. שאין מוסיפין לחטא. ונאה לעולם. ששקטה כל הארץ.
לצדיקים רע להם. שהיו מוסיפין זכויות. ורע לעולם. שהיו מגינים על הדור ומוכיחים את
הדור. נאה להם ונאה לעולם. כל זמן ששותין וישננין אינן חוטאים ואינן מריעין לבריות.
לצדיקים רע להם. שאין עוסקין בתורה. פיזור. שנפרדין זה מזה ואין יכולין להוועץ עצה
רעה ולסייע זה את זה. (רש"י)

מצוה — זו כנסת אנשי כנסת הגדולה; ושלם לשם מצוה — זו כנסת אנשי דור הפלגה.

יז כל אהבה שהיא תלויה בדבר וכו' איזו היא אהבה שהיא תלויה בדבר כו'. כל מחלוקת שהיא לשם שמים כו'. איזו היא מחלוקת שהיא לשם שמים כו' כל כנסיה שהיא לשם מצוה כו' כל כנסיה שהיתה לשם מצוה זו כנסת אנשי הגדולה ושלם לשם מצוה זו כנסת אנשי דור הפלגה:

פרק אחד וארבעים

א רבי שמעון אומר: "שלשה כתרים הם, אלו הן: כתר תורה וכתר כהנה וכתר מלכות, וכתר שם טוב עולה על גביהן. כתר כהנה כיצד — אפלו נותן כל כסף וזהב שבעולם, אין נותנין לו כתר כהנה, שנאמר (במדבר כה): "והיתה לו וילזערו אחריו ברית כהנת עולם". כתר מלכות — אפלו נותן כל כסף וזהב שבעולם, אין נותנין לו כתר מלכות, שנאמר (יחזקאל לו): "ידוד עבדי נשיא להם לעולם". אבל כתר תורה אינו כן; עמלה של תורה — כל הרוצה לטל יבוא ויטל, שנאמר (ישעיה נה): "הוי כל צמא לכו למים" — הוי עמל בדברי תורה, ואל תתעסק בדברי בטלה.

פרק אחד וארבעים

א רבי שמעון אומר נ' כתרים הם אלו הן כתר תורה וכתר כהנה וכתר מלכות וכתר שם טוב עולה על גביהן. כתר כהנה כיצד אפלו נותן לו כל כסף וזהב שבעולם אין נותנין לו כתר כהנה שנא' והיתה לו ולזערו אחריו ברית כהנת עולם. כתר מלכות אפילו נותן כל כסף וזהב שבעולם אין נותנין לו כתר מלכות שנאמר ידוד עבדי נשיא להם לעולם אבל כתר תורה אינו כן עמלה של תורה כל הרוצה לטל יבא ויטל שנאמר הוי כל צמא לכו למים הוי עמל בדברי תורה ואל תתעסק בדברי בטילה. מעשה בר"ש בן יוחאי שהיה מבקר את החולים ומצא אדם אחד שתפוח ומוטל בחולו מעיים ואומר גידופין לפני הקב"ה א"ל ריקה היה לך שתבקש רחמים על עצמך ואחא אומר גידופין. א"ל הקב"ה יסלקנו ממני ויניחנו עליך. אמר יפה עשה לי הקב"ה שהנחתני בדברי תורה והייתי מתעסק בדברים בטלים. מעשה בר"ש בן אלעזר שבא ממגדל עדר מבית רבו והיה רוכב על החמור ומטייל על שפת הים ראה אדם אחד שהיה מכוער ביותר א"ל ריקה כמה מכוער אחא שמא כל בני עירך מכוערים כמותך. א"ל מה אעשה לך לאומן שעשאני ואמור לו כמה מכוער כלי זה שעשית. כיון שידע ר"ש

מעשה ברבי שמעון בן יוחאי שהיה מבקר את החולים, ומצא אדם אחד שתפוח ומוטל בחלי מעים, ואומר גידופין לפני הקדוש ברוך הוא. אמר לו: ריקה, הנה לך לבקש רחמים על עצמך, ואתה אומר גידופין. אמר לו: הקדוש ברוך הוא יסלקנו ממני ויניחנו עליך. אמר: יפה עשה לי הקדוש ברוך הוא, שהנחתני בדברי תורה והייתי מתעסק בדברים בטלים.

במעשה ברבי שמעון בן אלעזר שבא ממגדל עדר, מבית רבו, והיה רוכב על החמור ומטייל על שפת הים. ראה אדם אחד שהיה מכוער ביותר, אמר לו: ריקה, כמה מכוער אתה; שמא כל בני עירך מכוערים כמותך. אמר לו: מה אעשה, לך לאמן שעשאני ואמר לו: כמה מכוער כלי זה שעשית. כיון שידע רבי שמעון שחטא, ירד מן

ציונים

א שמות רבה פל"ה, במדבר רבה ד-טז, ושם יד-נט, קה"ר ז-א, תנחומא ויקהל ז, ועי' יומא עב: ב תענית כ. מסכת

אבות דרבי נתן פרק מא קעא

נוסחת הספרים

שחטא ירד מן החמור והיה משחטא לפני א"ל נעניתי לך מחול לי א"ל איני מחול לך עד שתאמר לאומן שעשאתי כמה מכוער בלי זה שעשית רין אחריו נ' מילין יצאו אנשי העיר לקראתו אמרו לו שלום עליך רבי אמר להם למי אתם קוראים רבי אמרו למי שמטייל אחרך אמר להם אם רבי זה אל ירבי כמותו בישראל אמרו לו ח"ו מה עשה לך אמר להם כך יכך עשה לי אמרו לי אעפ"כ מחול לו אמר להם הרנינו מוחל לו ובלבד שלא יהא רניל לעשות בן אותו היום נכנס ר"ש לבית המדרש גדול שלו ודרש לעולם יהא אדם רך בקנה ולא יהא קשה בארז מה קנה זה כל הרווחות באות ונושכות בו הולך וזכא עמיה רממו הרווחות חוזר הקנה עומד במקומו לפיכך זכא קנה לשלול הימנו קולמוס לכתוב ספר תורה אבל ארז אינו עומד במקומו אלא בין שנשכת רוח דרומית עיקרתו והופכתו על פניו ומה סופו של ארז (באים עליו סתתין ומסתתין אותו ומסבבין ממנו בתים והשאר) משליכין אותו לארז מכאן אמרי יהא אדם רך בקנה ולא יהא קשה בארז:

ב ושלשה דברים נאמרו בברייתא אמרי יהא אדם הנותן צדקה תבא עליו ברכה והמלוה טוב ממנו הנותן מחצה ממונה והי למעלה מכלן:

ג שלש מדות בתלמוד חכם שיאל ומשיב חכם שיאל ואינו משיב למטה הימנו אינו שיאל ואינו משיב והי למטה מכלם:

ד שלש זעזות הן זעזת חלי, זעזת מרחץ, זעזת

ציונים

דרך ארץ פי"ה מסכת כלה.
ג שבת סג. תוספתא כ"ח פ"ה.

החמור והיה משחטא לפניו. אמר לו: נעניתי לך, מחל לי. אמר לו: איני מחל לך, עד שתאמר לאמן שעשאתי, כמה מכוער בלי זה שעשית. והיה מטייל אחריו שלשה מילין. יצאו אנשי העיר לקראתו. אמרו לו: שלום עליך, רבי. אמר להם: למי אתם קוראים רבי. אמרו: למי שמטייל אחרך. אמר להם: אם רבי זה, אל ירבו כמותו בישראל. אמרו לו: חס ושלום, מה עשה לך. אמר להם: כך וכך עשה לי. אמרו לו: אף-על-פי-כן מחל לו. אמר להם: הרנינו מוחל לו, ובלבד שלא יהא רניל לעשות בן. אותו היום נכנס רבי שמעון לבית המדרש גדול שלו ודרש: לעולם יהא אדם רך בקנה ולא יהא קשה בארז – מה קנה זה, כל הרווחות באות ונושכות בו, הולך ובא עמיהם; דממו הרווחות – חוזר הקנה עומד במקומו; ולא עוד, שזכה קנה לטל הימנו קלמוס לכתב ספר-תורה. אבל ארז אינו עומד במקומו, אלא בין שנשכה רוח דרומית, עוקרתו והופכתו על פניו, ומה סופו של ארז – באים עליו סתתין ומסתתין אותו, ומסבבין ממנו בתים, והשאר משליכין אותו לארז. מכאן אמרו: יהא אדם רך בקנה ולא יהא קשה בארז.

ב שלשה דברים נאמרו בנותני צדקה: הנותן צדקה – תבוא עליו ברכה; והמלוה – טוב ממנו. הנותן למחצה שכן – זהו למעלה מכלן.

ג שלש מדות בתלמוד-חכם: שואל ומשיב – חכם; שואל ואינו משיב – למטה הימנו. אינו שואל ואינו משיב – זהו למטה מכלם.

ד שלש זעזות הן זעזת חלי, זעזת מרחץ, זעזת

פרק מא

ב והמלוה טוב ממנו. לפי שאין העני בוש בדבר. (רש"י) הנותן למחצה שכן. שנותן לעני יוסקא בידו למחצית שכן שיחלקו ברוח. (ב"י)

אבות דרבי נתן פרק מא

קעג

נוסחת הספרים

יא הוא היה אומר: הוי עז כנמר וקל כנשר ורץ כצבי וגבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים. **יא** הוא היה אומר: אהב את השמים, ואהב את כל המצות. ואם עשית לחברך רע קמעה – יהא בעיניך הרבה; ואם עשית טובה הרבה – יהא בעיניך קמעה. ואם עשה לך חברך טובה קמעה יהא בעיניך הרבה (אם עשה לך רעה רב יהא בעיניך קמעה). ספוג וקנקנה זפותה אלו ח"ח. משפך ושפופרת אלו הרשעים. הוי כנוד שאין בו פתח להכניס את הרוח. הוי למוד לקבל את הצער. והוי מוחל על עלבונך:

יב דברים העשויין וגנוזין אלו הן אהל מועד וכלים שבו וארון ושכר לוחות ועצמות המן והמטה (צלוחות של שמן המשחה) ומקלו של אהרן שקדיה ופרחיה ובגדי כהונה ובגדי כהן משיח אבל מכתשת של בית אבטינס שלחן ומנורה ופרוכת וציץ עדין מונחין בהמין:

יג מעשה בר' טרפן שישב ושנה לתלמידים ועבדה כלם לפניו צוה עליה והכניסה בתוך ביתו ואמר לאמו ולחמותו רחצוה וסכוה וקטמוה וקדוה לפניו עד שתלך לבית בעלה:

יד אלו (שתקנו חכמים) שאין להם חלק לעולם הבא חמשה מלכים ושה (מבקשי גדולה) הדיוטות קין וקרח ובלעם ואחיתופל ודואג וגיתאי:

טו רבי יוסי אומר צריקים נמורים אין מצטרפין אותם רשעים נמורים אין מצטרפין אותם את מי הן מצטרפין בינונים. אנה ה' מלטה נפשי:

ציונים

ח פסחים ק"ב. במדבר רבה פ"ד. רבה ותנחומא פרשת בלק. תנוד"א רבה פכ"א.

ט דרך ארץ זוטא פ"ב. י' שם פ"א. י"א יומא נב: הוריות יב. כריתות ה: יב סנהדרין צ. י' כעין זה בראש השנה טז:

י עז כנמר. שלא תתביש לשאול מרבך מה שלא הבנת. קל כנשר. לחזור אחר למודך. רץ כצבי. לרדוף אחר המצוות. וגבור כארי. לכבוש את יצרך מן העבירות. (רע"ב)

יא אהב את השמים. שיהיה עובד מאהבה. (ב"י)

יד אין מצטרפין. בגיהנם. בינונים. מחצה עונות ומחצה זכויות. ומצטרפין ועולין. צועקים

י "רבי יהודה בן-תימא אומר: הוי עז כנמר וקל כנשר ורץ כצבי וגבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים.

יא הוא היה אומר: אהב את השמים, ואהב את כל המצות. ואם עשית לחברך רע קמעה – יהא בעיניך הרבה; ואם עשית לחברך טובה הרבה – יהא בעיניך קמעה. ואם עשה לך חברך טובה קמעה – יהא בעיניך הרבה; (אם עשה לך רעה רבה – יהא בעיניך קמעה). ספוג וקנקנה זפותה – אלו תלמידי חכמים; משפך ושפופרת – אלו הרשעים. הוי כנוד שאין בו פתח להכניס את הרוח. הוי למוד לקבל את הצער, והוי מוחל על עלבונך.

יב דברים העשויין וגנוזין, אלו הן: אהל מועד וכלים שבו, וארון ושכר לוחות, וצנצנת המן והמטה, צלוחית של שמן המשחה ומקלו של אהרן, שקדיה ופרחיה, ובגדי כהנה ובגדי כהן משיח. אבל מכתשת של בית אבטינס, שלחן ומנורה ופרוכת וציץ – עדין מונחין בהומין.

יג אלו שאין להם חלק לעולם הבא: שלשה מלכים, וששה הדיוטות: קין וקרח ובלעם ואחיתופל ודואג וגיתאי.

יד רבי יוסי אומר: "צדיקים גמורים, אין מצטרפין אותם; רשעים גמורים, אין מצטרפין אותן. את מי הן מצטרפין – בינונים. והן יורדין לגיהנום, ומצטרפין

נומחת הספרים

מדינה של גיהנום שמא אם יורדין לתוכה ומסתפסין ועולין ממנו ומסתפסין שגא' והבאתי את השלישית באש וצדפתים כערופ את הכסף ובחנתים כבחון את הזהב. בית הלל אומרים אין רואין אותה כל עיקר שגא' כי טוב חסדך מחיים שפתי ישבחונך ואומר וחוסה עלי הם כרוב חסדך כדי שינצלו מדינה של גיהנום:

טז כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא ברא אלא לכבודו שגא' כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו ואומר ה' ימלך לעולם ועד:

יז א"ר חנניא בן עקשיא רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות שגא' ה' תפן למען צדקו נדיל תורה ויאריר:

צינונים

יז עיי' יומא לח. טז מכות כג:

קער

אבות דרבי נתן פרק מא

ועולין, שגאמר (זכריה יג): "והבאתי את השלישית באש, וצרפתים כערופ את הכסף ובחנתים כבחון את הזהב" – כדברי בית שמי. בית הלל אומרים: אין רואין אותה כל עקר, שגאמר (תהלים קטז): "אנה ה' מלטה נפשי, חנון ה' וצדיק", ורב חסד מטה כלפי חסד, שינצלו מדינה של גיהנום; ואומר (שם סג): "כי טוב חסדך מחיים, שפתי ישבחונך"; ואומר (נחמיה יג): "וחוסה עלי כרב חסדך".

טז כל מה שברא הקדוש ברוך הוא בעולמו, לא ברא אלא לכבודו, שגאמר (ישעיה מג): "כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו, יצרתיו אף עשיתיו", ואומר (שמות טז): "ה' ימלך לעולם ועד".

טז אמר רבי חנניא בן עקשיא: רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל, לפיכך הרבה להם תורה ומצות, שגאמר (ישעיה מב): "ה' חפץ חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר".

סליק מסכת אבות דרבי נתן

ובוכים מתוך יסורין שעה אחת ועולין. מטה כלפי חסד. הואיל ומחצה על מחצה הם מטה את ההכרע לצד זכות ואין יורדין לגיהנום. (רש"י ר"ה י"ג.)

טז לזכות את ישראל. כדי שיהו מקבלין שכר כמה שמונעין עצמן מן העבירות. לפיכך הרבה להם. שלא היה צריך לצוות כמה מצוות וכמה אזהרות על שקצים ונבלות, שאין לך אדם שאינו קץ בהן, אלא כדי שיקבלו שכר על שפורשין מהן. (רש"י מכות כ"ג.) למען צדקו. להצדיק את ישראל ולזכות אותן, אמר כיה"ר. (כ"י.)